SANSKRIT TEXTS FROM KASHMIR

VOLUME 1

LOKESH CHANDRA

SANSKRIT TEXTS FROM KASHMIR

VOLUME 1

reproduced by

LOKESH CHANDRA

NEW DELHI, 1982

ŚATA-PIṬAKA SERIES

INDO-ASIAN LITERATURES

Volume 298

Reproduced in original scripts and languages
Translated, annotated and critically evaluated by
specialists of the East and the West

Founded by
RAGHU VIRA *M.A., Ph.D., D. Litt. et Phil.*

आचार्य-रघुवीर-समुपक्रान्तं

जम्बुद्वीप-राष्ट्राणां
(भारत-नेपाल-गान्धार-शूलिक-तुरुष्क-पारस-ताजक-भोट-चीन-मोंगोल-मञ्जु-
उदयवर्ष-सिंहल-सुवर्णभू-श्याम-कम्बुज-चम्पा-द्वीपान्तरादीनां)

**एकैकेषां समस्रोतसां संस्कृति-साहित्य-समुच्चय-
सरितां सागरभूतं**

शतपिटकम्

CONTENTS

I Bhaja Govindam

5 Śiva-stotra

8 Probodha-candrodaya

I49 Pāṇḍava-Gītā

I63 Saṅgraha-stotra

I68 Pratyak-tattva-viveka-vyākhyā

20I Stava-rāja (a Śaiva stotra)

2I3 Sāṅkhya-saptati

237 A Vedānta text

274 Bhagavad-Gītā (with plentiful glosses)

458 Adhyātma-vidyopadeśa-vidhi

498 Aparokṣ-ānubhava

5I6 Brahma-bindūpaniṣad

52I Prahlāda-stuti (from the Bhāgavata-purāṇa. Heavy gloss)

532 Dhruva-stuti (from the Bhāgavata-purāṇa)

550 Spanda-śāstra by Vasuguptācārya (Margin: spa. vyā. Heavy gloss)

583 Śiva-sūtra (with heavy gloss)

59I Mahā...mañjarī

608 Vijñāna-bhairava-śāstra (from Rudra-yāmala)

643 Paramārtha-sāra by Abhinavagupta

669 Vākya-sudhā-prakaraṇa by Śaṅkarācārya

678 Vedānta-sāra

736 Manīṣā-pañcaka by Śaṅkarācārya

740 Gāyatrī-mantra-nirnaya

76I Alphabet

Printed at Jayyed Press, Delhi 110006
Published by Mrs. Sharada Rani, New Delhi 110016
1982

।

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ੩
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

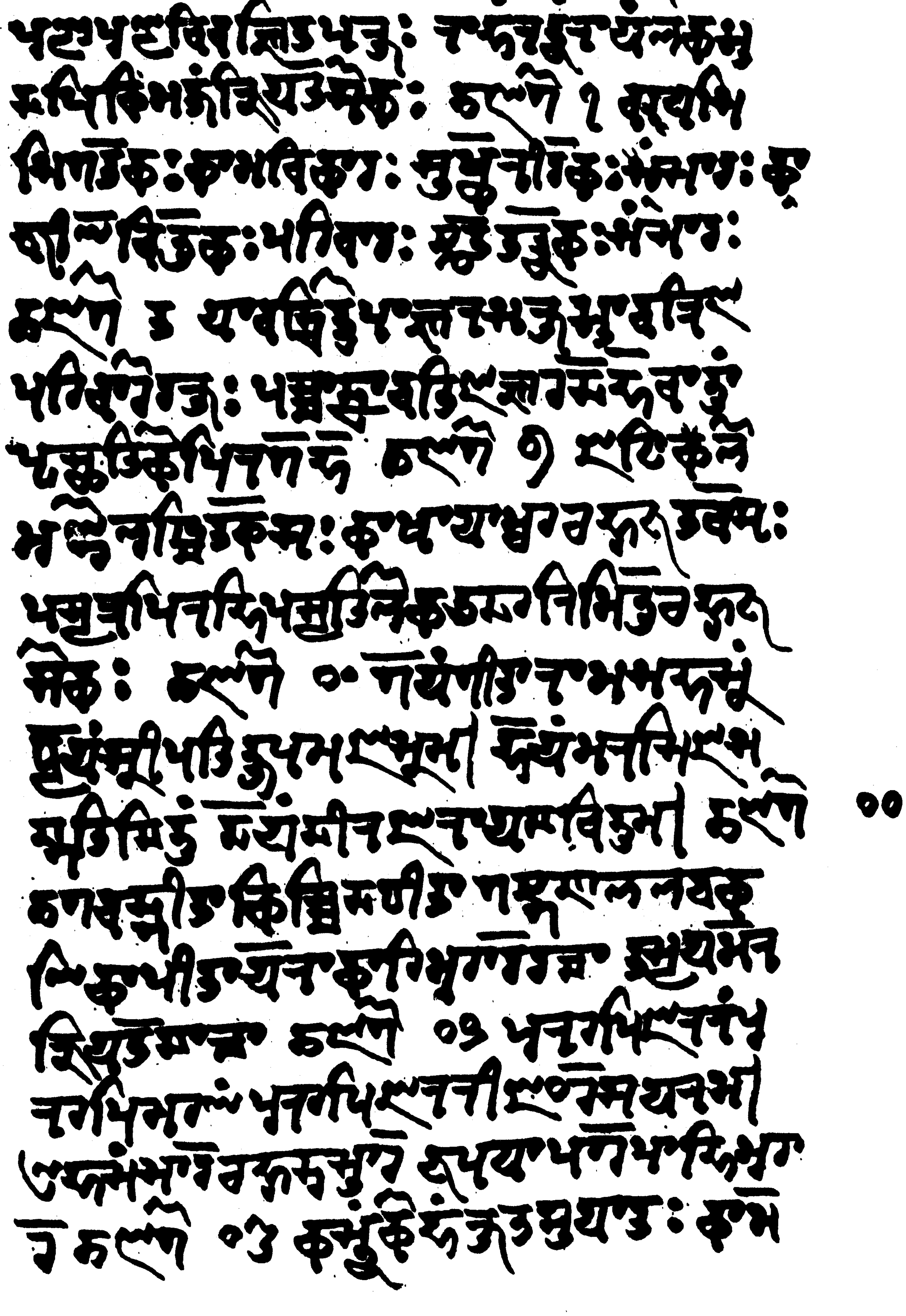

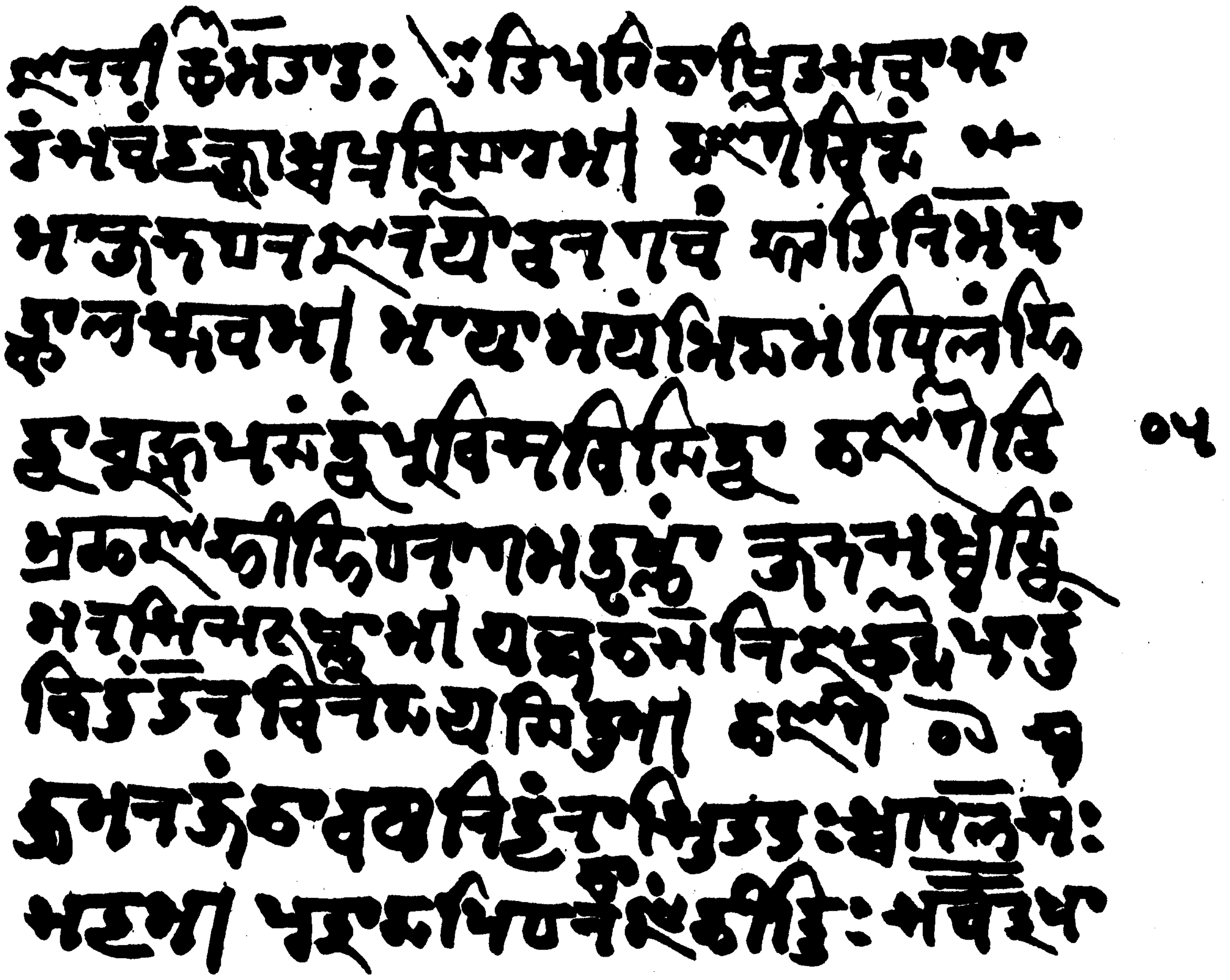

4

ति पन्म मन्म कुरपन्म न्नालितं, पन्म नाठनय
नुरुपलिन्तभा, पन्म वत्तुभत्तुं सुगलितं, प
मपन्मयुनभैसुरंसुभः ॥ छमयठवयठवभ
नविन्नं, निववणनवणनम्मठं भतिभा, तुभभ
भठुभभठुयभैभापं, किभविनमिविनमिवभै
वनभा ॥ ठवरभभुति भभुति तुभुया तुलभिभ
नभभानभभवुतिभा, भठनभ भंनभ भनठः पं
कुभनपायभपायभमीकुभै ॥ वक्तनीकुनणनुते
कुणिपकः त्रुषकुनिन ट्वनकनकुः भैनकुत
रणूव यकुइ करभा, उतीकुरकु भिकुइमणि
ठरु मूनि नुयभुरु, भपु भभुभरुभुरननिभनि
न पीवभरुरभारुः ॥ठवसंभुवसंफुतभफुतभ ट
भनरुभनेकुभमकुभसभा भविकुभविकुनभिंतं
गभितं, फुरभफरभसुरितं भुरितं ॥

6

7

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ नमो गुरवे नमः
ॐ मध्याह्नार्कमरीचिकास्विव पयःपू
रो यदज्ञानतः। खं वायुर्ज्वलनो जलं क्षि
तिरिति त्रैलोक्यमुन्मीलति। यत्तत्त्वं विदु
षां निमीलति पुनः स्रग्भोगिभोगोपमं
सान्द्रानन्दमुपास्महे तदमलं स्वात्मा
वबोधं महः॥ अपि च। अंतर्नाडीनिय
मितमरुल्लंघितब्रह्मरंध्रं स्वांते शांति
प्रणयिनि समुन्मीलदानंदसांद्रम्
प्रत्यग्ज्योतिर्जयति यमिनः॥ स्पष्टला
लाटनेत्रव्याजव्यक्तीकृतमिव जग
द्व्यापि चंद्रार्धमौलेः॥ नान्द्यन्ते सूत्रधा
रः॥ आदिष्टोस्मि सकलसामंतचक्र
मरीचि चूडामणिमरीचिनीराजितचरणक
मलेन बलवदरिनिवहबहलसटःक
प्रे वाटपाटनप्रकटित। नरसिंहरूपेण।
१ समस्तशास्त्रभ्रमकर्णतालास्फा

॥ढ

लनवहलतरपवनसम्पातनर्त्तितज्व
लापानलेनप्रबलतरनृपतिकुलव
लयमहार्णवनिमग्नसमस्तमेदि।
नीसमुद्धरणमहावराहेणनिखि
लदिग्विलासिनीकर्णपूरीकृतकी
र्तिपल्लवेनश्रीमतागोपालेनाय
थाबलस्यसहजसुहृदोरात्तः।।
श्रीकीर्त्तिवर्मदेवस्यदिग्विजयव्या
पारान्तरितपरब्रह्मानन्दैरस्माभिः
समुन्मीलितनिविडविषयरसदू
षिताश्चातिवाहितादिवसाः॥नी
तःत्वंयवितितभुजोन्नृपतेर्विपक्षा
रत्नावतीतितिरभूत्प्रथितैरमा।
तैःसाम्राज्यमस्यविहितेहितिति।
पालमौलिमालार्चितेभुविपद्यो।
निधिमेखलायाम्॥तद्वयंशांत
रसप्रयोगाभिनयेनात्मानंविनो।

इदानीं
होतं है
स्याव
वन!

द्यितमिच्छामः॥तद्यत्पूर्वंतत्रभवद्भिः
कृष्णमिश्रैःप्रबोधचंद्रोदयंनामना
टकंनिर्म्माय भवतःसमर्पितमासी
त्तदयंराज्ञःश्रीकीर्त्तिवर्म्मणःप्रस्ता
दभिनेतुमभवत॥प्रस्तिचभूपतेः
सपरिषदस्तत्स्वलोकनेकुतूहलमि
तितद्भवतुगृहंगत्वागृहिणीमाहू।
यसंगीतकमनुतिष्ठामि॥परिक्रम्य
नेपथ्याभिमुखमवलोक्यआर्य्येइत
स्तावत्।प्रविश्यनटी।आर्य्येइतस्ताव
त्पद्मास्मिप्रज्ञापियत्वार्य्यपुत्रः॥को
नियोगोनुष्ठीयतामसूत्रधारः॥वि
दितमेवभवत्याः॥अस्तिप्रत्यर्थिपृ
थ्वीपतिविपुलबलारण्यदवदहनप्र
प्रबे तापज्योतिर्ज्वालावलीढत्रिभुवन
२ विवरोविश्वविश्रांतकीर्त्तिःगोपा॥
लोभूमिपालान्वयमसितनामा

रमित्रेणानेनासामान्यकीर्तिवर्म
नृपतितिलकोयेनभूपेष्वशेषवि
ष्वपिच॥यथाप्रज्ञमदपानपानतह
णीचंचत्करास्फालनमावल्गदक
पालनालराग्निनेत्रनमिशाबोगनाः
उद्गायन्तियशांसियस्यविततैर्वादैः
प्रवेडानिलप्रह्लम्पकारिकंभकूट
कूहरत्नकैरणाद्रोणपः तेनवया
ज्ञिरसप्रस्थितेनात्मविनोदार्थंप्र
बोधचंद्रोदयाभिधंनाटकमभिने।
तमादिष्टोस्मितदादिश्यन्तांभरता
वर्णिकापरिग्रहाय।नटोसमविस्म
यम्।आर्यपुत्रआश्चर्यं।२।येनन।
त्वाविपनिजभुजबलविक्रमैक।
निर्भर्त्सितसकलराजमंडलेनक
र्णोत्कृष्टकठिनकोदंडनिरन्तर।
वर्षदृढलशरनिकरजर्जरीकृतन

[illegible]लेन दृष्टविनिष्टनिरवशेष
[illegible]नागानां कृतं तानमानाम
ने[illegible]हीयं मृदत्वे भूमजनदृमद
[illegible]वात मृत्तिनपदानिमलिलसे।
[illegible]कर्णसेन्यसमागतेनिमं यमपुत्र
दर्नेनवतीरसमन्दूमामादिनासमर
विनयतत्सौख्यं तस्य सामन्तेसकलपु
निजनस्माद्यनीयवीरवृतिमत्क।
धेनानृशंउपशमः संकृत्तैः सुत्रयाणः
प्रार्थनमर्गमा[illegible]मवप्राप्तेत्यानिः
ऊनोपिकारणात्स्वात्रविकारमपि
पुनः स्वभावमवावनिहन्तेयतः स
कलभूपालकुलः प्रलयकालाग्नि
हृदृशावारणविनाममुत्सौतितेवं
पूर्वे ३ मुन्नयथापिवानोहृदयमाथापि
यतः स्थिरीकृतेमयमस्य संमुः
पश्चात्कल्याणवानमेवाभलेद्यं।

न[illegible]बभूमनः॥ श्रेयप्रमाहस्मपाद
हा। देवाहिसहोदये॥ पाणव[illegible]भग
वन्ना गयणाशासेभूनाभूनाहिलाप
लक्ष्य। विपाः पोहवभूवणाः विन
मवनीपनिष्यादिनाहक्रम्पाः श्रनः
शं[illegible]मेवश्रपपन्ते। क्षणाहिमग्र
शरामेमेवाकलपृनभवनीनाव
त[illegible]पनाद्वेः मम्रक्रनान्पवहल।
वसामामममाल्लिह्नपेकम्राग्भारेका
[illegible]नहपारमाहिह्मागिह्ूराभिषकः
पृष्ठीवालहूज्ञावर्णानेपनाःवि
पोनि[illegible]पोविश्रुनोसोराजन्योह्वा
सहृटक्रुषनपहूरणाह्लारसाः
मेव।॥ सोपहवीपादवनान्स्यम
रभूषेः समनवायजनलनपाणान्
मे श्रुष।क्रूपन्वलनत्नपोभिःश्योमा।
[illegible]िः णाम्यनिनामदम्भः नयाप

मपि कृतकर्तव्यः संप्रति परामपश्रा
मनिष्ठायात्रः। येन च। विवेकेनेव नि
र्जित्य कर्णं मोहमिवोर्जितम्। श्री
कीर्तिवर्मदेवस्य बोधस्येवोदयः कृ
तः। नेपथ्ये। आः पाप शैलूषाधम क
थमस्मासु जीवत्सु स्वामिनो महा
मोहस्य विवेकप्रकाशाभ्युदयमु
दाहरसि। सूत्रधारः ससंभ्रमं विलो
क्य। उत्तुङ्गपीवरकुचद्वयपीडितांग
मालिंगितः पुलकितेन भुजेन रत्या
श्रीमां जगन्ति मदयन्नयनाभिरामः
कामोयमेति मदघूर्णितनेत्रपद्मः
महूवनास्थायमपजानकोपइव
लक्ष्यते तदपसरणमस्माकमितः।
प्रव श्रेयः इति निष्क्रान्तौ। प्रस्तावना। ततः
५ प्रविशति कामः। रतिश्च। कामः स।
क्रोधम्।। आः पापेति पठित्वा। नव

देभरत्नापमनुभवतिमनसिविवे।
कोविद्वषामपिशाहसंभवत्नाव
त्।।निपतन्तिहृहिविशिखेयाव।
मैत्रीवनान्तीणाम।।अपिच रम्भेन्द्र
मनलेनवाःस्तनयनागेनहिरेको
लनाःक्षोभ्मीलद्रवमल्लिकाप्रभ
योर्वानाः।सर्वेमूनपाः।ष्णघेतानि
नयन्तिहृल्लिपरितः।।शाम्बाणमो
गानिमेनड्रोःकीदृगसोविवेकवि
भवः।।कीदृक्प्रभोयोदयः।।नित्रा
र्यपुत्रगुरुःकःस्वलमहाराजमहा
मोहस्यप्रतिपत्तः।।विवेकःसंनितके
यामि।।कामःप्रियेकनलवेदेही।
स्वभावस्वलंभेविवेकाश्रयण्य
त्रमा।।अपियद्विशिखेःशरास
नेनाज्ञतसमयेसहराहसंतयपि
ममन्मादविलेवरोहत्वाज्जामिद।

मतिलेख्य प्रतिमं कृतमेति। तथा हि
बृहत्याया जारः श्मरपतिरभूदाम।
तनयो ज्ञाननाथो यासीद्भजत गेऽ
स्मिन्नवलाम्॥ इतिप्रायः कोवाना।
पद्मपत्रे कार्यं नमयाश्रमो मह्ना।
मानो क इव भुवनोन्माथ विधिषु
रतिश्च प्रार्यपुत्र एवमेतत्। महा स
हायसंपत्रं। शंकितव्यो रातिः पा।
नो समयमनियमप्रमुखो श्रमायां।
महाबलाः स्वपत्न्या। कामः प्रिये या
नेताश्राते विवेकस्य बलवलोपमा
हीन ह्यावमाभ्यान्यश्रपश्चि। नयते नि
यत मस्ताभि रभिप्रक्रमाचारागेव
विरुद्धित्यन्ते। तथाहि प्रहिंसाके।
वकोपसर्पलम्बयोर्द्वयोममालो
 भस्यपुरतः कैसी सत्यास्तेयपरिग्र
 हा। यमनियमासनप्राणायामप्र

त्याहारध्यानधारणासमाधयस्त
निर्विकारैकचित्तसाध्यत्वाद्दोष।
कैरसहस्रकलनायवा॥अपिचैत
यथैवैषांकृत्याःतेनैतेसङ्गोवा
प्रवर्ततेयतःश्रासक्तविलोकन
भाषणाविलासपरिहासकेलिप
रिरंभाःस्मरणामपिकामिनीना
मलमिहमनसोविकारायप्रवि।
शेषतस्तैतेमदमानमात्सर्यदंभ
लोभादिभिरस्मन्नामिवहवेभि
योज्यमानानरपतिमंत्रिणामधर्म
मेवाश्रयिष्यन्तो॥रतिःश्रायैप्रवृत्त
तेमयाप्रस्ताकेपामदमप्रवृत्तीनां
वैकेप्रवृत्तिस्थानमिति॥कामः।
श्रःश्रयेकिमुच्यतेयकप्रवृत्ति।
स्थानमितिननजनकृपवासाक
मभिव्रजानव्याहितेभूतःप्रथम।

मिहस्वरस्यमेगान्मायायोमनश्चनि
विष्फनस्तनूज॥ त्रैलोक्यंसकलमि
दंविसृज्यभूयस्तेननाथेननितमिदं
कुलद्वयंन॥ नममप्रवृत्तिनिवृत्तीहि
धर्मपक्षोनयोः प्रवृत्त्यानमत्रेमृता
मोहप्रधानमेकंकुलम्॥ निवृत्त्या
द्वितीयंकुलंविवेकप्रधानमिति
॥नि॥ आर्यपुत्रयच्चैवंतत्किंनिमि
त्तंमहोदराणामपिप्राकमेता
दृशोवैरस्यकामस्य॥ नकामिषप्रभ।
वमेवमहोदराणामनन्तंभवतेजग।
तिवैरमितिप्रसिद्धम्॥ दृष्टीनिमि।
त्तमभवत्कृतपाऽदवानानीवृत्तथा
हिभवनत्रयकृद्धिरोध॥ सर्वमेव
तज्जगदस्मातिचोपाजितेनत्वास्मा
पूर्वे भितवल्लभतयासर्वमेवाक्रान्तेते
षानविरलःप्रचार॥ नेननेपाप्याः

तां

क्लिन्नरमसंक्षोन्मूलयितमृघताः
रतिः॥ आर्यपुत्र किमिदं पापं विहि
घमात्रेणानेनारब्धं॥ प्रस्तपापः को।
पि मे चित्तः॥ कामः प्रिये प्रस्तव किं।
चिच्छिद्धं बीजम्॥ रतिः॥ आर्यपुत्र
न किं नो ह्मोघते। कामः॥ प्रिये भवसे
हीनाङ्गीकरितिनन हाहणाकर्म।
पापीयसा मृदाङ्कियते॥ रतिः॥ सभ
यम्॥ आर्यपुत्र कीदृशोननम्॥ का
मः॥ प्रियेनभेनतम्॥ हन्ताशाना।
माशामात्रमेननम्॥ प्रस्ति किलैषा
किं वदन्ती प्रत्रास्माकं कुले काल।
ग्निकल्पात्रह्मविद्यानामराज्ञ।
सीसमुत्पत्स्यते इति रतिः सभय
म्॥ हाधिक्॥ कथमस्माकं कुले।
रात्नसीति वेपते मे हृदयम्॥ का
मः॥ प्रिये किं वदन्तीमात्रमेननर

तिः॥प्रयत्नयात्तस्याकिंकनेया॥
मा॥कामः॥प्रियेप्रस्तिकिलप्राणाय
स्यास्यस्वनीपुंसःसंगसमुत्कंतस
पृहिणीमायेतितेनाप्यसावसद्वा
पिमनः॥प्रसूयतनयंलोकानत्रत
कमात॥तस्मादेवजानिष्येतपुनः॥
सौविष्ठेतिकन्यायपानातत्रैवसा॥
होदरापुजननीसर्वंवभद्यंफलम
तस्मिञ्जासौकंपंप्राप्यपुत्रपरिशा
हि॥४इतिभर्तारमालिंगति॥कामः
स्पर्शोत्तत्वमनभूयस्वगतमा॥रूकर
प्रेमोद्देहस्तरत्तनरतारकलहेषा
भयोत्कंपोनंगस्तनपुगभरास्या
त्तभगः॥त्वपीरात्तारीजन्नसा॥व
लयस्तोर्वहिरवितः॥अपरीरंभोमादं
पव जनयतिवसंमोहयतिवा॥प्रकाश
१ हटंपरिष्वजनाप्रियेनभेतनमा॥५॥

स्वात्मजीवस्य कृतो विघ्नोऽन्यैस्त्रिः । इतिः
स्वार्थं प्रति किं न स्यात् न स्यात्तु स्वत्रिःरस्मा
के प्रतिपत्तॄणां संमता । कामं च बाढं
माबल विवेकेनोपनिषद्धेयाष्ठवा
यं वेदेणाभाज्ञा स्वार्थं जनयितव्यातव
सर्वं यतेशमदमादयः । प्रतिपन्नो यो
गाः । इतिः । स्वार्थं प्रत्युक्तकथं पुनरात्मनो
विनाशकारिणा विघ्नायादु विदूगये
हन्यत्रिः स्यात्मनो । कामः कलत्रप ।
प्रदृज्ञानोपापकारिणा कृतः स्वप
रभ्रवायगणनापश्चात् । सहजम ।
लिनवक्रभाव भाजो भवति भवः ।
प्रभवस्य नाशहेतो । जलयप्रद ।
वीमवाप्य धूमोज्वलन विनाशम ।
नुप्रया तिनाशमानेपछेः स्वाद्भ
त्मन । कथमस्मानेव पापकारिणा
इम यितिपस्विनन्तेः गुणोरण्यवलि

मम कार्याकार्यमजानतः॥ अन्यच्च प्र
तिपन्नस्य परित्यागो विधीयते॥ वनितो
रागिणीं गाथां पुराणां विधृता हृदये।
तिमुनेन च मस्माकं जनकेनाहंकार
नवर्तिना जगत्यतिस्तावत्यितैषणा।
शशानैर्वंडः मोहादिभिः समपवंधो
दृढतां नीतः कामः विलोकप्रियेप
मस्माकं कुलस्यायाविवेकोदेशा।
महेनेवाभिवर्त्तते पयष्ठः रागादि
भिः स्वसहचारिभिरानकान्तिर्निर्भ
र्त्समानइव मानधनः क्लेशागमः सा
स्यानिनान्तकलुषीकृतयाशशांकः
कान्तेवसान्द्रतहिनान्तरितो विभा
ति॥ तन्त्रप्रक्रमिहास्माकमवस्था
नमिति निष्क्रान्तौ॥ विष्कंभकः ततः
पव प्रविशति राजामतिश्च॥ राजा विवि
८ न्तप्रियेक्षणेनयाप्यद्वर्विनीतस्यवा।

दोर्भैरविसृर्जितैर्यदस्मान्नैव पापका
रिणाः अपि विहितपतिता मतिः ॥ आर्यपुत्र
किमात्मनो दोषं लोको न जानाति । रा
जा । पश्य ॥ असावहंकारपरैर्गात्मा
भिनिबद्धानैः ॥ अप्याशाशानैर्दीनात्मभिः
विरंचिदानन्दमयो निरंजनो जगत्स
भूर्दीनदशामनीयत तथ्यते पुण्य ।
कारिणः ॥ अथैतत्तन्मत्रये बहवः
पापकारिणः इति जितेंद्रियात्मभिः म
तिः ॥ यतोऽसौ सहजानंदसान्द्रसभा
वो नित्यप्रकाशः ॥ स्फुरत्त्रिभुवनस
कलप्रकारः परमेश्वरः स्वयमेवात्म
यमेतैरैर्विदग्धैर्वंचयित्वा महामो
हसागरे क्षिप्तः ॥ राजा प्रियमतनयु
तिरप्युर्ध्वं प्रभ्रान्तोऽपि वा नमहोदयो
पुपिगाननयो ध्वन्तः ॥ स्वच्छोपुदीर
न यौरपि ॥ मम तिसहजं पैर्यस्त्रीभिः

प्रतारितमानसः त्वमपि यदयं मा।
यासैर्गर्भस्तु मानिह विस्मृतः॥ सति॥ प्रा
र्थं प्रत्युत्तरं न खलु न्यकाले खपासम
स्तारवेमलिः स्कारो यन्मायया स्फुर।
न्महाप्रकाशमागारस्य देवस्याभिभ
वः राज्ञा॥ अविचारितसिद्धपेवबाह्यवि
लासिनीव सा यया प्रसतोपि भावान्न
परीक्षणीया परपुरुषे वाचयति॥ पि
शुणतथापि स्फटिकमणिवज्ञान्ता
दैवः प्रगाढमनार्थयाविकृतिमन
यानीतः कामप्यसंगतविक्रियः।न
खलु तदुपमेघादसृज्यपैनिहवि।
मेनाकुभवतितथापेघावाछंवि।
यात्मर्थीरनामसति॥ किंपुनःका
रणेयेनसातथोदारखरिते दुर्विदग्धा
पव प्रतारयति॥ राज्ञा॥ न खलु प्रयोजनो
८ कारणवाविलोकमायाप्रवर्तनेख

भावः। खलयं स्त्रीपिशाचीनाम्। पश्य
से मोहयंति मदयन्ति विडंबयंति निर्भ।
र्त्सयन्ति रमयन्ति विषादयन्ति। यतः
प्रविश्य सदयं हृदयं नाराणां किं नाम
वामनयना न समाचरन्ति॥ ख्यातिवा
परमपि कारणम्। मतिः आर्यपुत्र किं
तेन। राज्ञा। एवमनया दुराचारया वि
नितं यदहं नावज्ञतयौवना वर्षीयसी
मुग्धं पुराणां प्रहृष्टः। स्वभावादेव विष
यरसविमुखः। ततः स्वतनयमेव पार
मेश्वरे पदे निवेशयामीति। तमेव च।
मातरभिप्रायमासाद्य नितान्तप्र
सन्नतया तद्रूपतामेवापन्नेन मनसा
नवद्वाराणि पुराणि निर्माय। एकोऽपि
बहुधा तेषु विक्षिप्येव निवेशितः। स्वा
वेष्टितमथो तस्मिन्क्रिस्थानिमणामि
श्रामतिः यादृशी माता तादृशः पुत्रको।

पिज्ञातः। राज्ञा। ततोऽसावहंकारेण। वि
नुस्मन्येष्ठपुत्रेण न स्वापरिष्वक्तः। ततो
हृजनको ममैष जननी हेतुकलत्रेक्र
ले पुत्रो मित्रमरातयो वहहृद्धानाव
मावान्धवाः। चित्तस्पन्दितकल्पनाम
त्रपतन्विद्वान्नविद्यामयीं निद्रामेत्य।
विहूर्णितो वक्रविधान्स्वप्नानिमान्य।
श्यति। मतिः। आर्य्यपुत्र यदेतदीर्घ्यं दीर्घ
निद्राविद्राविनप्रबोधे परमेस्वरे कथं
प्रबोधोत्पत्तिर्भविष्यति। राजा। सलज्ज
मधोमुखस्तिष्ठति। मतिः। आर्य्यपुत्र
किमिति गुरुतरलज्जाभरणमितशोव
श्लस्लीभूतोसि। राजा। प्रिये स्पष्टं प्रा
येण येषितो हृदयेनेन स्वापराधमि
प्रव वात्मानेशक्तो। मतिः। आर्य्यपुत्र श्रूयता।
८ म्। स्त्रियः पाः स्वारस प्रवृत्तस्य वा धर्मा
यमप्रवृत्तस्य भते हृदयेप्सिते विद्नेति

राज्ञा प्रियेमानिन्याश्चिरविप्रयोगः
जनितानुयाऽकुलायामवेक्ष्यन्त्यादे
मनुकूलनाइयनिषद्व्यामयासंग
मः।नृसींचेद्विषयानापास्मभवती
तिष्ठेन्मकृतेमनाग्ज्ञायन्त्स्वप्रहष
स्त्रिधामविरहात्स्नाम्रःप्रवोधोदयः
मतिस्पार्थप्रत्ययदेवंकुलप्रभोन्तृढ
गेस्थितिनिवद्धस्यवंधमोहोभवतिन
नः नयानिषानुवद्धयवार्थप्रत्रोभ
वतीतिसष्टुमेप्रियम्॥राज्ञा:प्रि।
येयघेवंप्रसन्नासितर्हिविंश्लिष्टा।
नोमनोरथाः। नयाहि वद्वैकोव।
कृपाविभज्यजगतामादिविभुः
शास्वतः।तिस्रायैः प्रकृषः प्रदेष
परमोऽस्याः पर्प्रापितः तेषांत्र।
लभिदांविदायविधिवत्स्वाणाल।
केविघपात्रायश्रितमिदंमयाप्रन

र्यंत्रैमिकतोनीयते। तदिवतश्रुत्वा॥
तद्विधानायशमदमादीनुद्योजया
मः॥इतिनिष्क्रान्तौ। इतिश्रीकृष्णमि
श्रविरचितेप्रबोधचंद्रोदयेनाटके॥
प्रथमोंकः॥१॥ ततःप्रविशतिदंभः॥
दंभः। आदिष्टोस्मिमहाराजमहामो
हेनयथावत्सदंभः। प्रतिज्ञातममा
त्येनविवेकेनप्रबोधोदयायप्रहि।
ताश्चतेषुतेषुतीर्थेषुशमदमादयः
सर्वएवास्माकमपकारिणः कृतत्वया
भवद्भिरवहितैःप्रतिहन्तव्याः। तत्रपृ
थिव्यांपरमंमुक्तिक्षेत्रंवाराणसीना
मनगरीतद्भवांस्तत्रगत्वाचतुर्णां
मप्याश्रमाणांनिःश्रेयसविघ्नायप्र
यततामितितदिदानींवशीकृतभू
प्राव ११
यिष्ठावाराणसीसंपादितश्चस्वामि
नोमयायथानिर्दिष्टमादेशः। तथा

हिमदर्पिष्ठैर्निरानीमः॥ वेशणावे।
श्मलक्ष्मीभुगन्धिललनावक्त्रासवा
मोदितैर्नीलानिर्भरमन्मथोत्सवर
सैरुच्छिद्र्वैरुः तपाः॥ सर्वत्रा इति दी
ह्निता॥ इति विरात्स्वाद्याग्निहोत्रा इति
शालत्रा इति नापसा॥ इति दिवाहूतै
र्नैगद्र्थ्यते॥ विलोककोप्यपंपा स्थो
भागीरथीमत्रीर्य सोत्रतमितपवा
भिवर्तते। यतः ज्वलन्निवाभिमानेन
ग्रसन्निव जगत्रयम॥ भर्त्सयन्निव वा
ज्वालैः प्रतपोपहसन्निव तथानके
यामि॥ नूनं दत्तिणराजादेशादाग
तो भविष्यति॥ तदेनस्मात्कार्यस्याह
कारस्मृन्नान्तमनुसरिष्यामीति॥
तस्याप्रविशतियथा निर्दिष्टो हेका
॥ रः॥ प्रहोमूर्धिवक्रलेन गत॥ तथाहि
नैवाक्षाविशोमेतेनविदितैतौना॥

तिकेदर्शनेनज्ञेतानमहोनशालिक
लिशोवाचस्पतेःकाकथा।सहस्रेनापि
महोहृयेरपिगतेमाहात्वनीनेति॥
नाहृन्माकृतविचारणानन्दपक्षभिः
स्वस्थैःकथंस्थीयतेविलोका।पुने॥
तावदर्थावधारणाविधुराः॥स्वाध्या
याध्ययनमात्रनिरतावेदविप्राव॥
काप्यवश्यनरम्पतोगता॥पतेचभिहा
मात्रहृहीनयतिव्रतामंरितमुंडाः॥
पंडितमन्यावेदान्तशास्त्रंव्याकुलये
ति विहस्य।प्रमत्तादिप्रमासिद्धवि।
रुद्धार्थाभिधायिनःवेदान्तायदिशा
स्त्राणिवैदैः॥किमपराध्यते।तदैतैः
सहवादिभिःप्रणाममपिरहृनरदृरिले
दृपायाःपुनरन्यतोगता।पतेचषो।
श्रव वपारणानादयःकुरम्यस्तात्पादा।
१२ मताःपमावःपाषाडाः॥ग्रुमांषांसंभा

तयोन्नवबन्धुदयः॥ किंच॥ मत्समोस्ति
तिमूर्द्धिशास्त्रज्ञः गीगोचराणाराइपि
णीनामेवाग्रस्तेपरिग्रहमध्येग्रह्ले
जगद्धस्यते॥ धूनावोपजलेरबोध
वहलंनलोभमनर्थरञ्जः। सन्तोषा।
मृतसागरोभस्मिमनोगग्रः। सुवे।
जीवति॥ प्रतीहारी। यषस्वामीतड
पमन्यनमहाभागः॥ सन्तोषःत
थाह्मकुन्ता। जयतु। २। स्वामीपषसं।
तोषश्चगामति॥ राजा। इहोपवि।
श्यतामितिस्वसत्रियावेवोपवेश
यति। सन्तोषःसविनयमुपविश्य
यष्वेष्यजननः। आज्ञाप्यतांदेवेन।
राजा॥ विदितप्रभावएवभवान्।
तदत्रमत्रविलंवेनलोभंनेतंवा।
राणसीप्रतिप्रतिष्ठता॥ सन्तोषः
यथाज्ञापयतिदेवः। सोहम्। नाना।

मुखंविजयिनेजगतोऽप्यालोदेव
ह्विजानिवयुवस्यनलत्रहृद्विमा॥१७॥
तापिनाथमिवराप्सुरस्थिःप्रसन्न
निर्जित्यलोकमखशांतरसापिनिक्षि
इतिनिष्क्रान्तः॥प्रविश्यविनीतवे॥
षःपुरुषःदेव॥संभृतानिविजयप्र
यानमंगलानिप्रस्थानसमश्चमौहूर्ति
कनिवेदितःप्रस्थानसमयः॥राजा
यद्येवंसेनाप्रस्थानायादिश्यन्तां
सेनापतयः॥पुरुषः॥यदाज्ञापय
तिदेवइतिनिष्क्रान्तःनेपथ्ये॥सन्न
ह्यन्तांकुंभिभिर्निष्ठ्यूतमदमदिरामत्त
भृंगाः॥कर्णीरथाप्रयुज्यन्तांसर्ववेशप्र
सभजिनमनस्तुंडवेगास्तुरंगाः॥कुं
प्रब. तैर्नीलोत्पलानांवनमिवककुभा
१२ मन्तरालेसृजन्तःपादाताः॥संचर
न्तुप्रसभमसिलसत्पाणयोयोधाश्वरा

सुनपाद्यादिभिर्गृहस्थालोनोपतिष्ठंति
देभः॥इहस्वस्त्रयासमाश्वासयंति
वड्ढश्रावकमाराध्यपादाःसमादिश्री
तिहरदेशालागतस्यार्थस्यकुलशीः
लादिकेनसम्यगस्माकंविदितमि
ति॥श्रेष्ठाःसाः कथमस्माकमपिकु
लशीलादिकमितोनोपरीक्षितव्य
म्॥स्थपतो॥गौडराष्ट्रमनंतमंति
रूयमानत्र्यापिराढापुरीभूरिश्रेष्ठि
कनामधामयपरमेतज्ज्ञानमानःश्री
ता॥नमुत्रास्वमहाकुलानविदिताः
कस्मात्तेषामपिवृत्तशीलविवे
कधैर्यविनयाचारेहंचोत्तमः॥दं
भोवडुंपश्यति॥वड्डस्ताप्रवृत्तीशृ
हीताभगवत्यादृशेचेनावड्डीपी
यत्नाम्ना॥अहंस्वगतम्ना॥भवत्नको
दोषयवंकरोमि॥तथाह्लतोपस्थ

यति। दंभः। दंतापीडपिनावलम्बरेस्थी
यताम्। वानाहनाः। अत्रैव कणिकाः॥
प्रसर्पन्ति। अहं अहो अपूर्वमिदं आल
यम्॥ वटुः। अलमनया एवमेतत्। तथा
हि। अस्य चरणौ यस्य चूडामणिमरी
चिभिः। नीराजयन्ति भूपालाः पार्थी
वान्तभूतलम्॥ अहं स्वगतम्॥ अहो दं
भगाम्भीर्यं देशः भवतु। अस्मिन्नेवास
नेउपविशामि॥ तथा कर्तुमिच्छति
वटुः। आराध्यपादानामासनमन्येनो
क्रमणीयम्। अहं। आः पाप। अस्माभि
रपि दक्षिणारण्याहस्य सिद्धविशङ्कि।
भिरिदमासनमनाक्रमणीयम्॥ अ
णरे मूढ। नास्माकं जननीजठ्योन्व
लकलामसक्तो त्रियाणेजलाहूढा
अव काचनकन्यकानवमयातेनास्मि
८४ नानाधिकः। अस्मत्पालकमित्रस्य

नलभन्तामिथ्याभिशापापरैस्त्वंदेव
वशान्मयास्वतृह्णिणीप्रेयस्याशिश्रोक्ति
ना॥दंभः॥ यद्यप्येवंतथाप्यविदितास्म
दीयवृत्तान्तयत्प्रभवान्॥ तथाह्मिमद।
नसुपगतोहंपूर्वदंभोजयोनेः सदसि
मुनिभिरश्लैवासनेसूक्तितेषु॥ सशाप
थमनुनाथ्यब्रह्मणोमयाभः परि।
स्फुजितनिजोराशंसंवेशितोस्मित्र
हंस्वगतम्॥ ब्रह्मोदंभिकस्यब्रह्मणास्य
मुक्तिः विचिन्त्य॥ अथवादंभोयंभवत्वे।
वंतावत्॥ प्रकाशंसकोपम्॥ प्राक्किमे
वंगर्वमे॥ प्रयो॥ प्रयेकाश्ववासवः॥ क
थयक्कोतपमोऽववोवदभ्रमवभ्रमयो
जगतिकाक्कर्षीणामपि॥ प्रवेहितप।
सोवलंममपुरन्दराणांशतंशतंचप
रमेष्ठिनांपतनंवामनीनांशतम्॥ दं
भः विलोकमानन्दम्॥ प्रयेप्रार्यः पिता

महोस्माकमहंकारः॥ आर्यदंभोलोभा।
त्मजोहंभो अभिवादये॥ अहं। वत्सायुष्मा
न्भववालः। खल्वसिमयाद्वापरान्तेदृष्टः
संप्रतिकालविप्रकर्षाद्वार्द्धकग्रस्ततया
चनसम्यक्प्रतिजानामि अथवत्कुमार।
स्यापिकुशलम्॥ दंभः॥ सोप्यत्रैवमहामो
हस्याज्ञयावर्त्ततेनहितेनविनाहमस्व
स्थोभवामि॥ अहंकारः॥ तथातवमाता
पितरौतृष्णालोभौसकुशलौ। दंभः॥ ता
वप्यत्रैववर्त्तेते अहंताभ्यांविनातौवापि
मयाविनाकथम्॥ आर्यपादैः पुनः के
नप्रयोजनेनायंप्रवासःकृतः॥ अहंकारः
वत्समयाश्रुतोमहामोहस्यविवेकस
काशादत्याहितंश्रुतम्॥ तेननतद्वृत्तो।
तप्रमेतमागतोहं॥ दंभः॥ नहिस्वागत
प्रबं मेवार्यस्ययतोमहाराजस्यापीद्रलोका
८५ दागमनंश्रूयते॥ अस्तिचकिंवदंतीयद्

वेनवाराणसीनामनगरीराजधानी
निरूपिता। अहंकारः॥ किंपुनः कारणं
सर्वात्मना वाराणस्यां महामोहस्याव
स्थानम्॥ दंभः॥ आर्य विवेकोपरोधा
यव। तथाहि॥ विद्याप्रबोधोदयजन्म
भूमिर्वाराणसीब्रह्मपुरीनिरत्यया ॥
अतःकुलोच्छेदविधिंविधित्सुर्निवस्तु
मत्रेच्छतिनित्यमेवसः॥ अहंकारः॥ य
द्येवमशक्यप्रतीकारएवायमर्थः
यतः॥ परममविरुद्धोपदेनराणांपुर
विजयीकरणं विधेयचेतनाः॥ कथ्य।
यतिभगवान्निहान्तकालेभवभय
कान्तारतारकं प्रबोधम्। दंभः॥ सत्यमे
तत्॥ तथापिनैनकामक्रोधाद्यभि
भूतानां संभाव्यते। तथाह्युदाहरन्ति
तैर्थिकाः॥ यस्यहस्तौपादौचमनश्च
सुसंयतम्॥ विद्यातपश्चकीर्तिश्च

सतीर्थफलमश्नुते३ति॥नेपथ्ये॥भोः
पौराएषखलुसंप्राप्तोदेवोमहामोहः
तेन॥निष्यन्दैश्चन्दनानांस्फटिका
मणिशिलावेदिकाःसंस्क्रियंतांमुखप
त्तोयत्रमार्गाः॥प्रसरतुपरितोवारि॥
धारागृहेषु॥उच्छ्रीयन्तांसमन्तात्स्फुर
दुरुमणयः॥श्रेणयस्तोरणानांधूय
न्तांसौधमूर्धस्वमरपतिधनुर्धामवि
त्राः॥पताकाः॥दंभः॥आर्यप्रत्यासन्नोम
हाराजस्तत्स्वस्तुक्रमनेनसंभाव्यतामा
र्येण॥अहंकारः॥एवंभवत्वितिनिष्क्रा
न्तौ॥प्रवेशकः॥ततःप्रविशतिमहा
मोहः॥विहस्य॥अहोनिरंकुशाजडधियः
तथाहि॥आत्मास्तिदेहाद्यतिरिक्तमू
र्तिर्भोक्तास्यलोकान्तरितःफलाना
प्रब १८ मा॥आशेयमाकाशतरोः॥प्रसूनात्प्र
थीयसीस्वादुफलप्रसूतौ॥इदंचस्तूक

त्मनामावविनिर्मितपदार्थावबो॥
भेनजगदेतद्वैविदग्ध्यैर्वर्ण्यते।तथा
हियन्नास्त्येवतदस्तिवस्तिनिरूषा
जल्पद्भिरेवास्तिकैर्वाचालैर्वेदुमि॥
श्रमस्यवचसोनिन्द्याःकृतानास्ति
काः॥हंहोपश्यततत्ततोयदिपुनर्मि
थ्यादितोवर्ष्मणोहष्टः॥किंपरिणा
मभूषितविनिर्जीवः॥पृथक्कैरपि
श्रुपि।नकेवलेजगदात्मेवताव
दमीभिर्विद्यते॥तथाहि॥तत्वे।
वपुषांमवोघवयवैर्वर्णक्रमःकी
दृशोयोषेयंममवापरस्ययदस्मेभे।
दनविधोवयम्॥हिंसायामथवा
पथ्यष्टगमनेस्त्रीणांपरस्वग्रहेका
र्यकार्यकथातथापियदमीनिष्ठा
रूपाःकुर्वतेविचिन्त्यमस्माच्चमा॥स
र्वेषालोकायतमेवशास्त्रमा।यत्र

त्यक्षमेवप्रमाणम्॥पृथिव्यप्तेजोवा
यवस्तत्त्वानि।अर्थकामौचपुरुषा
र्थौ।भूतान्येवचेतयन्ते।नास्तिपरलो
कः।मृत्युरेवापवर्गइति।तदेतदस्म
दभिप्रायानुरोधिनावाचस्पतिनाप्र
णीयचार्वाकायसमर्पितमासीत्॥
ततःप्रविशतिचार्वाकःशिष्यश्च।चा
र्वाकः।वत्सजानासि।दंडनीतिरेव
विद्यात्रैवान्तर्भवति।धूर्तप्रलापस्त्र
यीपश्य।स्वर्गः।कर्तृक्रियाद्रव्यविना
शेयदियज्वनाम्।ततोदावाग्निद
ग्धानांफलंस्याद्भूरिभूरुहाम्।अपि
चामृतानांयदिजंतूनांश्राद्धंस्यात्तृ
प्तिकारणम्।निर्वाणस्यप्रदीपस्य
प्रब स्नेहःसंवर्धयेच्छिखाम्।शिष्यः।आ
८३ चार्ययद्येषएवपरमार्थःपुरुषस्य
यत्तदाघतेपीत्यश्रान्माचोरवारत।

हेप्रभूणाम्॥ महामोहः॥ नयनलि
कैलोकियत्नेपन्नो॥ चार्वाकः॥ देवप
वे। ख्यनीतवेदार्थपथ्यः॥ त्रयीयसी
पथेष्टचेष्टागमितोमहाजनः॥ नद
त्रहेतुर्नकलिर्नचाप्यहंप्रभुप्रसादः
प्रतनोतिपौरुषम्॥ ततौतनगापथि।
काः पाखंडास्तुत्रयीमार्गमेवत्या।
गिनः शमदमादीनांतकैवकथा
अन्यत्रापिप्रायशोजीविकामात्रफ
लैवत्रयीयदाहाचार्यः॥ अग्निहोत्रं
त्रयीतंत्रंत्रिदंडंभस्मपुंड्रकम्॥ वि
द्यापौरुषहीनानांजीविकेतिबृह
स्पतिः॥ तेनकुरुक्षेत्रादिषुतावद्दे
वेनस्वप्नेपिविद्याप्रबोधोदयेनशं
कनीयः॥ महामोहः॥ साधुसाधु
संपादितंमहत्त्वलतन्नोछेख्यो
हितम्॥ चार्वाकः॥ अन्यञ्चदेववि

त्ताप्यमस्ति। महामोहः किंतत्‌वा
र्त्ताकः। अस्ति विस्रम्भः किंनाम महा।
प्रभावा योगिनी सा न कुलेनाविरल
प्रचारा यद्यपि कृता। तथापि न त्व
गृहीतानवलोकयितमपि न प्रभा
वामः। तत्त्वदेवेनावधातव्यमिति
महामोहः सभयमात्मगतम्। प्राः
प्रसिद्धमहाप्रभावा महायोगिनी
स्वभावविद्वेषिणी चास्माकं उपहते
ति। भवतु प्रकाशं। भद्र प्रलमनया
शंकया कामक्रोधादिषु प्रतिपहे
षु कदैयस्त्वेष्यतीति। तथापि लघी
यस्यपि रिपोरनानवहितेन न विजि
गीषुणा भवितव्यम्। यतः। विपा
कदारुणो राज्ञां रिपुरल्पोप्यहन्त
प्रव रः। उद्वेजयति सूक्ष्मोपि चरणं कं
२८ टकांकुरः। महामोहः। कः कोत्र भो :

प्रविश्य दौवारिकः॥ मुत्तापपन्नदेवः॥
महामोहः॥ भो प्रसन्नंग॥ मादिश्यन्तां
कामक्रोधलोभमदमानमात्सर्याद
यः॥ यथाज्ञास्म द्वेषिणी विलसभक्ति॥
योगिनी भवद्भिरवह्तैर्विहन्तव्येति
दौवारिकः॥ यथाज्ञापयति देव इति॥
निष्क्रान्तः॥ ततः प्रविशति पत्रहस्तः॥
पुरुषः॥ प्रभातेऽहमुत्कलदेशादाग
तोस्मि। अस्ति तत्र सागरतीरसन्निवे
शे पुरुषोत्तमनामशाङ्खितं देवायत
नम्॥ तस्मान्मदमानाभ्यां भट्टारका
भ्यां महाराजसकाशं प्रेषितोस्मि॥ वि
लोक्य। एषा वाराणसी इदं राजकुल
यावत्प्रविशामि॥ प्रविश्य। एष भ
ट्टारकश्चार्वाकेण सार्धं किमपि मंत्र
यंस्तिष्ठति तदुपसर्पाम्येनम्॥ उपसृ
त्य॥ जयतु भट्टारकः॥ इदं पत्रं निरूप्य।

पतनभट्टारकः॥ महामोहः॥ पश्चेशः।
हीकालकृतोभवान्॥ पुरुषः॥ भट्टारक
प्रहं पुरुषोत्तमायतनात्॥ महामो।
हः॥ स्वागतम्॥ कार्यमस्यादिने भविष्य
ति॥ प्रकाशं॥ चार्वाकगच्छकर्तमेपुव
हितेन भवता भवितव्यम्॥ चार्वाकः
यथाज्ञापयति देवः॥ इति निष्क्रान्तः॥ म
हामोहः पत्रं वाचयति॥ स्वस्ति श्रीवा
राणस्यां महाराजाधिराजपरमेश्वर
महामोहदेवपादान् पुरुषोत्तमायत
नाद्दमानौ साष्टांगं प्रणम्य विज्ञाप
नः॥ यथाभद्रमस्याहते। अन्यच्च॥ अद्य
देवी शान्तिर्मात्रा श्रद्धया सह विवे।
कस्य दौत्यमापन्ना विवेकसंगमाय
प्रब २५ देवीमुपनिषदमनिशं प्रतिबोधय
ति॥ अपि च कामसहचरोऽपि धर्मो वै
राग्यादिभिरुपजप्य स्वबलस्य नोपेतः

कामाद्विक्षिपक विविग्रूढः ।। प्रचा
रतिनदेनतानादेवः ।। प्रमाणमिति
महामोहः ।। सक्रोधमासाः किमेवा ।।
म[illegible] मृग्याः शान्तेरपि विभ्रान्तिका ।।
मात्ष्प्रतिपदेषुजनोस्या ।। संभवः ।
न[illegible] हि यातावि षविस्रष्टिमावर्त
[illegible]देवापि गौरी भुजा श्लेषानंदावे ।।
[illegible] मानन पनोदनाधरध मक्रत
[illegible]रिः ।। कमलाकपोलमकराले
[illegible]कितोरः स्थालः ।। श्रीतैआर्तनरे
प्रनक्षप पुनः कानामशान्तः को ।।
[illegible] त्रकषंप्राप्ता ।। जात्मगक्कवामंन
[illegible]वरस्मृपेन्यादेशामस्माकं प्रति
[illegible]या पाररगमायापर्मः स्पस्मा ।।
[illegible]गतेनाभिनपृक्रनेसापे ।। नदि ।।
[illegible]नलंदूकेवक्कानयाधारयित
[illegible]निमरस ।। [illegible] ।। पयनो

तिनिष्क्रान्तः॥महामोहः॥स्वगतंविचि
न्त्यानहिंसानीतिः॥कोभ्युपायः॥अथवाप्र
लमुपायान्तरं॥क्रोधलोभौदेवता
वदुपचर्यौ॥प्रकाशं॥कः कोत्रभोः
प्रविश्यदौवारिकः॥आज्ञापयतुदेवः
महामोहः॥तावदाहूयतांक्रोधलो।
भौ॥पुरुषः॥यथादिशतिदेवइतिनि
ष्क्रान्तः॥ततःप्रविशतिक्रोधोलोभ
श्च॥क्रोधः॥श्रुतंमयाशान्तिश्रद्धावि।
ष्णुभक्तयः॥महाराजमहामोहस्य।
प्रतिपक्षमाचरन्तीति॥विहस्य॥अ
होमयिजीवतिकथमासामात्मनिर
पेक्षंचेष्टितम्॥तथाहि॥अन्धीक।
रोमिभुवनंबधिरीकरोमिधीरंसचे
प्रव तनमचेतनतांनयामि॥कृत्यंनपश्य
२। तिनयेनहितंशृणोतिधीमानधीत
मपिनप्रतिसन्दधाति॥लोभः॥अयेमद

परगृहीतामनोरथसरित्परस्परामेव
तावन्नतरिष्यन्ति॥ किंपुनःपारावा
रीणंभविष्यन्ति। यद्यपसर्वेसन्ते।
तेमदहस्तिनोमदजलप्रक्षालनगंड।
स्थलावातव्यायतपातिनस्तुरंगा
भूयोपिलप्स्यन्ते॥ पतल्लब्धमि
दंलभेपुनरिदंलब्धमपिकथमायतो
विनाजर्जरत्वेनसोवन्नन्दणांकाना
मशान्ते॥ कथ्याः॥ कोपः सर्वेविदि
तस्त्वयामत्स्वभावः॥ विष्णुवृत्तमपा।
तयत्स्वरूपनिस्पृहार्थहेठोस्मिन हेवो
ब्रह्मशिरोवसिष्ठतनयानागातय
कौशिकः॥ विद्यावन्त्यपिकीर्तिम्।
न्त्यपिसदाचारावदातान्यपिप्रौढैः
पौरुषभूषणान्यपिकुलान्युद्धतो।
मीशः तृणातलोभः नेपथ्याभि
मतसर्वलोकान्तस्मैरत्नतावत्

प्रविश्यतस्मा। प्रज्ञापयत्वार्यपुत्रः
लोभः। प्रियेश्रूयतामा। हेत्रयामवना
ह्लिपञ्चनपुरीद्वीपत्नमामंडलप्रस्याष्या
ह्नन स्त्रवङ्गमनंसाल ह्मापिकेथ्या।
यताम्।। तस्मिन्देवियदिप्रसीदसिन।
नोध्यंगानिनंगानिचेत्नंझोः प्रागाभ्य
तोक्तनःशामकथाब्रह्मांडलहेपेरमि
तस्मा। आर्यपुत्रस्वयमेवतावदमेत
स्मिन्प्रर्थेनित्यमभिप्रुक्तासांप्रत्यमा
र्यपुत्रस्याज्ञायाब्रह्मांडकोटिभिर।
पिनमसोदरंस्पर्यतेना क्रोधः।। हिंसेय
तस्मावदागम्यताम्।। प्रविश्यहिंसा
पघासि। प्रज्ञापयत्वार्यपुत्रः।। क्रोधः।
प्रियेत्वयासहधर्म्मपत्नीमातापित्
वधोममैवकर्तव्यवा। तथाहि। केचि
मवे २१ मातापित्राद्वीकरस्वजननकोभ्रात
र।। केचकीटावधोपंवेधुवर्गः कृटि

लविटस्त्वद्ध्येष्विनातानयोमी ह
स्तो निष्ठीय॥ आगर्भं यावद्देषो कल
मिदमखिलं नैव निः॥शेषयामि स्म
नेन्तः क्रोधवक्रेनेदयति विरनिंता।
वदेतेस्फुलिंगाः॥ अयनोवलोका प
षस्वामी यावदुपसर्पामः॥ सर्वेउप।
स्तृत्या जयतु २ देवः॥ को नियोगो।
स्माभिरनुष्ठीयतामिति॥ महामो।
हः॥ श्रद्धायास्तनया शांतिरस्माद्वि
द्वेषिणी भवद्भिर्निग्राह्येति॥ सर्वे य
थादिशति देव इति निष्क्रान्ताः॥ महा
मोहः॥ श्रद्धायास्तनये सम्पदे पाले।
पापान्तरस्य पितृदयमारूढमः॥ न।
था हि॥ शान्तिर्नाम श्रद्धापत्यं तद्यात
केनाप्युपायेनोपनिषत्सकाशात्कु
डाय कर्षणं कर्तव्यम्॥ ततो मातृवि
योगदुःखदतिमन्दनया प्राणान्ति हपर

नामविख्याति। अवसीदतीवाविनेस
ति। अद्यांवापकृष्टं मिथ्यादृष्टिरेव
विलासिनीपरंप्रगल्भानदक्षिवि
षयेष्वेवनिमग्नतामुपयास्वेतोव।
लोकविभ्रमावतिरवरमाहूयतो
मिथ्यादृष्टिः।विभ्रमावतीयदेवप्र
तापयतीतिनिष्क्रम्यमिथ्यादृष्ट्यास
हप्रविशति।मिथ्यादृष्टिःसविह
विरंहृष्ट्वस्यमहाराजस्यकथंमवे
प्रहितेनवेलमामहाराजउपा।
लेभिख्याति विभ्रमावती। सविन
वदर्शनेनात्मानमेवमहाराजोन
वेस्यतिकृतनपालख्याति। मिथ्या
दृष्टिः सविमामलीकसौभाग्यो।
सेभाव्यविडंवयसि विभ्रमावती
प्रा। २२ सखिसांप्रतमेवप्रेस्यसेप्रलीकतं
सौभाग्यंस्या॥प्रत्यग्वनिशाहूर्ता।ऽ

तेंप्रियसख्योलोचनेंपश्यामि।तत्किं
प्रियसख्योविनिद्रताकारणोमि॥
थ्यादृष्टिः॥सविपक्षवल्लभाप्रिया
ह्रीभवति।तस्याप्रतिनिसाईलेभा
किंपुनरस्माकं।सकललोकवल्ल
भानाम्॥विभ्रमावती।केकेपुनः
प्रियसख्योवल्लभाः॥मिथ्यादृष्टिः
महाराजस्तइपरिकामः॥क्रोधोलो
भोहंकारः॥ग्रथवालेविशेषणा।अ
स्मिन्कुलेयेजातेनमयाविनावा।
लोहृद्भोपुत्रावावाल्लदयनिहितयाता
त्रिदिनान्यभिरमतेविभ्रमावती॥
ननुइवहकामस्यरतिःक्रोधस्यहिं
सालोभस्यतृस्नापरमा॥प्रियाः।
तिष्ठ्यन्तेःतासांकथ्येनिष्प्रिय
तमेरमयन्नीर्ष्यानाजनयति॥मिथ्या
दृष्टिःसत्विरईर्षेतिकिंभणितो॥ना॥

ल।

अपिमयाविनामुहूर्तेनतिष्ठन्ति। वि
प्रभावती। सत्विप्रतप्यमानामि।
त्वयासहशीघ्रंभगान्तोदृष्टिस्रोना
ल्लिवयस्याः॥ सोभाग्यमहंहि विप्र
रितल्पेदयाः॥ सपद्मः प्रसादं प्रतीक्ष
ते। सखिप्रत्यङ्गाणामि॥ एवंनिहाऊ
लहृदयाविसंस्थलोत्वलश्वरणान्
प्रस्फोकारसवेरयागम्यामहाता।
नेसंभावयन्तीशोकिनहृदयंकरि
ष्यति। प्रियसखीनिविनकेयामि
मिथ्यादृष्टिः॥ किमत्रशोकितश्चेन
त्रप्रसाकेमहाराननिषुक्तानामे
वैपोविनयः॥ अपिच। सखिदर्शन
मात्रप्रसन्नानोपुरुषाणांकीदृशं
भयम्॥ महामोहः॥ विलोक्य। अ
पव पसंप्राप्रैवप्रियामिथ्यादृष्टिचैषा
२१ स्मोणीभारभगलमादरगलन्मा।

पहृत्रिक्षलालीलोल्लिभ्रमजोपद
र्शितऊचोन्मीलद्वालोकावलिः॥
नेलीन्द्रवरत्नमालोचेनवयादृष्टा
ययन्तीमनोहोलान्दोलनलोलक
ल्कणरणत्कारेणानंसर्पति॥ विभ्रमा
वती॥ एषमहाराजःउपसर्पति प्रि
यसखीमिथ्यादृष्टिः तपस्समजय
नः एषमहाराजः प्रिये दर्पितऊव
नवाल्कमल्कपालीरवयममोकः।
मृपेत्यपीवरोस्तु। भवहरहरिणाहे
शोकाकस्थितर्हिमदोलहतावि।
लासलक्ष्मीमा॥ मिथ्यादृष्टिःसखि
नेतथाकरोति। महामोहःश्वालिं
गनस्तवमभिनीय। सहोप्रियायाः
परिष्वंगात्समाहूतेनवयौवनेन
नयादृष्टिः प्रागासीदभिनववपो
विभ्रमावाप्तजन्मा विभ्रोमांषीवि

विषयविषयोपभ्रवानन्दमान्दः ॥ हृती
रत्नसिरयनितंबास्त्रषजन्मासको
पिश्री छप्रेमानवश्वप्रनर्मान्मष्टोमे
विकारः ॥ मिथ्यादृष्टिः महाराज प्र।
हमपिसापूतेनवयौवनेनसंहृना।
नकेवलभावानवंपश्रमकालेनापि
विहन्यते ॥ मिथ्यादृष्टिः ॥ श्रुतापय
तमहाराजः किंनमित्रंभट्टाकरेण
स्टतास्मिमहामोहः ॥ प्रियेस्मर्यते
सहिवामोहस्थितोयोन्ददयाहृष्टिः
सद्विनभिन्नौभवतीसालभंतीवस।
मते ॥ मिथ्यादृष्टिः ॥ महानुसादः ॥ त
थाप्यनापयतमहाराजः ॥ महामोहः
पर्थेवप्रकाशितैरंगैः सर्वत्रविवर
सितवेवप्रवर्तितव्यम् ॥ स्वन्यश्चदा
प्रबो स्याः ॥ प्रबोधप्रज्ञाविवेकेनोपनिषदं
२४ योजयितेकेहानीभावमापन्ना ॥ प्र

नःप्रतिकूलामकूलनोपायोपायान्
वर्तिनीम्।केशेषाहृष्यतोरेडुपाये
डेषुनिवेशय।मिथ्यादृष्टिः।एनाव।
न्मात्रकेपिविषये।अलंभतेऽभिनिवे
शेनवचनमात्रकेणैवभतेदीसीस्व
दानाकरिष्यति।सावेलमयामिथ्या
यमोमिथ्यामोहोमिथ्यावेदमार्गोमि
थ्यातत्वविप्रकरणाराधनात्प्रलपि
तानमिथ्यास्वर्गफलविभूतिरितिभ
एयमानाप्रकटितिवेदमार्गमेवपरिह
रिष्यति।किंपुनरूपनिषदम्।अपिच
विषयानटविप्रक्रमोवादोषानुशे
यन्माउपनिषदोपिविरक्ताकरिष्य।
तेविरंमयाध्यञ्जामहारागानः।यघेवेत
त्प्रियंमेसपादितेनप्रियपा।पुनर।
लिंस्पृशतिमिथ्यादृष्टिःप्रकाशे
यवंप्रहृष्टेनभनीलञ्जेमहामोहः।त

उवनवासागारमेवप्रविशावइतिनि
ष्क्रान्तौ ॥ इति श्रीकृष्णमिश्रविरचि
तेप्रबोधचंद्रोदयेनाटकेद्वितीयोंकः २
ततः प्रविशति शान्तिः करुणा च ॥
शान्तिः सास्रम् ॥ मातः कासि देहि मे
प्रियदर्शनम् ॥ उत्क्रान्तेककुरंगका
ननभुवः शैलाः स्रवन्त्यः स्थल्यो।
न्यायतनानि सन्ततनयोनिष्ठाश्च वै
खानसाः यस्याः प्रीतिरसौ प्रसाव
भवती चंडालवेश्मोदरं प्राप्तागोक।
पिलेव नीवृतिकंथपाखंडहस्तंगता
अथवा। अलंजीवितसंभावनया॥ य
तः सामन्तालोकानस्थानितभ्रंशेन
पिवस्यपः॥ न मया रहिता श्रद्धा मुहू
प्रव तंमपि जीवति ॥ न हि ताश्रद्धया मुहू
२५ र्तमपि शान्तीजीवति विडंबनमेवत
स्मादिकरुणे मदर्थे चितामारचय।

यावद्विरमेव वहुताशप्रवेशेनन
ष्यासहचरी भवामि। कहृणा सा व
मृ।।सा विपवे विषमज्वलनज्वाला
कुलकागीवटुङ्कः सहान्यहरागिन
ल्पनी सर्वेषा विलम्र जीवितो मोक
होषि। तत्समीदमकृतंकं धारयत जी
वितं प्रियसखी। यावदितइतः। प्रत्ये
षाश्रमेषु प्रनिर्जनसमाकुलेषु भा
गीरथीतीरेषु निपुणं निरूपयामि
कदाचिन्महामोहाभीता मा कुचा।
पिप्रक्षत्रा निवसति। ध्यान्ति निर्वेद
नाटयति। किंपद् त्विष्यते नीवाणं।
किं तसैकनानिसरितो कुला निवे
गानसैराक्रान्ता निसमिश्रघालव
ममसाश्राशुहायनवनाम्। प्रत्येके
चनिरूपितोः प्रतिपदे चतारयवाश्र
माः श्रमायाः। कचिदपूर्वेलम।

यावान्तीयिनकरोति॥ का॥ करुणामवि
यवेभणमिथदिसेवसाद्भिकीप्रज्ञात
दातस्मा ईदृशी दुर्गतिं न संभवायामि
नवलता हृषणुणमयपताद्दृशी।
मसंभावनीयो विपत्रिमनभकति।
शान्तिः सुखिविकिमिवप्रतिहूलेवि।
यानरिनसंभाव्यते॥ तथा शिदेवीशी
जनकात्मजादशामन्व्युसामीहृहे।
रतसोनीनावैवसातलभगवती
वेदत्रयीदानवैः गंधर्वस्पमवलसा
वतनयापातालकेनक्षलाहैस्पेद्ये
पजहाहृन्तविषमावामाविदेहृत
यः॥ तद्वतपाषांडालयेषुवताव
दत्तमखः॥ करुणामविपवंभ।
घवं ववृतिपरिक्रामतः॥ करुणाम
२९ त्रासम। सतिरात्मसोरात्मसः॥ शा
न्ति। कोऽपरात्मसः करुणामवि

प्रेतस्व प्रेतस्व। ।यपषगलन्मलपि।
क्षिलवीवत्सड प्प्रेसदेहक्षविमे ले
वितविक्रुरोमुक्तावसनः शिविशि
डेवेपिं विकाहस्त ॥ रनपवाभिवर्त
ते शान्तिः नविनयमूासविनायेरा
हसोः निर्वीर्यः ॥ वेलयमकरुणा
नक्रपषभविष्यति ॥ शान्तिः सवि
पिसावरनिशंके। करुणासविाश्र
स्फुरन्महामपूर्वोद्भासिनभुवनाल्
रा लेज्वलतिश्चंवडमानोंडमंडलेकथ
पिशावानामवकामः ॥ शान्तिः ॥ नर्ष
नेनरमेवनरकविवराइन्नीर्णः ॥ को
पिनरको भविष्यति ॥ विलोकाविवि
न्यचा ॥ शोजानेमहामोहप्रवर्तिनोय
दिगनराः सिद्धान्तः ॥ तत्सर्वयाहूरेप।
रिहरणीयमस्पदर्शनामिनिपतान्म
रवीभवति ॥ करुणा ॥ सति ॥ मकृतंके

तिष्ठयावदद्यग्रहामन्वेषयामि।उभे
पथ्यास्थिते।। ततः प्रविशतियथाति।
दृष्टोदिगंबरसिद्धांतः दिगंबरः।। नमो
नमोऽर्हद्भ्यः।। नवद्वारगृहमध्येआत्मा
दीपइवलयनेमन्तव्यः।। एषजिनवर
भाषितपरमार्थोमोत्तमस्ववदः।। परि
क्रामति।। आकाशे।। अरेरेश्रावकाः
शृणुत।। मलमयपुद्गलपिंडेस्मक
लनलैरपिकीदृशीशुद्धिः।। आत्मा
विमलस्वभावऋषिपरिवर्णितोतीन
वः।। आकाशे।। किंभणाथकीदृशोपरि
वर्णमिति।। तस्थानमहेश्वरणग्र
णामः कृतसत्कारेवभोजनेमृष्टम्
ईर्ष्यामलेनकार्यमक्षीणतारान्।।
प्रव क्रान्तो।। नेपथ्याभिमुखमालोक्य स्व
२१ द्वेरतरतस्तावना।। उभेसभयमालोक
नः।। ततः प्रविशतितदनुरूपवेषाश्र

ज्ञाप्यज्ञा। किमाज्ञापयति राउलः
शान्तिमूर्त्तिनापतिना। दिगंबरः
श्रावकाणां कुले महत्तमेकमपि
मापरिहरिष्यति भवती। श्रद्धा। य
दाज्ञापयति राउल इति निष्क्रान्ता
करुणा। समाश्वसिन्ना २। प्रियस
खीनिखिलनाममात्रकेनापि प्रिय
सख्याभेनत्वम्।। यतः। अच्छते मया
हिंसासकाशात्।। यदृक्षिपाषा।
एतानामपि नमसः सताश्रद्वेति
नैनैषामामसीश्रद्धाभविष्यति। शा
न्तिः। समाश्वसस्व। सखिएवमेतत्
तथाहि। दुराचारासदाचाराद्वपे
प्रियदर्शनाम।। मुंवामनुसरन्ते।
पाहरा शानकथंचन।। तद्भवत
तावत्सोगतेश्वसावन्विष्यताम्
शान्तिकरुणोपरिक्रामतः। ततः

प्रविशतिमित्तरूपः।प्रबलकहलो
द्धगमः मित्तर्विविन्ता।भोभोऽ
पासकाऽमाला।ह्णालवित्तापव
वितात्मकाष्ठायत्रापिनावहिवि
प्रविभान्तिभावाऽसेवाधुनाविग
लिनाविलवासनानादीसान्ततिः
स्फुरतिनिर्विषयोपरागा।परिक्र।
मश्रनःसस्नावम।स्वहोसाधुरये।
सोगतोधर्म।यत्रसौ।मेवमोह।
या।श्रावासोलयनेमनोहरमभि
प्रायानरूपावाणिभार्यावोक्लिन।
कालस्तूष्मशनेमयाम्रद्व प्रलराः
मद्धाहर्वमयासिकाभिरम्भितः।।
ऋप्रागरागोत्सवक्रीडानन्दभरे
प्रव प्रजनितविलसद्योतोन्वलारा
२८ त्रयः।कहूणा।सविपवलालन।
हप्रतंवोलवकषायपिंशगवी

वरोमेंद्दिनहृदुमंटपिंडुइनपवाभि
गच्छति। शान्तिः। सविचुत्रागम।
यषअत्राकाशे भोभोउपासका।
भिक्षवश्च श्रूयतां भगवतः सुगत
स्यवाकामतमितिपुत्लकेंवावय।
तिः। पश्यामहे भिक्षवो दिव्येन चक्षु
षालोकानां सुगतिं दुर्गतिं चमं कि
यन्ते बाणिकाभावाः सर्वसंस्काराः
नात्यान्तस्थायीनः तस्माद्हि त्वष्
दारानतिक्रामन्त्सने षितव्यम् वि
ञमलेन पर्रीर्षानामः। नेपथ्या।
भिमुखमवलोका। प्रक्षहनस्नाव
त।। प्रविश्यब्रह्मा ग्रत्तापयनराकु
लः। भिक्षुः उपासकान्भिक्षुञ्चवि
रेणलिंगपस्थीयनामाम्भद्रायत
तापयनिराकुलःइति निक्रान्तः। शा
न्तिः सविरयमपिनामसौ ब्रह्मा। क

हतः॥ एवमेतस्मात्क्षपणकः भिक्षु
मालोक्य उक्तवान्। शान्तम्॥ अरे भिक्षुक
इतस्तावत्। किं पृच्छामि। भिक्षुः स
क्रोधमाह। आः पापपिशाच क्षपणक॥
किमेवं प्रलपसि। क्षपणकः। अरे भ
व क्रोधं त्यज शास्त्रकथां किमपि पृच्छामि
भिक्षुः। अरे क्षपणक शास्त्रकथाम
पि वेत्सि। भवतु प्रतीमस्तावत्। उप
दिश किं पृच्छसि। क्षपणकः। भण
तावत्। क्षणविनाशिनां पदार्थानां कस्य
हेतोर्व्रतं धार्यते। भिक्षुः। अरे श्रूयताम्।
प्रसन्नमन्तनिपतितः। कश्चित्तावत्।
क्षणः समुत्क्षिप्य वासनां मोक्ष्यते।
क्षपणकः। अरे मूर्ख एवं कल्पसिद्धि
१व न्यन्वन्तरे कोपि मुक्तो भविष्यति। न
२९ दाते मोक्षं तत्क्षणात् पृच्छ कीदृशम् प
कारं करिष्यति। प्रत्यक्षं पृच्छामि के

नतेईदृशोधर्मउपदिष्टः॥भिक्षुः।
ननुसर्वज्ञेनभगवताबुद्धेनोक्तोयं
धर्मः॥ क्षपणकः॥अरेसर्वज्ञोबुद्धो।
स्तीतिकथंज्ञातंत्वया।भिक्षुः॥ननु।
रेतदागमादेवप्रसिद्धोयंप्रवादः॥बु
द्धः॥ सर्वज्ञइति।क्षपणकः॥अरेस्व
मबुद्धेपदितस्वभाषितेनसर्वज्ञत्वं
प्रतिपादयसि॥एवाहमपिसर्वज्ञो
नामितमपिपितृपितामहेः॥ साधु
तत्रप्रहर्षेमेधासइति॥भिक्षुः सक्रो
धम्॥ मूढः॥पापपिशाचमलपंकप
रतवाहंदास॥क्षपणकः॥अरेरेवि
हारदासीभुजंगदृष्टप्रवृत्तिलदृष्टा
न्तवमपाखंडीतः॥तन्निर्यतेविव
ंभणामिबुद्धानुशासनेपरिहार
पहदनुशासनमहदन्यदितिवस्तु

व्रतमेवपारयन्भवान्॥ मित्रःअथाः
पापक्षयेनदृः पराम्राभ्यामितमिक्ष
शि। हारांश्चप्राच्यमृतस्यलोकति
त्वामतिष्ठिनः। प्रभिवोक्तिकोना
मभवानिवपिशाचनाम।। अपिच
घाहंतमपिधर्मवेदनेकः। अत्रमे
तपणाक।। रहस्याणव्यवारवंदस्ये
पराग्रस्करास्यपरमार्थसेवादर्श
नेनतिरूपितेभगवनः। सर्वतत्वमर्ह
तः। मित्रः विहस्य। यमादिप्रहृन।
त्योतिषनीद्विपत्तानछनारितेनभ।
गवनेदमतिकष्टव्रतमाश्रितम।त
थाहि। तावेत्तावेवपुः। परिमितः
मव तमनेत्रिलोकीजीवः।। कथंकथ
१ पसंगतिमन्तरेण।। शक्नोति संभ
निहितः। प्रशिक्षापितीयोभावान्

काशायिनमम्बुदरेगृहसन्तस्ता
ह्लोकेह्यविकृज्ञादाहंतमनाह्वरे
स्वगतदर्शनमेवसात्त्वान्स्वरोव।
हमतिरमणीयं॥पश्यामः॥शान्तिः
सखिश्रन्यतोगच्छावः॥करुणास
खिएवंभवतुइतिपरिक्रामतः
शान्तिः॥पुरोवलोक्य॥एषपुरस्ता
त्सोमसिद्धान्तः॥भवतुपृच्छामि।
तावदनुसरावः॥ततःप्रविशति
कापालिकाव्रतधारीसोमसिद्धांतः
परिक्रम्यनरास्थिमालाकृतभू।
रिभूषणः॥श्मशानवासीनृकपा
लभोजनः॥पश्यामियोगांजनशु
द्धदर्शनोजगन्मिथोभिन्नमभिन्न।
मीश्वरात्॥क्षपणकः॥अरेकएष
कापालिकव्रतंपुरुषोः॥रयति।

तदेनंकिमपिपृछामि।उपसृत्य।अ
रेकापालिकनरास्थिमुंडधारक
कीदृशस्तवधर्मः।कीदृशोमोक्षः।
कापालिकः।अरेक्षपणकधर्मंतावद
स्माकमवधारय।मस्तिष्कांत्रव
साभिघारितमहामांसाहुतीर्जुह्व
वह्नौ॰ तेब्रह्मकपालकल्पितसुरापाने
ननःपारणासद्यःकृत्तकठोरकं
ठविगलत्कीलालधारोज्वलैरर्च्यो
नःपुरुषोपहारबलिभिर्देवोमहा
भैरवः।भिक्षुःकर्णौपिधायबुद्ध २
अहोदारुणाधर्मचर्याः।क्षपणक
अर्हन्।२।घोरपापकारिणाकेना
प्रव २। पिविप्रलब्धोवराकः।कापालिक
कापालिकः।सक्रोधम्।आःपाप
पाषंडापसदमुंडितमुंडचंडाल।

वेशकेशोल्लेचकः॥ घरेविघ्रते
भक्तः॥ किलवचनदेशाभुवनोत्प।
त्तिस्थितिप्रलयप्रवर्तकः। वेद
न्तसिद्धान्तप्रसिद्धविभवोयत्र
भगवान्भवानीपतिः। दर्शयाम
स्तर्हि धर्मस्यास्यमहिमानमाह
रिहरस्मरज्येष्ठश्रेष्ठानुरागनहमा
हेरक्षयतिवहनोनतत्राणाह।
णाभिगतीरथा। सनगनगराम
भः पूर्णेविधायमहीमिमांकल
यशाकलैर्भूयस्तोयंतत्क्षणेनपिबा
मिनत्याशापणकः। भूपेकापालि
कधनयप्रभणामिकेनाप्यैन्द्रजा
लिकैरैन्द्रजालमायादर्शयितव्यादि
ग्रलब्धोसीत्याहकापालिकः। प्रा
पापग्रनारायिपरमेश्वरमेन्द्रनाति
कमित्यादिप्रासिद्धमर्यादीय।

सुस्य दौरात्म्यम्। खङ्गमाकृष्य
दहमस्य पतत्करालकरवालनि
कृत्तकंठनालोच्छलद्बहलफेनि
लबुद्बुदौघैः सार्धंडमड्डमरुडो
हृतिहूतभूतवर्गेणभर्गगृहि
णीरुधिरैर्विनोसि इति खङ्गमुद्य
च्छति क्षपणकः सभयम् महा
भागअहिंसापरमोधर्मः इतिभि
क्षोरंकेप्रविशति भिक्षुः कापा
लिकं वारयन् भोमहाभागकौ
तुकप्रवृत्तवाक्कोलवाहीनः न
युक्तमस्मिन्तपस्विनिप्रहर्तुम्
कापालिकः खङ्गंप्रतिसंहरति
प्रव क्षपणकः समाश्वस्य महाभाग
१२ यदिभवान्संहृतघोररोषावेशः
संवृत्तः ततोहं किमपिप्रष्टुमिच्छा
मि कापालिकः पृच्छ क्षपणकः।

स्कृतोऽस्माकंपरमोधर्मः॥क्षपणकः की
दृशोमोक्षः॥कापालिकः॥शृणु॥ दृ
ष्टःक्वापिसुखंविनानविषयैरानं
दबोधोज्झिताजीवस्यस्थितिरेव।
मुक्तिरुपलावस्थाकथंप्रार्थ्यते
पार्वत्याप्रतिरूपयादयितयासा।
नंदमालिंगितोमुक्तःक्रीडतिचंद्र
चूडइतिनोव्याजहारभवानीपतिः॥भि।
क्षुरथमहाभागश्रद्धेयमेतन्नावी
तरागस्यमुक्तिरिति॥क्षपणकः
भोकापालिकयदिनकुप्यसितदा
भणामिशरीरीसरागीमुक्तश्चेतिवि
रुद्धम्।कापालिकःस्वगतम्।अश्र
द्धाहिअनयोरन्तःकरणंभवतु।
एवंतावत्।प्रकाशं।श्रद्धेइतस्तावत्
ततःप्रविशतिकापालिनीरूपधारि
णीश्रद्धाकरुणा।सविभ्रमहस्त २

रजःस्रः स्तनं शाडुमा॥ येषा॥ विनिद्र।
नीलोत्पललोललोचनानुरागस्मिमा
लाकृतचारुभूषणा॥ नितंवपीन।
स्तनभारमन्थरा विभातिष्टोंद्रुम
ली विलासिनी॥ अङ्गापरिक्रम्य॥ य
घास्मि प्रातापयन स्वामीकपालि।
कः॥ प्रियेयन्नुरभिमानिनंभिवन्ता
वरुहाणा॥ अङ्गाभित्वमालिंगति
भित्वर्नेनान्तिकेमानन्दपरिष्कृत
रोमांचमभिनीयप्रहोत्सवस्पर्शा
कापालिनी॥ रंडाः पीनपयोधराः
कनिपपाश्रुंडानुरागाभुजद्वंद्वापी
डनपीवरस्तनभरंनोगाढमालिंगि
ताः वुद्धेभ्यः शनैशः शयेपदिप्रनः
प्रव ११ ऊत्वापिकापालिनीपीनोत्तुंगऊवा
वरुद्धनभवःक्षाम्रः प्रमोदोदयः॥ प्र
होत्रापिकापालिकंचरितम॥ प्रहो

अहो रम्मो॥ सोमसिद्धान्तः॥ आचार्ये
यं धर्मः॥ भो महाभाग सर्वथा बुद्धानु
शासनमस्माभिरुत्सृष्टम्॥ प्रविष्टाः
स्मः पारमेश्वरं सिद्धान्तम्॥ तदाचार्य
स्त्वं॥ शिष्योऽहं प्रवर्तय सा पारमेश्वरी
दीक्षाम्॥ क्षपणकः॥ अरे भिक्षुक का
पालिनीस्पर्शदूषितस्त्वम्॥ तद्दूरम
पसर भिक्षुः॥ आः पाप वंचितोसि रे
कापालिन्याः परिरंभमहोत्सवे
न॥ कापालिकः॥ प्रिये क्षपणकं गृ
हाण॥ कापालिनी क्षपणकमालिं
गति॥ क्षपणकः सरोमांचम्॥ अहो
अर्हन्॥२॥ कापालिनीस्पर्शसुखम्
हन्दरिंदेहिनावतपुनरेकपालीम
हगनं अरी महानवलं इंद्रियविका
रे उपस्थितः॥ किमत्र युक्तं भवतापि
विकारं दर्शयिष्यामि तथा कृत्वा

प्रथिपीनघनस्तनशोभिनीपरिवृत्त।
कुरंगविलोचना।यदिमसेकापालि
निभावकीनकिंकरिष्यतिश्रावकी।
अहोकापालिकमेकंदर्शनेसौख्यमो।
क्षसाधनम्।भोआचार्यप्रहंनवकिंक
रःसंवृत्तःमामपिभैरवानुशासनेनदी
क्षयस्वध्यानेनकापालिकः।उपविश्य।
तो३भौनत्याक्रुतः।।कापालिकःभा
जनेस्थमासवपूर्णनाटयति।श्रद्धा
भगवन्।सुरितंसुरापाभाजनम्।का
पालिकः।विलोकपीत्वाशेषंभिक्षुक्ष
पणकयोरर्पयति।।इदंपवित्रममृतंपी
यतांभवभेषजम्।।पशुपाशसमुच्छे
दकारणंभैरवोदितम्।।नभौविमृ।
श्यः क्षपणकः अस्माकमर्हतोशा।
प्रबो सनेसुरापानंनास्तिभिक्षुःकथंका
३४ पालिकोच्छिष्टांसुरांपास्यामि।।कापा

लिकः॥ किंविस्मृतासि शाठ्ठेपश्यतमन्न
योतो याप्यापनीयते॥ तेनास्मत्वद
नसंस्पर्शदोषादपवित्रोस्हरामेनो
मन्येते॥ तद्भवतीसर्वज्ञासवभूतो।
हतानपोहूपनयत॥ यतस्तेथिका
भूपिपठन्तिस्त्रीमुखेनसदाभावी
ति॥ अहायद्भवानात्तापयतीनिपा
नपात्रेगृहीत्वापीतशेषमभयोर्प
यतिमित्तः॥ महाप्रसादइतिवषके
गृहीत्वापिबति॥ अहोहरायाःसौ।
दर्पमानिपीतावेश्याभिः॥ सहनक
तिवारान्स्ववदनामृतोक्षिह्रास्या
मिविकचपंकजलामोदमधुरा॥ क
पालिन्यावक्त्रासवहरभिमेनोम
मधुरामलत्राजानीमःस्वस्वपक्षि
पायैहारगणाः॥ तपणाकः॥ अरेभित
कमासर्वेपिवकपालिनीवदनसा

सोमसिद्धिंसामाश्रिप्राप्य प्रभिक्षुः क्षप
णकापचषकमपनयति क्षपणकः
पीता। अहो सुरापानमश्चर्यम्॥ अहो
स्वादः॥ अहो गंधः॥ अहो सर्वं भिक्षुम्
धिं खेलअहदन्तशासनेपतितः अ
तिंविचितोस्मिं इदृशेन सुरापानेन
अहो भिक्षुकन्दुर्णान्निमकांगानिन।
स्पृशामि। भिक्षुः एवं कुर्वः तथा
कृतः। कापालिकः प्रिये अमूल्यकी
तेदाम हृदयलक्ष्मा। तन्नृत्याव स्ताव
त्। उभौनृत्यतः। क्षपणकः अरे रे।
भिक्षुकः। एष कापालिकः। अथ।
वाश्चाचार्यः कापालिन्या सार्धंश्रो।
भनेन्नृत्यति। न देवया सार्धंमावाम
पिनृत्यावः। भिक्षुः एवं कुर्वः मदव
श्लो० लितेन्नृत्यतः। क्षपणकः अपिपीन
२५ घनस्तनेत्यादिगायति। भिक्षुः सह

ह्याश्चर्यमेतद्दर्शनेयत्राक्लेशमभिम
तार्थसिद्धयः सपघले कापालिकः
किमेतदाश्चर्यंपश्यसि। अत्रान्कि
नवद्ग्रहादिविषयांतेगेपिसिद्धल्ल
म्न्यासन्नमहोदयप्रवणापिनामष्टो
महासिद्धयः। यस्याकर्षविमोहन
प्रशमनप्रक्षोभणोच्चाटनप्रायाःप्रा
कृतसिद्धयस्तुविद्वेषायोगान्तरायाः
याम॥ क्षपणकः अरेकापालिकघ
रे आचार्य। विमृश्य आचार्यरागक्ल।
लाचार्यः। भिक्षुः अयमनयासातिश
यपीतयामदिरयाहृतमनवनीहृत।
स्तपस्वीनक्रियानाममस्यमहापन।
यनम्॥ कापालिकः एवंभवतिति
स्वमन्दोनमितेनांकूलेक्षपणकाय।
ददाति। क्षपणकः स्वस्थीभूयः आ
चार्यएवंददामि। यादृशीश्रुमाके
स्तायाआहरणसिद्धिः। किंमादृशी

ह्रीपुरुषेषु ख्याति । कापालिकः किं
विशेषेणाभ्युक्ते । विद्याधरीं वा हर
हरौ वा नागांगना वा यक्ष्य पन्नक ।
न्याथ यथर्ममेष्ट भुवनत्रयेऽपि विद्याब
लात्त्वमहमाहरामि ॥ क्षपणकः भो रह
मयागतो जिनेन ज्ञातं यत्सर्वैव यमहा
मोहस्य किंकरा इति ॥ उभौ पश्याताना
मात्रमतापवमेनन क्षपणकः सह
सकार्यं किमपि मत्रयतः । कापालिकः
किंनन क्षपणकः धर्मस्य हनो धर्मे
महमामस्यात्त्रयाक्षियतामिति । का
पालिकः कथय का मे दास्यामः श्री
पक्षता मविरमेव विद्याबलादहमाह
रामि ॥ क्षपणकः वदिकामा दायग
ण्यपतौ । शान्तिः सखि सागतमिह क
नाशानामालापे श्रुणोमि नदेवथा ।
प्रबो· नेन तावत्कर्णौ पावः करुणामति
३।५ पवेक्ष्यं ॥ उभेनश्याक्ष्तः क्षपणकः

नालिजलेनालिस्थलेनालिगिवि
रेनवालिपानाले।। विस्तभक्तासहि
तावसतिलरूपेमहात्मनाम्।। कह।
।।सानत्मा।।सविदिह्मावर्षेसेवि
स्तभक्तारेभ्याः।।पार्श्ववर्तिनीमृद्धे।
ति।।श्यालिनीप्रद्धेति।।शालिहर्षेना
ट्टनि।।मिह्न:।।श्रुधपर्मसकामाटप
कोनसकवहर्न्ति:।।तपणक: पुनर्गं
।।विनानालिनलेनालिस्थलेरति
पटति। कापालिक: सविषाटमा।।श्र
होमहत्कष्टमापतिंतेमहात्मनसाव
लेटेविसिद्धेपेविस्तभक्तिर्लोवश्रुद्रा
नुखनासनक्कन्मा।।कामाभ्यक्तलव
धर्मोभवेच्चोस्मिन्नन्येनहिवेकसत्
कल्पम्।।तथापिनावसत्रेनात्तव्ये
नापिस्वामिन: प्रयोजनमवहेयम्।
तन्महाभैरवींविद्यांधर्मंचहदपोताहर

गायप्रस्थापयामः। इति निष्क्रा
न्ताः। शान्तिः सखि श्रद्धावामप्येवं हता
शान्तेऽव्यवसायं देव्यै विष्णुभक्त्यै नि
वेदयाव इति निष्क्रान्ताः सर्वे। इति॥
श्रीकृष्णमिश्रविरचिते प्रबोधचन्द्रो
दयनाटके पाखंडविडंवनं नाम तृ
तीयोंकः॥३॥ ततः प्रविशति मैत्री। मै
त्री। श्रुतं मया मुदितायाः सकाशात्
यथा महाभैरवीग्रसनसंभ्रमात् भगव
त्या विष्णुभक्त्या परित्राता प्रियसखी
श्रद्धेति। उत्कंठितेन च हृदयेन प्रियस
खीं श्रद्धां कदा द्रक्ष्ये इति परिक्राम
ति॥ ततः प्रविशति श्रद्धा सभ
योत्कंपं पठति। घोराकारकपालकुं
डलवती विद्युत्कटाक्षच्छविभिर्भ्रमंती
विकरालमूर्तिरनलज्वालापिशंगैः
कचैः। दंष्ट्राघट्टकलाकरालकरलल।

त्रिकूटं महाभैरवीपशरणन्याइवंमे।
मनः। कदलिकेवाघाह्नेवेपते।मै
त्रीस्वगतंप्रथेपषामेप्रियसखी।
स्मृत्वाभयसंभ्रान्तहृदयाकदली
केपतरलेरोगः। किमपिमंवदंती।
मंप्रत्वोगतामप्यमानप्रेत्नेतेनत्ल
लक्षिष्यामितावत्।। प्रकाशं।। प्रिय
सखिविश्रुद्धेकिमितिनमृतापिनहृ
दयामामपिनविलोकयसि।। स्व
द्धाविलोकसेत्वामम्।। अथमेप्रि
यसखीमैत्री।। कालरात्रिकरालास्य
दंतान्तर्गतयामयादृष्टासिसखि
मैवंवेपतरवैवनन्मनि।। नदेहिप
रिष्वनस्व।। मैत्रीतथाकृत्वा।। सखि
नदाविस्रभक्तिनिर्भरस्मिनप्रभा
वायामहाभैरव्याः कथंनेघापिवे
पनैंगाति।। स्फुरात्योसांनारकया।

लेतिपरतिमैत्रीसत्रासो॥ग्रहोदना
शाद्वेगरदर्शना॥ग्रयनयागतया॥कि
ह्वनम्॥ग्रद्रा॥ऽपनावपातमवपन
पदहृयेमामादायय्मैमपरेण॥क्रे
णचोषा॥वेगेनसागगनमुत्पति
ताम्वायकोदिस्कुरत्मिशिनपि॥
ऽसुगेवरक्षी॥मैत्री॥हायिका॥२३॥
तिमूर्छिनापनतिग्रद्रा॥सविमवि
समाश्वसिहि॥मैत्रीसमाश्वस्ततः॥ २॥
ग्रद्रातनः॥परमृसदीयान्ननाहो॥
परातदपान्न्यादेव्याद्भुंभकभोमप
रिपाटलहृषिपातमञ्जाछकोपक
टिलेवनयाय्वलोकि॥सावनपा॥
नदहनशैलशिलेवभूमौआभूगज
जं॥शिवेस्थियथापपान॥मैत्री॥दि
प्रबो ष्टामृगीवाशार्दूलमुखाद्विनिर्ग
२८ तातेमेप्राणसंजीविता॥प्रियसखी॥न

ते ॥ ३२ ॥ श्रद्धा ॥ ततो देव्याः समुपजाता
भिनिवेशमुत्क्रम्य ॥ एवमस्य दुरात्म
नो महामोहहतकस्य मामप्रवृत्ता
प्रवर्तमानस्य समूलनं करिष्यामी
ति ॥ आदिष्टा चाहं देव्या गच्छ ब्रू
हि विवेकं कामक्रोधादीनां निर्जयो
पायः क्रियतां ॥ ततो वैराग्यप्रादु
र्भावो भविष्यति ॥ अहं च यथासम
यं प्राणायामाद्यनुष्ठानेन युष्म
न्मैत्यमनुग्रहीष्यामि ॥ ऋतंभराद
यश्च देव्याः शान्त्यादिकौशलेन ॥
उपनिषद्देव्याः संगतस्य भगवतः प्र
बोधोदयमनुविधास्यन्ति ॥ तदह
मिदानीं विवेकसन्निधिं प्रस्थिता
ऽस्मि पुनः किमाचरन्तीदिनमतिवा
हसि मैत्री ॥ वयमपि विस्रम्भकेण
तथा वन स्वामिभगिन्या विवेकसि

ऽधिकारेणेनमहात्मनो।स्वरूपेवर्त्ती।
महे।संस्कृतमाश्रिया।नहि।ध्याये।
तिमात्रविनिवृत्तः।विनिवानकेणोप
लभ्यक्रियतेऽस्मदीतोक्रमतानुपेता
मा॰यवंप्रसादमप्ययानिदिहागतो।
मद्वेषादिदोषकलषोऽप्ययमंतरा।
त्मा।नदेवेवनतोभगिन्योवयंतद
भ्युदयप्राप्यारेणैववासराञ्चयामः
क्रद्धोदानीमिष्टिपसवौमहाराजमा
लोकयति।श्रद्धा।देव्याप्यवमन्केश
स्तिराष्ट्राभिधानोजनपदः।तत्रभा
गीरथीपरिसरालंकारभूतेचक्रती
र्थे।मीमांसानुगतयामस्माकथंवि
ष्णार्थमागप्राणोव्याक्रलेनान्तरा।
त्मानाविवेकउपनिषदेव्यासंगमा
प्रबो॰ थंतपस्तपस्यतीति।मैत्री।तंगत्वा।
३९ तत्प्रियसखीमहमपिहृदकनियोग।

मनुतिष्ठामि। श्रद्धा। एवं भवतु इति
निष्क्रान्ते॥ विष्कंभकः॥ ततः प्रविश
ति राजा प्रतीहारी च। राजा। आः पाप
महामोह हतक सर्वथा हतस्त्वया
यं महाजनः॥ तथाहि। शान्तेऽनन्त।
महिम्नि निर्मलचिदानन्दे तरंगाव।
लीनिर्मुक्तेऽमृतसागरांभसि मनाङ्म
ग्नोऽपि नाचामति। निःसारे मृगतृष्णि
कार्णवजले भ्रान्ते विमूढः पिवत्या
चामत्यवगाहतेऽभिरमते मज्जत्यथो
न्मज्जति॥ अथवा। संसारवृक्षवाह।
कस्य महामोहस्यावोधो मूलेनस्यत
स्माववोधादेव निवृत्तिः। यतः प्रथ
मसंसारतरोरवोधमूलस्य नोमूल।
स्य नोमूलविनाशनाय। विश्वेश्वरा
राधनवीजजाननतत्त्वाववोधादपरो।
ऽभ्युपायः॥ प्रायश्च महतिनां त्ववसि

नेर्थैदेवायान्तिसहायतामितितन्न
विरोध्याहरन्तितथाचदेव्याविस्र।
ब्धोपदिष्टोऽयोगःकामादिविन
घ्नक्रियतामिति॥अहमपिभवद्दृ
गृहीतपदेति॥ननुकामस्तावत्प्रथ
मोवीरोवस्तुविचारेणोज्जीयते॥त
द्दवता॥तमेवतावत्तन्निजयार्थमादि
शामीति॥देवतिप्राहूयतांवस्तु।
विचारःप्रतीहारीयदेवआज्ञापय।
तीतिवस्तुविचारेणसहप्रविशति
वस्तुविचारः॥अहोनिर्विचारस्योऽन्यो
भिमानवर्विलसताकामहतकेनति
हतेनगत॥अथवा॥दुरात्मनामहा।
मोहेनैव॥तथाहि॥कान्तेत्युत्पलच
नेतिविपुलश्रोणीभरेत्युल्लसत्पीनो
प्रबो त्तुंगपयोधरेतिसुमुखांभोजेतिसु।
ध॰ भ्रूरिति॥दृष्ट्वामाद्यतिमोदतेभिरम।

नेभ्यस्ते।ति विद्वानपि भ्रमत्याशु वि
मुग्धिकोऽप्रियमहो मोहस्य दुष्टेहि
तम्॥ अपि च॥ यथा वस्तु विचार्य ता
ममन्त्रमन्त्रीनाम पि पिशितपक्वन
ङ्गाछिपं नरमयोस्वभावदुर्गोपिवी
भत्सवेश्यानां रीतिनास्ति विरम्निः न
दत्तविस्पष्टमपवेन रागणाध्यामः न।
थाहि॥ मुक्ताहारलतारजनमणिम
याहेमास्तुलाकोऽरयोगागः॥ कंञ।
ममैमवः हरभयः पोष्याविविज्ञाः।
सजनःकासस्त्रिज्ञदुरूलमल्पमतिभि
नीयोमहोकल्पितेवाल्पान्तः परिप
श्यतोतनिरयेनारीतिनाम्नाहृतम्
भ्रांकारो भ्राःणाप वैडालकामक्तिम
नालेवनमेवाविर्भवनाभवनाख्य
क्रलीक्रियतेजनः॥ तथाहि। प्रथमे
वाभिमन्यते। वालामामियमिष्ट।

तीन्दुवदनासानेदमुडीननेनीलेंदे
वरलावनाद्दष्युऊन्द्रोमीडेपरीरि।
फ्नेरेमूळकाला मिक्कनिकाचप
श्णनिपशोमांसास्थिभिर्निर्मितानां
गीवेदनकिंविरवमपुनः पश्णनम्
नेः पुमाना पुतीहारीश्तश्नोमहा।
भागः श्मुभौपरिक्रामतः प्रतीहा।
रे श्नश्नोमहाभागः श्मुभौपरिक्रा
मतः प्रतीहारीपषमहाराजउपवि
ष्टस्तिष्टन्ति।नटप सर्पन भवान्।व
स्तविचारः।उपरम्नजयन।२देवः
पषवस्तविचारः प्रणामतिराजा। द्दा
होपविश्पतामा। वस्तविचारःउप।
विश्पादेवपषनेकिंकरःप्राप्नः स्ना।
तयानशृततामाः।राजामहामोहे।
प्रबो॰ नसहास्माकंप्रद्दत्तः संग्रामःतद।
४। त्रकामस्तसपद्यमोवीरः।तसप्र।

८

निवीरतयास्माभिर्भवान्निरूपितः
वस्तविचारः॥ प्रयोस्मि स्वामिनाये
नाहमेवं संभावितः॥ राजा। पृथक
याशास्त्रविद्यया भवान्कासंविजे।
घाति। वस्तविचारः पंचशारः॥ क्रम
मथन्वा कामो जेतव्य इत्यत्राधिश
स्त्रविचारणापेक्षा। इष्टतरमपि
पायहारमाणकथं विस्मरणावि
परिहृत्तौ दर्शनेयोषितोत्रापरिण
तिविरसत्वे देहवीभत्सलांच प्रति
मज्जत्व चिंत्योन्मूलयिष्यामि काम
म्॥ राजा साधु॥ २॥ वस्तविचारः प्र
पिव। विपुलपुलिनाः कल्लोलिन्यो
निपातयतनक्रैर्मसृणाशिलाः
शैलाः सान्द्रद्रुमा वनभूमयः॥ य
दिशमगिरेर्वैयासिको बुधे श्रम
मागमः॥ क्वपिशितवसामज्जोना।

र्यस्तया क्व च मन्मथः॥ नारीति नाम
प्रधानमस्त्रं कामस्य तेन न तस्याजिता
यां तन्महायाः॥ सर्वं एव विफलारंभा
भंगमासादयिष्यन्ति तथा हि॥ वंस्य
न्तनसिन्धुधामधवलेगंगनह्रिरेफाव
लीकंकारोन्मुखरा विलासविपि
नोपान्तावसनोदया॥ मेरूधानव
नोदयाश्च दिवसा मन्दः॥ कटेवानि।
लः॥ शृंगारः प्रमुखाश्च कामसुह
दो नार्ये जिता ये जिताः॥ नत्कलम।
ति विलम्बेन प्रादिशान्स्वामी॥ मो
हेप्रकीर्णः परितो विचारैः शौरिवो
न्माथ्य बलं परेषाम्॥ सैन्यं कृत्स्ना
मिव सिन्धुराजं गांडीवधन्वेव निह
न्मि काममहा॥ राजा समादम्ना तत्स
प्रबो॰ ज्ञीभवत भवांश्च विजयायाबल
४२ विचारः यत्रादिशति देवः निपुणा।

म्यानिष्क्रान्तः। राजावेदवनिक्रोधस्य
विज्ञपायत्तमेवाहूयताम्।। प्रतीहा
रेयदेवआदिशतीति तमयासहप्र
विशति। तमा। क्रोधाय्यकारविका
टाभुरुकरीतरंगभीमस्य सान्ध्याकिर
णाहणगौरादृष्टेः। निष्कम्पनिर्मलप।
योषिगभीरश्रीरथीराः परस्परिवा
टगिरः सहस्रेभस्वास्वमास्मानेनि
र्गण। क्रमोनिचवांशिरोसेनस्व
लनविज्ञतापोननतनोर्विमन्दः। नचा
पिहिंसादिरनर्थयोगः स्वाध्यायपरंक्रो
धनेयहमेवा। इस्त्रभेपरिक्रामतः। प्र
तीहारेणषदेवः। तदुपसर्पतत्प्रियम
लीतमाउपस्त्रनयत। २। देवः पा
षादेवस्यत्सासीत्समामाष्टांगपातेष
ाामतिराज्ञा। तमेवप्रत्रोपविश्यताम्
तमाउपविश्य। आलापयतदेवः

किमर्थमाहूतोसीजन॥राजा॥अ
स्मिन्संग्रामेदुरात्माक्रोधस्त्वयाजेत
व्यः तस्मादेवस्यानुग्रहान्महामोह
मपिजेतुंपर्याप्तास्मि।किंपुनःक्रोधं
तदनुचरम्॥तदहमचिरादेवशातो।
पापकारिणमकारणवाधितारेरवा
प्यायदेवपितृपत्तनपःक्रियाणाम्
क्रोधंस्फुलिंगमिवव्हिभिरुद्वमन्तं
कात्यायनीवमहिषंविनिपातया।
मि।राजा॥हमेशृणुमल्लावत्क्रोध
विजयोपायम्॥तमादेवविज्ञापया
मि।क्रुद्धेसारमृत्वावधारणमथवि
षष्ठसादक्रमेविक्रोशे।कुशलोस्मि।
गत्महरितिक्षेदोनस्वत्साइने॥दिन
लोरजितात्मनोस्यमहतीदेवाइये।
श्रीवो नाविपद्धुर्वारेतिदयारसान्दमनसो
भव क्रोधस्यकुद्धोदयः॥राजा॥साधुः॥ १०१

त्वमादेवक्रोपस्यविजयादेवहिं
मायाहृष्यमानसामर्यादयोपिवि
जितापवभविष्यति।राजातस्रिं
ष्टतांभवतीविजयाय।तमापद्मा।
ज्ञापयतिदेवइतिनिष्क्रान्ता।राजा
प्रतीहारींप्रति।आहूयतांलोभस्य
जेतासंतोषः।।प्रतीहारीयदेवआ
दिशतीतिसंतोषेणसमंप्रविश्य।
ति।संतोषःविचिन्त्यसानक्रोशम्
फलेस्वकालभंप्रतिवनमवेद्वि
तिहृहंपयः।स्थानेस्थानेशिखि।
रमधुरंप्रणयसरितामा।स्टइस्पशी
मप्यास्वलतिनलनापहृवमयी।
सहन्तेसन्तापंनदिहपनिनोहा
रितपणः।।आकाशे।।अरेमूर्ख।
लब्धइक्षकेश।त्वलयंभवतोब्धा।
मोहः।।तथाहिसमारंभाभग्नाःक

तिकतिनवारोस्तवपञ्जोपिपासोत्त
केसिन्द्रविणमगात्स्मार्णावजले॥
तथापिभ्रमशाविरमति नतेमूढश्रा
तथाविशीर्णोयस्त्रेतोनियतमशति
ग्रावत्वरितमाःइदंतेलोभान्धमचे।
ष्टितेचेतसिचमत्कारमातनोति।।थ
तःलप्स्येलब्धमिदंचलब्धमपिके
तन्मूललभ्यंततोलब्धंवापरमित
नारतमहोमुग्धोपनेध्यायति। नै
तद्देत्मिवृतनभवत्तमविरोधाशा।
पिशाचीबलात्सर्वग्रासमिपंयशि
छतिमहामोहान्धकाराहृतमाःश्र
पिचयतंतावद्दुःखंकथमपितथा
प्यस्मिन्नियतंविनाशोनाशोवातव
मतिवियोगोप्युभयथा।श्रुतमा
मुवे दःखोपान्किमकथयपश्चोथवि।
धुथ लयोविनाशोलब्धस्यक्षयपतित

वाद्यः॥ राजा॥ भवना कृतमंगलाः॥ प्र
तिष्ठामहे॥ पारिपार्श्वकं प्रतिसारा
थिः। राज्ञः शिष्यतां सो ग्रामिनं रथे सेनी
कृतोपनयतः॥ पारिपार्श्वकः यथा
ज्ञापयति देवः इति निष्क्रान्तः॥ ततः
प्रविशति यथोक्ते रथमादाय सा
थिः॥ सारथिः॥ देव पश्य सज्जीकृतो र
थः॥ नरो रोहत्वा प्रभु मान्॥ राजा कृ
तमंगलविधिः रथारोहणं नाटयति
सारथिः रथवेगं निरूपयन्॥ आयुष्म
न्॥ पश्य पश्य उत्कूतं पांसुपटलान् मि
त प्रवेपथा वत्तुराग्र चरणं विलध
मि भागः॥ निमेष्यमाननल पिधनि
ओ रज्ञो षमेन रथेन समरस्रीं त्रिवहा।
न्निवाहा॥ अयं वा नाति दूरे दर्शनप
थमवतीर्णा त्रिभुवनपावनी वारा
णसी नाम नगरी॥ असी यात्राय त्रेव

लितजलझंकारमुखराविभाश्लो
भूयःशशिकरकुचःसोदशिखाः॥वि
चित्रायशोभैः शारदमलमेघान्तविला
समदिहेलोलहंसीविनरतिपताका
वलिरिपम्॥ एताश्वप्रतिमुकुलल्लग्ना
मधुपावलीरपिनमुखाहंभाभवि
गलन्मकरन्दइन्दिनाःक्रमतमत्रभ
योनातिदूरेश्यामायमानगगनच्छायात
रवेनगरप्रणितोघनधूमयः॥ यत्रैते
मतोपिगृहीतपाशपतव्रताप्रलि
मुकुलयन्नस्तापसाइवलक्ष्यन्ते॥ नथा
हितोयान्ताः सरसविनःसिताःप्रा
गैरवंनश्चुतकमलैरिवैडमौलिम्
प्रोक्षीतामधुपरनैःस्तनिपरन्तोन्द
त्पन्निप्रवललताश्रुनैःसमीरा॥ क्रा
प्रबो सानन्दमालोका॥ सेषानन्दपतीत
९५ मोविहरनाहानन्दमात्मप्रभंवेनः

घ्राणाहयंपिनलनरकेण्ड्रतिपघल्लेन।
देते दर्शनपक्षाहूरश्मिहृदालीयाञ्
नरन्यतोगत्वा। एतेचागंमातीरतं
गशीतलशिलाविस्यल्लभाहवहूसी
सेविष्ठाः कुशाम्बुष्टिसंदितमहादंडः
कंडेनचला।। पर्यायग्रथिनाततन्नू
त्रवलयप्रतीकवीनग्रहृष्याख्याणी।
गलयोहूंतिपनिनोविनानिहोदं
भिकाः।। पुनरन्यतोगत्वा।। एतेवाचि
हेडिक्षपदेमनीविनोहेनाहेतमार्ग
परिभ्रष्टापव।। पुनरन्यतोगत्वा।। वि।
लोकाख्येकसेदेहायोपानतिल
नातिश्रीशवंशकोडतांडविनयोन
मितसंलांवरमहसमिलक्षतोवि
न्यस्तहस्ताजिनदंष्ट्रपलचमस्व
घालोलावलम्बलमनकनकुन्त
ञ्यगंधिभूसश्यामलितगगनमंड।

लमस्तस्मस्सितोन्नतिहृदे विभास्याम्र
मपदमन्त्रनमिलेकस्यापिगृहमेधि
नोगृहं भविष्यति भवतः यतश्चक्रे
मस्माकमतिपवित्रमेतद्वितिदिव
सतिवासायस्यात्तमाश्रमपदमि
तिप्रवेशंनादयति।त्रिलोकम्प्रे
महिन्द्रलांछिनललाटभ्रमेदरो।
ध्वांकेदोष्टमूर्यविद्रुकोहकपोल।
ज्ञानःहूडाभ्रकर्णाकदिपाणिविा
जमानदंभोंक्ररःास्फुरनिमूर्तदवैष
देभःाभवतःउपसर्पास्येनम् उपह
त्वकल्याणंभवताम्।।देभःाफेकारे
णोवयतेवास्यामि।।प्रविश्यवट्टःव
त्सनमहूरतयवस्थीयताम् यतःपा
दोश्चलालैनताश्रमपदंप्रवेष्टव्यम्
प्रवे घ्रहंसक्रोधमघ्राःपापनहस्कदेशा
५६ प्राप्राःसनःपवश्चोत्रियाननिश्योता

कर्षति वंह्रदव समतिर्दिग्येव मुद्रैः
पद्माभ्रमे कल्वित्विलं विनिवक्रदिला
मुक्तावलीजालफूवीपत्रेऽहसतीवछे
नपटलैर्वंक्रोकलामन्दवीमाम्रतः
परिक्रमस्य प्राप्तस्मनूपपर्ण।राइदंतस्य
हंसरित्स्रिसरालंकारभूतं भगवतः
पावनमूनादेशा दिकेशावस्य विलो
तायतनम।।तानामह्र्षेम।।पञ्चदेवः
पुराविद्वितत्रस्मात्स्मेत्तिमीपनो।प्र।
ह्वदेहंसमुत्स्त्रन्यपुराणभान्नो विशंति
पमा।सतः।।प्राप्तुषमन्यस्यपाः२।पते।
ताव कामक्रोधादयो भवद्दर्शानमा
त्रदिनो देशाद्दूरमतिक्रामन्ति।राजा
पवमेन्नमानडवनप्रविशपस्वाभी
ष्टसिद्ध्ये भगवन्तं पश्यामः। इत्याह
वनीयं प्रविश्य वलोकाचा।नयन २
भगवान् श्रमरवककृदामास्तिष्ठे।

णीनीराजितोपान्तपादद्वयांभोजराज
न्नवेद्यानवेद्यानकिन्नरीरितसर्वाणीपी
ठास्फाररौद्रेणविभ्रान्तिसन्तप्तवन्दारु।
संसारनिस्तारपद्वैकदन्ततमामृड।
लोड्डाससैंहदंडदंष्ट्रायकोटिस्फरक्ष्वेल
चक्रक्रमाक्रान्तलोकत्रय। प्रबलभुज
बलोद्धृतगोवर्धनछत्रनिर्वासिताखे
लोघानितोकांडचंडाम्बुवाहानिवर्ष
त्रसन्ध्रोकुलत्राणविस्मापिताशेष।
विश्वप्रभोविष्णुपरिप्रवधूर्वगांसीम
न्तसिंहूरसंख्यामपूर्वक्ष्टोन्मार्जनो
द्दामधामाधिप॥ त्रलदैत्येंद्रवत्सल
दैयादनाक्रंदभास्वन्नवेधाणिपा
णिद्वयमत्रलविलासिरक्ताणीवा
मत्रलोकत्रयात्रिभुवनत्रिपुरैकेद।
पूवो भोहंसकेंदास्थिकृतस्फोटोन्मार्गी।
४३ नोहमवक्रस्फरज्योतिरहासिनो

त्तुमेरोश्शृंगदोर्दंडखंडेन्मृत्तुश्रिय
प्रौढदोर्दंडविभ्रान्तमन्थाचलत्त
भ्रदुग्धांबुधिप्रोत्थितश्रीभुजाव
ल्लिसंश्लेषसंक्रान्तपीनस्तनाभो।
गपत्रावलीलांछितोरस्स्थलः।स्थू
लमुक्ताफलोदारहारप्रभामंडु।
लप्रस्फुरत्कंठवैकुंठभक्तस्यलोक
स्यसंसारमोहच्छिदेदेहिबोधोस्य
देवतुभ्यंनमः॥ निर्गमेनाटधी।
बाविलोकव॥साध्वेवायमस्मा
कंनिवासोचितोदेशः।तदत्रैःव।
स्कन्धावारंनिवेशयाम इतिनिष्क्रां
तौ॥इतिश्रीकृष्णमिश्रविरचिते
प्रबोधचंद्रोदयेनाटकेविवेको।
द्योगनामचतुर्थोकः॥४॥ततः
प्रविशतिश्रद्धा॥श्रद्धा॥खल्वयंप्र
सिद्धः।पंथाःपतःनिन्दहतिकुलम

शेषंत्तानीनांवैरसंभवः॥कोपः॥व
नमिवज्वलनपवनाहततत्क्षवरसंछे
दसंभवोदहनः॥सास्तं॥ग्रहोदर्वा
रोदाहणः॥सोदरव्यसनजन्माशो
कानलोयोविवेकजलधाराशनैर
पिनमंदीक्रियते।तथाहि॥फवंधे
सोभावीजलनिधिमहीशैलसरि
तामतोमत्स्योः॥शौर्यहरणलब्ध
कानन्तश्रुकथातथापुष्कैर्वंधुव्य
सनजनितः॥कोपविषमोविवेक
शोन्माथीदहतिहृदयंशोकदह।
नः॥येन॥तथाक्रूरप्रतिकेष्वपिभ्रा।
तृश्रुकथावशोषतांगतेषु॥निकृ
न्ततीवमन्माणिदेहंशोषयतीव
मोहयतीवान्तरात्माक्रूरः॥श्वो
श्वो कागिहव्यिवः॥विचिन्त्यस्वादि
५० ष्टास्मिदेव्याविस्रंभज्ञावलोकडे

युद्धमत्र हिंसाप्रायस्समरदर्शनपरा
ङ्मुखी॥ तेन वाराणसीमुत्सृज्य माल
याभिधाने भगवतः हेतुं केविन्का॥
लमतिवाहयामितं तथ्याहंत्वमा॥
गत्य मे निवेदयिष्यसीति॥ तदहं देव्याः
सकाशं गत्वा सर्वमेतत्तसमरवृत्तान्त
मावेदयामि परिक्रम्यावलोक्य च। प
तत्पक्वतीर्थं यत्रायं से मारसागरोत्ता
रतत्यां कर्णधारो हरिश्चास्वयं प्रति
वसति॥ प्रणम्य॥ इयं च महामुनि।
भिरुपास्यमाना विस्त्रभक्तिः।यात्या
महं किंचिन्मन्त्रयिष्यते॥ यावदुपस
र्पामीति परिक्रामति॥ ततः प्रविश
ति विस्त्रभक्तिः शान्तिश्च शान्तिः दे
वि प्रबलचिन्ताकुलहृदयामिव भ
गवतीमवलोकयामि। विस्त्रभक्तिः
वत्से पतत्स्मिन्नतिमहति सांपराये

नज्ञानेभगवतामोहेनाभिभूतस्यव
त्सविवेकस्यकीदृशोवृत्तान्तः॥ ३ःस्थि
तमिवमेहृदयेकिमत्रविचिन्तयम्॥
शान्तिः॥ननुभगवतीचेत्कृतानदृष्टा
नत्रियतमेवत्तातोविवेकस्यविजय।
·इतिजानामिविस्नुभक्तिः।वत्सेयद्य।
प्युभ्युदयःश्रायः प्रमाणादवधार्य।
ते कामंतथापिसुहृदामनिष्टाशं।
किमानसम्।विशेषतस्य।श्रद्धाया।
स्थिरतरागमनेमनसिसन्देहसारो
पयति॥श्रद्धाउपसृत्यभगवतिप्रण
मामि।शांतिः।देवप्रणामामि।वि।
स्नुभक्तिः।स्वागतम्।श्रद्धा देव्याःप्र
तिकूलमाचरतामविघ्नम्।विस्नुभ
क्तिः तद्धिंसतेणवेदयः।श्रद्धा।श्रा
प्रबो कर्णयतुभगवती।देव्यामाहिके
५९ शवाघतनादपक्रान्तयामेवकिं।

इन्द्रष्टपाटलिम्निभास्वतिविजयघो
षणाहूयमानानेकवीरवहलसिंह
नादवधिरितदिगन्तेसन्ततरथतु
रंगखुरखंडितभूमंडलोच्छलद्विपुल
रजःपटलान्तरितार्किरणमालिनि
प्रवलक्रूरकृपाणतालास्फालनोच्छल
त्करिकुंभसिन्दूरसंध्यायमानदशदि
शिप्रलयजलधरध्वानभीषणे।
चामस्माकंचसन्नद्धसैन्यसागरेम
हाराजमहामोहस्यमहाराजविवे
केननैयायिकदर्शनेहतेनप्रहित
मार्गनाचवेनोक्तोमहामोहः वि
लोरायतनान्यपास्यसरितोहृल
न्यरण्यस्थलीःपुण्याःपुण्यकृतेम
नोसिवभवान्धेक्षान्वजेस्सानुगः
नोचेत्सेनक्लपाणादारितभवस्व।
सेनापारात्ररुद्रस्फीतविदीर्णव
५ क्षविवराःफेत्कारिणःफेरवाविस

भक्तिः ततस्ततः श्रद्धा ततो देवि विकट
ललाटतटतांडवितभ्रूकुटिना क्रुद्धेन
महामोहेनाभिहितम् ॥ अनुभवत्वय
इनयपरिपाकस्य विवेकहतकः फ
लमित्यभिधाय पाषंडागमान् कर्कशा
हैः समराय प्रथमं समुद्योजिताः ॥ अ
त्रान्तरे चास्माकमपि सैव्यशिरसि वि
दोपवेदांगपुराणधर्मशास्त्रेतिहासा
दिभिरन्वितश्रीः ॥ सरस्वतीपद्मपरा
शशांकसंकाशकांतिः सहसाविरा
सीत् ॥ विस्रभक्तिः ततस्ततः श्रद्धा ।
ततो देवि वैष्णवशैवसौरादयो देव्याः
सकाशमागताः ॥ विस्रभक्तिः तत ।
स्ततः । श्रद्धा ॥ तदनन्तरं च सांख्य ।
न्यायकणादभाषितमहाभाष्यादि
शास्त्रैर्हता मींसा समरोत्सुका विरभ,
प्रबो स्फूर्जज्ञायसहस्रबाहुनिकरैरुद्यो
धः तयन्ती दिशः सीमांसा मरोत्सुका ।

रैः पराकसान्तपनचांद्रायणषट्का
लप्रभृतिभिर्वेधैः क्लिश्यते॥चार्वाकः
वत्सवर्त्तेप्राणीनागमप्रतारितान्ना।
माशामोदकैरेवपरतृप्तिमूर्खाणाम्
पश्य।कालिंगनेभुजनिपीडितवा।
क्षमूलभग्नोन्नतस्तनमनोहरमाय
ताक्ष्याः॥भिक्षोपवासनियमार्कमरी
चिदाहदेहोपशोषणैर्विधिः॥कृपि।
योक्तवेषः शिष्यः॥आचार्यपर्वरव।
लतैर्थिकाःआलपंतिद्वःखमिष्टि
तेसंसारस्तत्वंपरिहरणीयमिति चा
र्वाकः॥विहस्य।प्राः।दुर्बुद्धिविलसि
तेनरपशूनां॥त्यान्येतत्वेविषया
संगमजन्मपुंसांदुःखोपस्तृमि।
तिमूर्खविचारणोषा।स्त्रीहिंनिहास
तिसितोन्नमनेडुलाष्यान्को नाम।
भोक्तषकणोपहितान्हितार्थी।मत्ता

मोहः॥ अहो खलु चिरेण प्रमाणवो।
णिवचनानि कर्णे हृदयमुपजनय।
न्ति विलोक्य सानंदं हन्त प्रियसख
मे चार्वाकः। चार्वाकः। विलोक्य। ए।
ष महाराजो महामोहः। उपसर्पा।
मेन मानपसृत्य। जयतु जयतु महा
राजः। एष चार्वाकः प्रणमति। महामो
हः। चार्वाकः स्वागतं ते इहोपविश्यता
म्। चार्वाकः। उपविश्य। देव एष कले
साष्टांगः प्रणामः। महामोहः। अपि क
ले भद्रमव्याहतम्। चार्वाकः। देवस्य
प्रसादात्सर्वत्र भद्रम्। निर्वर्तितक।
र्तव्यशेषश्च देवपादमूलं द्रष्टुमिच्छ
ति। यतः। चिन्तामवाप्य महतीं द्विष।
तां निपातान्निर्वर्त्य नो सपदि लब्धम
प्रबो० त्वत्प्रसादः॥ ५॥ ह्रेः प्रमोदमनमोदित
४१ दर्शनः। सन्त्यज्यान नमस्यति पदं वृहा।

विभ्रमवद्भैमेंद्रकान्तानानावाग्देव्या।
पुरतस्त्रयीत्रिनयनाकात्यायनीवा
पया॥शान्तिः॥अथैकत्वस्वभावद्वंद्वि
नामागमानांतर्काणांचसमवायः
मेयत्रः॥स्याद्वा॥स्तूणवृत्तिः॥समाना
त्वयज्ञातानांपरस्परविरोधिनामप
रैःप्रतिभिभूतानांप्रस्तुतेसंगतिःस्थि
यमा॥येनवेदप्रसूनानामेषामेवा।
न्तरभेदेपिवेदसंरक्षनायनात्सिक
पत्प्रतिहेयाणांयशास्त्राणांसाहि
मेमा॥आगमानांचतर्कविचारयता
मविरोधयव॥नयाहि॥ज्योतिःशो।
तमनन्तमद्वयमजंनन्द्रुणान्मील
नाद्भुतेनिरूतनरस्तमापतिरिति।
प्रस्तूयतेनेकधा॥तैस्तैरेवसदाग
मैःस्फतिर्मैर्वेनीनापथ्यप्रस्थितैर्गे
स्यासौजगदीश्वरोजलनिधिर्वांप्र

वाहैरिव।विलक्षभक्तिः नूनमस्तनःस्रु
ष्टाननोरेवि।परस्परंकरितुरगरथ
पदातीनांनिरंतरयाघातसंपातोपद
र्शितइन्दिनानांतेषामस्माकंचयो
धानांनमलःसंघट्टःस्रावर्तनः॥
तथाहि।विहलरुधिरतोयपूर्णत्रस
स्तःस्ववन्तोनिविडपिशितपंकाः
पंकरंकावकीर्णाः।।सारदलितवि
शीर्णैर्नेगमातंगशैलस्खलितर।
थविकीर्णच्छत्रहंसावर्तसाः॥तथि
स्मातिमहतिसंग्रामे।।परापरपद।
वितेषितयापाषांडागमैरपैसरी।
कृतेलोकायतंवमन्योन्यमैन्यसै
विमर्दनैनेष्टमा।श्रन्यत।।पाषांडा
गमानिर्दलनयासदागमार्णिवप्र
प्रबो वाहेनपर्यस्ताः।सौगतास्तावत्सि।
ध२ न्नगान्नारमगवाभूहूनवंगकलिं १९

गार्दीम्लेच्छप्रायांजनपदान्स्तुविषाः
पाषंडिदिगंबरकापालिकादय
स्तपामरबहुलेषुपांचालाभीरा
वर्तसागरान्तेषुनिगूढंसंचरंति
न्यायाघनगतयाचमीमांसयागा
ढप्रहारजर्जरीकृतानास्तिकता।
कांस्तेषामेवागमानामनुपदेश
याताः। विस्तभक्तिः ननस्तनः प्र
द्राटेविननोवस्तविचारेणकामो
दतः। क्षमयाकोपपारुष्यहिंसा।
दयोनिपातिताः। संतोषेणबलो
मत्सरादैन्यान्तनवादपैशुन्यले
यपरिगृहानिगृहीताः। अनल्प
यामात्मपंजिनमः। परोत्कर्षस
मावनयामदोनिसूदितः। परगु
णाधिकोनमानः। खंडितः। विस्त
भक्तिः सहर्षम् माधुसाधुसंपन्न।

मः॥ अथ महामोहस्य को वृत्तान्तः॥
श्रद्धा॥ देवि महामोहोपि योगोपस
र्गैः॥ सह नष्टायत्ने कापि निलीनस्ति
ष्ठति इति॥ विष्णुभक्तिः॥ अस्ति तर्हि
महाननर्थशेषः परिहरणीयश्चा
सौ। यतः॥ अस्मादरपरो विद्वानीह
मानः परास्त्रियम्॥ अग्नेः शेषमृणा
च्छेषं शत्रोः शेषेन शेषयेत्॥ अथ
मनसः को वृत्तान्तः॥ श्रद्धा॥ तेना
पि पुत्रपौत्रादिव्यसनोपजनित
शोकावेगेन जीवोत्सर्गाय व्यवसि
तम्॥ विष्णुभक्तिः॥ स्मितं कृत्वा॥ य
द्येवं स्यात्तर्वे पववये कृतकृत्याभ
वामः पुरुषस्यापरोनिवृत्तिमापद्य
ते किं न कृतस्तस्य दुरात्मनो जी
प्रबो वस्यागः॥ श्रद्धा॥ एवं देव्या प्रबोधो
धच दयाय गृहीत संकल्पायामपि।

शरीरेणसहैवनभविष्यति॥ भवत
प्रसवैराग्येणान्यन्नयैवेयासिकीसर्
स्वतोप्रेषणामः॥ इतिनिष्क्रान्ता॥ वि
ष्कंभकः॥ ततःप्रविशतिमनःसं
कल्पश्च॥ मनःसास्रं हापुत्रकाः॥ क्व
गताः स्थदत्तमेप्रियदर्शनम्॥ भो
भोःकुमारकारागद्वेषमात्सर्याद
यःपरिष्वजध्वंमाम्॥ सीदंतिसमं
गात्राणि॥ हानकश्चिन्मांवृद्धमनाथं
संभावयति॥ क्वगताः स्मृत्यादयः
कन्यकाः॥ आशाहिंसातृष्णादयोवा
स्नुषाः॥ कथंतास्वपिमन्दभाग्यस्यमे
समकालमेवदैवहतकेनोपहृतः
सर्वस्वं॥ विसर्पतिविषाग्निवद्दह
तिमर्ममर्माणिमेतनोतिभृशंवेद
ना॥ कषतिसर्वकाशंवपुः॥ विलुप
तिविवेकितांहृदिचमोहमुन्मीलय

ग्रहोयमतिजीवितेप्रसभमेवशो
कज्वरःइतिमूर्छितापतति। सं
कल्पः॥राजन्॥समाश्वसिहि ९।
मनःसमाश्वस्॥कथंदेवीप्रवृत्ति
रपिनमामेवमवस्थंसमाश्वासय
ति। संकल्पः सास। देवकृतोपि
प्रवृत्तिःयतःस्फुतकृंदेवम्मसन्नमे
जातशोकानलदग्धहृदयाहृदा।
यस्कृदेवितष्ठा॥मनःस्था प्रियेका
सिदेहिमेप्रियंप्रतिवचनम॥त्वं
देवि स्वप्नेपिदेविरसेनमयाविना
नेक्षापितयाविरहितंस्तनवस्त्वा।
मि॥दूरीकृतासिविपिडुर्ललितैस्त
थापिजीवत्यहेमनइतिल्पसवोड
७७ ऽन्ताः॥प्रनर्हूकेतिसंकल्पः॥राजन्
५८ समाश्वसिहि॥८॥मनःसमाश्वस्य
प्रलमस्माकंमनःपरंजीवितेना।सं

कल्यचिनामास्वयपावृद्दलप्रवेशे।
नशोकानलंनिर्वापयामि॥ततःप्रव
शातिसरस्वतीवैयासिकी॥प्रेषितास्मि
भगवन्ता विस्रम्भज्ञा॥पश्या॥सखि।
सरस्वतिगच्छ॥अपत्यमसन्नलिङ्ग।
समनमः॥प्रबोधोदयायप्रयातस्य
वैराग्यात्वन्निर्भविष्यति॥तथापतस्व
ति॥तद्भवतु॥तत्सन्निधिमेवोपसर्पा
मि॥उपसृत्यवत्सकिमेवमतिविक्ल
वोसिननुविदितपूर्वैवभवताभा।
वानामनित्यताप्रथीतानिवर्तयापे।
तिहासिकान्युपाख्यानानि॥तथाहि
भूत्वाकल्पशतायुषोंबुदः॥सेंद्रास्सुदे।
वाहरामन्वाधामनयोमहीजलधये
नष्टाः॥प्रभुःकोत्यय॥मोहःकोयमहोम
हाव्दयनेलोकस्यशोकावहोवंयोफे।
नसमेगतेवपुषियः॥पंचात्मकेपंचता

मानस्राव यभावनामनित्यतां निरा
मिमवस्तुदर्शीत पश्यति शोकावे।
गम्॥ यतः एकमेव यदात्मसमस्म
त्वद्विकल्पितम्॥ कोमोहस्तत्र कः।
शोक एकत्वमनुपश्यतः॥ मनः भग
वति शोकावेगदूषिते। मनसि विवे
क एवमेनावकाशं लभते। सरस्वती
वत्स स्नेहदोष एव। यतः प्रसिद्ध एवा
यमर्थः॥ स्नेहः सर्वानर्थहेतुरिदं से
यतां चिरम्॥ शाल्मलिमिव विच्छेद
मर्मच्छेदाद्धन्तदः॥ ममतावासना
निबन्धनोपेक्षा मोहः॥ ३ कं च मार्जा
रभक्षिते दुःखं यादृशो गृहकुक्कुटेन।
नादृशं ममताशून्ये कलविङ्केऽथ मूष
प्रब ५५ के तत्सर्वथानर्थबीजस्य ममत्वस्योच्छे
दाय यत्नः कार्यः। पश्य प्रादुर्भवन्ति व
पुषः कति वा न कीटा यान्यत्नतः खल २२

ततोरूपसारयन्ति॥ मोहः कथम्।
जगतांयदपत्यसंतानंतेषांविधाय।
परिशोषयतिस्वदेहम्॥ मनः देवि
भवत्येवंतथापिदृढस्नेहस्त्वममव
ग्रन्थिः॥ तथाहि॥ तावदवधारयत
भवती॥ निरन्तराभ्यासवशीकृत।
स्तत्स्नेहसूत्रग्रथितस्सजन्तो॥ ना
नास्तिकेविद्गवस्तूपायंममत्वपा
शास्यपनोविमोहः॥ सरस्वती॥ वत्स
भवान्ममनित्यताभावनमेवताव
न्ममत्वोच्छेदस्य श्रेष्ठमोऽभ्युपायः त
थाहि। कति पितरो दाराः पुत्राः पि
तृव्यपितामहामहानि॥ विततेसंसा
रेस्मिन्नातास्तवकोटरकः॥ नहिहा।
हस्तौविधुमातौन्वलान्तराणिसग
मात्मपदेहृदयेभूयोभूयोनिवेश्य
स्थिरीभव॥ मनः॥ भगवतितव

साहाय्यप्रत्यवआमोहः॥ किन्त
नवमन्येशशधरदीधितिगलितैर्वि
मलोपदेशपीयूषैः। क्षालितमपिमे
हृदयंमलिनंशोकोर्मिभिः॥ क्रियते
तत्रस्यान्दस्यशोकप्रहारस्यभेषजं
मांसपथ्यनभगवती। सरस्वती। व
त्सा नूनमुपदिष्टमेवाद्यमतिभिः
प्रकाण्डपातजातानामाह्लाणोममे
भेदिनाम्॥ गाढशोकप्रहाराणा
मचिन्तौवमहौषधम्॥ मनः॥ भम।
वत्येवमेनत्मा॥ दुर्वारंनचैतन॥ प्रपेन
प्रारितेचिन्तासन्तानैरभिभूयते
मृकृदौतहतैर्विवमभक्षैदैरिवेन्द
प्रव वम्॥ सरस्वती। वत्सस्वपनाचेत।
५९ सोयंविकारः॥ ननःकोविश्रान्ती।
विषयेचेतोनिवेशयः॥ मनः नत्स।
सीदतभगवतीकोसोशान्तेर्विष २५

यः॥ सरस्वती॥ वत्सगुह्यमेतत्॥ ने
ष्याम्यन्तानामुपदेशेन दोषः निरं
स्तांजलदनीलमुदारहारकेयूरकुं
डलकिरीटधरंमुरारिम्॥ ग्रीष्मेषु।
शीतमिव वार्द्दमलशोकबल।
प्रविश्य भज निर्वृतिमान्मनीनाम्
मनः विचिन्त्य मोक्षमम्॥ सर्वेषा।
त्रातोसि भगवंतेमतिपादयोः पत
ति सरस्वती॥ उपदेशमहिम्नातेहृद
येनातमयैतत्प्यपरमच्युते॥ वशेषा
प्रेमत्योः पितरितनयेवा सुहृदिवा
शवालंतण्णते मेंशमदरताउनडी
यः॥ असारे संसारे विरसपरिणामेत
विदुषां वियोगो वैराग्यं दृढयति वि।
तन्वे शमममात्वम्॥ ततः प्रविशति वै
राग्यम्॥ वैराग्यम्॥ विचिन्त्य प्रसन्न
नवनीलनीरजदलापान्तानि सहसे

पुनस्त्वं मात्रान्तरितामिषं यदि त्वपुत्रे
तस्मात्तां नापतितः पुनर्यतरस्वमित्र
पिशितग्रासगृद्धे गृध्रतो गृध्रो त्तह
कोशनोनिपतितान्क्रौंचकथ्यं वामये
ना। सुपिचा। स्त्रियोदेला लोला विषय
नस्मात्। पुत्रान्तविरसाविपङ्क्ते हे देहे स
हृदयिपथे भूरिनिधनमा। पुष्प हृक्षेको
लोकः सततमवलानर्थवैकलान
थाप्यस्मिन्नोरे पथि वनरत्नानाम
निरतामस्त्वती। त्वमतवैराग्यता
मुपस्थितेनदेतत्से भावयमनः का
सि पुत्रकं वैराग्यमुपरतम्। पुत्रं भो
पुभिवादये। मनः। त्वम्सनानमात्रे
मव णत्वयान्यक्तोसि परिष्ठजस्त्वमाम
५० वैराग्येनथाकरोति। मनः त्वहर्षे
नास्त्रशान्तो मे शोकावेगः। वैराग्ये
नानकोत्रशोकावेगः। यनः पात्स्या

नास्मिवत्समन्त्रितनिकहोंनयामिवध्र
शपतो। मेघानामिवपुष्करेणालनियो
सोपाधिकाणामिवासंयोगःपितः।
मातःवंधुननपश्चात्प्रियाणांसहासि
द्धोद्भवियोगएवविरहोशोकोदयःक
स्तदामनःसानन्देएवमेतता।यदाह
वत्सःसंप्रतिद्विः।नायंस्नानवयोवना
मधुकरस्याहारिणस्तेद्रुमाःश्रोन्मी
लश्चवमल्लिकास्तरभयोमन्दानलय।
वानिलाःश्रयोदानविवेकवारितन
मःस्नामश्मलोकेपुनस्तानेनान्हगा।
हस्मिकाणांवपयःश्रायान्मनःपश्य
तिसरस्वतीवित्स।यद्यप्येवंतथापि।
गृहिणामहूर्तमप्येकमनाश्रमपरि
णातभवितव्यम्।उदयप्रभृतिनिरह
ह्निरेवतेसहधर्मिणीमनःसलज्जेय
दादिशतिदेवीसरस्वती।सामदमन्वो

धारयस्तथाज्ञात्वाम्नयचरन्नायमनि
यमाद्यशायामास्या॥ विवेकोपिनद
यहाद्रपनिषदेष्वमहर्षावरायमन
भवन्तायनाम्यतस्मैमैत्रादयेभगिन्यो
भगवत्यावित्वभक्त्यातत्वमाद्रनायत्र
हिता॥ नानात्वमात्मनमानय॥ तनः
यदादिशतिदेवीमूर्त्तिविवेशिता॥ सर्वो
पचारैरनिमहर्षेपादयोः पततिस्मर
क्तती॥ यनेयमनियमासनप्राणाया
मादयः॥ सादरमाशुष्मनाइहष्यां॥ प
नैरेवमहाशुष्मान्योवरान्यमपितिष्ठ
ता॥ तयिसास्यमापन्नेवेचत्तोपिसाश
हतिमापन्नमनेयतः॥ तत्तंगात्त्वाश
प्रव नापिभवलयनोपशन्तोवुद्धिहृवि
५८ षेकोनानेवदेवोरविरिवजलपेवौ॥
रिश्वविलमूर्त्तिः॥ तस्मीमालवमेवे॥
तथमपिविननावन्तसंहत्यहृत्री॥

कौम्यादेशेप्रसभेरविगिरिवसहूना
नन्दसान्द्रस्तवत्मा॥तद्भवनस्त
तीनामुदकदानायनदीमवतर
मः॥ममनः॥पसन्नापयतिदेवीति।
निष्क्रान्ताः सर्वे॥इति श्रीकृष्णमि।
श्रविरचिते प्रबोधचन्द्रोदये नाटके
वैराग्यप्रादुर्भावो नाम पंचमोऽङ्कः॥ ५
ततः प्रविशति शांतिः शान्तिः॥आ
दिष्टास्मि महाराजविवेकेन यथा।
वत्से विदितमेव भवत्या॥यथा कि
ल मम संगतेषु तनयेषु सपुत्रकेषु
वैराग्यभाजि मनसि प्रशमे प्रपन्ने
क्लेशेषु पंचसु गतेषु समं समीहा।
नेतान्नुवोधमभितः॥बृहषस्तने
नि॥लट्वनीवरिननरेदे॥वीमय।
निषदमनतीयमस्तका॥सामान।
येतिति॥शान्तिर्विलोक्य॥अयेय

घान्वा सहर्षे किमपि मउपन्नीः
नपवागच्छति। ततः प्रविशति श्वा।
डा। श्रद्धा। प्रियपवलगानउलेश्वारे
गणमवलोकाविशेणमणीपृषेणोव
हृणो लोवने। श्रुमतानिग्रहोपवसे
नः सूनाः शामाटपञ्श्वानाष्यनेनग
स्वामीवर्ष्यैर्देवोनन्नीविभिःश्वा।
न्निहपरस्ना। श्रुवकिंमन्नुपनीस्थि
नाश्वद्धा। प्रियवलिस्माटिपदति
शान्तिः प्रथमनसिकीदृशी स्वामि
नः प्रहषस्पप्रवृत्तिः। श्रद्धा। पादृशी
वध्यस्य निग्रालस्य भवति। शान्तिः
नात्तिस्वामेवसाश्वात्मलेकरिष्य।
ति। श्रद्धा। एवमेतत्। यथा त्मानम
पव ममन्नेतनोदेवयववस्वारागन्त्रेव
५९ भवति। शान्तिः। प्रश्यदेवस्समाया
यो कीदृशो नुग्रहः। श्रद्धा। ननुनि।

गृहः ॥ निवृत्तमेकं यमनं गृहः ॥ शोका
नेवृत्तं । देवोपि सर्वानर्थवीजं माया
सर्वथा निग्राह्येति मन्यते । शान्तिः ॥
यथैवैकान्तहीहानीराजकुलस्थि।
तिः ॥ अपत्रपः स्मृतः । निस्पानिस्पविवा।
र॥ ग्रामाद्विनो । वैराग्यमेके ब्रुवन्त
स्मिन् ग्रामाप्यमाहुः ॥ शमदमप्राप्ताः
महापामनाः ॥ मैत्र्याद्याः परिवारि।
काः सहचरीनिसंप्रप्रावला ३ के
पारिपवद्धमोहसमतासंकल्पते।
गादयः ॥ शान्तिः ॥ पथ्यपर्मसत्कामिनः
कीदृशाः ग्रामाप ॥ अपत्रापत्रिवैराग्य
सन्निकर्षान्नभर्तिनिताक्तमिहाप्त
फलभोगविरसयवस्वामी । तेनासव
रकादिवपापफलाद्भयभजति ॥ पु
ण्यफलादपिनाशिन ॥ इति समुक्ति
नकाममसमन्वये हकृतकर्मकंव

२७

नमन्यते। किन्नु सौऽत्र न्यक्षपणोनो स्वा
मिनो विविनयहृतहृत्यमिवात्मा॥
नेमन्ना स्वयमेव धर्मः॥ श्रुत्वैत्या पारोभू
त्वा॥ आविः॥ अथ यता नुपसर्गान्युहीत्वा
महामोहो निलीय स्थितः॥ तेषां कोष्ट
म्रान्तः॥ अशुभ वितथ्या इत्व स्थागते
नापि महामोह हतकेन स्वामिनः॥ व
शेवनायमधमस्याविषयासहोपस
र्गः श्रेषितः॥ अथ वाभिप्रायः॥ यथै
नेष सकः स्वामी विवेकउपनिषद्वि।
नामपि करिष्यतीति॥ आविः॥ ततस्त
तः प्रभृति ततस्तैर्गत्वा स्वामिनैन्द्रजा
लिकी विद्योपदर्शिता॥ तथाहि शद्व
नेषस्पृणोनियोजनशतादाविर्भव।
पृव ८। न्यष्कृतालास्तावेदपुराणभारत।
कथास्त्कर्दयो वामयाः॥ अथ यांति
स्वयमिक्ष्वाष्कृतिपदैर्मास्वाणिका २५

आनिवालोकान्प्रास्यतिपश्यतिस्म
दृष्ट्वोरत्नस्थलीमैरवीः॥मधुसमा
वभूमिमापन्नःस्थनाभिमानिनेभि
हैंवनाभिरूपकान्यते॥भोःइहोप।
विश्पनाम॥नात्रजन्ममस्तप्रनृपा
क्षिमणीयोदेशप्रथः॥नामपस्थि
तोविविधविलासलावण्यपुण्यम
योमंगलार्थमप्यपाणि॥प्रणाथप
श्रालोविद्याधरीणांनमः॥नदेहि य
तो॥कनककलिकतिलस्थलीः स
वत्तीःपृथुजघना॥कमलाननाछ
नोन्ये॥मरकतदलकोमलावना।
लीभिर्जनितपुण्यजितांश्चसर्वभो।
गाना॥पाणिः॥ततस्तनःस्फुद्राप्रबि
मायया माध्यमेतदिमंमनसा
वान्तमोदितसकल्पेनप्रोत्साहित
स्वामीसंहतिपथ्यमेवानीतः॥श्री

क्तिः सखेदं पुनरपि तां संसारवाग्।
रामभिधत्ते नः स्वामी। श्रद्धा ननु वल २
शान्तिः ननु तन्न। श्रद्धा परिपार्श्व
र्तिनानेकेणानान्सर्वान्लोकाधावेशक
षायितनयनमालोक्याभिहितं। स्वा
मी स्वामिना। किमेवमेभिर्विषयाभि
षङ्गसमृद्भुभिरास्यानीपूर्वैकैः। पु
नरपि नैष्वेवं नयेदेवविषमविषयेषा
रेषु निपात्यमानमात्मानं नावबुध्य
से। ननु भोः। भवसागरतारणाय यया
त्वविरं योगरतिस्तया श्रिता। प्रभुना
परिवृज्य मां सदा कथमंगा वनं दीवि
गाहसे। शान्तिः। ननु तन्न। श्रद्धाः
ननु सुइवनमाकर्ण्य स्वस्ति विषये
प्रब भ इत्यवधार्य प्रवधीरिता मधुमती
८१ शान्तिः साधु २ श्रुण्य वा प्रस्थिता।
क्लिभवती। श्रद्धा। सुविदिताहे स्वामि

२८

नापथ्या विवेके प्रभूमिष्ठास्मि। स्मानि
नद्धान्तो भावती। प्रहा॥ नरहंशनस
त्रिपिं प्रस्थिता। शान्तिः। प्रहस्य पिमहा
राजेनोपनिषद्मानेन मादिष्टा। तद
वत। स्वामिनियोगं संपादयाव इति नि
ष्क्रान्तौ॥ प्रवेशकः॥ ततः प्रविशति प्र।
हृष्टः॥ प्रहृष्टः विचिन्त्य महर्षम्॥ अ।
होमहान्मेदेव्या विलम्भकेऽयम्।
सादात्मया॥ नीताः क्लेशमहोन्मयः
परिच्छिन्नाभीमामनभ्रमाः॥ प्रान्ता।
मिश्रकलत्रवधूमकरग्राहग्रहयस्त
यः कोपोर्वोत्रिरपाकृतो विघटिता
न्तःस्मालनाग्रयपः॥ पारेनीरमर्वा।
प्रकल्पमभूत्नासंसारवारोनिधेः॥ त
तः प्रविशति उपनिषत्॥ शान्तिश्च
उपनिषत्॥ सक्लिष्टं तथा निःश्व।
कोशस्य स्वामिनो मुखमालोकयि।

ष्वामिं येनाहमितरजनयोषेव हवि
रमेकाकिनी परित्यक्ता॥ शान्तिः॥ देवि
कथं तथाविधविपन्नमतिनो देव उपल
भ्यते॥ उपनिषत्॥ सखि न दृष्टान्तयामे
तादृशी दशा येनैवं प्रबोधिस्त्रिणा॥ वा
ह्लोर्भ्रमाललितमाणपः॥ श्रेणयः॥
केकणानो हडारम्बग्रहलिक्षविभिः
हर्षितः॥ केशपाशः॥ कैः कैर्नाहं हत॥
विधिवलादीहिताडविटगैमोसी
कनें सपदिहरितैर्हूरसंस्थी विवेक॥
शान्तिः॥ सर्वमेतन्महामोहस्य विल
सितम्॥ नात्र देवस्यापराधः तेन हि
मनः कामादिद्वारेण प्रबोधयनात
स्वत्रो दूरीकृतो विवेकः॥ यत देवक्र
प्रब लक्ष्मीणां नैसर्गिकेशी दोषो द्विपन्मा
९२ र्गेतस्य स्वामिनः समयप्रतीक्षणामि
तिलन देहदर्शनेन न प्रियालापेन च॥ २९

संभावयदेवम्॥ संप्रत्यस्य हतावि
द्विषस्य पूर्णास्ते मनोरथाः॥ उपनि
षत्॥ सखि संप्रति गच्छती वत्सया
गीतया रहस्यमुक्ता॥ भर्ता स्वामी
व पुरुषस्तया यथा प्रबोधान्तरेण सं
भावयितव्यः॥ तथा प्रबोधो मन्नि
र्भविष्यति॥ तत्कथं गुरूणामग्र
तः यथार्थं करिष्यामि॥ शान्तिः॥ दे
वि प्रविचारणीयमेतद्वाक्यं भग
वत्या गीतयाः॥ स्वयमेवार्थो भगव
त्या विस्रम्भकारि विवेकस्वामिनो नि
रूक्तः॥ न तेहि संभावयदर्शनेन भ
र्तारमादिपुरुषं वा॥ उपनिषत्॥ यथा
वदति परिक्रामति॥ ततः प्रविश
ति राजा श्रद्धा च॥ राजा वत्से प्रि
यदृष्टा शान्तिः॥ प्रियामुपनिषदम्
श्रद्धा॥ देव गृहीतोपदेशेव शान्तिगं

नाकथंयेन नतो द्रक्ष्यति। राजा। कथमि
व। आह। देव प्रागेव कथितमेतद्दे
व्याविस्त्रभङ्गाः सीतायाम् अनु
राभिध्याने शैले विलासायतने देव्या
सीतायां तके विघ्नभयादेव प्र
विष्टेति। राजा। कथं तर्के विघ्नाय
भयम्। आह। देव न मयैव सेवश्रा
स्तेष्यति। नहागच्छन्देवः। एष।
स्वामीन्द्रागमनमेव ध्यायन्ति।
विक्रेवतीतो। राजा। उपस्तन्न स्वामि
ना। अभिवाद्ये प्रकृष्टः। स्वक्रमवि।
रुद्धोयेसदाचारः। यतो ज्ञानवृद्धन
याभवाने वास्माकमुपदेशस्तेनेन
पितृभावमापन्नश्चक्रनः। ग्रराह्रिय
प्रव माधनिनिष्टसेत्ता देवास्त्रमर्थेत।
८२ नयानस्कृना। ज्ञानेन समाकारि
रूपवैतान्हे प्रवकाः संस्पृश्यते।

मवोचन्॥ तद्वाक्यमित्यत्वेनास्मासव।
तेनामित्येषयत्वधर्मः॥ शान्तिः प्रष।
हे विदेवेनसह स्वामी विविक्ते वर्त्तते
तदुपसर्पतदेवी। उपनिषदुपसर्प।
ति॥ शान्तिः स्वामिन् पश्य उपनिषद्दे
वीपादवन्दनायागता॥ प्रहृष्टः नल
ल। श्र। यतोमातेयमस्माकं नन्नावबो
धोदयेननदेशैवास्माकं नमस्या॥ प्र
घवा। प्रत्युग्रहविधौ देव्यामानस्य मह
दन्तरम्॥ मातागाढं निबध्नाति बंधे दे
वी निकृन्तति। उपनिषत्॥ विवेकम
लोकान नमस्कृत्य हृदे समुपविशति। प्र
हृष्टः। एवं कथ्यतां कुमभवमानीताप
नेदिवर्मः॥ उपनिषत्॥ स्वामिन्॥ नी
तान्या। मुनिपदच्चनारम्भ्य देवागा
रेषु मूर्त्तिमुखैः॥ सहवासरागि॥ प्रह
ष्टः॥ अथ॥ तेजानेनि किमपि भवत्याः

स्त्वमः॥ उपनिषत्। नवलः॥ किन्तु तेषे
क्षयाममगिरांइविडंगनोऽकवाचामि
वार्थमविचार्यविकल्पयन्ति॥ अनेनके
वलतेषांपण्यंग्रहणप्रयोजनमवम।
ह्विारणम॥ पुरुषः॥ ततस्ततः॥ उपनि।
षत्॥ ततः कदाचित॥ क्रमाणिनाग्नि।
ममितान्यनकृत्कवादिपात्रैस्तथेहि
पत्रसोमम्बेर्मुखेस्वा॥ हस्तामयापरि
हृता किलकर्मकोऽस्माद्दिष्टपट्टतिर
याधनि यत्नविद्या॥ पुरुषः॥ ततस्ततः
उपनिषत्॥ ततोमयाविज्ञितमा॥ प्र
यिनामेषापुस्तकभारवाहिनीमन्ता।
स्पतितत्वम॥ अतएवतस्याः॥ सत्रियो
कानिविहाससाणिनयामः॥ पुरुषः
पुव १४ ततस्ततः॥ उपनिषत्॥ ततस्तामहम
परिष्ठिना॥ नयाचाहमज्ञास्मिभद्रेकिं
नेकर्मैतिः॥ पुरुषः॥ ततस्ततः॥ उपनि

षतः। नतोमयोऽक्रमः। यस्माद्विश्वमु
देतियत्ररमतेयस्मिन्पुनर्लीयते॥
भासायस्यजगद्विभातिसहजान
न्दोज्वलंयन्महः। शान्तंशाश्वतम
क्रियंयमपुनर्भावायभूतेश्वरंद्वैत
ध्वान्तमपास्ययान्तिकृतिनःप्रस्तौ
मितंपोरुषं॥ननलयोक्रमः।प्रमा
नकर्ताकथमीश्वरोभवेक्रियाभव
च्छेदकरीनवस्तुधीः ऊर्ध्वंक्रिया।
पवनेरोभवस्थितः। शान्तेसमाःश्वा
न्तो। मनोजितोविषयात्तन्मेनाति।
प्रयोजनंभवस्य। परिग्रहेणतथा
पियद्विकर्तारंभोक्तारंपुरुषंसोपि
कियत्कालमेवतत्तमिच्छसिको
दोषः।रागमोसोपहासमः।प्रहोधः।
सान्धकारश्यामलितदृष्टो।दृष्टुत
वो।पत्तविघायायेनैवंकर्तनको।पह

ता॥ स्तुपः स्वभावादेवलेवलास्थूल
म्येवतनेत्तुवकसन्निधाविवानेना
तिविस्पेस्थितरीतितेरिनानगन्ति
मायेस्थरनेयमीशिन॥ तस्मान्न।
संपानामीवेयमेहशीदृष्टिः॥ स्व
वेयप्रभवेवसंसारेकर्मभिः॥ श्राम
यन्नीयत्तविधान्नूनमेधतमसमे।
दकारेणापलिनीघलिः॥ स्वभावली
नानितमोमयानिप्रकाशयेयोभ
वनानिसम्राननमेवविद्वानतिस्म
मेतिनान्योस्तिपंथाभवनक्लिदेन:
पुरुषः ततस्ततः उपनिषत्॥ ततोय
त्नविधयाविमश्योक्तो। तस्यात्रिक।
प्रव षाहुर्वीसनोपहतेरस्मदन्नेवासि
८५ भिः कर्मतस्मघादैर्भविनश्यम्
तस्मीदत्रभवतीस्वाभिलषितेदे
शान्तरगमनाय॥ पुरुषः ततस्ततः ५२

उपनिषन्ना।ततोहंतामतिक्रम्यपृथि
ना।पुरुषःततस्ततःउपनिषन्ना।त
तःकर्मकांडसहचरीमीमांसामया
दृष्टाविभज्यकर्माण्यपिकारंभोनि
ष्कृत्यादिभिस्ताऽवगतप्रमाणोंशःपु।
गैर्विविधैरभियोजनीयाप्रोपदेशो
रनिदेशगैस्सु।पुरुषःततस्ततः उ।
पनिषन्ना।ततोहंनामपितथैवाष्ट
यमभ्यर्थितवती।प्रथनपाप्तका
स्मिभद्रेकिंकर्मासीति।ततोमया
नदेवोक्तंयस्माद्धिस्थमदेतियत्रस्म
नेइत्यादिपदितम्।पुरुषः।तत।
स्ततःउपनिषन्ना।ततोमीमांसया।
पार्श्ववर्तिनीमपत्वमालोक्याभिहि
तम्।पुरुषेवास्माकमस्यालोका
न्तरफलेपभोगयोग्यपुरुषोपनय
नेनोपयोगः।तद्वियनामधेयकर्मोप

युक्ता। तत्रतेषामन्तेवासिनांमध्ये।
केनाप्यन्तेवासिनाप्रतज्ञमनुमेदि
नमेवाप्रपरेणानुप्रसिद्धप्रतिष्टेन।
मीमांसाहृदयाद्दिदेवतेनकुमारिल
स्वामिनाप्रोक्तं।देविनेयंकर्मोपयुक्त
पुरुषमुपनयति।किंनामकर्तारम
भक्तारमीश्वरम्।नचासावीश्वरःकर्म
स्वपयुज्यते।ततोपरेणोक्तं।यथाकिं
लौकिकान्मनुष्यादन्यईश्वरोनामा
स्ति।नतस्तेनविहस्यपुनरुक्तं।य
स्मिन्नथाहियकःपशुपतिर्वेष्टिता
निजगतामन्यस्तमोहाद्धयीरेकः
कर्मफलानिवांछतिदद्याद्यन्यस्त
तान्यर्थिनेप्येकःकर्मस्वाशिष्यते
प्रव ९९ नतुभक्ताशास्तिवदेवोपरोनिःसं।
गःपुरुषःक्रियाहमसकथंकर्तेति
संभाव्यते।राज्ञा।सहर्षमा।साधुक्त ३३

मारिलस्वामिना॥ सा धृताऽतोस्माउ
षना॥ द्वौ तौ सुपर्णौ सयुजौ सखा
यौ समानं वृक्षं परिषस्वजाते। प
कस्तयोः पिप्पलमत्तिपक्वमन्य
स्त्वनश्नन्नभिचाकशीति॥ पुरुषः
नतस्तत्रः उपनिषण्णः॥ ततो मया।
बहुभिः शिष्यैरुपास्यमानास्त।
केचिद्याज्ञवल्कीनाः॥ काश्चिद्
स्वविशेषकल्पनपरान्यायैः॥ प।
राननवतीवादं सक्षसमातिनिग्र
हमयेनेल्पविनेऽहमपि॥ अन्या
नश्रुतिं विभज्य प्रत्यक्षयोवाह
ंतोभिद्रोनत्वानागणानापराम
हदहंकारादिसर्गक्रमैः॥ पुरुषः
तनस्तत्रः॥ उपनिषण्णः॥ तथैवाह
ताः समुपस्थिताः॥ ताभिश्चानप्र।

ऋयामया। न देवकर्मोद्यतेम् य
स्माद्धिस्वमिन्यादीनतत्वामिः सप्र
काशोपहासमनक्रम॥ स्रः वाचाले
परमाणुभ्यो विश्वमनुमयघनो। प्रन्य
यानसङ्कोपमनक्रम॥ स्रापायेकस्य
मेयरमेव विकारिणःकृत्वा विना
शायर्मिणमनुपपादयसि नन्तेष
यानाद्धिस्त्राम्निः शरणा॥ प्रहैार
न्मनपस्तर्केवि या अयन्नदपिन
मानत्तिसर्वैप्रमेयजातं नवयादि।
वत्कार्यमिति॥ परमाणुप्रधानो
पादानकारणानमभ्युपीत्ताणोय
पूव ९० मेवेति॥ तथाहि प्रंवः शीतकार
नरित्नमवस्वप्नेन्द्रजालाद्वि
कार्यमेवमसत्यमेनदृदयधम
हिप्रक्रमनगन्नाप्रक्रौवृष्णमि

वसञ्जीवभुजगः॥स्वात्मावबोधेह
गावृत्तातेप्रभवत्यथात्ममयतेस्वा
त्मबोधोदयात्॥विकारशंकात
सुगप्यवपूर्विकल्पविलसितमिव
नष्टा॥हि॥सान्तोस्मोनिःकथमव
द्वितानन्तनित्यप्रकाशेविश्वोत्था
ब्रौद्भवतिविकृतिर्निष्कलेनिर्मले
वाशाश्वश्रीलोमलदलरुचामेव
वाल्पावलीनांप्रादुर्भावेभवतिना
भसः॥कीदृशोवाविकारः॥पुरुषः
साधुप्याप्रीणयतिमानसेसमायं
प्रज्ञावतोविमर्शः॥उपनिषत्यंश्च।
ति॥ततस्ततः उपनिषत्॥ततस्ता
भिः॥सर्वाभिरेवक्त्राभिरुक्तम्
ब्रह्मविश्वविलयेनमुक्तिमेषाव
इत्तीनांकिंकपथंप्रस्थितानिर्

त्वनामिति॥ ततः सर्वे भो निर्गृहीव
सागताः सर्वाः प्रहृष्टः सत्रासे। ततस्त
नः उपनिषन्न। ततोहं समवरतं परि
कम्पेदं कारणं प्रविष्टा। ततो मन्द
रशैलोपकल्पित स्थम भूतन्दनाय
ततस्तना निर्हृदेवाह्नोर्भे मालति
नमणीयः श्रेणीयः कंकणनो हृद्रा
रत्नवृहत्निकृतिभिर्हृषिताः। केशपा
शाः रत्नाघवस्थाम संजाता। ततो
देवायतनान्निर्गत्य गदापाणिभिः
प्रहृष्टैस्तातउमानानास्ता दिगन्तम।
निक्रान्ताः सर्वाः राजास हर्षमान
त्वेलभवतीसतिक्रामतोभगवा
प्रव ९८ न्विस्मसाहीत्मने॥ प्रहृष्टः ततं।
स्ततः उपनिषन्न। प्राकनस्यवाह्ना
र्भमालिनेत्यस्य पघस्यान्यद्दत्त।

ग्रंथेपठति। किंत्वासन्नावलिरपह
तेस्वस्त्वमंगारलंभेनागीता। श्रम।
मथ्यगलद्रुप्राहृप्रविष्टानश्ववा।
त्सयागीतयातत्रागतामालोकास
मेधर्ममानन्मानरितिपरिरम्भोप
वेशितास्मि। विदितहृद्गावयात।
यावत्रथोम्। श्रवनावलेदृपितव
मनः। येवलनामप्रमाणीतन्यय
थेष्टमहरसत्वाप्रवरिष्ठन्नि। तेषा
मीश्वरएवशास्ता। उक्तंचतेनभग
वतानानृषिकृत्य। तानहंद्विषतः
क्रूरान्संसारेषुनराधमान्। क्षिपा।
म्यजस्रमशुभानासुरीष्वेवयोनिष्वि
ति। पुरुषः सकौतकमहदेविवस्व
सादाज्ञावमिश्राभिकोसाविघरो
ममेति। उपनिषत्सकोपमिव को
नामात्मानमज्ञानान्तमन्यमिवश्रम

त्रंदात्यति। पुरुषः।सहर्षम्।कथमा
मापोमेसुहृदः॥उपनिषदेवमेनत्
नथाहि।प्रसोनदत्मोनसनातनः॥
पुमान्भवान्देवात्पुरुषोन्नमात्परः
सएवभिन्नस्त्वमनादिमायया॥द्विधे
वविंवसलिलेविवस्वतपुरुषःवि
वेकंपश्यति।भगवानुमप्यर्थंभगवा।
त्यानमस्यधारयामि॥प्रवक्षिन्नस्या।
कालेननरामरणधर्मिणःसमव
वीतिदेवीयमस्यानंदविदात्मनाम्
विवेकःपदार्थज्ञानानुद्याद्धका
र्यानवबोधस्तो।पुरुषःनदववोधा
यभवानुपायेप्रज्ञापयतु।राजा।प्र
यमुच्यते॥एषोस्मीतिविविच्यनेति
प्रबे परिनिश्चितेनसार्धंकृतेनज्ञानावि
९५ लयेविदात्मनिपरिज्ञातेत्वदर्थेप्रा
नःज्ञाताज्ञानमसीतिवाधितभवा।

ध्यान्ते सदात्मप्रत्यं शान्तं ज्योतिरन
न्तमनन्तकृतिनानन्दं समुद्योततनो॥७
रुषः स्वानन्दं पूर्णमर्थं परिभावय
ति॥ ततः प्रविशति निदिध्यासनम्
निदिध्यासनं॥ आदिष्टोस्मि भगव
त्या विष्णुभक्त्या यथा॥ निगूढम।
स्याभिप्रायमुपनिषद्विवेकेन सह
प्रबोधितव्या॥ तथा च पुरुषेव त्वया
मिति॥ विलोक्य॥ एषा देवी विवेक
पुरुषाभ्यां सह वर्तते॥ यावदुपस।
र्पामि॥ उपसृत्य उपनिषदं प्रति॥
नं तिकम्॥ देव्या विष्णुभक्त्यास्म
दिष्टम्॥ यथा संकल्पयोनयो देवा।
ना भवन्ति मया चावधानेन विदि
तमापन्नसत्त्वा भवतीति॥ स्वचक्षुर्
सत्वाविद्यानामकन्या च हृंदेवर्त्ते
प्रबोधचन्द्रश्च॥ तत्र विद्यासंकर्षणा

विषया। मनसि संक्रमस्व प्रबोध
वेलेव पुरुषे समर्थः। भवत्या विवे
केन सह मनसः काशमागन्तव्यमि।
ति। उपनिषत्। यदादिशति देवीति
विवेकमादाय निष्क्रान्ता। निदिध्या
सनं पुरुषं प्रविशति। पुरुषो ध्याने।
नाटयति। नेपथ्ये। आश्चर्यं। भत।
स्तामपुनिदामभिलद्दिदिवप्रघन
घन्तीदिशः प्रसभमस्फुरद्दकदास्यि
मनसो निभिद्य वत्सतरमा। विद्या
सह सामसंपरिकरैर्मोहं गिलंतीभ
गवन्तर्धानमुपैति वैष पुरुषश्री।
मान्बोधोदयः। ततः प्रविशति प्रबो
प्रब धचंद्रः प्रबोधचंद्रः। किंध्यानेन किमयो
१० हितेन किमुदितेन किंवा समनुमापितेन स्
नेकिं च विलापितेन वकिमिदं किं वि
प्रवा किंचन। पश्चिमभ्युदितेन वितर्कै

पटवीनेवंसमारोहति त्रैलोक्यसहन।
प्रकाशपटलितं मोहप्रवोधोदयः। परि
क्रम्य। एष पुरुषः। यावदुपसर्पामि। उ
पसृत्य। भगवन्प्रबोधचंद्रोदयोहम।
भिवादये पुरुषः सानन्दम्। अहो वि।
वदिनतमः पटलं प्रभातं जातम्। तथा
हि मोहान्धकारमवधूय विकल्पति।
द्रामन्मथक्रोधजनवोपलब्धारस्य
स्थिमः प्रज्ञाविवेकमतिधैर्यप्रमादिये
नविस्वात्मके स्फुरति विश्वमिदं स्व
वशं सर्वथा। कृतकृत्योस्मि भगवत्या
विष्णुभक्त्याः प्रसादेन। तथाहि सोहं।
मिदानीम्। आत्मानमद्वयमपेतक
मप्यहक्वनाक्वमद्दर्शितफलां विदिशं
दिशं वा। शान्तो व्यपेतभयशोककसा
यमोहः सोहं गृहीमुनिरप्यो भविता।
स्मितथा। चिरेणास्मैव लसे प्रवामनो
रथाः। पुनः प्रशान्तानि भगवन्तम

वलोकयामि। पुरुषः देव्याः प्रसादेन किं
नाम दुष्करमिति पादयोः पतति। विष्णुभ
क्तिः पुरुषमुत्थापयन्ती। वत्स किं ते भूयः
प्रियमुपकरोमि पुरुषः भगवति अतः
परमपि प्रियमस्ति प्रशान्ताराति रगम
द्विवेकः कृतकृत्यतामा नीरजस्के सदा
नन्दपदे शाहं निवेशितः तथापीदम
स्तु भरतवाक्यम्॥ पर्जन्योस्तु जगति
महती वृष्टिमिष्टां विधत्तां राजानः स्मां
गलितनिखिलोपप्लवां पालयन्तु। आन
न्दो मेघापहततमसस्तत्त्वसद्वास्मह
न्तः संसारान्ते विषममममतातंकपंका
न्तरेतं॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे॥ इति श्रीप्र
बोधचंद्रोदये नाटके श्रीकृष्णमिश्रविर
प्रब चिते जीवन्मुक्तिर्नामांकः समाप्तम्
२१ नयत्यनन्यसामान्यप्रकृष्टगुणो विभ
वः संसारनाटकारंभनिर्वाहणक
वि श्रीशिवः॥ ॥ राम. कृष्णमिश्राय॥ ॥॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय॥ पांडव उ
वाच॥ ॐ प्रह्लादनारदपराशरपुंडरीक।
व्यासांबरीषशुकशौनकभीष्मदाल्भ्या
रुक्मांगदार्जुनवसिष्ठविभीषणाद्याने
तानहं परमभागवतान्नमामि॥१॥ लोमह
र्षण उवाच॥ धर्मो विवर्धति युधिष्ठिर
कीर्तनेन पापं प्रणश्यति वृकोदरवि
र्तनेन॥ शत्रुर्विनश्यति धनंजयसंस्त।
वेन माद्रीसुतौ कथयतां न भवंति रोगाः
॥२॥ ब्रह्मोवाच॥ ये मानवा विगतराग प
रापरज्ञा नारायणं सुरगुरुं सततं स्मरं
ति॥ ध्यानेन तेन हतकिल्बिषचेतनास्ते
मातुः पयोधररसं न पुनः पिबंति॥३॥ इं
द्र उवाच॥ नारायणो नाम नरो नराणां प्र
सिद्धचौरः कथितः पृथिव्यां॥ अनेक।
जन्मार्जितपापसंचयं हरत्यशेषं स्मृत
मात्र एव यः॥४॥ युधिष्ठिर उवाच॥ मेघ
श्यामं पीतकौशेयवासं श्रीवत्सांकं कौ

स्तंभोद्भासितांगं ॥ प्राणोपेतं पुंडरीका
क्षमात्मानं विश्ववंद्यं सर्वलोकैकनाथं ॥५॥
भीमसेन उवाच ॥ जलौघमग्ना सचराच
रा धरा विषाणकोट्याखिलविश्वमूर्ति
ना ॥ समुद्धृता येन वराहरूपिणा स मे स्व
यंभूर्भगवान्प्रसीदतु ॥६॥ अर्जुन उवाच
अचिंत्यमव्यक्तमनंतमव्ययं विभुं प्रभुं भा
वितविश्वभावनं ॥ त्रैलोक्यविस्तारवि·
चारकारकं हरिं प्रपन्नोस्मि गतिं महात्म।
नाम् ॥७॥ नकुल उवाच ॥ यदि गमनम·
धस्तात्कालपाशानुबंधाद्यदि च कुल·
विहीने जायते पक्षिकीटे ॥ कृमिशत
मपि गत्वा जायते चांतरात्मा मम भवतु
हृदिस्था केशवे भक्तिरेका ॥८॥ सहदे
व उवाच ॥ तस्य यज्ञवराहस्य विष्णोरमि
ततेजसः ॥ प्रणामं ये प्रकुर्वंति तेभ्योपी
पां· ह नमो नमः ॥९॥ कुंत्युवाच ॥ स्वकर्मफल
१ निर्दिष्टां यां यां योनिं व्रजाम्यहं ॥ तस्यां त

सं।हृषीकेशात्वयिभक्तिर्दृढास्तुमे॥९॥
माध्युवाच॥कृष्णेरताःकृष्णमनुस्मरंति
रात्रौचकृष्णंपुनरुत्थिताये॥तेभिन्नाः
देहाःप्रविशंतिकृष्णेहविर्यथामंत्रहुतं
हुताशे॥११॥द्रौपद्युवाच॥कीटेषुपक्षि
षुमृगेषुसरीसृपेषुरक्षःपिशाचमनुजे
ष्वपियत्रतत्र॥जातस्यमेभवतुकेशव
तेप्रसादात्त्वय्येवभक्तिरचलाव्यभिचा
रिणीच॥१२॥सहदेवोवाच॥एकोपिकृ
ष्णस्यकृतःप्रणामोदशाश्वमेधावभृ
थेनतुल्यः॥दशाश्वमेधीपुनरेतिजन्म
कृष्णप्रणामीनपुनर्भवाय॥१३॥अभि
मन्युवाच॥गोविंदगोविंदहरेमुरारेगो
विंदगोविंदरथांगपाणे॥गोविंदगो
विंदमुकुंदकृष्णगोविंदगोविंदनमा
मितुभ्यं॥१४॥धृष्टद्युम्नउवाच॥श्रीराम
नारायणवासुदेवगोविंदवैकुंठमुकुंद
कृष्ण॥श्रीकेशवानंतनृसिंहविष्णोमां

ग्रहिंसमारभ्यजंगदृष्टम्॥४॥मार्कंडेयकि
उवाच॥अप्रमेयहरेर्विष्णोःकृसदामोद
राच्युत।गोविंदानंतसर्वेशावासुदेवन
मोस्तुते॥५॥उद्धवउवाच॥वासुदेवंप
रित्यज्ययेन्यदेवमुपासते॥तृषितोज्ञा·
ह्नवीतीरेकूपंखनतिदुर्मति॥६॥योम
उवाच॥अपांसमीपेशयनमनेगृहेदि
वाचरात्रीचयथावृगकतानाम्॥यथाति
किंचित्सकृतंकृतंमयाजनार्दनस्तेन·
कृतेनतव्यतं॥८॥वैशंपायनउवाच
ग्रामेविषयस्यःशिथिलाश्रभीताःको
ऽपवनपादिष्ववर्तमानाः॥संकीर्तना
रायणाशाहृमात्रंविमुक्ताःस्वहावा
नोभवंति॥९॥नारदउवाच॥अहंहिना
रायणादासदासदासस्यदासस्यचदा
सदासः॥अन्येभ्यामेशोजगतानराणा
पो· नस्मादहंधन्यतरोस्मिलोके॥विदुरउ
२ वाच॥वासुदेवस्ययेभक्ताःशांतास्तद्

तमानमः॥तेषांदासस्यदासोहंभूयां
जन्मनिजन्मनि॥२०॥भीष्मउवाच॥वि
परीतेषुकालेषुपरिणामेषुवंयुग॥
अहिंसांकृपयाकृष्णशरणागतवत्स
ल॥२१॥द्रोणाचार्यउवाच॥येयेहताश्च
क्रधरेणदैत्यास्त्रैलोक्यनाथेनजना
र्दनेन॥तेतेगताविष्णुपुरींप्रयाताः क्रो
धोपिकृष्णस्यवरेणतुल्यः॥२३॥कृपा
चार्यउवाच॥मज्जन्मनःफलमिदंम
धुकैटभारेमत्प्रार्थनीयमदनुग्रहए
षएव॥त्वद्भृत्यभृत्यपरिचारकभृत्य
भृत्यभृत्यस्यभृत्यइतिमांस्मरवासुदे
व॥२४॥अश्वत्थामोवाच॥गोविंदके
शवजनार्दनवासुदेवविश्वेशविश्व
मधुसूदनविष्णुरूप॥श्रीपद्मनाभपु
रुषोत्तमपुष्कराक्षनारायणाच्युतनृ
सिंहनमोनमस्ते॥२५॥
नाहंवदामिनशृणोमिनचिंतयामि

नात्मं स्मरामि न भक्तामि न चाश्रयामि
भक्त्या त्वदीयचरणांबुजमाश्रयामि श्रीश्री
निवासपुरुषोत्तम देहिदास्यं ॥२७॥ भूतमाहू
उवाच ॥ नमो नमः कारणवामनाय नारा
यणाय अमितविक्रमाय ॥ श्री शार्ङ्ग च
क्रासिगदाधराय नमोस्तु तस्मै पुरुषो
त्तमाय ॥२८॥ गांधार्युवाच ॥ त्वमेव मा
ता च पिता त्वमेव त्वमेव बंधुश्च सखा त्व
मेव । त्वमेव विद्या द्रविणं त्वमेव त्वमेव
सर्वं मम देवदेव ॥२९॥ द्रौपद्युवाच
जानामि धर्मं न च मे प्रवृत्ति र्जानाम्यध
र्मं न च मे निवृत्तिः । केनापि देवेन हृदि
स्थितेन यथा नियुक्तोस्मि तथा करोमि
॥३०॥ यंत्रस्य न गुणो दोषो यंत्री च पुरुषो
त्तमः । अहं यंत्रो भवान्यंत्री न मे दोषो न मे
गुणः ॥३१॥ यत्ते शाब्दुत गोविंद माधवा
पां॰ नंत केशव । कृष्ण विष्णो हृषीकेश वा
३ सुदेव नमोस्तु ते ॥३२॥ जयद्रथ उवाच

नमः कृष्णाय शुद्धाय ब्रह्मणेऽनंतमूर्त्त
ये॥ योगेश्वराय योगाय त्वामहं शरणं
गतः॥ २४ विराडुवाच॥ नमो ब्रह्मण्य
देवाय गोब्राह्मणहिताय॥ जगद्धिताय
कृष्णाय गोविंदाय नमो नमः॥ २५॥ शल्य
उवाच॥ अतसीपुष्पसंकाशं पीतवास
समच्युतं॥ ये स्मरंति च गोविंदं न तेषां वि
द्यते भयं॥ २६॥ बलभद्र उवाच॥ कृष्ण कृ
ष्ण कृपालो त्वमगतीनां गतिर्भव॥ सं
सारार्णवमग्नानां प्रसीद पुरुषोत्तम॥
२७॥ श्रीकृष्ण उवाच॥ सत्यं ब्रवीमि मनु
जाः स्वयमूर्ध्वबाहुर्यो मां मुकुंद नरसिंह
जनार्दनेति॥ जीवो जपत्यनुदिनं मरणे
वा पाषाणकाष्ठसदृशाय ददामि भी
ष्टं॥ २८॥ कृष्ण कृष्णेति कृष्णेति यो मां
स्मरति नित्यशः॥ जलं भित्वा यथा पद्मं
नरकादुद्धरामि तान्॥ २९॥ ईश्वर उवाच
सकृन्नारायणेत्युक्त्वा पुमान्कल्पशत

त्रयम्॥ गंगादिसर्वतीर्थेषु स्नातो भवति
पुत्रक॥५५॥ सूत उवाच। तेनैव गरुडाय पुना
व्रतत्रयोदशावर्तीसिंधुसरस्वती च। सर्वा।
णि तीर्थानि वसंति तत्त्रयस्याच्युतोदारक
थाश्रसंग॥५६॥ यम उवाच। नरके पच्य
मानस्य यमेन परिभाषितं। किं त्वया ना
र्चितो देवः केशवः क्लेशनाशनः॥५७॥
नारद उवाच। जन्मांतरसहस्रेण तपो।
ध्यानसमाधिभिः नराणां क्षीणपापा-
नां कृष्णे भक्तिः प्रजायते॥५८॥ प्रह्लाद उ
वाच। नाथ योनिसहस्रेषु येषु येषु व्रजा
म्यहं। तेषु तेषु भवद्भक्तिरच्युतास्तु सदा
त्वयि॥५९॥ या प्रीतिरविवेकानां विषये
ष्वनपायिनी। त्वामनुस्मरतः सा मे हृद
यान्मापसर्पतु॥६०॥ विकर्ण उवाच। कृ
ष्णाय वासुदेवाय देवकीनंदनाय च। नं
पो॰ दगोपकुमाराय गोविंदाय नमो नमः॥
५ सोमदत्त उवाच। नमः परमकल्याण।

नमस्ते विश्वभावन ॥ वासुदेवाय शां
ताय यदूनां पतये नमः ॥ ४५ ॥ विश्वामि
त्र उवाच ॥ किं तस्य दानैः किं तीर्थैः किं
तपोभिः किमध्वरैः । यो नित्यं ध्यायते
देवं नारायणमनन्यधीः ॥ ४६ ॥ जयद्रथ
उवाच ॥ नित्योत्सवो भवेत्तेषां नित्यं श्रीर्नि
त्यमंगलं । येषां हृदिस्थो भगवान्मंगला
यतनो हरिः ॥ ४७ ॥ भारद्वाज उवाच ॥ ला
भस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराजयः ।
येषामिंदीवरश्यामो हृदयस्थो जनार्द
नः ॥ ४८ ॥ गौतम उवाच ॥ गोकोटिदानं ग्र
हणे च काशी प्रयाग गंगायुतकल्प
वासी । यज्ञायुतं मेरुसुवर्णदानं गोविं
दकीर्त्या न समं शतांशं ॥ ४९ ॥ ऋषि
रुवाच ॥ गोविंदेति सदा स्नानं गोविंदे
ति सदा जपः । गोविंदेति सदा ध्यानं स
दा गोविंदकीर्तनम् ॥ ५० ॥ त्र्यक्षरं परं ब्र
ह्म गोविंदेति त्र्यक्षरं । तस्मादुच्चरित

येनब्रह्मभूयायकल्पते॥५५॥कानिकृष्णा
वा॥अच्युतःकल्पवृक्षोमाधवोनंतःकामदे
नुः॥चिंतामणिःसर्गोविंदोहरेर्नामवि
चिंतयेत्॥५६॥हरिरुवाच॥जयतुजयतु
देवोदेवकीनंदनोयंजयतुजयतुकृष्णो
वृष्णिवंशप्रदीपः॥जयतुजयतुमेघश्या
मलःकोमलांगोजयतुजयतुपृथ्वीभा
रनाशोमुकुंदः॥५७॥पिप्पलायनउवाच।
श्रीमन्नृसिंहविभवेगरुडध्वजायतापत्र।
योपशमनायभवौषधाय।कृष्णायवृ
श्चिकजलाग्निभुजंगरोगक्लेशात्ययाय
हरयेगुरवेनमस्ते॥५८॥आविर्होत्रउवा
च॥कृष्णत्वदीयपदपंकजपंजरांतमद्यै
वमेविशतुमानसराजहंसः॥प्राणप्रया
णसमयेकफवातपित्तैःकंठावरोध।
नविधौस्मरणंकुतस्ते॥५९॥द्रुमिलउवा
पां० च॥हरिर्नामैवनामैवनामैवममजीव०
५ नम्॥कलौनास्त्येवनास्त्येवनास्त्येव०

गतिरन्यथा ॥५३॥ वसिष्ठ उवाच ॥ कृष्णे
तिमंगलंनामयस्यवाचिप्रवर्त्तते ॥ भस्मी
भवंतिराजेंद्रमहापातककोटयः ॥५४॥
अगस्त्य उवाच ॥ कृष्णायवासुदेवायहर
येपरमात्मने ॥ प्रणतक्लेशनाशायगोविं
दायनमोनमः ॥५५॥ कश्यप उवाच ॥ कृ
ष्णानुस्मरणादेवपापसंघातपंजरं ॥ शत
धाभेदमायातिगिरिर्वज्रहतोयथा ॥५६॥
भृगुरुवाच ॥ नमस्तेदेवगोविंदरामकृ
ष्णप्रतापिके ॥ हृदास्वस्मरणान्मक्लिं
भवानुध्येयोगतः ॥५७॥ लोमश उवा
च ॥ नमामिनारायणपादपंकजं करो
मिनारायणपूजनं सदा ॥ वदामिनारा
यणनाम निर्मलं स्मरामिनारायणत
त्वमव्ययं ॥५८॥ शौनक उवाच ॥ स्मृते
सकलकल्याणभाजनं यत्रजायते
पुरुषस्तमजंनित्यंव्रजामिशरणंहरिं
॥५९॥ गर्ग उवाच ॥ नारायणेतिमंत्रोस्ति
वागस्तिवशवर्तिनी ॥ तथापिनरके ।

वोरेणंतीर्थमेतदद्भुतं ॥६३॥ दाल्भ्य उवा
च ॥ किं तस्य बहुभिर्मन्त्रैर्भक्तिर्यस्य जना
र्दने । नमो नारायणायेति मन्त्रः सर्वार्थ
साधकः ॥६४॥ सञ्जय उवाच ॥ यत्र योगे
श्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः । तत्र श्री
र्विजयो भूतिर्ध्रुवा नीतिर्मतिर्मम ॥६५॥
भृगुरुवाच ॥ हरिर्हरति पापानि दुष्टचि
त्तैरपि स्मृतः । अनिच्छयापि संस्पृष्टो द
हत्येव हि पावकः ॥६६॥ पराशर उवाच
सकृदुच्चरितं येन हरिरित्यक्षरद्वयम्
बद्धः परिकरस्तेन मोक्षाय गमनं प्र
ति ॥६७॥ पौलस्त्य उवाच ॥ हे जिह्वे रससा
रज्ञे सर्वदा मधुरप्रिये । नारायणाख्य·
पीयूषं पिब त्वं जिह्वे निरन्तरम् ॥६८॥ हे जि
ह्वे कटुके स्नेहे मधुरं किं न भाषसे । म
धुरं वद कल्याणि मधुरं लोकवल्लभे
॥६९॥ वेदव्यास उवाच ॥ सत्यं सत्यं पुनः
पौ· सत्यमुद्धृत्य भुजमुच्यते । वेदाः शास्त्रा
९ परं नास्ति न देवः केशवात्परः ॥७०॥ श्री

च्युतानंतगोविंदनामोच्चारणाभेष
जम्। नश्यंति सकला रोगाः सत्यं स
त्यं वदाम्यहं॥ ५५॥ मार्कंडेय उवाच॥ मा
हात्म्यं तन्महद्विष्णोः संसाराबंधनान्मुच्य
ता। यन्महन्नैतत्तणा वापि वासुदेवेन।
चिंतयेत्॥ ५६॥ वसिष्ठ उवाच॥ मनसा
कर्मणा वाचा ये स्मरंति जनार्दनम्॥
क्रतुकोटिसहस्राणि ध्यानमेकं वि।
शिष्यते॥ ५७॥ श्रीशुक उवाच॥ आलो
ड्य सर्वशास्त्राणि विचार्य च पुनः पुनः
इदमेकं सुनिष्पन्नं ध्येयो नारायणो ह
रिः॥ ५८॥ श्रीमहादेव उवाच॥ शारीरा।
णि न वह्निः स्यादपि ग्रस्तकलेवरे॥
औषधं जाह्नवीतोयं वैद्यो नारायणो ह
रिः॥ ५९॥ शौनक उवाच॥ भोजनेच्छाद
ने चिंता हृद्याक्रांते ति वैष्णवाः॥ योसौ।
विश्वंभरो देवः स किं भक्तानुपेक्षते॥ ६०
वदंतोपि न जानंति मोहिता मम माय

या॥सदाहंसद्विजहृयेषु विवरामिम
हीनले॥१०॥कृमलकृलमधुसूदनवि
लोकेस्मीनकशुक्रंदशुवा२।गोपि
कावदनपंकजमृदनायकुमलदि
संततमासे॥१५ विनेशुक्रंहोवदनेशु
क्रेहोलदिशुक्रंदःश्रवोणसुक्रंदः येक्ता
मह्रासर्वगातोशुक्रंदसेमानवाःकिन
शुक्रंदतल्या॥१६॥यःपठेत्मातरुत्थाय
पवेत्स्लवस्तोत्रमुत्तमम्॥ सर्वपापवि
निर्मुक्तोविमलोकंसगच्छति॥१७॥३
दंपवित्रमायुष्यंपांडवैःपरिकीर्तित
म्॥ यःपठेत्मातरुत्थायविस्लोकं
सगच्छति१८॥इतिश्रीपांडवगीतास
माप्तम्॥॥

फो॰ ८

गेसंप्रदेशात्सुरवेन्द्रः खलत्वात्संघ।
तिष्ठितमिदं श्रुत्वा प्रभो। सौम्येमेघ
भवता समागमः स्वामिना विरहेण व
द्धः स्थिता॥ ॥ श्रेनरण्यतिनगामणीय।
मीयानदश्रपनकालिकास्त्वमे। नाम
पीतिपर्ति सर्वतः स्वरूपमलप्रकाश शून्य
या॥२॥ नावकेवपुषिविक्रमनिर्भरेवित्स
धारसमयेनिरन्तरेवोतिष्ठतः सततम
र्वतः प्रभंजीवितं स्तनमथास्य न्नमे ३
स्वरोहमहमेवरूपवान्संदृशैत्। स्मर
भगोस्मिकोपरं। मन्मनोस्तिजगती
तिशोभतेमानिता वदनुरागिणः पर
म। धा। देवदेवभवदृष्यासूना ख्यातिसंद
श्ना। लब्धजन्मना। नयथास्थितपदा
र्थसंविदामाक्रमश्च वरणार्चनोवितं ४
ध्यायतेतदनुदर्शयतेततः स्पृशतेवपु
रेमिस्वरः स्वयम्। यत्र शून्यमहोत्सवः
समेसर्वदास्तुभवतोनुभावतः॥ [illegible]

यथास्थितपदार्थदर्शनंयुष्मदर्चन।
महोत्सवश्चमे।।युगमेतदितरेतरा
श्रयंभक्तिशालिषुसदाविजृम्भते।।७
ततइंद्रियमुखेनसंततंयुष्मदर्चनर
सायनासवम्।सर्वभावचषकेषुपूरि
तेष्वापिबन्नपिभवेयमुन्मदः।।८।।अन्य
वेद्यमणुमात्रमस्तिनस्वप्रकाशम।
खिलंविजृम्भते।।यत्रनाथभवतःपुरे
स्थितेतत्रमेजरसदोत्सवोविभुः।।९।।
दासदास्तिविनियोजितोप्यहंस्वैःस्व
यैवपरमेश्वरत्वया।।दर्शनेनकिम।
स्मिपात्रितःपादसंवहनकर्मणापि·
वा।।१०।।शक्तिपातसमयेविचारणंप्रा
प्तमीशनकरोषिकर्हिचित्।।अद्यमां
प्रतिकिमागतंयतःस्वप्रकाशनवि
नविधौविलम्बसे।।११।।तत्रतत्रविष
उंस्तो येबहिर्विभासतीशापरमीश्वरीयुते
८ त्वांजगत्रितयनिर्भरंसदालोकयेय।

निजपाणिहृज्जितम् ॥२॥ त्वामिमोऽथ
मभिसंधिमात्रतो निर्विवधमपि ह ।
त्वत्सर्वदास्यप्रसादपरमामृतास·
वादनेकेन परिलब्धनिर्वृति ॥३॥ य
स्य समस्तमस्यगार्थवल्लभस्पर्शमात्रवि
धिना च मत्कृतिम् ॥ तां समर्पयति तेन
तेवशः कृतयत्नबलभक्तिशालिनः ॥४॥ ध
न्यास्य यस्य विलमात्मना स्फुरे विश्व
मामृणामिरूपमाहृणान् ॥ यत्स्वयं लि
ङ्गमेन नग्नासेनन्स्ममलमतिभाव!
मङ्गलम् ॥५॥ यो विकल्पमिदमर्थम
ङ्गलं पवणतीशानि विलेभवद्धु ॥६॥ त्वा
मपत परिहृविनेजगात्यनिमत्त ।
श्विनः कुतोभयम् ॥७॥ कण्टकेन विति
हमीशानेकालकूटमपि मे महामृत
मपानमहृतेभवयुगभेदहृन्निय·
दिश्वनेन मे ॥८॥ त्वत्प्रलापमयरक
मीतिकानि पुत्रकवदनोपशोभितः

स्यामयापि भवदर्चनक्रियाप्रेयसीप्रवि
मताश्रयः सदा॥७॥ ईहितं न वचनं परमे
श्वरं शकृते गणोपि तेन याचमे॥ दत्तम
प्यमृतं निभैरवत्वुः स्वं न पातमनुमन्यते
नघ्या॥९॥ त्वामगाय्यमविकल्पमद्वय
स्वस्वरूपमखिलार्थघस्मरम्॥ स्नाविश
न्नहंस्तुमेसदासर्वदा पूजयेयमभिसंस्तुवी
य च॥१०॥ इति संग्रहस्तोत्रं समाप्तम्॥

ॐ नमः शिवाय। ॐ नत्वा श्रीभारतीतीर्थविद्यारण्यमु
नीश्वरौ। प्रत्यक्तत्त्वविवेकस्य क्रियते पददीपिका॥१॥
प्रारिप्सितस्य ग्रन्थस्याविघ्नेन परिसमाप्तिप्रचयगमा
नाभ्यां शिष्टाचारपरिप्राप्तमिष्टदेवतागुरुनमस्कारल
क्षणं मंगलाचरणं स्वेनानुष्ठितं शिष्यशिक्षार्थं श्लो
केनोपनिबध्नाति। अर्थाद्विषयप्रयोजने च सूचयति
नम इति। शं सुखं करोतीति शंकरः सकलजगदान
न्दकरः परमात्मा। एष ह्येवानन्दयातीति श्रुतेः। आ
नन्दो निरतिशयप्रेमास्पदत्वेन परमानन्दरूपः। प्रत्य
गात्मा शंकरश्चासावानन्दश्चेति शंकरानन्दः प्रत्यग
भिन्नः परमात्मा स एव गुरुः परिपक्वमलो[illegible]। कषायः

ॐ नमः श्रीशंकरानन्दगुरुपादाम्बुजन्मने
सविलासमहामोहग्राहग्रासैककर्मणे॥१॥

त्वादनेन हेतुशक्तिपातेन योजयति परतत्त्वे स दीक्षा।
चार्यमूर्तिस्थ इत्यागमात्। श्रीमांश्चासौ शंकरान
न्दगुरुश्चेति। गंधहिवत्समासः। अनेन गुरोरणिमा
द्यैश्वर्यसंपन्नत्वं सूचितं। यद्वा श्रिया भूत्या शंकरोती
ति शंकरः। पतेर्धातोः परायणमिति श्रुतेः। अनेन
श्रीगुरोर्भक्तेष्टसंपादने सामर्थ्यं सूचितं भवति। त
स्य गुरोः पादाम्बुजन्मचरणकमलं तस्मै नमः प्रह्वी
भावोऽस्तु। किंविशिष्टाय सविलासमहामोहग्रासैकक
र्मणे। विलासः कार्यवर्गः तेन सह वर्तत इति सवि

लास॥ महामोहो मूलाज्ञानं स एव ग्राहो मकरादि
जन्तुवशात्मस्यातीवदुःखहेतुत्वात्स एव तस्य ग्रासो
निवर्तनं। स एवैको मुख्यं कर्म व्यापारो यस्य तत्तथा
तस्मादित्यर्थः। यद्वा शंकरानंदपदहृदयसामानाधि
करण्येन जीवब्रह्मणोरेकत्वलक्षणो विषयः॥ सू
चितश्च जीवस्य भूमब्रह्मरूपतया परिच्छिन्नसुखाविः
र्भावलक्षणं प्रयोजनं च सूचितं। सर्वविलासेत्यादि
नानिःशेषानर्थनिवृत्तिलक्षणं प्रयोजनं सूचितम
वाभिहितम्॥ इदानीमवांतरप्रयोजनकथन
पूर्वकं ग्रंथारंभं प्रतिजानीते॥ तत्पादांबुरुहेति

तत्पादांबुरुहद्वंद्वसेवानिर्मलचेतसां
सुखबोधाय तत्त्वस्य विवेकोयं विधीयते १

तस्य गुरोः पादावेवांबुरुहे कमले तयोर्द्वंद्वं तस्य
सेवया पर्युपासनया नमस्कारादिलक्षणया नि
र्मलं रागादिरहितं चेतोंतःकरणं येषां ते तथोक्ता
स्तेषां सुखबोधायानायासेन तत्त्वज्ञानोत्पादनाय
यं वक्ष्यमाणप्रकारस्य तत्त्वस्यारोपितस्वरूप
स्याखंडसच्चिदानंदं महावाक्येन लक्ष्यत इति
वक्ष्यमाणस्य विवेक आरोपितात्पंचकोशादिल
क्षणाज्जगतो विवेचनं विधीयते क्रियत इत्यर्थः
पं॰श्रु
१ २ ॥॥ राम ॥ राम ॥ राम ॥ रामजी

जीवब्रह्मणोरेकत्वलक्षणविषयसंभावनाय जी-
वस्य सत्यज्ञानादिरूपतां दर्शयिष्यन्नादौ ज्ञानस्या-
भेदप्रतिपादनेन नित्यत्वं साधयति ॥ शब्दस्पर्शाद-
य इत्यादिना ॥ तत्र तावद्विस्पष्टव्यवहारवति जागरे
ज्ञानाभेदं साधयति ॥ शब्दस्पर्शादय इति जागरे इंद्रि-
यैरर्थोपलब्धिर्जागरितमित्युक्तलक्षणावस्थावि-
शेषे वेद्याः संविद्विषयभूताः शब्दस्पर्शादय आका- (स्तदाधारत्वेनप्रसिद्धा)
शादिगुणत्वेन प्रसिद्धा आकाशादयश्च ॥ वैचित्र्यात्प-
रस्परं गवाश्वादिवद्वैलक्षण्योपेतत्वात्पृथक्पर-

शब्दस्पर्शादयो वेद्या वैचित्र्याज्जागरे पृथक् ।
ततो विभक्ता तत्संविदैकरूप्यान्न भिद्यते ॥ ३ ॥

स्परं भिद्यंते ॥ ततस्तेभ्यो विविक्ताद्व्याविवेचिता त-
त्संवित्तेषां शब्दादीनां संवित्तानैकरूप्यात्संवित्सं-
विदित्येकाकारेणावभासमानत्वाद्गगनमिव न भि-
द्यते ॥ अत्रायं प्रयोगः ॥ विवादाध्यासिता संवित्स्वाभा-
विकभेदशून्या औपाधिकपरामर्शमंतरेणाविभाव्य-
मानभेदत्वाद्गगनवत् ॥ शब्दसंवित्स्पर्शसंविदो न
भिद्यते संवित्त्वात्स्पर्शसंविद्वदिति ॥ एकस्यापि सं-
विदो गगनस्येवौपाधिकभेदेनापि भिन्नव्यवहा-
रोपपत्तेर्वास्तवभेदकल्पनायां गौरवं बाधकं च
ज्ञेयम् ३ ॥ ॥ ॥

उक्तमार्थं स्वप्ने प्रत्यभिज्ञानादि । तथा स्वप्न इति । यथा
जागरयोर्वैविध्यादिविषयाणां भेदेऽप्येकरूप्यात्संविदो
भेदस्तथात्र नैव इत्यकारेण स्वप्नैकयोरूपसंहा-
रेण स्वप्नजागरादिसंस्कारजन्मप्रत्ययं स्वविषयः
स्वप्नस्य सकललक्षणायां स्वप्नावस्थायामपि विषया-
णां भिन्नानां संविदिति । ननु यदि स्वप्नजागरयोरे-
काकारता विषयतत्संविदोर्भेदाभेदाभ्यां तर्हि स्वप्नो
जागर इति भेदव्यवहारः किंनिमित्तक इत्याशंक्या,,

तथा स्वप्नेऽत्र वेद्यं
तु नास्थिरं जागरे स्थि-
रम् । न तद्भेदोऽस्त्यनयोः
संविदेकरूपतो भि-
द्यते ॥४॥ राम

हा॥ अत्र वेद्यं त्विति । अत्र स्वप्ने वेद्यं परिदृश्यमानं व-
स्तुजातं नास्थिरं तथापि प्रतीतिमात्रशरीरत्वात् ॥
जागरे तु परिदृश्यमानं वस्तुजातं स्थिरं स्थायि का-
लांतरेऽपि दृष्टं योग्यत्वात्तत्र भेदः स्थिरास्थिरविषयत्व-
लक्षण एवेति लक्षणात्तद्भेदस्तयोः । स्वप्नजागरयोर्भे-
दस्त्वर्थः ॥ ननु स्वप्नजागरयोर्भेदश्चेत्तत्संविदोऽपि
पं॰ ३ भेदः स्यादित्याशंक्याह तयोरिति । एकरूपेति
२ हेतुगर्भितं विशेषणम् । ४ ॥

एवमवस्थाद्वयेज्ञानस्यैकत्वंप्रसाध्यस्मृतिकालीन·
स्यापितस्यतेनैकात्म्यसाधनायानन्तरंतावत्। ज्ञानंसाधय·
ति। स्मृतोत्थितस्येति। स्मृत उत्थितः स्मृतोत्थितः स्मृतं स्मृ
तिक्षणस्मादुत्थितइतिवातस्य सोऽप्रमत्तमोबोधः। स्मृ
तिकालीनस्यतत्सोऽज्ञानस्यबोधोबोधोऽज्ञानमस्तिनकिंचि
दवेदिषमिति। सा स्मृतिरेवभवेमानुभवस्तत्कारणासं·
द्रियसन्निकर्षव्याप्तिलिंगादेरभावादितिभावः। ननु
कितत्राह। साचेतिसाचस्मृतिरेवंतद्विषयावगाहीनु
भूतोऽनः विषयोयस्याः सातथोक्तायास्मृतिः सानुभव
पूर्विकेतिव्याप्तिलोकेप्रसिद्धेतिभावः। ततोपिकिंत
त्राह। प्रबुद्धमिति। ततस्तस्मात्कारणात्सोऽप्रमत्त·
स्मृत्युत्थितस्यसोऽप्रमत्तमोबोधोभवेत्स्मृतिर्यस्मादाव
बुद्धविषयावगाहिन्यनदानभूध। प। तद्बोधोविषयादिज्ञो
नबोधोत्तमबोधवत्। एवंस्थानत्रयेप्येकासंवित ह
दिनांतरे। ध। सत्तदासप्रमावबुद्धमनुभूतमस्मिरयं
नव्यं॥ अत्रायंप्रयोगः। विमितंनाकिंचिदवेदिषमिति
ज्ञानमनुभवपूर्वकंभवितमर्हतिस्मृतित्वात्सामेमा।
तेतिस्मृतिवदिति॥ तस्मानुभवस्याविषयात्ज्ञानादे
देवोधानरादभेदंवाहद्वाभ्यां। सबोधइति। सबोधः
सोऽप्रमात्तानानुभवः विषयात्ज्ञानाद्भिन्नस्यमवि
तमर्हतिबोधत्वात् घटबोधवत्। बोधान्तरान्नभिद्य
तेबोधत्वात्स्वमबोधवत्। फलितंकथयन्नुक्तन्यायम
न्यत्राप्यतिदिशति। एवमित्यादिना। स्थानत्रयेपिएक
दिनवर्तिजाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यवस्थात्रयेपिसंविदेकैवसर्वकालं
मावथावणमितिन्यायात्। तद्दिनांतरइति। ॥८॥॥

यथैकस्मिन्दिवसेः वस्त्वान्तरेपि तत्तानस्याभेद एवम
न्यस्मिन्नपि दिवसेः नेकधाः नेकप्रकारेण । गतानागते
षु । अतीतानागामिषु मासेषु चैत्रादिषु संवत्सरेषु भवादिषु प
युगेषु कृतादिषु कल्पेषु ब्राह्मादिषु तानस्याभेद एवा
र्थः । संविदेकत्वसमर्थने फलमाह । नोदेतीति
यतः संविदेकाः नोदेति नास्तमेति । न वि
नश्यति च । अस्मात्तिकयोरुत्पत्तिविनाशयोरसिद्धेः ॥
उत्पत्तिविनाशयोस्तयैव संविदा ग्रहीतुमशक्यत्वात्सं

मासाब्दयुगकल्पेषु गतागम्येष्वनेकधा
नोदेति नास्तमेत्येका संविदेषा स्वयंप्रभा ॥

विदन्तराभावाच्चेति भावः । ननु संविदन्तराभावे ग्राह-
काभावात्स्वस्याप्यभावे जगदान्ध्यप्रसङ्ग इत्यत आह
एषेति । स्वयंप्रभेति । संवित्स्वप्रकाशाभिन्नमहः
स्ति । अवेद्यत्वे सत्यः परोक्षत्वाद्व्यतिरेके घटवत् । अन्यथा
यं विशेषणासिद्धो हेतुः संविदः । स्ववेद्यत्वे कर्मक
र्तृत्वविरोधात् । परवेद्यत्वेऽनवस्थानात् । अतः स्व
प्रकाशत्वेन भासमानायाः संविदः । सर्वावभास
पं. ३ कत्वसंभवान्न जगदान्ध्यप्रसङ्ग इति भावः ॥ २ ॥ ॥
३ रामकृष्णाय नमो नमः ॥ नारायणाय नमो नमः

ित भवत्वेवं संविदो नित्यत्वं स्वप्रकाशत्वं च ततः कि-
मित्यत आह इयमिति । अत्रायं प्रयोगः इयं संविदात्मा
भवितुमर्हति नित्यत्वे सति स्वप्रकाशत्वात् । यन्नैवं तन्नै- मिति
वं यथा घटः इति । आत्मनो नित्यत्वं संविद्रूपत्वप्रसाधनेन
सत्यत्वमपि प्रसाधितं भवति नित्यत्वाद्धि सत्यत्वाभावा-
त् नित्यत्वे सत्यत्वं न यस्यास्ति न त्रिस्व...स्विति बाधस्य
ति मिथ्यैरुक्तत्वादिति भावः । आत्मन आनंदरूपत्वं साध-
यति । परानंद इति । आत्मास्यानुभूयते । परश्चासावानंद-
श्च परानंदः निरतिशयसुखस्वरूप इत्यर्थः । तत्र हेतु-
माह परप्रेमास्पदमिति । यतो यस्मात्कारणादयमात्मा
निरुपाधिकत्वेन निरतिशयस्य प्रेम्णः स्नेहस्यास्पदं

इयमात्मा परानंदः परप्रेमास्पदं यतः ।
मा न भूवं हि भूयासमिति प्रेमात्मनीक्ष्यते ॥ ८

विषयस्तस्मात् ॥ अत्रेदमनुमानं आत्मा परानंदरूपः
परप्रेमास्पदत्वात् यः परानंदरूपो न भवति नासौ पर-
प्रेमास्पदमपि यथा घटः । न चायं परप्रेमास्पदं न भ-
वति न तस्मात्परमानंदरूपो न भवतीति । ननु आत्मनि-
यिद्यामिति हेतुस्य उपलभ्यमानत्वात्प्रेमास्पदत्वमेवासि-
द्धं कुतः परप्रेमास्पदत्वमित्याशंक्यानस्य तु स्वसंबंध-
निमित्तकत्वेनान्यथासिद्धत्वात् । प्रेमात्मनि अनु-
भवत्वान्नैवमिति परिहरति । मा न भूवमिति । हि यस्मा-
त्कारणात् आत्मनि विषये मा न भूवं अहं मा भूवमिति न
ममास्त्वं कदापि मा भूत् । किंतु भूयासमेव सदा सत्व-
मेव भूयादित्येवंविधं प्रेम सर्वैरनुभूयते । अतो ना-
सिद्धिरित्यर्थः ॥ ८ ॥

नात्मनि

मा भूत्स्वरूपासिद्धिः प्रेम्णः परत्वेन प्रमाणाभावाद्विशेषा
णासिद्धिर्हेतोरित्याशंक्याह तस्मैमेति। यदन्यत्र स्वातिरि
क्ते पुत्रकलत्रादौ प्रेम तदात्मार्थं तेषामात्मशेषत्वनिमित्तक
मेव न स्वाभाविकमेवमात्मनि विधीयमानं प्रेम स्वार्थ्ये
मात्मनोऽन्यशेषत्वनिमित्तकं न भवति किं त्वात्मनिमित्तक
मेव अतो निरुपाधिकत्वात्परमं निरतिशयं। फलित
माह तेन निरतिशयप्रेमास्पदत्वेनात्मनः परमानन्दता
निरतिशयसुखस्वरूपत्वं सिद्धं ॥१८॥ एतैः सप्तभिः श्लो
कैः प्रतिपादितमर्थं संक्षिप्य दर्शयति इत्थमिति ॥ इत्थं

तस्मै मात्मार्थमन्यत्र नैव मुख्यार्थमात्मनि
प्रतस्तत्परमं तेन परमानन्दतात्मनः ॥१९
इत्थं सच्चित्परानन्द आत्मा प्रत्यक्तथाविधं
परं ब्रह्म तयोरैक्यं श्रुत्यन्तेषूपदिश्यते ॥ २०

इत्थं सत्यादिवाक्यादिना तावत्सम्यक्त्वं प्रसाध्य तस्यैव प
मात्मत्वमात्मत्वप्रसाधनेनात्मनः सच्चिद्रूपत्वं साधितं। प
रानन्दत्वादिना च परमानन्दरूपत्वं समर्थितं। अतस्त
त्त्वमसिमहावाक्ये त्वंपदार्थः सच्चिदानन्दरूपः सिद्धः॥ ननु
कलत्वात्स्वात्मनो प्रत्यक्षादावगतत्वादुपनिषदो निर्विषय
त्वेनाप्रामाण्यप्रसङ्ग इत्याशंक्याह। तथाविधमिति। तथा
तादृशी विधा प्रकारो यस्य तत्तथाविधं सच्चिदानन्दरूपं पर
ब्रह्म तत्पदार्थस्तयोस्त्वंपदार्थयोरैक्यमखण्डैकरसत्वं
प्रे.प्र. च श्रुत्यन्तेषु वेदान्तेषूपदिश्यते प्रतिपाद्यत इति अतो न
४ वेदान्तानां निर्विषयत्वमित्यर्थः ॥२०॥ १०॥ १०॥ १०

आत्मनः परमानंदरूपत्वमाक्षिपति। अभाने इति। पर।
मानंदरूपत्वेन भासने वा अभाने प्रतीतो न परप्रेमात्मनि·
निरतिशयः स्नेहो न स्यात्। विषयेष्टसंयोगेन जन्यत्वात्
स्नेहस्य भाने प्रतीतौ न विषये स्नेहवत्साधने स्रगादौ न तु।
स्नेहस्येवास्य हेतुत्वान्न स्यात्। फलरूपे सुखे संसाधने च
उपपत्तेर्निरतिशयानंदलाभस्य निरतिशयान्के साधन
पारतंत्र्यादिदोषदूषिते वैषयिके स्नेहस्य हानोपगावत।
स्यामानंदरूपता। आत्मन उपपन्नेति। शंकायांतस्याश्च
संभवात्मैवमिति परिहरति। अत इति। एतेनाभानाभानप
क्षयोरुभयोरपि दोषोक्तिः। अतः कारणादात्मनोऽसौ
परमानंदता भानेऽपि प्रतीतौ सत्यामपि अभानता प्रतीति

अभानेन परप्रेमभानेन विषयस्पृहा। अतो
भानेऽप्यभाता सौ परमानंदतात्मनः॥११॥ अ
ध्येतृवर्गमध्यस्थपुत्राध्ययनशब्दवत्। भाने
ऽप्यभानं भानस्य प्रतिबंधेन युज्यते॥१२॥॥॥

भवति॥११॥ ननु एकस्य युगपद्भानाभाने न युज्येते। इत्या·
शंक्य किमिदमयुक्तं भूतद्वयस्य उपपत्तिरहितत्वं वा
नायस्मात् दृष्टत्वदिति। अध्येतृणां वेदपाठकानां वर्गः
समूहस्तस्य मध्ये तिष्ठतीति। अध्येतृवर्गमध्यस्थः स चा·
सौ पुत्रश्चेति तथा तस्याध्ययनेन तत्कर्तृकपठनेन तस्य श
ब्दोऽपि निर्धार्यावहितस्यापि तत्पितुः समानोऽपि सामान्यतो भा
सते न विशेषतः। अयमस्मत्पुत्रध्वनिरिति निर्धारणेनास्यापि भा
नेऽप्यभानं भवतीत्यर्थः। द्वितीयं प्रत्याह भानस्येति। भाने·
ऽप्यभानं मिलनेन दृष्टानुगुणजनीयभानस्य स्फुरणस्य प्र
तिबंधनेन कर्मणा लक्षणेन भानेऽप्यभानं संभाव्यतः॥
प्रतीतावपि विशेषाकारेणाप्रतीतिरुपपद्यत इत्यर्थः

कोसौ प्रतिबंधो यस्येत्यत आह। प्रतिबंध इति। अस्ति भातीति
व्यवहारार्हवस्तुनि प्रसिद्धिविषये भाति प्रकाशते इत्येवंप्र
कारं व्यवहारमर्हतीत्यस्ति भातीति व्यवहारार्हं तद्व
स्तु चेति तन्मयानस्मिन् तं पूर्वोक्तं व्यवहारं निरस्य निराकृ
त्य विरुद्धस्य नास्ति न भातीत्येवंरूपस्य तस्य व्यवहारस्यो
त्पादनं जननं प्रतिबंध उच्यते ।।१३।। उक्तलक्षणस्य प्रतिबं
धस्य कारणं दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोः क्रमेण दर्शयति ।। त
स्येति। पुत्रध्वनिश्रुतौ पुत्रध्वनिश्रवणलक्षणे दृष्टान्ते तस्य
प्रतिबंधस्य हेतुः कारणं समानाभिहारो बहुभिः। सहप

प्रतिबंधोऽस्ति भातीति व्यवहारार्हवस्तुनि । त
न्निरस्य विरुद्धस्य तस्योत्पादनमुच्यते ।।१३।।
तस्य हेतुः समानाभिहारः पुत्रध्वनिश्रुतौ । इ
हानादिरविद्यैव व्यामोहैकनिबंधनं ।।१४।। चि
दानंदमयब्रह्मप्रतिबिंबसमन्विता । तमोरजः
सत्त्वगुणा प्रकृतिर्द्विविधा च सा ।।१५।। ।।

टने इह दार्ष्टान्तिके व्यामोहैकनिबंधनं व्यामोहानां विप
रीतज्ञानानामेकनिबंधनं। मुख्यकारणमनादिरुत्पत्ति
रहिताविद्या वक्ष्यमाणा प्रतिबंध स्य हेतुरित्यर्थः ।।१४।। इ
दानीं प्रतिबंधहेतुभूतामविद्यां व्युत्पादयितुं तन्मूलभूतां
प्रकृतिं व्युत्पादयति। चिदानंदमयेति। सच्चिदानंदरूपं ब्र
ह्म तस्य प्रतिबिंबेन प्रतिच्छायया समन्विता युक्ता तमोरजः
सत्त्वगुणा सत्त्वरजस्तमोगुणानां साम्यावस्थायां सा प्रकृ
पं॰ प्र तिरित्युच्यते। सा च द्विविधा द्विप्रकारका भवति ।। चकारा
५ द्वक्ष्यमाणं प्रकारान्तरं सूचयति ।।१५।। ।।

सद्भेदेन कं द्वैविध्यमेव दर्शयति। सत्त्वशुद्ध्यविशुद्धिभ्यामि
ति। सत्त्वस्य प्रकाशात्मकस्य गुणस्य शुद्धिर्गुणांतरेणाक
लुषीकृतता। अविशुद्धिर्गुणांतरेण कलुषीकृतता ताभ्यां
ते च द्वे विधे मायाऽविद्ये मायेत्यविद्येति च मते संमते। विशु
द्धसत्त्वप्रधाना माया मलिनसत्त्वप्रधानाऽविद्येत्यर्थः॥ यद
ष्ठ मायाविद्ययोर्भेदं द्वैकस्तद्विदानीं दर्शयति। मायेति। मा
याबिंबो मायायां प्रतिफलितश्चिदात्मा तां मायां वशीकृ
त्य वर्तमानः सर्वज्ञः। सर्वज्ञत्वादिगुणक ईश्वरः स्यात्॥ अ
अविद्यावशगोऽविद्यायां प्रतिबिंबत्वेन स्थितः। तस्मादन्य
स्तचिदात्मा प्राज्ञो जीवः स्यात् स च तद्वैचित्र्यात्तस्या अविद्या
या उपाधिभूताया वैचित्र्यादविशुद्धितारतम्यादनेकधा॰

सत्त्वशुद्ध्यविशुद्धिभ्यां मायाविद्ये च ते मते॥
मायाबिंबो वशीकृत्य तां स्यात्सर्वज्ञ ईश्वरः॥१६
अविद्यावशगस्त्वन्यस्तद्वैचित्र्यादनेकधा॥ सा
कारणशरीरं स्यात्प्राज्ञस्तत्राभिमानवान्॥१७

नेकप्रकारो देवतिर्यगादिभेदेन विविधो भवतीत्यर्थः॥ य
थामुञ्जादिषीकैवमात्मा पुण्यापुण्यप्रवृत्तशरीरवृत्त्या द्वै
वैधपरं ब्रह्मैव जायते। तत्तन्नरपशुशरीरवर्तितया हि विवितस्य
जीवस्य परं ब्रह्मत्वं दर्शयति। तत्र तानि कानि शरीरा
णि तदुपाधिको वा जीवः। किंरूपो भवतीत्याकांक्षायाम
त्सर्वं क्रमेण व्युत्पादयति। सा कारणशरीरमित्यादिना
सेति। सा अविद्या कारणशरीरं स्थूलसूक्ष्मशरीरादिका
रणभूतप्रकृत्यवस्थाविशेषत्वात् कारणोपचारात्
शीर्यते नत्वज्ञानेन नश्यतीति शरीरं स्यात्। तत्र कारणश
रीरेऽभिमानवान् तादात्म्याध्यासेनाहमित्यभिमानवान्
जीवः प्राज्ञः प्रज्ञा अविनाशिस्वरूपा अनुभवरूपा यस्य शुद्धि
स प्रज्ञः प्रज्ञ एव प्राज्ञस्तथा पञ्चनामकः स्यादित्यर्थः॥ १७॥

क्रमशो मं सूक्ष्मशरीरं तदुपाधिकं जीवं च सृष्ट्वा स्थितेन ।
कारणेन कार्यादिसृष्टिमाह ॥ नमः प्रधानप्रकृते इति ॥ त
त्रैमायवेषां प्राणादीनां भोगाय सर्वेश्वरः खमानाकारसि
दृष्ट्यै नमः प्रधानप्रकृते तस्मै गुणप्रधानायाथ प्रकृतेः सू
वीकार्योपादानकारणभूतायाः सकाशात् ॥ ईश्वरात्तु·
याईशानादिशक्तिप्रकाशनगादधिष्ठानतयाईशापूर्व
कसर्जनेक्षारूपयानिमित्तकारणभूतयावियदादीनिसृष्टि ।

नमः प्रधानप्रकृतेस्तद्योगाधीश्वरात्तथा ॥ वि
यत्पवनतेजोऽम्बुभुवो भूतानि जज्ञिरे ॥ पृ ॥ सत्वां
शैः पंचभिस्तेषां क्रमाद्धीन्द्रियपंचकं ॥ श्रोत्रत्व
गक्षिरसनघ्राणाख्यमुपजायते ॥ १८ ॥ ॥

यिक्तानि पंचभूतानि जज्ञिरे प्रादुर्भूतानि उत्पन्नानीत्यर्थः
॥ भूतसृष्टिमभिधाय भौतिकसृष्टिमभिदधानः प्रादौ ज्ञा
नेन्द्रियसृष्टिमाह ॥ सत्वांशैरिति ॥ तेषां वियदादीनां पंचभिः
सत्वांशैः सत्वगुणभागैरुपादानभूतैः ॥ श्रोत्रत्वगक्षिरस
नघ्राणाख्यं धीन्द्रियपंचकं धीन्द्रियाणि ज्ञानेन्द्रियाणि तेषां पं
पं·श्र चकं क्रमादुपजायते ॥ एकैकभूतसत्वांशादेकैकमिन्द्रियं
९ जायत इत्यर्थः ॥ १८ ॥ ॥ ॥ ॥

सत्वांशानां प्रत्येकं प्रसाधारणकार्याण्यभिधाय सर्वे
षां साधारणकार्यमाह। तैरिति। तैः सह सत्वांशैः सर्वैः
संभूय वर्त्तमानैरन्तःकरणं मनोबुद्ध्युपादानभूतं द्रव्यमु
पजायत इत्यनुषङ्गः। तस्यावान्तरभेदं सनिमित्तमाह
वृत्तिभेदेनेत्यादिना। अन्तःकरणं वृत्तिभेदेन परिणामभेदेन
द्विधा द्विप्रकारं भवति। वृत्तिभेदमेव दर्शयति। मनस इ
ति। विमर्शरूपं विमर्शः संशयात्मिका वृत्तिः सा स्वरूपं
यस्य तत्तथा। मनः स्यात्। निश्चयात्मिका निश्चयो ऽध्यव
सायः स आत्मा स्वरूपं यस्याः सा निश्चयात्मिका सा वृत्तिर्बु
द्धिः स्यात्॥२१॥ क्रमप्राप्तानां रजोंशानां प्रत्येकमसाधार

तैरन्तःकरणं सर्वैर्वृत्तिभेदेन तद्द्विधा॥ म
नो विमर्शरूपं स्याद्बुद्धिः स्यान्निश्चयात्मिका २१
रजोंशैः पञ्चभिस्तेषां क्रमात्कर्मेन्द्रियाणि तु
वाक्पाणिपादपायूपस्थाभिधानानि जज्ञि
रे॥२२॥तैः सर्वैः सहितैः प्राणो वृत्तिभेदात्स पञ्च
धा। प्राणो ऽपानः समानश्चोदानव्यानौ च ते पुनः

णकार्याण्याह। रजोंशैरिति। तेषां वियदादीनामेव पं
चभिः रजोंशैः रजोभागैरुपादानभूतैर्वाक्पाणिपाद
पायूपस्थाभिधानानि एतन्नामकानि कर्मेन्द्रियाणि क्रि
याजनकानीन्द्रियाणि जज्ञिरे॥२२॥ रजोंशानामेव साधार
णं कार्यमाह। तैरिति। तैः सर्वैः सहितैः संभूय मिलितैः का
रणं गतैः प्राणो जायत इति शेषः। तस्यावान्तरभेद
माह वृत्तिभेदादिति। स प्राणो वृत्तिभेदात्प्राणापानादि
व्यापारभेदात्। पञ्चधा पञ्चप्रकारो भवति। वृत्तिभेदानेव
दर्शयति। प्राणो ऽपानः समानश्चेति। ते पुनस्तेन भेदाः दानव्यानौ च
प्राणापानादिशब्दवाच्या इत्यर्थः॥२२ ॥

यदर्थमात्मकाशादिप्राणानां नाम्नां स्फुटिकत्वानदिहानीदर्शय·
ति॥ बुद्धिकर्मेन्द्रियप्राणपंचकैरिति॥ बुद्धयोत्ताज्ञानिकर्माणि
वाक्पाणिपादपायूपस्थानि कर्मेन्द्रियाणि॥ बुद्धीन्द्रि
याणि कर्मेन्द्रियाणि चेत्येवं बुद्धिकर्मेन्द्रियाणि प्राणाश्च
तैर्बुद्धिकर्मेन्द्रियप्राणैस्तेषां पंचकानि तैर्मनसा धिया च सा
केनेत्यर्थानि ग्रथवदपयाद्युक्तानि सप्तदशभिः सप्तदशसं
ख्याकैः सूक्ष्मं शरीरं भवति॥ तदेव संतानरूपात्सूक्ष्मं तल्लिंगमा
मिति॥ उच्यते वेदान्तेष्विति भावः॥ एवं सूक्ष्मशरीरमभिधाय·
तदभिमानित्वं प्रकृते प्राज्ञस्य तैजसत्वं तदीशस्य हिरण्यगर्भत्वमाह॥ प्रा
ज्ञ इति॥ प्राज्ञो मलिनसत्त्वप्रधानोऽविद्योपाधिको जीवस्त

बुद्धिकर्मेन्द्रियप्राणपंचकैर्मनसा धिया॥ शरी
रं सप्तदशभिः सूक्ष्मं तल्लिंगमुच्यते॥२३॥ प्रा
ज्ञस्तस्याभिमानेन तैजसत्वं प्रपद्यते॥ हिरण्य
गर्भतामीशस्तयोर्व्यष्टिसमष्टिता॥२४॥ राम

तैजसं प्राज्ञस्वात्मांतःकरणोपलक्षितलिंगशरीरेऽभिमाने
मतादात्म्याभिमानेन तैजसत्वं तैजसनामकत्वं प्रपद्यते प्रा
प्नोति। ईशः विशुद्धसत्त्वप्रधानमायोपाधिकः परमेश्वर।
स्तस्याभिमानेन हिरण्यगर्भसंज्ञत्वं प्रपद्यते र
मत एवं तयोस्तैजसहिरण्यगर्भयोर्लिंगशरीराभिमानित्वे·
समानेऽपि तयोः परस्परभेदः॥ किंनिबंधन इत्यत आह
तयोरिति॥ तयोस्तैजसहिरण्यगर्भयोर्व्यष्टित्वं समष्टित्वं च प
रस्परभवनिमित्तभेदहेतुरित्यर्थः॥२४॥ रामायनमो नमः

पं· ग्र
७

ईश्वरस्यसमष्टिरूपत्वेजीवानांव्यष्टिरूपत्वेचकारणमा।
ह समष्टिरिति। ईशः ईश्वरो हिरण्यगर्भः सर्वेषां लिंगशरी।
रोपाधिकानां तैजसानां स्वात्मतादात्म्यवेदनात्। स्वात्म
तादात्म्यस्यैकत्वस्य वेदनात्तज्ज्ञानात् समष्टिर्भवति। ततः ई
श्वरादन्ये जीवास्तु तदभावात्स्वतादात्म्यवेदनस्याभावाद्व्य
ष्टिसंज्ञया व्यष्टिशब्देन कथ्यंते॥२५॥ एवं लिंगशरीरतदुपा
धिकौ तैजसहिरण्यगर्भौ च दर्शयित्वा स्थूलशरीरोत्पत्ति।
सिद्ध्यर्थं पंचीक[illegible]निरूपयितुमाह। तद्भोगायेति। भगवानै·
श्व[illegible]दिषड्गुणसंपन्नः परमेश्वरः पुनः पुनरपि तद्भोगाय
तेषां जीवानां भोगाय च भोग्यभोगायतनजन्मने भोग्यस्या
न्नपानादेर्भोगायतनस्य जरायुजादिचतुर्विधशरीरजातस्य

समष्टिरीशः सर्वेषां स्वात्मतादात्म्यवेदनात्॥ तद
भावात्ततोऽन्ये तु कथ्यंते व्यष्टिसंज्ञया॥२५॥ तद्भो
गाय पुनर्भोग्यभोगायतनजन्मने। पंचीकरोति
भगवान्प्रत्येकं वियदादिकम्॥२६॥ द्विधा विधाय
चैकैकं चतुर्धा प्रथमं पुनः। स्वस्वेतरद्वितीयां
शैर्योजनात्पंच पंच ते॥२७॥ ॥

यजन्मने उत्पत्तये वियदादिकमाकाशादिभूतपंचकं प्रत्ये।
कमेकैकं पंचीकरोति। प्रपंचात्मकं पंचात्मकं संपादमानं
करोति॥ कथमेकैकस्य पंचपंचात्मकत्वमित्यत आह
द्विधेति। वियदादिकमेकैकं द्विधा द्विधा। [illegible]द्वि
धाशब्दः। विधाय कृत्वा भागद्वयोपेतं कृत्वेत्यर्थः। पुनस्पु
नरपि प्रथमं प्रथमभागं चतुर्धा भागचतुष्टयोपेतं विधा।
येत्यनुषज्यते। स्वस्वेतरद्वितीयांशैः स्वस्मात्स्वस्मादितरे।
षां चतुर्णां चतुर्णां भूतानां ये ये द्वितीयस्थूलभागास्तैस्त
तैस्सह प्रथमप्रथमभागांशानां चतुर्णां चतुर्णां मध्ये एकै
कस्य योजनात्ते वियदादयः प्रत्येकं पंचपंचात्मका भवंति

एवं पंचीकरणमभिधाय तैर्भूतैः स्थूलकार्यवर्गं दर्शयति
तैरंडस्तत्रेति। तैः पंचीकृतैर्भूतैरुपादानकारणभूतैर्ब्रह्मांडमु
त्पद्यते। तत्र ब्रह्मांडांतर्भुवनानि उपर्युपरिभागे वर्तमाना
भूरादयः सप्तलोकाः भूमेरधःस्थितान्यतलादीनि सप्तपा·
तालानि तेषु भुवनेषु तैस्तैः प्राणिभिर्भोक्तव्यान्यन्नादी
नि तत्तल्लोकोचितशरीराणि च तैरेव पंचीकृतैर्भूतैरीश्वर उ·
त्पादयतीत्यर्थः। एवं स्थूलशरीरोत्पत्तिमभिधाय तेषु स्थूलशरी
रेष्वभिमानवतो हिरण्यगर्भस्य समष्टिरूपस्य वैश्वानरसंज्ञ
कत्वं एकैकस्थूलशरीराभिमानवतां व्यष्टिरूपाणां तैजसा
नां विश्वसंज्ञकत्वं च भवतीत्याह। हिरण्यगर्भ इति। अस्मिन्

तैरंडस्तत्र भुवनभोग्यभोगाश्रयोद्भवः। हिर
ण्यगर्भः स्थूलेऽस्मिन्देहे वैश्वानरो भवेत्॥२७
तैजसा विश्वतां याता देवतिर्यङ्नरादयः॥ ते
पराग्दर्शिनः प्रत्यक्तत्त्वबोधविवर्जिताः॥२८

स्थूले देहे वर्तमानो हिरण्यगर्भो वैश्वानरो भवेत्॥२७॥ तेष्वे
व वर्तमानास्तैजसा विश्वा भवंति। तेषामवांतरभेदमाह
देवतिर्यङ्नरादय इति। इदानीं तेषां विश्वसंज्ञानां जी
वानां तत्त्वज्ञानरहितत्वेन संसारापत्तिरूपकास्फुटत्वात्तस्मा।
कहृदयेनाह। ते पराग्दर्शिन इति। ते देवादयः पराग्दर्शिनः
बाह्यानेव शब्दादीन् पश्यंति। न तु प्रत्यगात्मानम्। पराञ्चि खा·
नि व्यतृणत्स्वयंभूस्तस्मात्पराङ् पश्यति नांतरात्मन्।
ति श्रुतेः। ननु तार्किकादयो देहव्यतिरिक्तमात्मानं जानंती
पं·प्र त्याशंक्याह यद्यप्यात्मानं जानंति। तथापि श्रुतिसिद्धं तत्त्वं न
८ जानंतीत्याशयेनोत्तरमाह। प्रत्यगिति॥२८॥ रामः॥

ग्रतएवभोगायस्वर्लोकप्रभवायमनुष्यादिशरीराणि·
यिष्टायकर्मतत्रशरीरोचितानिकर्माणिकुर्वंतेसत्ता·
वेकवचनेनमस्रकर्मकर्तृदेवादिशरीरेमननफलंभुंज
नेचफलानुभवायोचितंतत्स्ज्ञानीयेच्छानुपयन्यानन्तस्य
थनानुष्ठानानुपपत्तेः॥एवंचनेमानास्तेजीवाः नदीमग्ना
इवपतिताःकीटाश्चावर्तादावर्तांतरमाशुव्रजंतोयथानिर्वृ
न तिंस्वल्पंलभंतेएवमाशुजन्मनोपिजन्मव्रजंतोनस्रखंनै॥
वलभंतेइतिश्लोकाएवंसंसारापन्नमभिधायतेभ्योनुपाय
दर्शयितुंदृष्टांतेनावदातत्वासत्कर्मपरिपाकात्तेषांमध्येकि
शुभकर्मपरिपाकात्केचनाकेनचिन्मकृपविशेष·

ऊर्व्वनेकर्मभोगायकर्मकर्तुंचभुंजतेनद्यां
कीटाइवावर्तादावर्तांतरमाशुते व्रजंतोजन्म
नोजन्मलभंतेनैवनिर्वृतिं॥ सत्कर्मपरि
पाकात्तेकरुणानिधिनोद्धृताः प्राप्यतीरतरुच्छा
यांविश्राम्यंतियथासुखं॥२॥ उपदेशमवाप्यै
वमाचार्यात्तत्त्वदर्शिनः पंचकोशविवेकेनल
भंतेनिर्वृतिंपराम्॥२४॥

णोद्धृतानदी प्रवाहेदृद्दर्निःसा
रिताःसंतस्तीरतरुच्छायांप्राप्ययथास्वंसुखंयथाभ
वतितथाविश्राम्यंति॥२३॥इदानींदृष्टांतसिद्धमर्थंदार्ष्टा·
न्तिकेयोजयति॥उपदेशमवाप्यैवेति॥एवंशुभेनप्रकारे
णपूर्वोपार्जितशुभकर्मपरिपाकवशात्तत्त्वदर्शिनः
प्रत्यगभिन्नब्रह्मसाक्षात्कारवतः आचार्यात्गुरोःसकाशा
त्॥उपदेशंतत्त्वमस्यादिवाक्यार्थज्ञानसाधनंश्रवणंव्या
ख्यानंमवाप्यसंपाद्यपंचकोशविवेकेन॥अन्नमयादी
नांपंचानांकोशानांविवेकेनचव्याख्यानेनविवेचनेनपरांनि·
र्वृतिंमोक्षसुखंलभंतेप्राप्नुवंति॥२४॥ २२॥ ३२

तैः कैः अन्नादयः पंच कोशाः इत्याकांक्षायां तानुद्दिशति अ
न्नमिति। अन्नं प्राणो मनो बुद्धिरानन्दश्चेत्येते पंच कोशाः। बु
द्धिर्विज्ञानं तेषामन्नादीनां कोशशब्दाभिधेयत्वे कारणमा
ह तैरिति। तैः कोशैः खड्गप्रावृतकादिवत् आवृतः स्वरूप
भूत आत्मा विस्मृत्या स्वस्वरूपविस्मरणेन संसृतिं जननम
रणादिरूपं संसारं व्रजेत् प्राप्नुयात्। कोशा यथा कोशकारकृ
मेरावरकत्वेन कोशा इति तद्वदन्नादयोऽप्यहं यानंदत्वावरणाव
रकत्वेनात्मनः कोश इव तां कोशा इत्युच्यन्ते इत्यर्थः ॥३३॥
तेषां कोशानां स्वरूपं क्रमेणानुवादयति। स्यात्पंचीकृते
त्यादिना मोदादिवृत्तिभिरित्यन्तेन सार्धश्लोकद्वयेन पंचीकृ

अन्नं प्राणो मनो बुद्धिरानन्दश्चेति पंच ते कोशा
स्तैरावृतः स्वात्मा विस्मृत्या संसृतिं व्रजेत् ॥३३॥
स्यात्पंचीकृतभूतोत्थो देहः स्थूलोऽन्नसंज्ञकः ।
लिंगे तु राजसैः प्राणैः प्राणः कर्मेन्द्रियैः सह ॥३४॥
सात्त्विकैर्धीन्द्रियैः साकं विमर्शात्मा मनोमयः ।
तैरेव साकं विज्ञानमयो धीर्निश्चयात्मिका ॥३५॥

तेभ्यो भूतेभ्य उत्पन्नः स्थूलो देहोऽन्नसंज्ञकोऽन्नमयः कोशः स्या
त्। कोशः स्यात् प्राणस्तु प्राणमयस्तु कोशः। लिंगे लिंग
शरीरे वर्तमानैः राजसैः रजोगुणकार्यभूतैः प्राणैः प्राणापा
नादिभिः पंचभिर्वागादिभिः कर्मेन्द्रियैः सह दशभिः स्यात्।
प्राणमयस्तु कोशः ॥३४॥ सात्त्विकैरिति विमर्शात्मा संशया
त्मकः। पंचभूतसत्त्वकार्यं यन्मनस्तु कृतं सात्त्विकैः। प्रत्येकभू
तसत्त्वकार्यभूतैः धीन्द्रियैः श्रोत्रादिभिः पंचभिर्ज्ञानेन्द्रियैः साकं
सहितं मनो मयः कोशः स्यादिति पूर्वेण सह संबंधः। निश्चयात्
पं॰ ३ त्मिका धीः तेषामेव सत्त्वकार्यरूपा बुद्धिस्तैरेव पूर्वोक्तैर्ज्ञाने
५ न्द्रियैरेव साकं सहिता सती विज्ञानमया विज्ञानमयाख्यः को

कारणे कारणशरीरभूतायामविद्यायां प्रतिबिंबितं सत्त्वं सा
क्षितं तन्मोदादिवृत्तिभिः प्रियमोदप्रमोदाख्याभिर्वृत्तिभिरानंदा
भिमोदयं जतेः सहितमानंदमयम् आनंदमयाख्यकोशः स्या
दिति॥ नन्वस्थूलशरीरादीनामन्नमयादिशब्दवाच्यत्वे सत्य
वात्मनस्तद्रूपत्वेन तत्तन्मयत्वमुपक्रम्य तस्मात्केन स्यादित्यत आ
हान्नमयादिकोशैस्तादात्म्यात्तन्मयत्वं श्रुतौ तन्मयतो। आत्मा तत्त
दात्मा मनोमय इत्यादि श्रुतत्वात्तात्मनोऽन्नमयादिशब्दवा
च्यत्वं कथमुच्यते। इत्याशंक्य देहादीनामन्नादिविकारत्वे
नान्नमयादिशब्दवाच्यत्वेऽपि आत्मनस्तेन तेन कोशेन स
हैतादात्म्याभिमानादित्याह तदिति। आत्मा अन्नमयात्मा त
त्तत्कोशैः तेन तेन कोशेन सहैतादात्म्यात् तादात्म्याभिमा

कारणे सत्त्वमानंदमयो मोदादिवृत्तिभिः॥ त
त्तत्कोशैस्तु तादात्म्यादात्मा तत्तन्मयो भवेत्॥१२
अन्वयव्यतिरेकाभ्यां पंचकोशविवेकतः॥
आत्मानं तत उद्धृत्य परं ब्रह्म प्रपद्यते॥१३॥ म

नां तत्तन्मयत्वं कोशमयः स्यादयवहारकालेऽन्नमयादि
कोशतादात्म्यादन्नमयादिशब्दवाच्यत्वमर्थः। न शब्दस्या
त्मनः कोशेभ्यो वैलक्षण्यं तत्त्वेनार्थः॥१२॥ कथं तर्हि वि
यस्यात्मनो ब्रह्मत्वं भवतीत्याशंक्य कोशेभ्यो विवेकाद्भव
तीत्याह अन्वयव्यतिरेकाभ्यामिति। अन्वयव्यतिरेकाभ्यां
वक्ष्यमाणलक्षणाभ्यां पंचकोशविवेकतः। पंचानां कोशा
नामन्नमयादीनां विवेकतः स्वस्यात्मनो विवेचनेन पृथ
क्करणेन। यद्वा पंचकोशेभ्योऽन्नमयादिभ्य आत्मनः॥ पृथ
क्करणेन स्वात्मानं स्वस्यात्मानं ततस्तेभ्यः कोशेभ्य उद्धृत्य उ
द्धृत्य निःकृष्य चिदानंदस्वरूपं निश्चित्य परं ब्रह्म पूर्वोक्तलक्ष
णं प्रपद्यते प्राप्नोति ब्रह्मैव भवतीत्यर्थः॥१३॥॥ ।।।।।

इदानीं विवृतिमावतरन्नन्वयव्यतिरेकौ दर्शयन्नित्यात्मानमेव ।
निश्चये समभवस्यायां स्थूलदेहस्याद्रव्यमयकोशस्याभानेऽपि
नैमित्तिकस्यात्मनः स्फुरीणां यज्ञानं स्वप्नमात्मनि हितेनेयत्स्फुरणा
मात्मिक समानात्मनोऽन्वयः तस्यामेव स्वप्नावस्थायां न ज्ञानेन
स्थात्मनः स्फुरणा सति प्रत्याभवभासनं प्रत्यक्षस्य स्थूलदेह ।
स्यानवभासनं प्रतीतिर्व्यतिरेकः स्थूलदेहस्येति शेषः ।
प्रसिद्धकरणोऽन्वयव्यतिरेकयोस्तावन्मात्रकमेव निश्चयहेतुत्वात् ।
यत्रैवं स्थूलदेहस्यानात्मत्वावबोधकत्वमन्वयव्यतिरे
कौ दर्शयित्वा लिङ्गदेहस्यानात्मत्वावगमकौ तौ दर्शयति लि
ङ्गाभानेऽपीति सुषुप्तावस्थायां लिङ्गाभानेऽपि लिङ्गस्य सूक्ष्मदेह
स्याभानेऽपि प्रतीतेरात्मनो भानमन्वयः स्वप्नावस्थायां हि तेनात्मनः

प्रभाने स्थूलदेहस्य स्वप्नेऽपि यज्ञानमात्मनश्च सोऽन्व
योऽव्यतिरेकः स्वज्ञाने स्थानवभासनात् एवं लिङ्ग
भाने सुषुप्तावस्थायामात्मनो भानमन्वयः व्यतिरेक
स्तज्ज्ञाने लिङ्गस्याभानं प्रत्यक्षेण ॥ इत्यादिना हि वैका
हि विकारस्य कोशात्मानो विधेयं । तेहि तत्र
णात्मस्वाभेदमात्रमप्यतः कृतकृत्यमात्रं व्यक्तम् ॥ ॥ ॥

स्फुरणं चात्मनोऽन्वयः स्वप्ने तज्ज्ञाने प्रात्मभाने लिङ्गस्याभा
ने लिङ्गदेहस्य स्फुरणं व्यतिरेक इत्युच्यते । इत्यादिना पञ्चको
शविवेचनमुपक्रम्य लिङ्गदेहविवेचनं प्रकृतमुपसंगतमि
त्याशङ्कायामात्मत्वादिकोशत्रितयस्य तत्रैवान्तर्भावात्प्रकृ
तासंगतिरित्याशयेनाह हि वैकाद्भिर्ति । तस्य लिङ्गशरीरस्य विवे
कादि हि वेचनात्मात्मनो विषयपञ्चमयकाः कोशाद्विविक्ताः प्रा
त्मनः पृथक्कृतास्तु कृतरूपत्रयात्मेति हेतवेऽभिहितं यस्मात्का
रणात्मेशात्मस्याद्यस्तत्र तस्मिन् लिङ्गशरीरे गुणावस्थाभेद
मात्रात्मनामोः स्वरसतो स्वस्वाभेदमात्रात्मप्रधानभावेना
वस्थानविशेषादेव पृथक्कृतानामभेदेन निर्दिष्टा इत्यर्थः ॥ १ ॥

प॰ ३
१०

इदानीं मार्गं दर्शयन्कोशानेन निवर्त्तितस्य कारणशरीर ।
स्यापि विवेचनोपायमाह । सद्घनस्यानस्येति । समाधौ च स्वप्ना
लक्षणयोः समाध्यवस्थयोः सद्घनभाने सद्घनमित्याद्युपल
ब्धितस्य कारणदेहरूपस्याज्ञानस्याप्रतीतो ज्ञानमनन्त
श्लोके । यथा रोगज्ञानेन पवभानं स्फुरणं पदार्थस्य सद्घन
नोऽन्वयः अज्ञानभाने अज्ञानस्फूर्तौ सत्यां सद्घनस्यानवभासन
सद्घनस्फुरणविशिष्टस्याज्ञानस्याप्रतीतिरेव व्यतिरेकस्तस्य ।
ति । सुप्तावस्थायाः स्वप्नजाग्रत्साम्यं समयादिर्व्योमाभिधीयते तेन
परस्परं व्यावर्त्यमाने सुप्तिरूपमत्यायुस्त्वमान्त्वं । यथेक्षुव्या
वर्त्यमाने स्वपिति व्यावर्तनेनान्वयोऽभिधीयते ॥ यथा क्रमस्येम्यः
सूत्रं यथाकाशेऽपि दिव्यक्तिर्व्योमेत्युत्पत्तिरिति ॥ ५१ ॥ एवमन्व

सद्घनभाने भानं तु समाधावात्मनोऽन्वयः ।
व्यतिरेकस्तदभाने सद्घनस्यानवभासनम् ॥ ५१ ॥
यथा मुञ्जादिषीकैवमात्मा युक्त्या समुद्धृतः ।
शरीरत्रितयाद्धीरैः परं ब्रह्मैव जायते ॥ ५२ ॥

व्यतिरेकाभ्यां कोशपञ्चकादिभ्यः स्वात्मनो ब्रह्मत्वप्रा
प्तिर्भवतीत्यर्थः । तत्प्रतिपादिकां मन्त्रदृष्टान्तमाह । मुञ्जादीति ।
यात्मेमादिकान्विपाकक्रमसूनिम्बितोऽकरतिमर्थ
नः पठति । यथेति मुञ्जादीति । यथा येन प्रकारेण मुञ्जादेर्ना
मकात्तृणविशेषादिषीका गर्भस्थं कोमलं तृणं । स
बहिरावारकत्वेन स्थितानां स्थूलपत्राणां विभजनेन ल
क्षणेनोपायेन समुद्ध्रियते । एवमात्मापि युक्त्या अन्वयव्य
तिरेकलक्षणोपायेन शरीरत्रितयात्स्थूलसूक्ष्मकारणाख्याद्यथा
धीरैः स्ववर्णादिसाधनसंपन्नैरधिकारिभिः समुद्धृतः
पृथक्कृतस्सन्परं ब्रह्मैव जायते चिदानन्दरूपत्वस्य लक्ष
णस्योभयोरविशिष्टत्वादित्यभिप्रायः ॥ ५२ ॥ ॥ ॥

एतावता ग्रंथसंदर्भेण सफलस्यतत्त्वस्य निरूपितत्वा-
दुत्तरग्रंथभागस्यानारंभप्रसंग इत्याशंकायां तदारंभसिद्ध-
ये वृत्तानुकीर्तनपूर्वकमुत्तरग्रंथस्य तात्पर्यमाह ॥ परात्म-
नयति ॥ एवमुक्तेन प्रकारेण परापरात्मनोस्तत्त्वंपदार्थ-
योः परात्मजीवात्मनोरेकता अभिन्नता युक्त्या लक्षणा सा-
मग्र्यदर्शनाद्युपायेन संभाविता अंगीकारिता साप्येकता ता-
त्वमस्यादिवाक्यैः समभागत्यागेन विरुद्धांशपरित्यागे-
न लक्ष्येलक्षणया हृत्याबोध्यते ॥ अथ तत्त्वमसीतिवाक्या-
र्थज्ञानस्य तत्त्वमादिपदार्थज्ञानपूर्वकत्वात् ॥ तत्पदस्य वाच्य-
मर्थं तावदाह ॥ जगत इति ॥ अस्य स्थितिसंहारलक्षणप्रलना

परापरात्मनोरेवं युक्त्या संभावितैकता ॥ तत्त्व-
मस्यादिवाक्यैः सा भागत्यागेन लक्ष्यते ॥ ज-
गतो यदुपादानं मायामादाय तामसीं ॥ नि-
मित्तं शुद्धसत्त्वां तामुच्यते ब्रह्म तद्गिरा ॥ ४४ ॥ य-
दा मलिनसत्त्वां तां कामकर्मादिदूषितां ॥ आ-
दत्ते तत्परं ब्रह्म त्वंपदेन तदोच्यते ॥ ४५ ॥ ताम-

सीं तमोगुणप्रधानां मायामादायोपाधित्वेन स्वीकृ-
त्य जगतश्चराचरात्मकस्य कार्यवर्गस्योपादानं प्रख्यासा-
धिष्ठानं शुद्धसत्त्वां विशुद्धसत्त्वप्रधानां तामुपाधित्वेन स्वी-
कृत्य निमित्तं उपादानापः भिन्नं कर्तृ भवति ॥ निमित्तोपा-
दानोभयरूपं ब्रह्म तद्गिरा तत्त्वमसिवाक्यस्थेन तत्पदेनो-
च्यते ॥ ४४ ॥ त्वंपदवाच्यार्थमाह ॥ यदेति ॥ तदेव ब्रह्म यदा य-
स्यामवस्थायां मलिनसत्त्वामीषद्रजस्तमोमिश्रेण मलिन-
सत्त्वप्रधानामत एव कामकर्मादिदूषितां तामविद्याशब्दा-
पं० ३ वाच्यां मायामादत्ते उपाधित्वेन स्वीकरोति ॥ तदा त्वंप-
॥ देनोच्यते ॥ ४५ ॥ ४५ ॥ ४५ ॥ ४५ ॥ ४५ ॥ ४५ ॥

एवं तत्त्वंपदार्थावभिधाय वाक्यार्थमाह ॥ त्रितयीमिति ॥ त्रि-
तयीमपि त्रिप्रकारामपि तमःप्रधानविशुद्धसत्त्वप्रधान-
मलिनसत्त्वप्रधानत्वभेदेनोक्तामेतामेव परस्परविरोधिनी-
मायां प्रकृतिं परित्यज्य अखण्डं भेद रहितं सच्चिदानन्दं ब्र-
ह्म महावाक्येन लक्ष्यत इत्यर्थः ॥ ४४ ॥ नन्वेवं लक्षणया
वाक्यार्थबोधनं क्व दृष्टमित्याशङ्क्याह ॥ सोऽयमिति ॥ सोऽयं देव-
दत्त इत्यादिवाक्येषु तदिदन्तयोः ॥ तद्देशकालवैशिष्ट्यल-
क्षणयोर्धर्मयोर्विरोधादेकत्वानुपपत्तेर्भागयोर्विरुद्धांशयो-
स्त्यागे कृते ऐक्याश्रयो देवदत्तस्वरूपमेकमेव यथा लक्ष्यते ॥
४५ ॥ एवं दृष्टान्तमभिधाय दार्ष्टान्तिकमाह ॥ मायाविद्येति ॥ ए-

त्रितयीमपि तां मुक्त्वा परस्परविरोधिनीम् । अखण्डं सच्चिदानन्दं
महावाक्येन लक्ष्यते ॥ ४४ ॥ सोऽयमित्यादिवाक्येषु विरोधात्त-
दिदन्तयोः । त्यागेन भागयोरेक आश्रयो लक्ष्यते यथा ॥ ४५ ॥
मायाविद्ये विहायैवमुपाधी परजीवयोः । अखण्डं सच्चिदान-
न्दं परं ब्रह्मैव लक्ष्यते ॥ ४६ ॥ सविकल्पस्य लक्ष्यत्वे लक्ष्यस्य स्या-
दवस्तुता । निर्विकल्पस्य लक्ष्यत्वं न दृष्टं न च संभवि ॥ ४७ ॥

वं सोऽयं देवदत्त इत्यादिवाक्ये यथा देवदत्तस्वरूपमेकमेव
लक्ष्यते तद्वत् परजीवयोरुपाधिभूते मायाविद्ये विवेकेन वि-
हाय परित्यज्य अखण्डं भेदरहितं सच्चिदानन्दं परं ब्रह्मैव महा-
वाक्येन लक्ष्यते ॥ ४६ ॥ ननु किं महावाक्येन लक्ष्यं सविकल्प-
कमुत निर्विकल्पकमिति विकल्प्य प्रथमे पक्षे दोषमाह
पूर्ववादी ॥ सविकल्पस्येति ॥ सविकल्पकस्य विकल्पेन
विपरीतत्वेन कल्पितेन नामजात्यादिरूपेण सह वर्तत इ-
ति सविकल्पं तस्य लक्ष्यत्वे वाक्येन बोध्यत्वे लक्ष्यस्य वाक्या-
(भिन्नस्य ^) र्थतया लक्ष्यस्यावस्तुता स्यान्मिथ्यात्वं स्यात् । द्वितीये दो-
षमाह निर्विकल्पस्येति ॥ निर्विकल्पस्य नामजात्यादिर-
हितस्य लक्ष्यत्वं न दृष्टं लोके न क्वापि दृष्टं न च संभवि ॥ उ-
पपत्त्यामानमपि न भवति ॥ लक्ष्यत्वधर्मवतो निर्विकल्पक-

विकल्पाभिन्नस्य निर्विकल्पस्याप्यत्वे
नासंभवात् ^

सिद्धांती जल्पन्न मत्वा नेदं बोधमिति निर्विकल्पपूर्वकं दोषमा
ह। विकल्पश्चिन्नविकल्पस्य निर्विकल्पस्य वा लक्षणं
मिति। यो विकल्पस्तथा कृतः स किं निर्विकल्पस्य उत सवि
कल्पस्य वा भवेत्। प्रायेण प्रथमे पक्षे आह निष्क्रियो का आ
वानपक्षे। अन्यत्र हि द्वितीयपक्षे नवस्थादयः। तथा हि।।
सविकल्पस्य विकल्पश्चेत्तत्र विकल्पेन सह वर्तते इत्यत्र त
तीयांत विकल्पपदेन प्रथमांतविकल्पपदेनैकपदविक
ल्पः। भिद्यते नेहो वा। एकपदं चेत् स्वयमेकपदविकल्प
स्य विशेषणतया स्वयमेकस्यात्मनो विकल्पस्यैव दात्मा
त्रयता। द्वौ चेत् दातृतीयांत शाब्दनिर्दिष्टस्यापि विकल्पस्य।
विकल्परूपत्वात् तदात्मत्रयस्य अपि सविकल्पता महिशेषण।
मं. भूतो विकल्पः किं प्रथमांत शाब्दनिर्दिष्ट एव विकल्प उत नान्य।।
विकल्पो निर्विकल्पस्य सविकल्पस्य वा भवेत्। प्राये आ
हतिरन्यथानवस्थानात्माश्रयादयः।। सं द्रव्यगुणक्रियाजा
ति द्रव्य संबंधयवलक्षण। समं तेन स्वरूपस्य सर्वमेतदितीष्य
ते।५।।। व्याप्त्वाः। प्रायेण प्रश्नोत्काश्रयता। द्वितीये पि पूर्वमि
विशेषणीभूतो विकल्पः किं प्रथमांत शाब्दनिर्दिष्ट उतेतं
रो न वा। प्रथमे विकल्पके कारणतिर द्वितीये पि तस्या अन्यत्वः तस्मा
दन्यस्त्वनवस्थानात्मत्वानिति। एवं केवलमनेवेदं दूषणम
पितु सर्वैरेवाविधं विकल्पपूर्वकं दूषणं प्रसरतीत्याह। इद
मिति। इदं विकल्परूपं तत्र जातिगुणक्रियाजातिद्रव्यसंबं
धबलक्षण। गुणादिस्वरूपात्तेषु पंचसु वस्तुषु समं तथा हि
गुणाः किं निर्गुणो वर्तते उत गुणवति क्रियापि क्रियावति
नैव वर्तते क्रियावति वा। आद्ये अव्यावृत्तः ग्रन्थात्मा अपाद्य
इति सर्वैवैव दूषणं तद्विदमसंकुलतरं वो किं स्वतंत्रमिति शो
पं.३ का हेत्वेनेति। नेनैवविकल्पसामग्रतत्वेनेन स्फुरणादिकं
१२ सर्वस्वरूपस्य तीथ्यते गुणादय। सर्व वस्तुस्वरूपे वर्तते

भवत्वेवमन्यत्र प्रकृते किं मायातमित्यत आह॥ विकल्पत-
दभावाभ्यामिति। विकल्पतदभावाभ्यां विकल्पेन विकल्पा-
भावेन वा असंस्पृष्टात्मवस्तु निःसंस्पर्शः रहितेः परमात्मवस्तु
निर्विकल्पितं न वल्लत्वं सर्वथा यात्स्तु विकल्पितत्वं नाम-
सविकल्पस्य वा निर्विकल्पस्य वेति पूर्वोक्तेन विषयीकृतत्वं
लतत्वं लक्षणा। तस्यास्तात्पर्यं संबंधः संयोगादिः रूपादिशब्दे-
नस्वादयोः पृथक्त्वेन शाब्दो व्यापारो। ननु द्रव्यनाम गुणाना-
माश्रयो द्रव्यं समवायिकारणं द्रव्यमिति वाना किं केवलत्वि-
ते। कर्मव्यतिरिक्तत्वे सति जातिमात्राश्रयो गुणाः॥ नित्य-
मेकमनेकवृत्ति सामान्यमिति लक्षितानां जातिः संयोगावि

विकल्पतदभावाभ्यामसंस्पृष्टात्मवस्तु नि-
विकल्पितत्वलक्षणं सर्वथा यत्र कल्पिताः।
५१। इत्याकांक्षा तदर्थानुसंधानेन प्रवर्तनं भवेत्॥
शुक्रा संभावितत्वानुसंधानं मननं ततः॥५२

योगयोरसंवायिकारणं ज्ञानीयं कर्मैति लक्षितानां क्रिया
एते सर्वे स्वरूपेकल्पिता पदार्थाः॥५१॥ एतावता ग्रंथसं-
दर्भेण किमुक्तं भवतीत्याकांक्षायां फलितमाह। इत्यमि-
ति। इत्यज्ञानतो यदुपादानमित्यादि ग्रंथज्ञानतो लघुकारे-
णावाक्येस्तन मस्यादिवाक्येस्तदर्थानुसंधानं तेषां वाक्या-
नामर्थस्यमीवद्यतात्यौरेकत्वलक्षणस्यानुसंधानं प्रव-
णं भवेत्। शुक्रा शब्दस्पर्शादयो वेदा इत्यादिना पदार्थ-
त्मनो रवेः शुक्रा संभावितेकत्वेन ग्रंथसंदर्भेण लघु-
करणा संभावितत्वानुसंधानं श्रुतस्यार्थस्योपपद्यमानत्व-
ज्ञानं यद्द्रस्तितन्मननमित्युच्यते॥५२॥॥ ॥ ॥॥ ॥

इदानीं निदिध्यासनमाह। ताभ्यामिति। ताभ्यां श्रवणमनना
न् भ्यां निर्विचिकित्सेऽर्थे निर्गता विचिकित्सा संशयो यस्मा
त्सोऽयं निर्विचिकित्सस्तस्मिन्नर्थे विषये स्थापितस्य धारणया
विषये वर्तमानस्य चेतसो देशबन्धश्चित्तस्य धारणेति पत
ञ्जलिनोक्तत्वात्। एकतानत्वमेकाकारवृत्तिप्रवाहवत्त्व
मेतन्निदिध्यासनमुच्यते। हि प्रसिद्धं योगशास्त्रे तत्र प्रत्यै
कतानता ध्यानमिति। ५४। तस्यैव निदिध्यासनस्य परिपा
कदशारूपं समाधिमाह। ध्यातृध्याने इति। निदिध्यासने
तावद्ध्यातृध्याने ध्येयं चेति त्रितयं भासते। तत्र यदा चित्तमभ्या

ताभ्यां निर्विचिकित्सेऽर्थे चेतसः स्थापितस्य य
त्। एकतानत्वमेतद्धि निदिध्यासनमुच्यते ॥
५४ ध्यातृध्याने परित्यज्य क्रमाद्ध्येयैकगोचर
निवातदीपवच्चित्तं समाधिरभिधीयते ॥५५

सवशेन। ध्यातृध्याने ध्यातारं ध्यानं च क्रमात्परित्यज्य ध्ये
यैकगोचरं ध्येयमेकमेव गोचरो विषयो यस्य तथाविधं नें
भवति। तदा समाधिरित्युच्यते। तत्र दृष्टान्तः। निवातदीप
वदिति। वातवर्जिते प्रदेशे वर्तमानो दीपो यथा निश्चलो भ
वति तद्वदित्यर्थः॥ ननु समाधौ वृत्तीनामनुपलम्भाद्ध्ये
यैकगोचरत्वमपि निश्चेतुं न शक्यत इत्याशङ्क्य वृत्तिस
द्भावस्यानुमानगम्यत्वान्नैवमित्याह। वृत्तय इति। आ
पं॰ ७ त्मगोचराः आत्मगोचरो विषयो यासां ता वृत्तयः। तदा
।३ नीं समाधिकाले। अज्ञाता अप्रतीता अपि उत्थितस्य समाधेरुत्थित

स्य ॥ सत्तु स्थिताद्भस्मात्स्मरणादेतावंतं कालं समा-
हितो ध्रुवमित्येवं रूपादनुमीयंते ॥ यथा तस्यैतेन तन्द-
नुभूतमिति यामेलोकस्मिन् हृत्वादिस्मयंथ ॥५४॥ नन्तु तदा-
नीं हेतुस्मारकस्य यत्नाभावात्कथं स्मृत्यनुवृत्तिरित्याशंक्य
तात्कालिकप्रयत्नाभावेपि प्राथमिकादेव प्रयत्नाद दृढत्वा-
दिसहकारिसहिताद्भवतीत्याह स्मृतीनामिति ॥ ध्येयैक-
गोचराणां स्मृतीनामनुवृत्तिस्तत्प्रवाहरूपेणानुवृत्तिस्त-
त्प्रथमादपि प्रयत्नात्समाधिपूर्वकालीनादपि पुरः पु-
नःकृतात्साभ्यासः गुणविशेषः । कर्माकृतकृतयोगि

वृत्तयस्तत्तदानीमतानात्प्रत्यात्मगोचराः ॥
स्मरणादनुमीयंते सुस्थितस्य सुस्थितात् ॥५८
वृत्तीनामनुवृत्तिस्तु प्रयत्नात्प्रथमादपि ॥ पु-
रःसकृदभ्याससंस्कारसचिवाद्भवेत् ॥५९
यथा दीपो निवातस्थ इत्यादिभिरनेकधा ॥ भ-
गवानिममेवार्थमर्जुनाय समुपपादयत् ॥५५॥

नः त्रिविधमितरेषामिति पतंजलिनाप्युक्तत्वात् ॥ पुरः
सकृदभ्याससंस्कारः पुनः पुनः समाध्यभ्यासेन जनितो ।
भावनाख्यः संस्कारविशेषस्तदभ्यासः सहकारिकारणमाभ्यां
सह वर्तमानाद्भवति ॥५५॥ नन्वयं समाधिः पूर्वाचार्यैर्निरू-
पितो न वेत्याशंक्य सर्वज्ञकृष्णा श्रीकृष्णेनैव निरूपि-
तत्वान्नैवमिति ॥ यथा दीप इति ॥ यथा दीपो निवातस्थो नें-
गते सोपमा स्मृतेत्यादिभिः श्लोकैरनेकधा नानाप्रकारेण
भगवान्ज्ञानैश्वर्यादिसंपन्न इममेव निर्विकल्पकसमा-
धिरूपमर्थमर्जुनाय शिष्याय समुपपादयन् निरूपितवान् ॥ ५८

अस्य समाधेरवान्तरफलमाह । अनादाविति । अनादौ ।
स्पष्टं इहास्मिन्संसारे संचिताः संपादिताः कर्मकोटयः ॥
कर्मणां शुभाशुभलक्षणानां कोटयः समूहलक्षणा अ-
परिमितानि कर्माणीत्यर्थः । अनेन समाधिना विलयं या-
न्ति विनश्यन्ति । क्षीयन्ते चास्य कर्माणि तस्मिन्दृष्टे परावरे
इति श्रुतेः । ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणीति स्मृतेश्च शुद्धो धर्मस्य
विलासः सर्वविषयान्निवर्तकत्वं साक्षात्काररूपश्च न भूतो ध-
र्मोऽभिवर्धते स्पष्टं ॥५१॥ ननु च किं प्रमाणमित्यत आह ध-
र्ममेघमिति । योगविदुत्तमा इति श्रायेन योगज्ञाः अलमस्य ।

अनादाविह संसारे संचिताः कर्मकोटयः । अने-
न विलयं यान्ति शुद्धो धर्मो विवर्द्धते ॥५२॥ ध-
र्ममेघमिमं प्राहुः समाधिं योगवित्तमाः । वर्ष-
त्येष यतो धर्मामृतधाराः सहस्रशः ॥९॥ अमु-
ना वासनाजाले निःशेषं प्रविलापिते । समू-
लोन्मूलिते पुण्यपापाख्ये कर्मसंचये ॥१०॥

त्कारवर्णन इति यावत् इमं निर्विकल्पसमाधिं धर्ममेघं
प्राहुः स्पष्टं । यत उपपादयति वर्षतीति । यतः कारणादेष
निर्विकल्पसमाधिः धर्मामृतधाराः धर्मलक्षणा अमृतधाराः
सहस्रशो वर्षति तृणमेकं क्रतुशतस्यापीति श्रुतेः अतो
धर्ममेघं प्राहुरिति पूर्वेणान्वयः ॥९॥ इदानीं समाधेः परम
योजनमाह । अमुनेति । अमुना समाधिना वासनाजाले अ-
हंकारममकारकर्तृत्वाद्यभिमानहेतुभूते ज्ञानविरुद्धे सं-
पं.३ स्कारसमूहे निःशेषं यथा भवति तथा प्रविलापिते विना-
१५ शिते पुण्यपापाख्ये कर्मसंचये समूलोन्मूलिते समूलं य-
था भवति तथोन्मूलिते उद्धृते विनाशिते इति यावत् ॥१०॥

फलितमाह। वाक्यमिति। वाक्यं तत्त्वमस्यादिवाक्यम-
प्रतिबद्धमसत्कर्मवासनाभ्यां प्रतिबन्धरहितं सत्प-
रोक्षावभासिते पूर्वं परोक्षतया प्रकाशिते तेनैव कराम-
लकवत्। करस्थितामलकगोचरमिवापरोक्षमप-
रोक्षतया तत्त्वावभासनसमर्थं बोधं ज्ञानं प्रसूयते सं-
जनयति। ९५। इदानीं परोक्षज्ञानस्य फलमाह। परो-
क्षमिति। देशिकपूर्वकं गुरुमुखाल्लब्धं शास्त्रं तत्त्वम-
स्यादिवाक्यजन्यं परोक्षं ससविज्ञानं बुद्धिपूर्वकृतानपू-

वाक्यमप्रतिबद्धं सत्परोक्षावभासिते
करामलकवद्बोधमपरोक्षं प्रसूयते॥ ९५॥
परोक्षं ससविज्ञानं शास्त्रं देशिकपूर्वकं॥
बुद्धिपूर्वकृतं पापं कृत्स्नं दहति वह्निवत्॥ ९६
अपरोक्षात्मविज्ञानं शास्त्रं देशिकपूर्वकं॥
संसारकारणाज्ञानतमसश्चण्डभास्करः॥ ९७

र्वकं यथा भवति तथा भूतं कृत्स्नं समस्तं पापं वह्निव-
द्दहतीति। ९६। इदानीमपरोक्षज्ञानस्य फलमाह। अपरो-
क्षेति। शास्त्रं देशिकपूर्वकं व्याख्यातमपरोक्षात्मविज्ञा-
नमपरोक्षतयात्मनो विज्ञानं संशयविपर्ययरहितं-
यत् ज्ञानं तत् संसारकारणाज्ञानतमसः संसारकारण-
यदज्ञानमविकृतदेवतमस्तस्य चण्डभास्करो मध्याह्नका-
लीनः। सूर्यवाद्यं तमसश्चण्डभास्कर इवाज्ञानतमसो नि-
वर्तकमित्यर्थः॥ ९७॥

ग्रंथाभ्यासफलमाह॥ इत्थमिति॥ इत्थमुक्तेन प्रका
रेण तत्त्वविवेकं तत्त्वस्य ब्रह्मात्मैकत्वलक्षणस्य विवेकं
कोशपंचकाद्विवेचनं विधाय कृत्वा तस्मिंस्तत्त्वे विधिव
च्छास्त्रोक्तप्रकारेण मनः समाधाय स्थिरीकृत्य विगः
लितसंसृतिबंधः॥ अपरोक्षज्ञानेन विनिवृत्तसंसारबंधः
सन्परं पदं निरतिशयानंदरूपं मोक्षं न चिरादचिरेणैव प्रा
प्नोति सम्यग्ज्ञानानंतरमेव मुक्तो भवतीत्यर्थः॥६५॥ इति
श्रीरामकृष्णाख्यविदुषा विरचिता प्रथमस्तत्त्वविवेकव्या

इत्थं तत्त्वविवेकं विवेकं विधाय विधिवन्मनः
समाधाय। विगलितसंसृतिबंधः प्राप्नोति परं
पदं नरो न चिरादिति॥६५॥ इति पंचदश्यां प्रथम
स्तत्त्वविवेकः समाप्तः॥१॥ सदद्वैतं श्रुतं यत्त
त्पंचभूतविवेकतः बोद्धुं शक्यं ततो भूतपंच
कं प्रविविच्यते॥१॥

ख्या समाप्ता ॥ नत्वा श्रीभारतीतीर्थ
विद्यारण्यमुनीश्वरौ। पंचभूतविवेकस्य व्याख्यानं क्रि
यते मया॥१॥ सदेव सोम्येदमग्र आसीदेकमेवाद्वितीय
ब्रह्मेति श्रुत्या जगदुत्पत्तेः पुरा यज्जगत्कारणं सद्रूप
मद्वितीयं ब्रह्म लक्षितं। तत्स्वयं वाङ्मनसागोचरत्वेन स्वतो
ऽवगंतुमशक्यत्वात्तत्कार्यत्वेन तदुपाधिभूतस्य भूतपं
चकस्य विवेकद्वारा तदवबोधनाय योग्यत्वात्तेन भू
पं॰प्र तपंचकविवेकं प्रतिजानीते॥ सदद्वैतमिति॥१॥
१५ रामाय नमो नमः॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ॐनमोगुरवे॥ॐ श्रीदेव्युवाच॥ ॐ ब्रह्मादिकामृताती
तेस्वशक्त्यानंदनिर्भरम् ॥ नमामिपरमेशानस्वच्छंदवीर
नायकम् कैलासशिखरासीनंदेवदेवंजगद्गुरुम् ॥
पप्रच्छप्रणतादेवीभैरवंविगतामयम् ॥ श्रीदेव्युवाच
प्रायश्चित्तेषुसर्वेषुसमयोल्लंघनेषुच ॥ महाभयेषुघोरेषु
तीव्रोपद्रवभूमिषु ॥ क्रिरस्थानेषुसर्वेषुतदुपायंवदस्व
मे ॥ येनाभ्यासेनरहितोनिर्दोषश्चभवेन्नरः ॥ श्रीभैर
वउवाच ॥ शृणुदेविपरंगुह्यंरहस्यंपरमाद्भुतम्
सर्वपापप्रशमनंसर्वदुःखविनाशनम् ॥ प्रायश्चि
त्तेषुसर्वेषुनेत्रेष्ठ्यपिविमोचनम् ॥ सर्वक्लिष्टापह
रणंसर्वार्तिविनिवारणम् ॥ समयोल्लंघनेघोनृपा
देवविमोचनम् ॥ भोगमोक्षप्रदंदेविसर्वसिद्धिफ
लप्रदम् ॥ शतजापेनशुद्ध्यन्तिमहापातकिनोपि ।
ये ॥ नरपंचानकंहन्तिनस्यादेनोपपातकम् ॥ कापि
केवाचिकंचैवमानसंस्पर्शदोषजम् ॥ प्रमादादि
क्षेपाद्वापिशतजापेनशुद्ध्यति ॥ पागारंभेठया ।
गेवपरिनिक्षेपपतनः ॥ निमैतेमिद्रिकेवापिप
रस्याप्यात्मनोपिवा ॥ तच्छिद्रकरणेश्रीक्रमभाव
परिहरणम् ॥ इष्टदेवमंत्रदेवज्ञानयोगविवर्जि
ते ॥ भक्तिश्रद्धाविहीनेशरीरस्येविशेषतः

मनोविलेपहेषेच विलोपेपश्यती हिते। विधिहेनेत्र
मादेवजप्रंचसर्वकर्मसु॥ नातः परतरोमंत्रो नातः
परतरस्तुतिः॥ नातः परतरा काचित्सम्पत्कामेगिरा
प्रिये॥ इयंसमयविद्यानां राजराजेश्वरेश्वरी॥ पर
माख्यायने देविभैरवस्तत्र कीर्त्तितम् श्री॥
णनेसर्वदेवीनां सर्वसौभाग्यवर्ध
नम्॥ स्तवराजमिमंपुण्यं।
शृणुष्वावहिता प्रिये।
इहभगवान्नरस्त्रनेत्र।
काशेषविश्वदर्पणनगरवदनारि।
क्षेमथ्वनिरिक्तमिवावविभासयिशुः।
स्वात्मानमेवस्तोत्रेणवक्त्रतृपगर्भेणत्रणामनि

ॐ परमाकाशे परमशिवात्मिकायां स्वभित्तौ शे।
ते विश्वात्मनि ॥ तदा विश्वं भवतीति सत्यमत
एव परमेशानेन न विद्वे ॥ अत एव तत्त्वाभिरा
नैर्यमदेन रूपः ॥ अत एव परमात्मा यः परश्चेष्टे
रूपः। तस्मै नमस्ते विसमाविशामीत्यर्थः ॥ अवा
च्यायेति ॥ अवाच्याय वैकल्पिकविज्ञानगोचराय

ॐ नमः परमाकाशशायिने परमात्मने ॥ शिवा
य परमेशाने विश्वनेत्रपरात्मने ॥ ॥ अवाच्याया
प्रमेयाय प्रमात्रे विहितेन ते ॥ महासामान्यरूपाय स
त्तामात्रैकरूपिणे ॥ १ ॥
श्र

घ्या
अप्रमेयाय निर्विकल्पिकविज्ञानापरिच्छेद्यायान
एव प्रमात्रैकरूपाय ॥ तथाने पि विश्वहे नते ॥ नन
भो महासामान्यरूपाय विश्वसहेनने पि प्रकाशान्य
थानुपपत्तानरेतर्गतावात एव सदेकरूपाय नम
इति प्राच्येन संबन्धः ॥ २

घोषादिरिति॥ घोषादिर्योसौ दशधा शब्दस्तस्य बीज
भूता पञ्चमरसास्थानायमर्थः॥ पञ्चीमरसनेशशा
ब्देध निरूपेण परास्फोरस्त्र रूपः॥ शिव विग्रहान्नाद
सरमतिवेगेन ध्वनिनाहरं पञ्जगनः॥ सनादोरेव।
देवेशि श्रोकस्थैव सदाशिवः॥ इति नादरूपवाक्
सवंरशास्तेस्वस्मिन्नेवनेत्रे॥ वोरेतवः स्वनः शब्द
स्फारात्स्योधनिरेवव॥ ओंकारोधक्तनिश्चैवस्तु ॐ
हृष्टानां भेदानां स्वापकमनवमे नवमं महाशब्द
नवमन्तमहाशब्दः॥ सर्वेषां वाचकस्ततः इत्या
दिनात्र निपाद्य नादाहिंडः समन्तन्त्र इत्युपक्रम्यास्य

घोषादिर्दशधा शब्दबीजभूता परं भवे॥ नमः
शान्तोत्र घोरादिमंत्रसंहर्भगर्भितो॥२॥

दैवदशधा तेया इमने नस्त्रोके कुरेशेनमेसनव॥
काशमसान रूपात्मकस्य व्यवि रुभावामिप रूप
स्वभाव सद्भावम पिदशधा वमेव निर्देशपरमेशान
निरुक्तं॥ घोषादीत्यादि॥ प्रथवा भगवानेव॥ घोषा
दिः दशविधः शब्दो नादः॥ स्त्री सदाशिव मूर्तिः॥ ध
वंकु नपव नादात्म पश्यन्ती जन सर्वभूतेषु स्थित मित्या
२ वाघान्तरोक्तेने मा भूतानामेवन स्थानिवाहीने का
रणेन सैव बीजभूता मे निपुनरन्यादिनवरत्नरूढि
नमिति निरुक्ते घोषादीत्यादि शान्तोत्र घोरादीत्या
दि यदन्यो प्रकारेनेनयान्तवादेत्तोत्र मर्मनादि
॥ नाप्रकारग्रहणम् २॥

प

रेवनेनि॥रीव॥पव॥नेरे॥रे विघनेयस्याः सारेव
नीफक्रिलयासेगलवविन्नभेणसामरसेणयः
समासेषलम्मवान्॥ नेनविवसनिनक्षीतः
श्रनपवसमरसाहाटमानदस्यपरगपभोक्ता॥
ग्रवेनारहस्यार्थोपिकरालीक्रनेः॥५॥भोगपाण
इतिभोगोभैरवरमक्रोरहलः॥णकिःपरास्रने
नि॥ श्रीवामेनरनयाशक्त्याशक्तिशक्तिमनसाम
रसरूपेमर्थः॥ श्रनपवशक्तिशक्तिमन्सात्तरद॥
यस्यानिर्दलनमनिर्यानवेनावस्यापनेनडयोगे

रेवनीसंगविहेभसमास्पेपविलासिने॥ नमःस
सरसाखाहपरानेवेपभोगिने॥४॥भोगमाण
नमस्वभंयोगेशहृनिनाम्मने॥हृषनिदेवमो
हेमसमुलासिनपूर्नेयः॥५॥व्योम्नमरविलोमवि
लहाविलंनमवे॥नमोमायालवरूपायस्यानवे॥
परमेष्ठिने ६॥
नमसमुल्लासिन मस्कोदविरहारमाम
करपरूपः॥ समुल्लासोयेनमनया॥ श्रनपवपर
मोपादेयत्वात्प्रथ्रप्रशंसैरपिसननमेवसे आये
मनेनामकरयोपासनमण्वविनमा॥७॥पर
विमि॥परन॥स्फारवान्॥उदितोयः॥ प्रसरलस
विहोभविलारः॥नेनविरहाशुरवितनंनवोपे
नश्रुतपवमायालवरूपायहृदयविनश्वरविवलत्व
यवेनेनिस्याणः॥परमपदेब्रह्मादिकारणानधि
गमेनिष्ठनेनिपरमेष्ठी॥७॥ ५॥

८॥देहप्रकाशते॥ देहेतिप्रकाशयतेतिदेहणः
तस्मै॥ ४॥भोगेति॥ भोगमोक्षफलप्राप्तिहेतु
योगं विदधाति॥ तत्रभोगः मोक्षः॥ विद्याविद्ये
श्वरत्वप्राप्तिरूपा॥ परमनिर्वाणः॥ सायोज्य
प्राप्तिरूपः॥ सृज्जेति॥ परापररूपतया॥ द्वैवि
ध्यं॥ षडङ्गे॥ विद्याविद्येशानां॥ नमयतामकैः
परेहशिवसमनेननिर्वह्मौलये ॥ प्रकाशी

द्योरसंसारसंभोगदायिने स्थितिकारिणे॥ का
लादिक्षितिपर्यन्तपालिने विभवे नमः पारेहण
प्रमहामोहध्वान्तविध्वंसहेतवे॥ हृदयाम्बुजसं
कोचभेदिने शिवभानवे॥ ४॥ भोगमोक्षफल
प्राप्तिहेतुयोगविधायिने॥ नमः परमनिर्वा
णदायिने वह्मौलये॥ ५॥ शेषाय सर्वमन्त्रा
णां सर्वशास्त्ररूपिणे॥ नमः शर्वाय सर्वाय
सर्वपापापहारिणे ॥ धर्वेणापरवात्तयन
मलेगुणवर्त्तिने॥ निर्मायमन्त्रपुह्यायमर्वान
रममायते॥ २॥

शाङ्गरूपाय॥ ७॥ गतायपेनन॥ २॥ स्वर्ण
येतिरवलपयोहननारसभावाय॥ रवरूपा

वक्ष
रू

रस्याहः॥ तस्मै यविद्यमानः॥ प्रत्युत्सर्पः स्यानक्र
णश्चयष्टेरनविगमः॥ ण वःस्यसरागः सैतितर्त्री
लःगवीस्वरावज्ञासैरवीनसैश्वनाहनस्वरूपा
य॥ २॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

भगिनेनैवैश्वर्येशज्ञादिलेविश्वचराचरा
याय॥ नमस्पर्वमिमर्य॥ महाहंसाय। शि
वो धर्मेण हंसक्लिस्त्रकेनीस्मात्परमात्मस्व
रूपाय। विरूपवान॥ ७॥ चर्च्यायनिमत्रा
त्रहानिदेवनादयपादः॥ शर्वायेनिया।
दयषस्सगनः॥ चर्चिनम्पपपघसे॥ नमः
वचर्वकायवेनकस्वभाय॥ वरायस्म

भगिनादिलविद्यायपोगगम्यायपोगि
ने॥ नमः सर्वेश्वरेशायमहाहंसायश्रोभ
वे॥ ९॥ चर्च्यायवर्वलीयायचर्वकायव
रायने॥ रवीह्नसपिसस्थायमहावृक्षश
ने नमः॥ १८॥ सर्वाग स्वनरूपायसर्वेश्व
रूकृपाक्रये॥ सर्वभस्यायसेवायनमस्ते
भा, सर्ववर्हिने॥ ११॥ स्थायवलनाक्रानदेहा
योपविनाशिवे॥ नमः प्रसक्रेइष्यायसोभा
ग्यफलदायिने॥ १२॥
दात्मने॥ सेवेद्यः॥ प्राण
पानयोः पः सधिन स्मसम्य कृत्यानयस्मन्।
स्मेश्राणायनोभयपश्यणामिने॥ १॥ सर्व
वृङ ४ शत्रुस्वरूप॥ तस्वादनस्मारियस्य सर्व
शक्नारिकोशोनरूपायशाक्तेयस्यतस्मै
सर्वायसर्वरूपायसर्वेभस्यापायोपाक्षा
वोभावदनिवस्वर्वभस्यावम्॥ १॥ रम्याय
निस्पष्टम्॥ १२॥

शक्तिविमर्शगर्भःप्राणोयस्यानघवबृहद्बो
धःप्रकाशःशुनघवंशरीरःशास्तोसाधःशारण्यः प्रारण्य
नघकीकरोतिशान्तोनादिनाशोनिष्ठस्तोदयः
साधनीयात्रर्थाधीपारालेषासाधुकायाहरर
वरिति॥ रवल्लकेउलिनीनस्मागर्भेनवघबोधः
नघाग्राशक्तिःसामर्थ्यायस्यनस्फारनायावि

तन्महेशायतनार्थवेदिनेभवभेदिने॥ महा
मैरवनाथायमक्तिगम्यायतेनमः॥ श्रीशक्ति
गर्भप्रबोधायशरण्यायाशरीरिणे। शान्तिप्र
भ्यादिसाध्यार्थसाधकायनमोस्तुते॥२४॥ रव
कुउलिनीगर्भप्रबोधप्राप्तशक्तयेरस्फोट
नाधपरमात्मनेरघुनेभ्यः॥२५॥ समस्त
लसंचरता।शिमजालोहराम्मने॥ नमस्तस्मैमहा
मीनरूपिणेविश्वगर्भिणे॥२६॥

विश्वस्फारविशेषेणदृष्टेनाधिष्ठपरमात्मन
यीभूर्तियस्यतस्मैनक्तिरूपाय॥२७॥ समस्त
मलवेसमग्रलमानसाकृते॥ पङ्क्तिम्रजा
लेशक्तिसमूहस्मरडय॥ नरानान्मस्यविश्व
नलायमानेगर्भेनर्थस्य॥ननननलस्यानवनीमी
नरूपिणेशक्तिरूपाय॥२८॥

रेवारेन्ति। रेवृगतौ रेवति गच्छति सर्वत्र प्रसरती
ति। रेवा शक्तिः सेवारणितस्या समुद्भूता। या
वह्निज्वालानिभिरवभासतेन कुंडलः। तस्मे
वतीभूतविकल्पात्मा योपि विश्वरूपात्मस्फवि
लापकाय। २४ योगिनीति। योगिनी कुंडि
लिनी शक्तिः। सेव स्पंदनरस्य। तस्याद्वृद्धिः
पवनायः श्रीकुंडलिनी

रेवारणितसमुद्भूतवह्निज्वालावभासिने।।
ज्वनीभूतविकल्पात्मविश्वरूपाविलापिने २५
योगिनीस्पंदनावृद्धिप्रौढिमालब्धगर्विणे
नमस्तेसर्वभक्षाय परमामृतलाभिने।। २६
तमःकोटिसमावेशभंगिनाविलस्वरूपिणे
नमःशक्तिशरीराय कोटिहितयसंमिने।। २७

ततः प्रौढिमा सर्वोकारलक्षणस्वरूपेनानेनतद्वो
गर्वोभिमानो येन परामृतस्वरूपस्यानस्यचा
मृतत्वा लाभयति गमयति यः। तस्मै।। २६
तमःकोटीतिमालिनीतत्वात नात्वेशावशोने
वरु वहिः परमेश्वरः। निखिलशक्तिमयविश्वस्व
८ जाने।। शक्तिपदोक्ता। शक्तिशरीरायेत्यादौ यत
पवशक्तिशक्तिमतत्वाणान कोटिहितयेन
सः।।२७।।

२८॥ गतार्थम्॥ स्वेनानामोहकानां धुत्पयाणां
वैराग्यवयत्मूलनेनतत्रहृत्पणकास्त्वतिर्षम
नस्मेपरमास्त्नतूपायश्रिवंश्रमसे॥२९॥हृगिनि
हनामलानाहाविगाहवेवोविकल्पा॥विशउम
निस्थानेमनःस्त्रनपवशाविनाभ्यशेयाणिवधनानि
येनेनिहत्निहक्ते॥३०॥इवहितिइक्रपोमोपसमः
स्वर्धमपरास्तेनेनस्यासारसुर्वणनत्रनिमोवाता
शक्तिर्षस्मिदशाहृतया॥ त्रिदशानुमरत्निसहो
महामोहमलाकोनतीववर्गविवोधिने॥महेश्व
रायजगनानमोकारणवपवे॥३१॥तेनोमूलन
देतेकस्यनयविश्वतेयानमलत्नमहारवना॥
स्वेपरस्वपास्मने॥३२॥हृत्गविगमहावीर्यहह
वशक्तिनाशिने॥हराघत्रवैनासंघवेपवायन॥
मोनमः॥३३॥इवत्यरसासारवर्वणाइक्रशक्रेय
नमोहितदशाहत्नायसर्वकारणहेनवे॥३४॥
थैःविभिहृपलतिनोदशाविद्याविदशावेनहृत्यः
श्रीमदर्शनेहारसेनानीणदेवीपामतूपत्रयोदशाम
परत्रपवेनहृत्यरम्यथे॥ परिवाविदशशाहारस्य
श्रपनथैःभनत्वामरवराःसशोवेरायोनवास्तेनव
स्यपेवस॥नित्यपवमिलिनाश्वेपारशाश्राशिनः॥व
वस्यागणरिमत्रात्रयोदशभिसुहभिःहृत्यतेम॥ग
वानिनिशाहारीनामवरहस्यहृतौ॥श्रीदेनिलिपिवमा
मनसान्नायतेःसर्वकारणानात्रलादीनाक्रलग
नानाहेलः॥३५॥

कृपालीनेनि। निमेषेविकालानाघः शाङ्कयोपम
यङ्कं। निमेषाःस्रोपराठेनेनिमेवाभ्युपासने
कृमकेलननोतेषा॥ निस्पर्षवेदमसोवक्लिन्नि
धामपरिकस्पना॥ निनोमात्रपाणनःविशाशि॥
का। रिनानगमस्तकामशंनानस्थारिणिपिष्टावेविनेव
कस्पनामस्तेनदृष्टमिवदारिनःनिनेमाविद्या
रिपामवयहारिनाद्धपेकृपाणि॥ वीणिवहे

कृपालीननमस्तभेनमस्तेवक्रकृपिणे॥ कस
कायत्रिधामानस्थारिणेवत्रिवहेषे॥२३॥मे
शलोपायलभ्यायभक्तिभाजनामहात्मनाम
कृलेभायमलाक्रान्तेवनसानमोनमः॥२४॥
भवप्रदायदुःखानामवायभवभेदिने॥ भक्ता
नानीमपालेनसवेदायनमः॥२४॥ प्रणता
गुरूपेणोरक्षोरसेसारदायिने॥ योगाणिवभम
ठनानिरक्तवैनमोनमः॥२५॥
षिप्सन सै॥२३
भवेनैनि भवनस्मात्सर्वेमितिभवः॥ भवेवभि
त्रनोनिरूहिंसहारकनोभवेभूनिभवनमहेनो
निभव्याब्राहरहेनवः॥ वन्मपात्राव्रठविद्याति
नषः दुःखानाभवंसंसाररहानि॥ भव्यानाहशाल
वस मार्गप्रनिपत्रवेनाहरहेलाभवभिन्ननितरेक
२ कृपाणावसर्वेतनसत्वकन्देवललनाणप्रमेषवो
भव्याकासर्वप्रवेशनसेभवनस्मात्सर्वेमिनके
नाभवायनमः॥ २५॥

अथात्मिकाधिभौतिकाधिदैविकनाम्ना

ॐ नमः श्रीकपिलदेवाय॥ ॐ दुःखत्रया

आत्मिका दुःखविघातके

भिघाताज्जिज्ञासा तदपघातके हेतौ॥

लोकविवहारतः निष्फला

दृष्टे सापार्था चेन्नैकान्तात्यन्ततोऽभावात्॥१॥

दृष्टवत्तुल्य वर्तते। अविशुद्धिः पशुबीजवधसाधनता अतिशयः

दृष्टवदानुश्रविकः स ह्यविशुद्धि

आनुश्रविको वैदिको ज्योतिष्टोमादिः कर्मफल

क्षयातिशययुक्तः तद्विपरीतः श्रेयान्

विवेकज्ञानात्

लाप ः श्रा नसामसूत्रा

व्यक्ताव्यक्तज्ञविज्ञानात्॥२॥ मूलप्र

अभूमेतादि॥ सत्वरजस्तमसां साम्यावस्था न विकारः॥ महत्तत्वमहंकारः पंचतन्मात्राणि च

कृतिरविकृतिर्महदाद्याः प्रकृतिवि

प्रकृतिः कारणं विकृतिः कार्यं पंचभूतानि एकादशेन्द्रियाणि च

कृतयः सप्त। षोडशकस्तु विका

रो न प्रकृतिर्न विकृतिः पुरुषः॥३॥

प्रत्यक्षं आगमः

दृष्टमनुमानमाप्तवचनं च सर्वप्रमा

प्रतीति

णसिद्धित्वात् ॥ त्रिविधं प्रमाणमिष्टं प्रमे

प्रतीति इंद्रियार्थसन्निकर्षजनंज्ञानं

यसिद्धिः प्रमाणाद्धि ॥ ४ ॥ प्रतिविषया

प्रत्यक्षं पूर्ववच्छेषवत्सामान्यतोदृष्टंच

ध्यवसायो दृष्टं त्रिविधमनुमानमा ॥

धूमवह्न्यादिप्रत्ययपूर्वकं युक्तवाक्यार्थज्ञानं

ख्यातम् ॥ तल्लिंगिलिंगपूर्वकमप्त

आगमः कार्यतःकारणानुमानात्

श्रुतिराप्तवचनं तु ॥ ५ ॥ सामान्यतस्तु तु

प्रधानादीनां

दृष्टादतीन्द्रियाणां प्रतीतिरनुमा

सि स्वर्गापूर्वदेवतादि

नात् ॥ तस्मादपि चासिद्धं परोक्षमाप्ता

वियत्युत्पततपक्षिवत् लोचनस्थाञ्जनवत्

गमात्सिद्धम् ॥ ६ ॥ अतिदूरात्सामी

अंधत्वादेः कामाद्युपहतचित्तवत्

सा प्यादिंद्रियघातान्मनोनवस्थानात् ॥

परमाण्वादिवत् कुड्यांतरितराजदारवत् सौराभिभूतनक्षत्रवत्

सौक्ष्म्याद्व्यवधानादभिभवात्समाना

जलाशयगतनोयेदोरबिंदु | प्रधानस्यानानुभवः अनुपलब्धिरितिसर्वत्रसंबंधः

सै वत्

भिहाराः ॥ सौक्ष्म्यात्तदनुपलब्धि

प्रधानानुभवात्

र्नाभावात्कार्यतस्तदुपलब्धेः ॥ मह

दिलतंग सदृशंच

दादितच्चकार्यंप्रकृतिविरूपंसरू

कारणस्यकार्यत्वसंभवात् असंबंधस्यजन्यत्वेसर्वसंभवात्संभवेत्

पंच ॥८॥ असदकरणादुपादानग्रह सतएवसाभिव्यक्ति

रुपपन्नायथापीडु

णात्सर्वसंभवाभावात् ॥ शक्तस्यश नेनतिलेषुतैलस्य

कार्यस्यकारणात्मकत्वात्कारणव्यापारात्प्रागपि वचातेनधान्येषुत

क्यकरणात्कारणभावाच्चसत्का डुलानांदोहनेन

वत्सेषुपयसः तत्र

वैरूप्यंतावदाहहेतुमत्क्रियादिरनेकेषु हेतवः असत्कार

र्यम् ॥९॥ हेतुमदनित्यमव्यापिसक्रि णादित्यादयः ॥

परिस्पंदयुक्तम् स्वकार्यं प्रधानस्य परस्परसंबद्धं दीनांप्रतिपुरुष

यमनेकमाश्रितंलिंगम् ॥ सावय दात् परतंत्रंबु

अहेतुमदक्रियादि द्धिभिःस्वकार्यं

वंपरतंत्रंव्यक्तंविपरीतमव्यक्तम् ॥१०॥ कारणेजनयि

संभूयकारि ग्राह्यः व्यप्रकृत्यापेक्षि

त्रिगुणमविवेकिविषयःसामान्य त्वेन ॥

अनेकैःपुरुषैर्गृहीतंजडं ॥

अन्यजननस्वभावं
मचेतनं प्रसवधर्मि व्यक्तं तथा प्रधा
नं तद्विपरीतस्तथा च पुमान् ॥११॥ प्रीत्य
सुखदुःखमोहात्मकः
प्रीतिविषादात्मकाः प्रकाशप्रवृत्ति
प्रयोजनाः
नियमार्थाः अन्योन्याभिभवाश्रय
परिणाम सहचरत्वस्याधारकाः
जननमिथुनवृत्तयश्च गुणाः ॥१२॥
सांख्याचार्यैः उत्साहकं
सत्त्वं लघु प्रकाशकमिष्टमुपष्टम्भकं
आवरणक
चलं च रजः गुरु वरणकमेव तमः
वर्तितैलानलवत्परस्परविरोध्यपि पुरुषार्थतः क्रियाकारि पूर्वोक्तम्
प्रदीपवच्चार्थतो वृत्तिः ॥१३॥ अविवे
म॰॰दीनां ॰॰त्रैगुण्यभावात्
सा क्यादि हि सिद्धं त्रैगुण्यात्तद्विपर्यया
२ भावात् ॥ कारणगुणात्मकत्वात्का

प्रधानमपि त्रिगुणत्वेन एवमव्यक्तमपि सिद्धं भवति   महदादीनां भूतानां कारणमव्यक्तमस्तीति संबंधः

स्याव्यक्तमपि सिद्धम्॥१४॥भेदानां

अव्यापित्वात् भिन्नानां स्वरूपताहेतोः ऊटघटकुटादीनां मृत्पिंडमिव॥

परिमाणात्समन्वयाच्छक्तितः प्रवृत्तेश्च

कारणशक्तितः कार्यं प्रवर्तते हि

कारणकार्यविभागादविभागाद्वैश्व

अव्यक्तं सापेक्षित्वात् प्रवृत्तिप्रकारमाह

रूप्यस्य॥१५॥कारणमस्त्यव्यक्तं प्रवर्तते

समेत्योदयात्

त्रिगुणतः समुदयाच्च परिणामतः

एकैकगुणाश्रयगुणविशेषत्वात्

सलिलवत्प्रतिप्रतिगुणाश्रयविशेषात्।

सलिलवदिति एकरूपं दिव्यं पयः पतितं सत्पृथ्वीगुणापत्तिविषु भावेन परिणामि रसेन भूमौ पतितं शरादि भावेन॥१६॥

पूर्वोक्तात् त्रिगुणत्वाविवेकित्वादेः

संघातस्यादेहादेः परार्थत्वाच्छयनासनादिवत्

षात्॥१६॥संघातपरार्थत्वात्त्रिगुणा

महदादीनामपि दृश्यमानत्वात् दृष्टाहीनां पदादीनामिव॥ भोक्ता बुद्ध्यादीनां भोक्तारमंतरेण नोपपद्यते॥

दिविपर्ययादधिष्ठानात्पुरुषोऽस्ति

शास्त्राणां महर्षीणां च कैवल्यार्थं प्रवृत्तेः कैवल्यं वास्तु इति कृत्वा एवं प्रवृत्तमनं पुरुषोऽस्तीति संबंधः

भोक्तृभावात्कैवल्यार्थं प्रवृत्तेश्च॥१७॥

जन्ममरणकरणानां प्रतिनियमात्

सर्वशरीरेषु पुरुषैकत्वे एकस्मिन् जायमाने सर्वेऽपि जायेरन् म्रियमाणे म्रियेरन् अंधादौ चैकस्मिन् सर्व एवांधाः स्युः एकस्मिन् प्रयतमाने सर्वे प्रयतन्ते ऊर्ध्वरेतसां मनुष्याणां तिर्यग्योनीनां च क्रमशः सत्त्वरजस्तमोबहुलत्वात् त्रैगुण्यविपर्ययो न भवेत्॥१८॥

तस्माच्चेति अत्रैगुण्यस्वभावः विमोहरहितत्वात् कैवल्यमात्यंतिकदुःखा
भावः माध्यस्थ्यं । सुखी हि सुखेन तुष्यन् दुःखी दुःखं द्विषन्म
ध्यस्थो भवति तदुभयरहितत्वम् माध्यस्थ्यमुदासीन इति कालाद्युते

दयुगपत्प्रवृत्तेश्च । पुरुषबहुत्वं सिद्धं

त्रैगुण्यविपर्ययाच्चैव ॥ १८ ॥ तस्माच्च

विपर्यासात् सिद्धं साक्षित्वमस्य पुरुषस्य

चेतनत्वात् अत्रैगुण्यधर्मित्वाच्च

कैवल्यं माध्यस्थ्यं द्रष्टृत्वमकर्तृभावश्च ॥

यतश्चैवं तस्मात् कर्ता ... संयोगात्

चेतन ^ श्च ॥ १९ ॥ तस्मात्तत्संयोगादचेतनं चेतनावदि

महदादि लक्षणपर्यंतं

व लिङ्गम् । गुणकर्तृत्वे च तथा कर्तेव

पुरुषः पुरुषस्य कैवल्यार्थं प्रधानस्य

भवत्युदासीनः ॥ २० ॥ पुरुषस्य तस्य पुरुषस्य महदादिदर्शनार्थम्

दर्शनार्थं कैवल्यार्थं तथा प्रधानस्य ।

परस्परापेक्षया संयोगकृतः

सा पङ्ग्वन्धवदुभयोरपि संयोगस्तत्कृतः

महदादिसर्गः

र सर्गः ॥ २१ ॥ प्रकृतेर्महांस्ततोऽहंकारः

एकादशेन्द्रियाणि पंचतन्मात्राणि च।

रस्तस्माद्गणश्च षोडशकः॥ तस्मादपि

अपञ्चीकृतेभ्यस्तन्मात्रेभ्यः आकाशादीनि

षोडशकात्पंचभ्यः पंचभूतानि २२॥ अ

निश्चयः

ध्यवसायो बुद्धिर्धर्मो ज्ञानं विराग ऐ

शुद्धः

श्वर्यम्॥ सात्त्विकमेतद्रूपं तामसम

यतत्त्वत्वाल्लोकवितमतंचतन्त्राहमपितुः॥ मदर्थाः पञ्चामी विषया इति

स्माद्विपर्यस्तम्॥ २३॥ अभिमानोऽहं

कारस्तस्माद्द्विविधः प्रवर्तते सर्गः॥ ए

इन्द्रियाख्यः समूहः

कादशकश्च गणस्तन्मात्रपंचकश्चै

व २४॥ सात्त्विक एकादशकः प्रव

सात्त्विकात् तामसात्

र्तते वैकृतादहंकारात्॥ भूतादेस्त

राजसात् इन्द्रियतन्मात्ररूपं

न्मात्रः स तामसस्तैजसादुभयम्॥ २५॥

यागदानादिधर्मः स
त्त्वपुरुषान्यताख्यातिर्ज्ञा
वैराग्यं रागाभावः ऐ
श्वर्यमणिमादिक
उद्भवः तस्माद्वि
पर्ययस्त्वधर्मोऽज्ञानावै
राग्यानैश्वर्याभिधान
योऽभिमानः॥

ज्ञानेन्द्रियाणि रूप शब्द गंध रस

बुद्धीन्द्रियाणि चक्षुःश्रोत्रघ्राणरसन-

स्पर्शग्रहणलिंगानि

त्वगाख्यानि वाक्पाणिपादपायूपस्थं

बुद्धीन्द्रियं कर्मेन्द्रियं च

कर्मेन्द्रियाण्याहुः ॥२६॥ उभयात्मक

इदं मनः … संकल्पयति सात्त्विकाहंकारोत्पन्नत्वात्

मत्र मनः संकल्पकमिन्द्रियं च साध

र्म्यात् ॥ गुणपरिणामविशेषान्नाना-

बुद्धीन्द्रियाणां

त्वं बाह्यभेदाश्च ॥२७॥ शब्दादिषु पंचा-

निर्विकल्पसाकारमात्रं व्यापारः

नामालोचनमात्रमिष्यते वृत्तिः ॥ वच-

कर्मेन्द्रियाणां

नादानविहरणोत्सर्गानंदाश्च पंचानां ॥ २

महतोध्यवसायोहंकारस्याभिमानः मनसः संकल्पो वृत्तिर्व्यापारः

सा ध

स्वालक्षण्यं वृत्तिस्त्रयस्य सैषा भवत्य-

सामान्या वृत्तिरन्तःकरणानां

सामान्या ॥ सामान्यकरणवृत्तिः प्राणा-

+ द्या वायवः पंच २९ युगपच्चतुष्टयस्य तु वृत्तिः क्रमश मनआलोके

स्तु समं दृष्टे तथाप्यदृष्टे ३० ॥ आलोचनसंक

ल्पाभिमानाध्य

वि वसायाः

= अदृष्टे अनुमानागमस्तयोर्हि
परोक्षेऽर्थदर्शनपूर्वाः प्रवर्तन्तेना
न्यथा

यथा =परोक्षेऽपि।
णाश्चतस्यनिर्दिष्टा दृष्टे तथाप्यदृ
अर्थदर्शनपूर्वा नान्यथान्तःकरणत्रयस्य वृत्तिः
ष्टे त्रयस्य तत्पूर्विका वृत्तिः॥३०॥ स्वां
अन्यतमस्य करणस्याकूतादन्यतमं करणं स्वकार्ये प्रवर्तते
स्वां प्रतिपद्यन्ते परस्पराकूतहेतु
भोगापवर्गलक्षणः करणप्रवृत्तौ
कां वृत्तिं॥ पुरुषार्थ एव हेतुर्न के

नचित्कार्यते करणं॥३१॥ करणं
स्वव्यापारेण व्यापनं। प्राणादिलक्षणा वृत्तिः
त्रयोदशविधं तदाहरणधारणप्र
बुद्धीन्द्रियाणां दिव्यादिव्यतया
काशकरम्॥ कार्यं च तस्य दशधा
वाच्यं शरीरं
हार्यं धार्यं प्रकाश्यं च॥३२॥ अन्तःक

रणं त्रिविधं दशधा बाह्यं त्रयस्य वि

नदीहृदादभूहृष्टिरिहधुमान्वह्निरस्तिनगनितर्जे।
पिपीलकांडसंचाराद्विनावृष्टिरिति॥

सकल्पादिषुद्वारीभवति वर्तमानकाले

यथाव्योम॥ सांप्रतकालंवात्रि।
तेषांम — स्मदादीनांच
कालमात्यंतरंकरणमथावुद्धी
रूपादिस्थूलसूक्ष्मेषु
द्रियाणितेषांपंचविशेषाविशेष
स्थूल
विषयाणि॥ वागभवतिशब्दवि।
कर्मेंद्रियाणि
पदादीनांपंचपाद्याद्यात्मकोवात
यथाशेषाणितुपंचविषयाणि॥ य
स्मांतःकरणावुद्धिःसर्वविषयम
व्याप्नोति
अंतःकरणं
वगाहतेयस्मात्॥ तस्मात्त्रिविध
यथानं
बाह्येद्रियाणि
करणंद्वारिद्वाराणिशेषाणि॥३५

सा
५

राम राम राम राम राम राम राम

यथा वर्तितैलवह्नयः परस्परविरुद्धा अपि त्रयप्रकाशार्थं मिलिताः प्रदीप एवमेते
गुणविशेषाः ॥

विरुद्धाः
एते प्रदीपकल्पाः परस्परविलक्षणा
बाह्येन्द्रियमनोहंकाराः
गुणविशेषाः ॥ कृत्स्नं पुरुषस्यार्थं प्र

काश्य बुद्धौ प्रयच्छन्ति ॥ ३६ ॥ सर्वं प्र
शब्दादिप्रति
त्युपभोगं यस्मात्पुरुषस्य साधयति ।
करोति
बुद्धिः सैव च विशिनष्टि पुनः प्रधान
विशेषं । प्रतिकूलं
पुरुषान्तरं सूक्ष्मम् ॥ ३७ ॥ तन्मात्राण्यवि
सूक्ष्माणि एकद्वित्रिचतुःपंचभ्यः
शेषास्तेभ्यो भूतानि पंच पंचभ्यः ॥ एते
सत्त्वप्रधानाः रजःप्रधानाः तमःप्रधानाः
स्मृता विशेषाः शान्ता घोराश्च मूढाश्च
सूक्ष्मदेहरूपाः । षाट्कौशिकाः
॥ ३८ ॥ सूक्ष्मा मातापितृजाः सह
महाभूतैः
प्रभूतैस्त्रिधा विशेषाः स्युः ॥ ३९ ॥ सूक्ष्मा ।

मातृतो रोमलोहितमांसानि पितृतः स्नायुस्थिमज्जान इति षट्कोशाः ।

तेषां नियता मातापितृजा निवर्तन्ते ३९

प्रतिरूपकं प्रधानेनादिसर्गे उत्पादितं ॥ शिलामप्यनुप्रविशति ॥ आसर्गादाप्रलयाद्भवति इते ॥

— पूर्वोत्पन्नमसक्तं नियतं महदादिसूक्ष्म

तन्मात्र ॥ शरीरं जहाति उपादत्ते च ॥ शरीरं विना । धर्मादिभिः ।

पर्यन्तं संसरति निरुपभोगं भावैरधि

लयं गच्छति महाप्रलये

वासितं लिङ्गं ४०॥ चित्रं यथाश्रयमृ

ते स्तम्भादिभ्यो विना यथा छाया त

सूक्ष्मैः शरीरैः ति^ बुद्ध्यादि

द्विना विशेषैर्न तिष्ठति निराश्रयं लिङ्ग म् ४१

पुरुषार्थेन प्रयुक्तम् ^धर्मादि शरीर

पुरुषार्थहेतुकमिदं निमित्तनैमित्ति

सूक्ष्मशरीरं

कप्रसङ्गेन । प्रकृतेर्विभुत्वयोगान्न

भूमिकापरिग्रहेण

सा टवद्व्यवतिष्ठते लिङ्गम् ॥ ४२॥ सांसि

स्वाभाविकाः यथा कपिलो महामुनिः ॥ उपायादागताः ।

६ द्धिकाश्च भावाः प्राकृतिका वैकृता

आगमश्च, ततः सत्यवतः कायात् पाशबद्धं वशं गतम् अङ्गुष्ठमात्रं पुरुषं निश्चकर्ष यमो बलादिति, अङ्गुष्ठमात्रत्वेन सूक्ष्मशरीरस्थितत्वमुपलक्षयति, आत्मनो निष्कर्षासम्भवात् ॥

[illegible] ॥

यथाश्रवेनसादीनां।। धर्माद्या:

कांश्च धर्माद्याः। दृष्टाः करणाश्रयि

शरीरावृत्ता: कललाद्याश्च

णः कार्याश्रयिणश्च कललाद्याः।।

भुवप्रभृतिलोकेषु सुतलादिषु

धर्मेण गमनमूर्ध्वं गमनमधस्ताद्भ

वत्यधर्मेण।। ज्ञानेन चापवर्गो वि

अज्ञानात् पुरुषज्ञानं विना

पर्ययादिष्यते बंधः।।४४।। वैराग्यात्प्र

कृतिलयः संसारो भवति राजसाद्रा

इच्छाया: अनैश्वर्यात्सर्वत्रेच्छाविघात

गात्।। ऐश्वर्यादविघातो विपर्ययात्

बुद्धिधर्मा

तद्विपर्यासः।।४५।। एष प्रत्ययसर्गो

अज्ञान

विपर्ययाशक्तितुष्टिसिद्ध्याख्यः।। गुण

अधिकन्यूनतातेन न्यूनबलस्याभिभवः

वैषम्यविमर्दात्तस्य च भेदास्तु पंच

दी

तानंदाशक्तेदात्त्रासयति॥ अविद्यास्मितारागद्वेषाभि
निवेश॥

शतधा॥४६॥ पंचविपर्ययभेदा भवंत्य

शक्तिश्च करणवैकल्यात्। अष्टाविं

अव्यक्त शतिभेदा तुष्टिर्नवधाष्टधा सिद्धिः॥४७॥

अविद्यायाः महदहंकारतन्मात्रेष्वभिमान॥ देवानां अणिमाद्यष्टविधे स्वर्गाभिमानात्॥

भेदस्तमसोष्टविधो मोहस्य च दश

अ
अस्मितायाः दिव्यादिव्ये
याद्दशविधेषु विषये
रागः॥

षु विधो महामोहः। तामिस्रोष्टादशधा

अभिनिवेशः वाधिर्यादयोमतातना:

द्दिष्टादिभिर्दशभिः स
रणिमाद्यष्टकम
पशायस्सरोहन्यमा
ः कामनीया भवंति
विषयोद्वेषस्तामि
ष्टादश धा द्वेषः
नो

तथा भवत्यंधतामिस्रः॥४८॥ एकाद

सहरूपतो बुद्धेर्वधैः

शेंद्रियवधाः सह बुद्धिवधैरशक्तिरु

अशक्तिः

द्दिष्टा। सप्तदश वधा बुद्धेर्विपर्यया

सा नवानां अष्टानां आत्मानमपि हत्वा॥

त्तुष्टिसिद्धीनाम्॥४९॥ आध्यात्मिका

अविवेकमात्मकं प्रकृतिर्विवेकरोतिप्रकृत्याख्या॥ प्रव्रज्योपादानेन सिद्धिः॥ कालपाकेन
सिद्धिर्भवति॥

श्चतस्रः प्रकृत्युपादानकालभाग्या

= अणिमादिकं शब्दादीश्चास्माकमस्त्वरादिभिर्मोपयातिषतेतिदेवाविभ्यति
तदिदं भयमन्धतामिस्रोष्टादशविषयत्वात्॥

[illegible]विवेकः
५०

विपर्यय	अशक्तिः	तुष्टिः	सिद्धिः
५	२८	९	८

१ अविद्या तमः
२ अस्मिता मोहः
३ राग महामोहः
४ द्वेष तामिस्रः
५ अभिनिवेश अन्धतामिस्रः

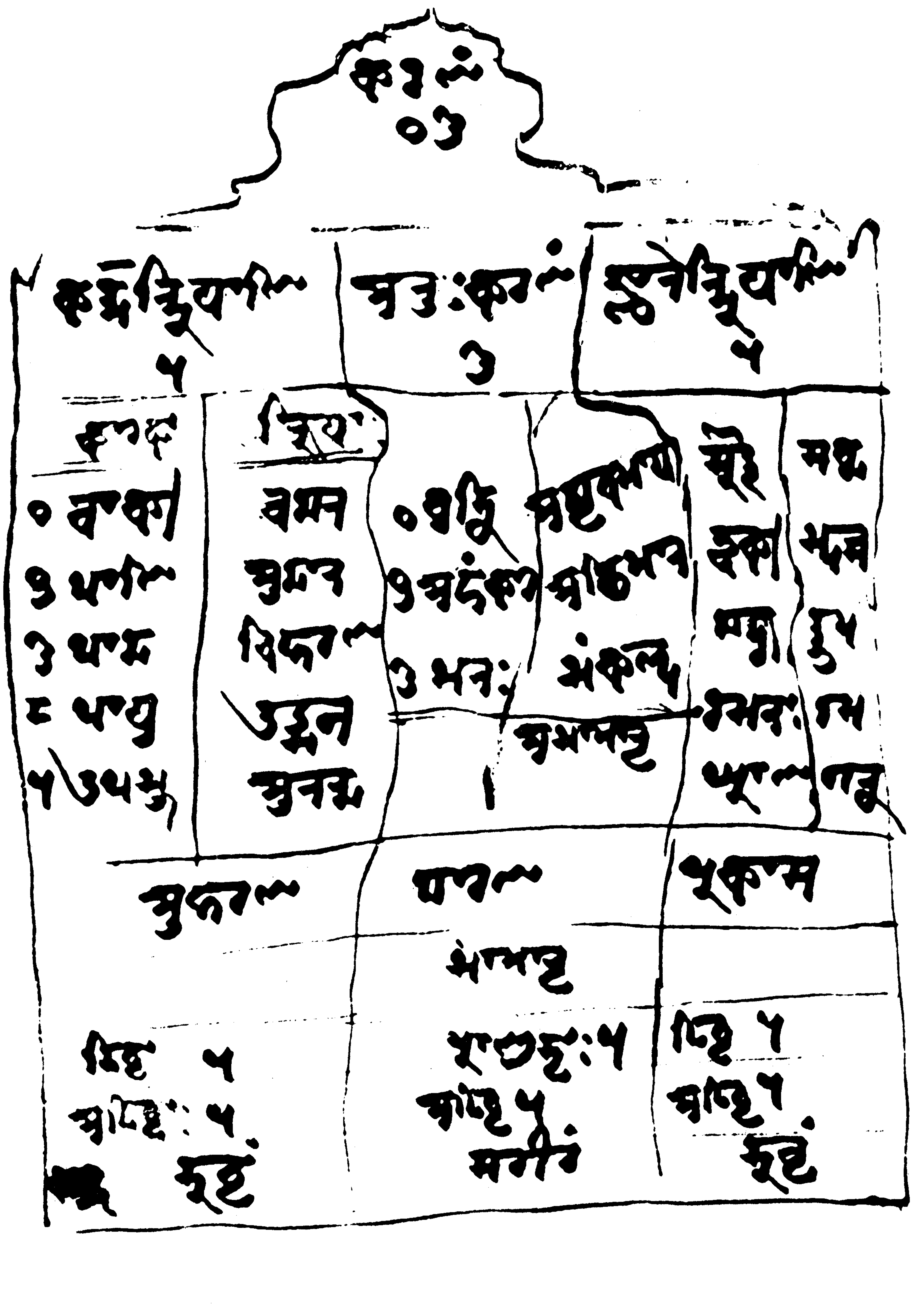
कर्मेन्द्रियाणि ५
अन्तःकरण ३
ज्ञानेन्द्रियाणि ५

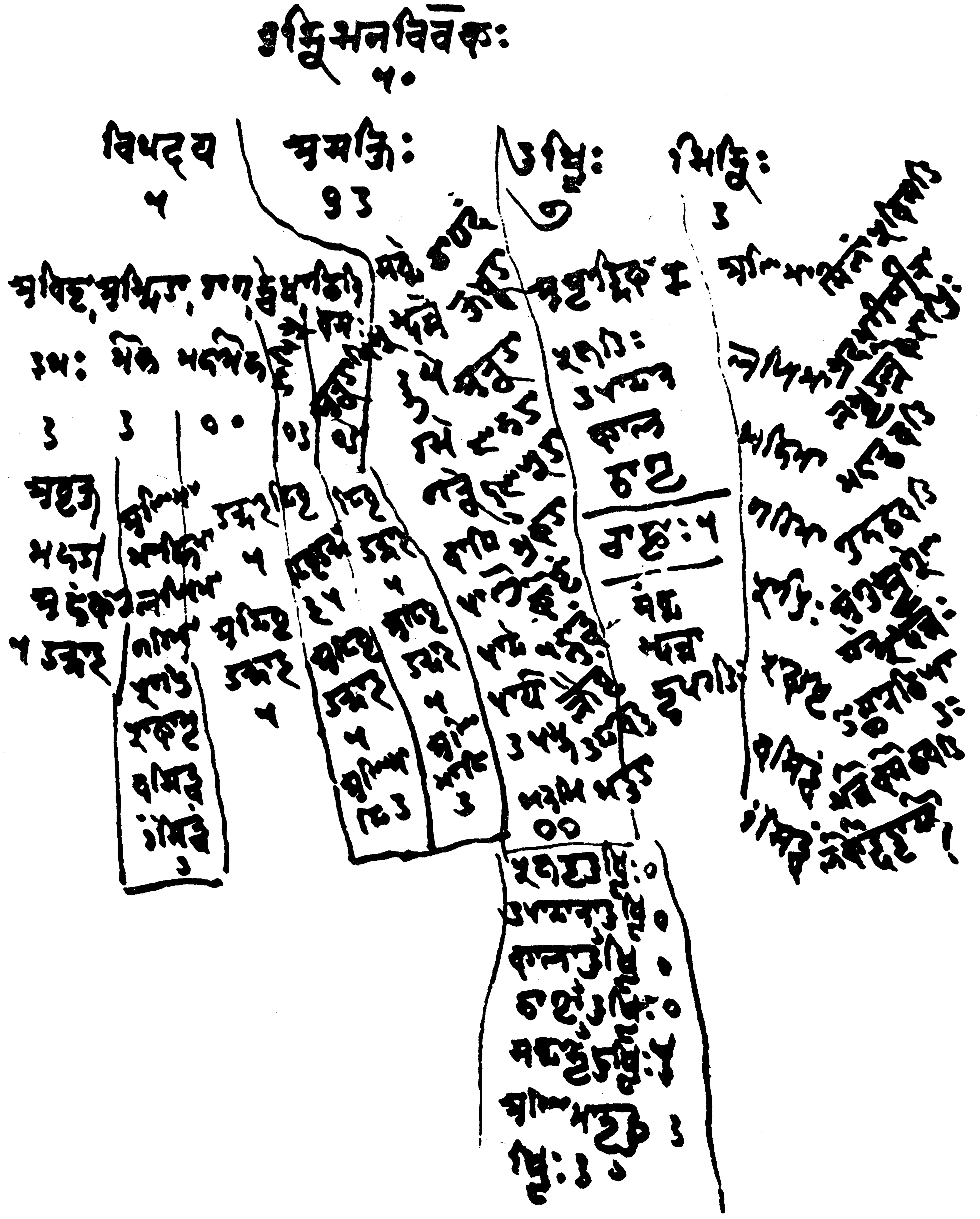

कर्तृ इति विपर्ययकरणात्तुष्टीः परा भवति । तासिद्धिकारिणीनां संज्ञा निवा
रकत्वादतोहेयास्त्वर्थः ॥

विवेकख्यातिमोक्षादेव

अर्थज्ञानं

ःः बाह्या विषयोपरमात्पंचनव

तुष्टयोभिमताः ॥५०॥ ऊहः शब्दोध्यय

गुरुशिष्यादीनां

नं दुःखविघातास्त्रयः सुहृत्प्राप्तिः

शुद्धिविवेकस्य ५

दानं च सिद्धयोष्टौ सिद्धेः पूर्वोंकुशस्त्रि

प्रत्ययसर्गोत्पत्तिः

विधः ॥५१॥ न विना भावैर्लिंगं न विना

प्रत्ययसर्गनिष्पत्तिः

लिंगेन भावनिर्वृत्तिः लिंगाख्यो भावा

ख्यस्तस्माद्द्विविधः प्रवर्तते सर्गः ॥५२॥

[illegible]

भुवः स्वः लोकः

ऊर्ध्वं सत्त्वविशालस्तमोविशालश्च

पश्वादिस्थावरान्तः भूलोके

मूलतः सर्गः । मध्ये रजोविशालो ब्र

वृक्षादयश्च । न्तः

ह्मादिस्तंबपर्यंतः ॥५४॥ तत्र जराम

रणकृतं दुःखं प्राप्नोति चेतनः पुरुषः

ब्राह्मः प्राजापत्यः ऐन्द्रः पैत्रो गान्धर्वो याक्षः राक्षसः पैशाच इत्य
ष्टविकल्पो दैवः सर्गः । पशुमृगपक्षिसरीसृपस्थावरा इति पंचविधः
पञ्चसर्गः ॥

=१

लिंगस्याविनिवृत्तेस्तस्माद्दुःखंस्वभा

= लिंगयावत् [illegible] न निवर्तते ।। नष्टुरेणनापिविश्लेषादानन्द

वेन ।। ५५ ।। इत्येषप्रकृतिकृतोमहदा एकारणेकः

प्रत्येकंपुरुषाणांमोक्षयितुंप्रवृत्ताप्रकृतिर्यंपुरुषंमोक्षयितवतीनपुनस्तंप्रतिप्रवर्तते

दिविशेषभूतपर्यंतः ।। प्रतिपुरुषवि-

सर्गः

मोक्षार्थंस्वार्थइवपरार्थआरंभः ।। ५६ ।।

२ वत्सविवृद्धिनिमित्तंक्षीरस्ययथाप्रवृ-

त्तिरज्ञस्य ।। पुरुषविमोक्षनिमित्तंतथा

प्रवृत्तिःप्रधानस्य ।। ५७ ।। औत्सुक्यनिवृत्त्य-

नचप्रकृतिरेवतेनेक्षवर्तितुमर्हतीत्याशंक्याहवत्सेति ।।

र्थंयथाक्रियासुप्रवर्ततेलोकः ।। पुरुष

स्यविमोक्षार्थंप्रवर्ततेतद्वदव्यक्तम् ।। ५८ ।।

शो

८ रंगस्यदर्शयित्वानिवर्ततेनर्तकीयथा

नृत्यात्पुरुषस्यतथात्मानंप्रकाश्यविनि

त्

वर्तते प्रकृतिः ५९ नानाविधैरुपायै
रुपकारिण्यनुपकारिणः पुंसः गुणा
वत्यगुणस्य सतस्तस्यार्थमपार्थकं ।
चरति ६० प्रकृतेः सुकुमारतरं न किं
चिदस्तीति मे मतिर्भवति या दृष्टास्मी
ति पुनर्न दर्शनमुपैति पुरुषस्य ६१
तस्मान्न बध्यते नापि मुच्यते नापि संस
रति कश्चित् संसरति बध्यते मुच्यते च
नानाश्रया प्रकृतिः ६२ रूपैः सप्त
भिरेव बध्नात्यात्मानमात्मना प्रकृतिः

सैव च पुरुषार्थं प्रति विमोचयत्येकरूपे-

ण ॥ ६३ ॥ एवं तत्त्वाभ्यासान्नास्मि न मे नाह-

मित्यपरिशेषम् । अविपर्ययाद्विशुद्धं केव- ७उं

लमुत्पद्यते ज्ञानं ॥ ६४ ॥ तेन निवृत्तप्रस-

वामर्थवशात्सप्तरूपविनिवृत्ताम् । प्र-

कृतिं पश्यति ~~पृष्यति~~ पुरुषः प्रेक्षक-

वदवस्थितः स्वस्थः ॥ ६५ ॥ दृष्टा मयेत्यु-

पेक्षक एको दृष्टाहमित्युपरमत्यन्या ।

स्रा सति संयोगेऽपि तयोः प्रयोजनं नास्ति

८ सर्गस्य ॥ ६६ ॥ सम्यग्ज्ञानाधिगमाद्धर्मा-

दीनामकारणप्राप्तौ तिष्ठति संस्कार
वशाच्चक्रभ्रमिवद्धृतशरीरः॥६७॥ प्रा
प्ते शरीरभेदे चरितार्थत्वात्प्रधानवि
निवृत्तौ॥ ऐकान्तिकमात्यन्तिकमु
भयं कैवल्यमाप्नोति॥६८॥ पुरुषार्थ
ज्ञानमिदं गुह्यं परमर्षिणा समाख्या
तम्॥ स्थित्युत्पत्तिप्रलयाश्चिन्त्यन्ते य
त्र भूतानाम्॥६९॥ एतत्पवित्रमग्र्यं मु
निरासुरयेऽनुकम्पया प्रददौ॥ आसु
रिरपि पंचशिखाय तेन च बहुधा कृतं

तत्वं गणिताद्यपरमायायागतमीश्वरं हे
लिनोनितवर्गाभिः।।सविग्रमार्थ्य
[illegible]ना सम्मा स्विकायसिद्धांतरसं।।
समस्तांवलयेषांसेर्याः कृन्ता।
स्पष्टहितंव ब्रह्म।।आचोपिकावि
हितापरंमटविवर्जिता स्वपि।।२।।
इतिश्रीसांख्यसप्ततिः समाप्तोयं यथागोप्तु
ग्रंथवटः पत्रप्रमलग्नाप्ति।स्वर्गादिदेवतादिः।। [illegible]ागवय
तत।।प्रत्यक्षानुमानागमाख्याय पमाना।
पीनोदेववदत्तोदिनंभुंक्ते।।
उह्रभूतलवटोनास्ति
रात्रौ
ताभावानुपलब्धिषट् प्रमाणानि ।।
ॐ नमः शिवाय सर्वशिवाय दामोदरः

तिसीगलम फिरभ।।।रमेश्रवेरमः
ठिमरारभभदङ्गैमेवरः परभप
वरभा।।।यड्विह्लरत्रैरलहह्नेहैवै
कल्पिकंठ्भभा।।।क्रुभिकमलाउद्दे
रयैतिरभपिफळठ।।।यः भधूरा
वलश्रेउ।।यउः भिद्विभफढयः
ह्लरक्कभिःत्रुठेम्लाश्ट।।भुषभभभ।
फहुविमरजेद्विगीयउसगी
यज्ञभरभ।। भठूपद्विव्रउञी
भृउुवेंभत्तिन भिक।।पफञ
ठविनीपश्रीभपुभीउद्गाभफउ
वुभंभठैभिुउभत्तिभभूंक्रुयैन

ਸੇਸਤੋ॥ਸਤਸੰਗੁਮਿਕਰੰਗੁਮਿਲੰਨਿ
ਰਸਨੰਸਦਾ॥ਸ੍ਰਿਤੁਤਃਕਿੰਪ੍ਰਭੁਹਾਸਰਮਿ
ਪ੍ਰਹੈਦੰਸਭੁਮਲ੍ਲਨੇ॥ਰੈਗਹੁਪ੍ਰਰਮਿ
ਸੂਤਿ ਤੁਠੇਸ੍ਰੁਹੁਸੁਤੇਸਠੋ:॥ਸਭੁਮਲ੍ਲਰਸੰਪਕੈ
ਰਪਹੁਮਪ੍ਰਰਕਮਾ॥ਮਸਸਾਰਪ੍ਰ
ਕਤਿਦਪ੍ਰਸੂਤੇਮਾਵਿਸਾਰਣੁ॥ਵਿ
ਸਾਰਣੁਸੁਠੈਸੂਹਮਿਮ੍ਰਿਯਕੈਸ਼
ਯ
ਰਤਗੁਸਾਤਾਤਨਰਮ੍ਰਿਸੁਤੇਤਮ
ਨਮਾ॥ਸੁਮਿਕਤ੍ਰਿਯਾਹਮਾਸ੍ਰੀਤਮੀ
ਸ੍ਰੀ ਸੁਵਿਰਲੇਤੋ॥ਮਠਸ੍ਰਨਿਸ੍ਰਿਤੇਸੁਡੇ
ਮਹੁਪਤਿਨਸਨਤਾ॥ਸਸਸਤੁਸੁ
ਯਹਮਾਸੰਮਨ੍ਨਦਲੇਰਰੈਨ੍ਹਹੁ

मङ्गमङ्का पैक्रमंमक्तिन भिक
क्षीभिकपंमकहृमाम्रुम्रामउ।
यन्दुदमा।।व्रहत्रग्ञवहवं
पमञ्जनमठववउ।। पमभूयद्व
नमिंभूयक्रैनञ्जवैणनउ।।पम
ञ्जठविनीनभ्रीधह्रीभंमयडग
ति।। क्षीभिघह्रुमिगहृमह्रैमट
वॢभूउ:।। यद्रुठवैकनिखुह्रुंभ
ऌयञ्उदृत्रभ्रुमविहुउ।।विम्रुभ
क्रै विधयंइदउीउंभउ:पमभा।।ऽ
विक्रीभिकनिऌय:।। विपविहृउ
यन्ह:।पकल्लेषमवऌीकविध

उदणामाडि:।ऽ
मवाकिरली
वन्नुउँघ +

येषककविधुयाभिवस्नानिवैमर्हं
कवति॥सूर्नैवतिहुंवभुदेहमपिल
भनिहृभितिविवेकः॥मूवत्रुमि
वितिविक्रुविषयेहैभवभेविणृदः
मभः॥उह्निविक्रुविषयेहृदम्नि
याजुंविणृदेमभः॥विषयेहृभुष
भेवन्दैपरभंमूवत्रुमिविषेवां
मेपरति॥मीडेष्णुमिउद्भवंभ
वम्नापरंभकंतिविन्या॥विणठी
मी उमृभवभःपूवत्रुमेवभविदूमिब्र
नैदत्रवे॰मित्रंभभयपभा॥भद्व
२ नवेमत्रमिवक्रैषविब्वभःपूक्र।

ल्म्मरुज्विवनुवविभक्तिमेक
मकघंभूमिज़ीयंममन्नुा।ग्गेस्म
यनिल्य।।ग्ब्बुब्लूवक्लियम्म
क:केवलप्रल्कनमध्वनवःपवम
मिवपवमिवउवूभा।।चभूलगाम्
भूमिबूंपगिगत्नीउवउ।।।पवमेब्र
मृभ्रवभमदमपवेबूमक्तिउवूभा
मक्कुवयमल्मिकंसगणमम्नवद
ज़ुयमूहत्किंडूंभमसमिवउद
भा।। मक्कुगिंजेलगमकनुयकहू
क्तिउभीवाउवूभा।।गमतुभूणहु
वनतुगल्गीकवः बुद्धविहू।। वि:

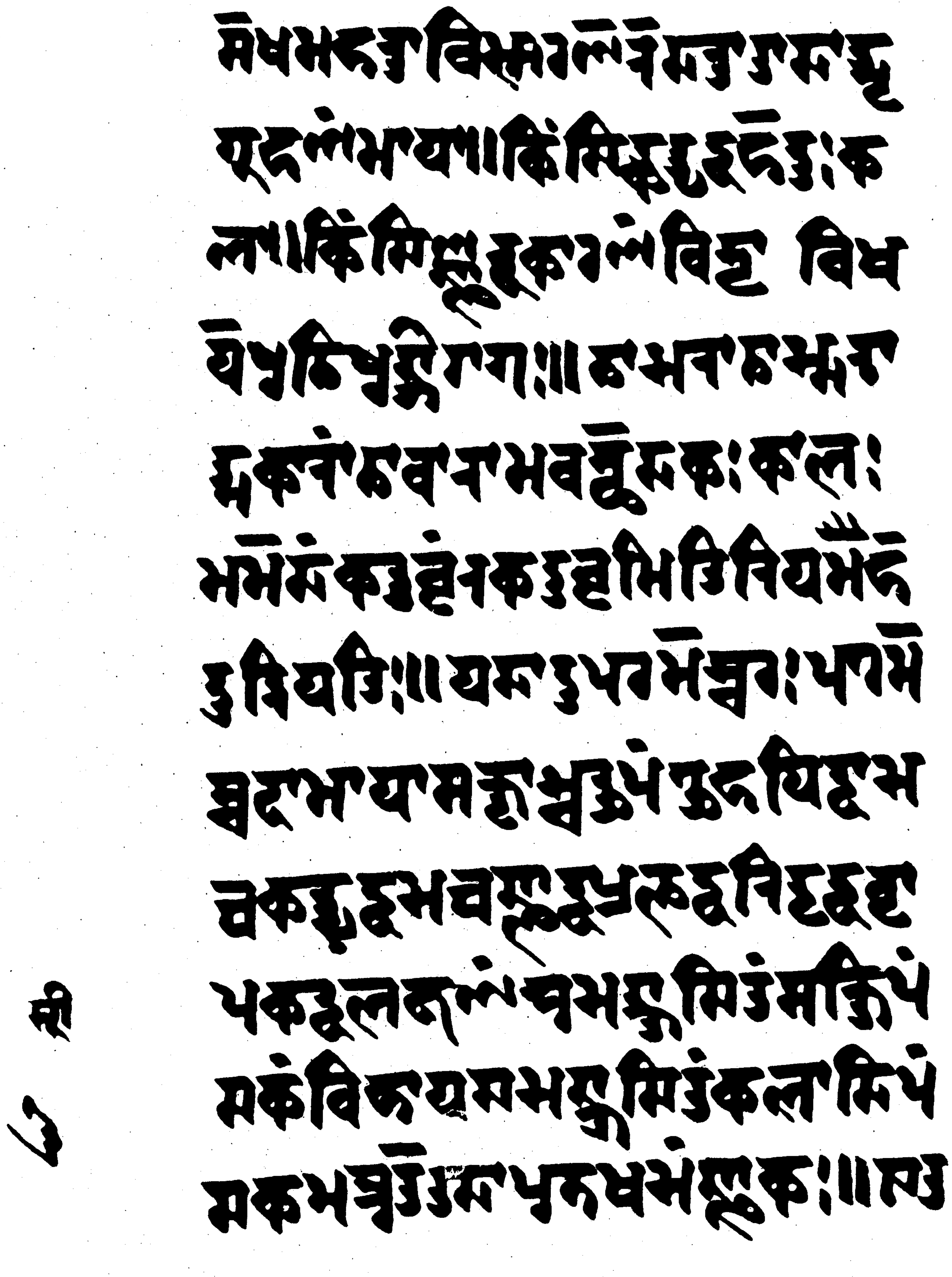

मेवउद्रूमपुकंभायणल्पभा॥ मक्र
क्तिप्वषिहूत्रंप्रलकवलंपूरुतिः
मक्कलंभनःकवलंनिह्वयमाणव
वक्ति॥ ममेमेंनममेमेंएहछिम
नमाणैनडक्कः॥ णडडयमत्रःकव
लं॥ मक्कक्ककविषयगृहलं भाण
वंमक॥ रमाक्ककविषयगृहल
माणवलिक्क॥ गडुक्ककविषय
भावंपूलं॥ णड्रैवपंमहूनेह्नि
यलिछवत्ति॥ वमवक्ककंविष
यमाणवःपलि॥ गभवक्ककवि
षयगृहलमाणवःपम॥ विभ

भागां मेडूभा॥
मत्राडूद मायवक
वक्रडुका कुपाड्डक
विषयगृहलभाणवा +

विषयगृहलक
यनवाका हुक
वाड्डक +

नामकविधयगद्दलंभाषतःपापुः
सुवर्णइकविधयगद्दलंभाषतउप
भुः॥तत्रैवपंमकर्मेन्द्रियालिङ्गव
ति+भाभाटृकाःमदनमदनउमडभा
भाभाटृकांकुपंकुपउमडभा॥भाभा
टृकौभैरभउमडभा॥भाभाटृकौ
गन्नेणगनुउमडे॥ःतिउमडभा॥तत्र
तिपकेनविंमतिउह्रनिभूरटृलं
प्रवकमभूरुत्रकमंाभद्रीवेन
ग्रः॥रूद्रकः भापकस्त्रग्नि॥वृष
यकंभलिलभा॥याविकहुभिः
ःतिधट्टिंमउद्ददनिलभभापुः॥मि

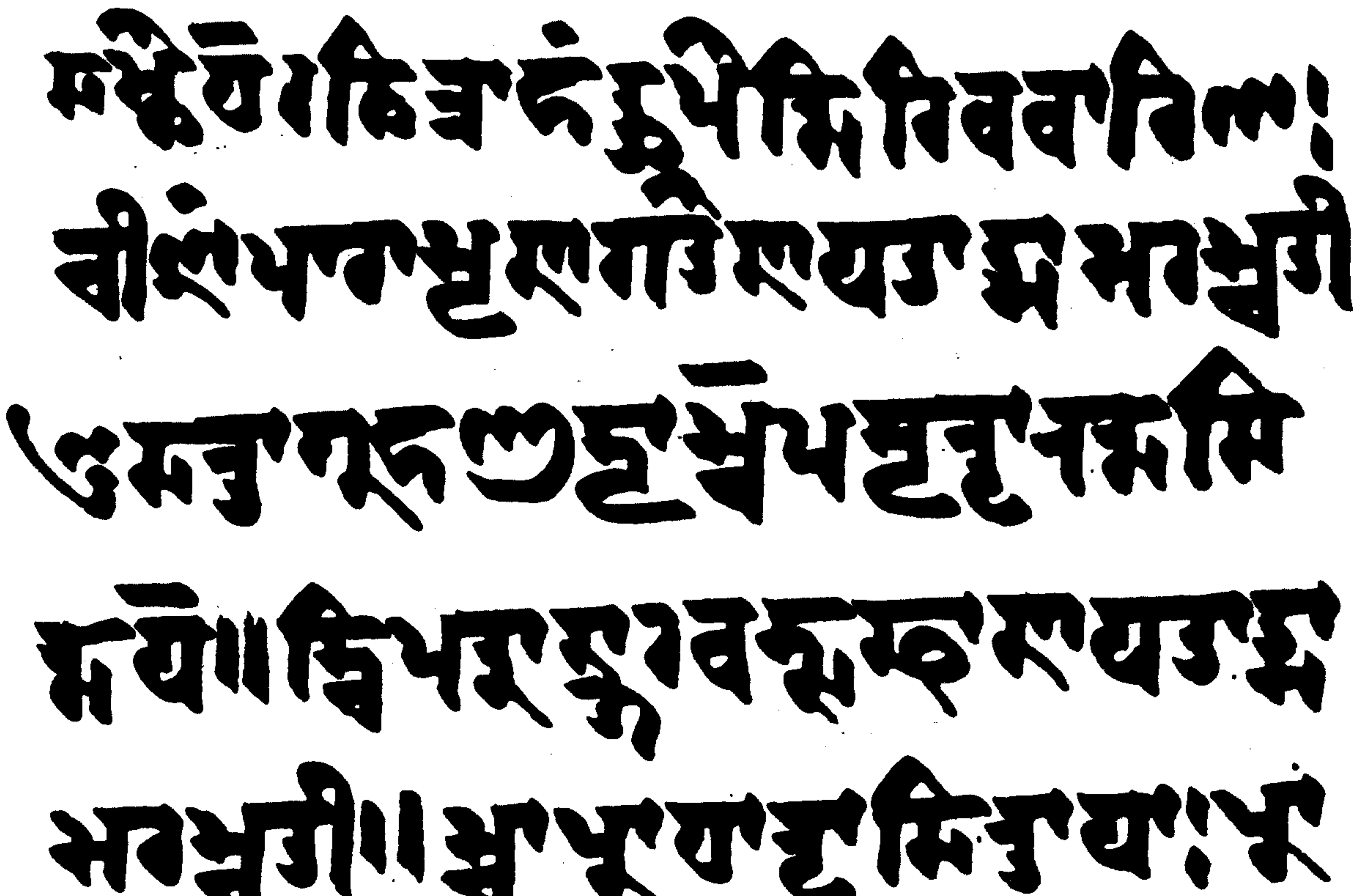

वलगगध्रूंदंउग॥ द्वितीयंउतिमे
न्यथनिव्रयैल्यउभंउ॥ ल्गगह्ल।
पम्हम्भवमेकदमणयः॥ ॐ
मैनिव्रयःभध्रग्गीथिमेदमिद्वथ
पदैल्गगह्वमकलंम्कुवृंहैममभंम
मा॥ मउहै निव्रयव्रुंहंमैनमवाध्र
ह्वमा। निव्रथेधमउहै धवहुयपूव
भभ्रिउः॥ इथेमैन्यकविउः मुहु
कवथैद्विउः॥ ॐतिनिव्रयतिलुथं
ममपुमाथः पमेव्राःमहुभा
श्री विभुगद्वनिम्वदममभद्वव्हैडमृथैं
५ कनेकदमिमभिद्रम्निवहपविक

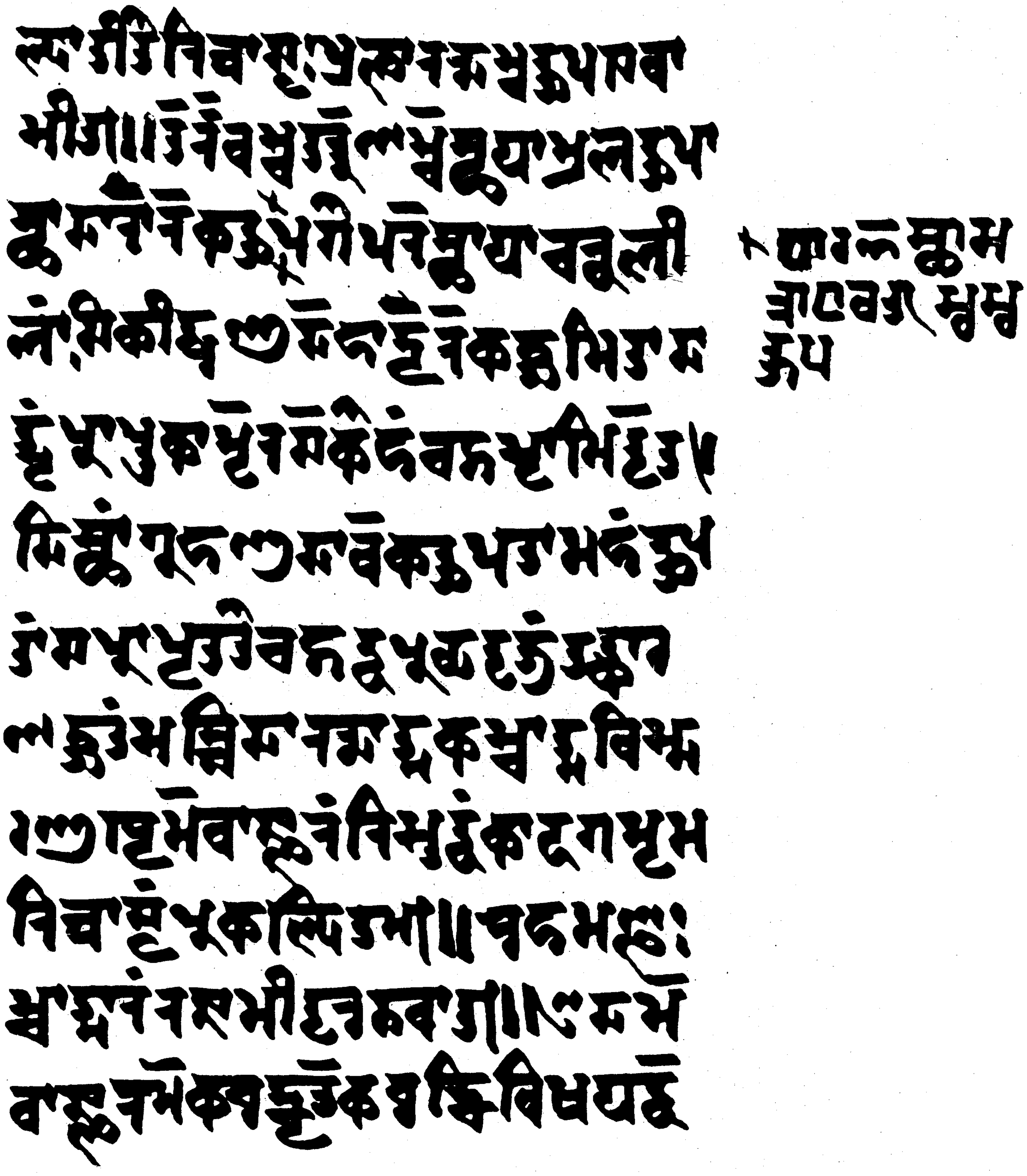

नेकठुपभनेकठुपंमभंपहुगा।उषय
घग्वठुपलमामिठेमछिवनंख्ना
ठभिकवह्निविधयउयावभिहेक
ठंहुंठवगि।यघवकृपवापीउन
गामिल्लानभिकवह्निविधयउ
यल्लानमैकैथमंडहेकठुपहुं
ठवगि।उषनंहुंनभूउिठमभा
ननंलीवगाउह्लननभिकवह्निवि
धयउयाभायेहेकठुपहुंठवगि।प
ह्मिकंलेदिउमक्लानह्लं।ओयं
मी भभिघ्नहृघ्नुपाणिउयाविघ्नक्
१ मठुपूणना।उहेंवभायालिपनेहु

कडुपेकल्पन म्रकेमङ्कृनेयमभा

वेवपभमेब्वःभ्रकुपविभ्रडभ्रम्र

किभनंपउवना॥ डमैवनिनुलेवा

भडुपडीडेपिाभवङ्कृमवकद्व

हुमिनलवनवदभिमलभाङ्कवलो

ब्वाभिमंङ्कृकेठवति॥भकलाङ्कृ

नवठभकडुग॥मभृयंभयान

भाभभिषुवापिलकाव्लड्ढकु

वल्मतीवभ॥ ब्वनभ्रभूमावड्डके

मवमनूमकठ्वाचभ्रभयःकेमः

भवेपभभठम्रषपु॥भउफवभु

लभ्रकभूपंमलयभुनभिङ्कृमूडे

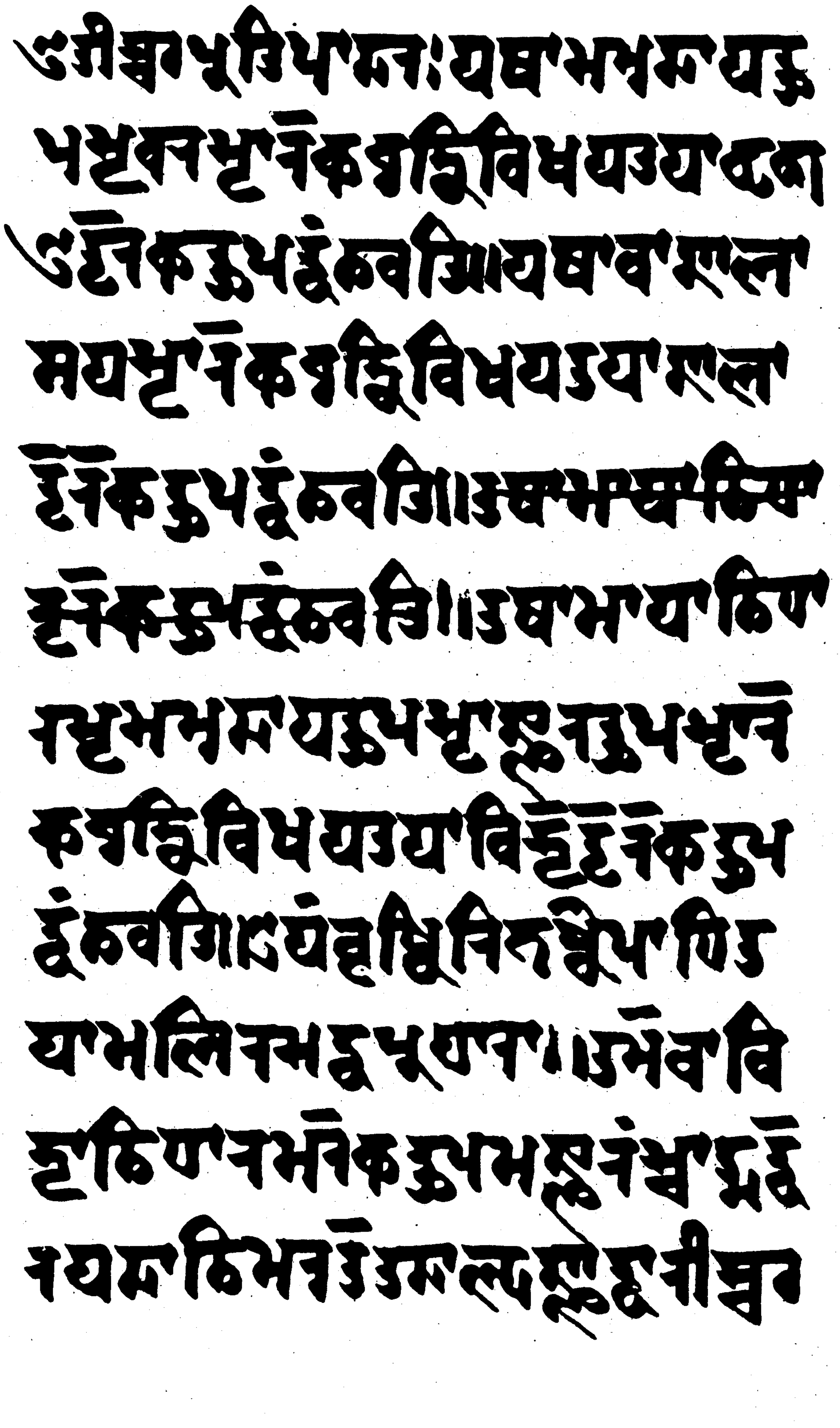

मी

१

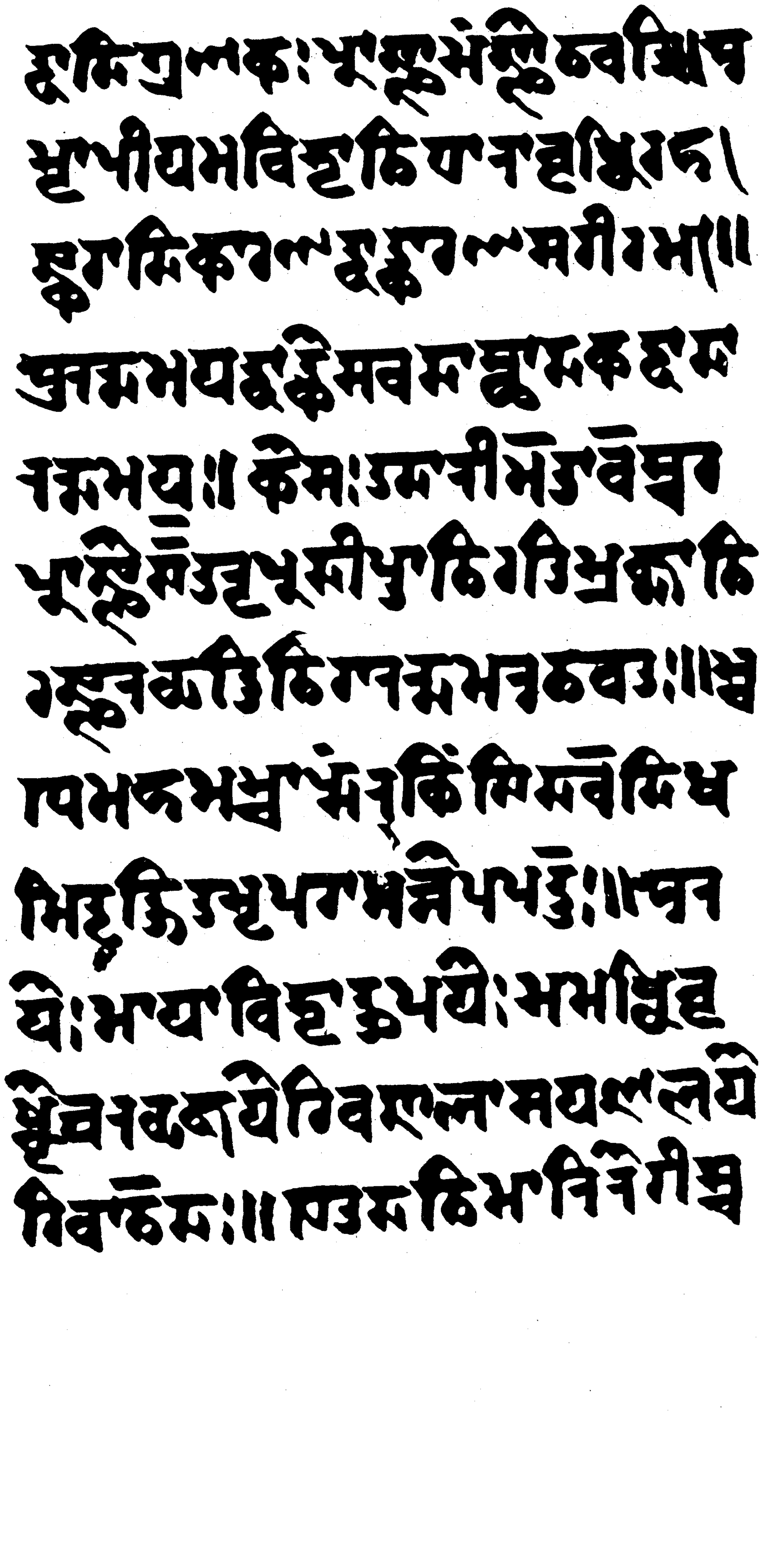

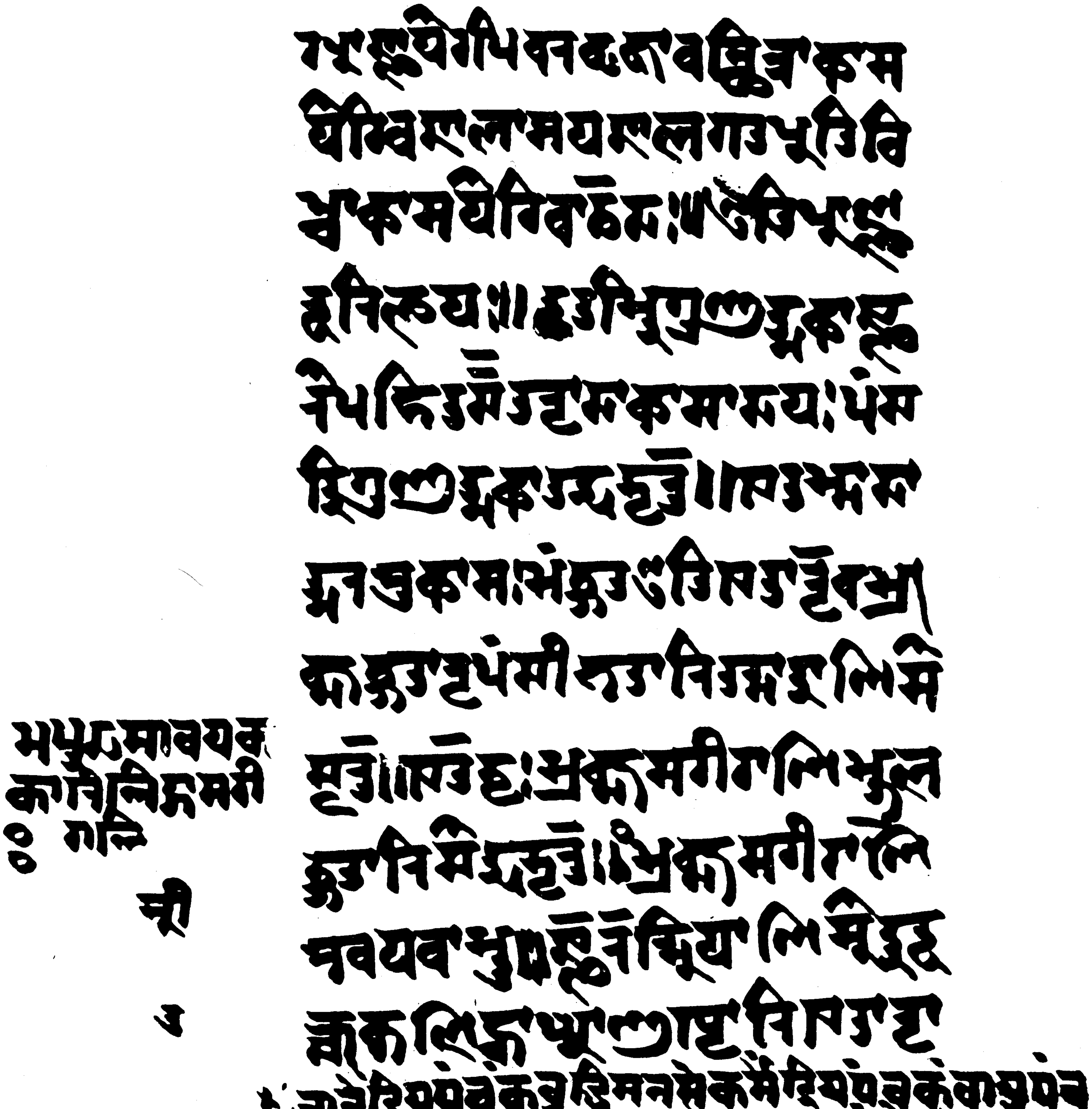

कमामीनंभाहिकं सहिहमुहः ५
की
घट्कहूमेम्नेध्दहूत्रै॥ वड्डिमभनिद्वि
यग्ह्विकत्रुः कवल्घट्त्रि॥ भनेकभ
मंकल्पविकल्पद्विकत्रुः कवल्घ
त्रि॥ नयीरेवमिरुन्दह्नुयेगेत्रह्मवः
नेतभवनकम्मामिगस्मंहिकंसे
हुउल्हत्रे॥ नेतधंपूकसाद्मकहू
म्रहिकंमकदह्नभ॥ ओयंशहि
ह्लनेद्भिये: भनिङ्भडीविह्लनभ
ग्र: केसेहवगि॥ मयमेवकडुह्रे
क्रद्भभापिह्न:॥ पिहू ह्लिमानि
हूनेहलेकपरलेकगभीहूवद

विकिं ल्हीवउहूंगु॥ भनभुहूनेङ्ह्निथिः
भदिउंभम्रनेभयः केमेछवडि॥ क
मेङ्ह्नियलिवक्कलिभफ्रपाप्र
पभुगाहृति॥ रउंभनरकमम्री।
मंरलिंसेछः कूमेल्सिघहूंगु॥ वय
वः भूगुपनहृनेम्रनभभनःभू
लेनभभूत्रभनवत्रभागूकुन
* श्रयानोनामानाम वउंहूनेनविव्रम्रभनवनापिल
* मनवान्याघाहिस्या नवनी मगीरवउी॥ उम्रनेनभकक्षभुगी
यङ्ग्वगभनवना॥ भभनेनभम
श्री गीरभहूगउमिउपीउ्नवपनमिं
७ भभीकव ल्कवः॥ केमिङुनगङ्गा

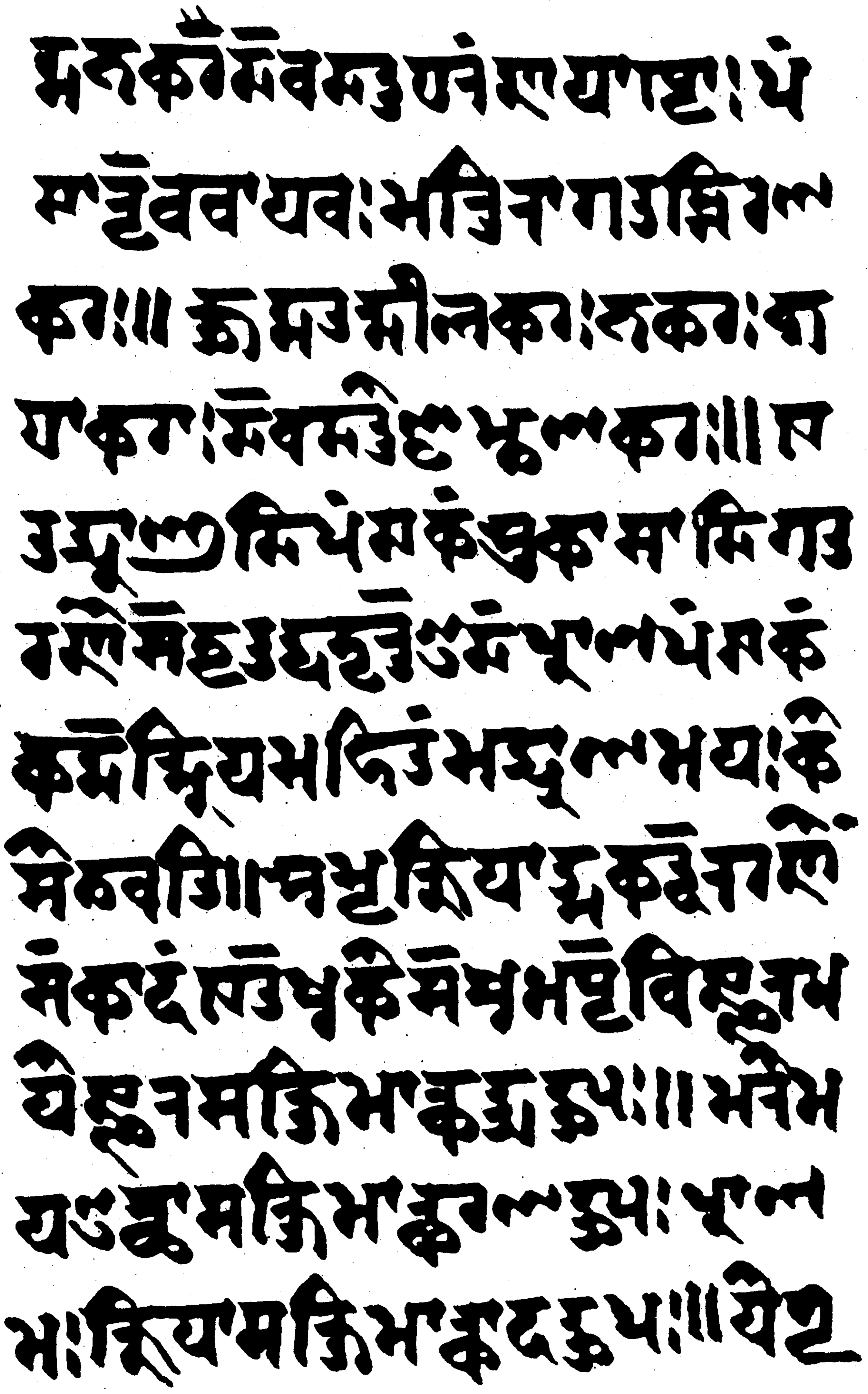

[illegible]

मलयभुनभिउमिमैमृडोऽउमिदिरापृ
गहनिलपः भभ पुः॥ गउफ्लुप
फिउंमैयृउंलभैकवगि॥ उिल्लेभैभय
उः कल्लेपदिउडुग॥ भफृपीयं
हष्ठिः भुलमगीरपेवयप्रफ्रु
फ्रउैवप्रफ्रमगीरभा॥ विह्रुम
यफिकेमउयंहगुद्रभनभयह
ड्रप्रः॥भउगवभुलमगीरलयभु
नभिहृमृउ॥ गउैभ्रउफ्लउैलभैउम
नीभैहृउिफिः भ्रफ्रविधयनउकव
उः॥भ्रडुपिमभीषुहृषुभुफ्रपदिउ
भ्रउफ्लउैलभयेम्रवनढणवउमव।

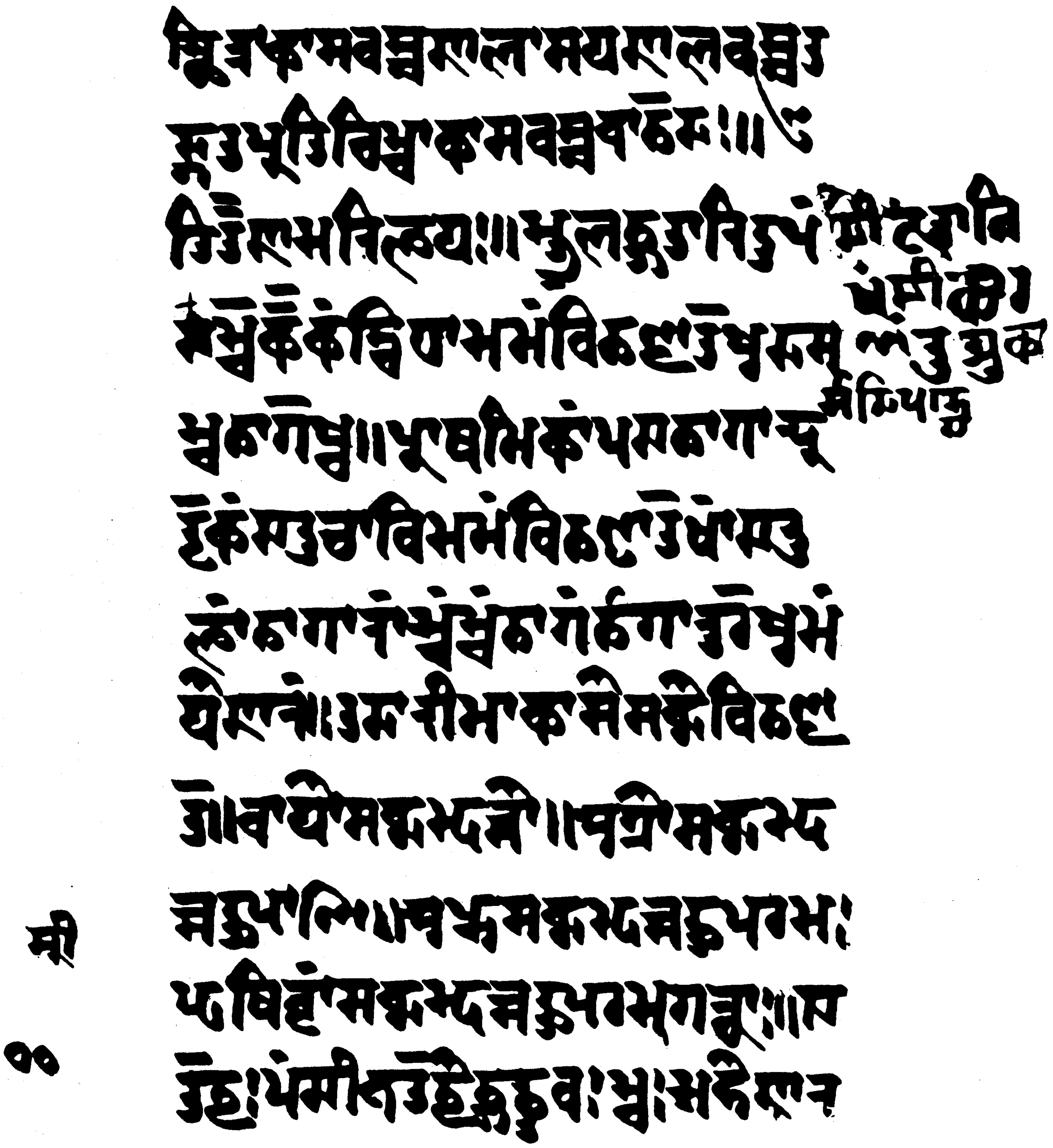

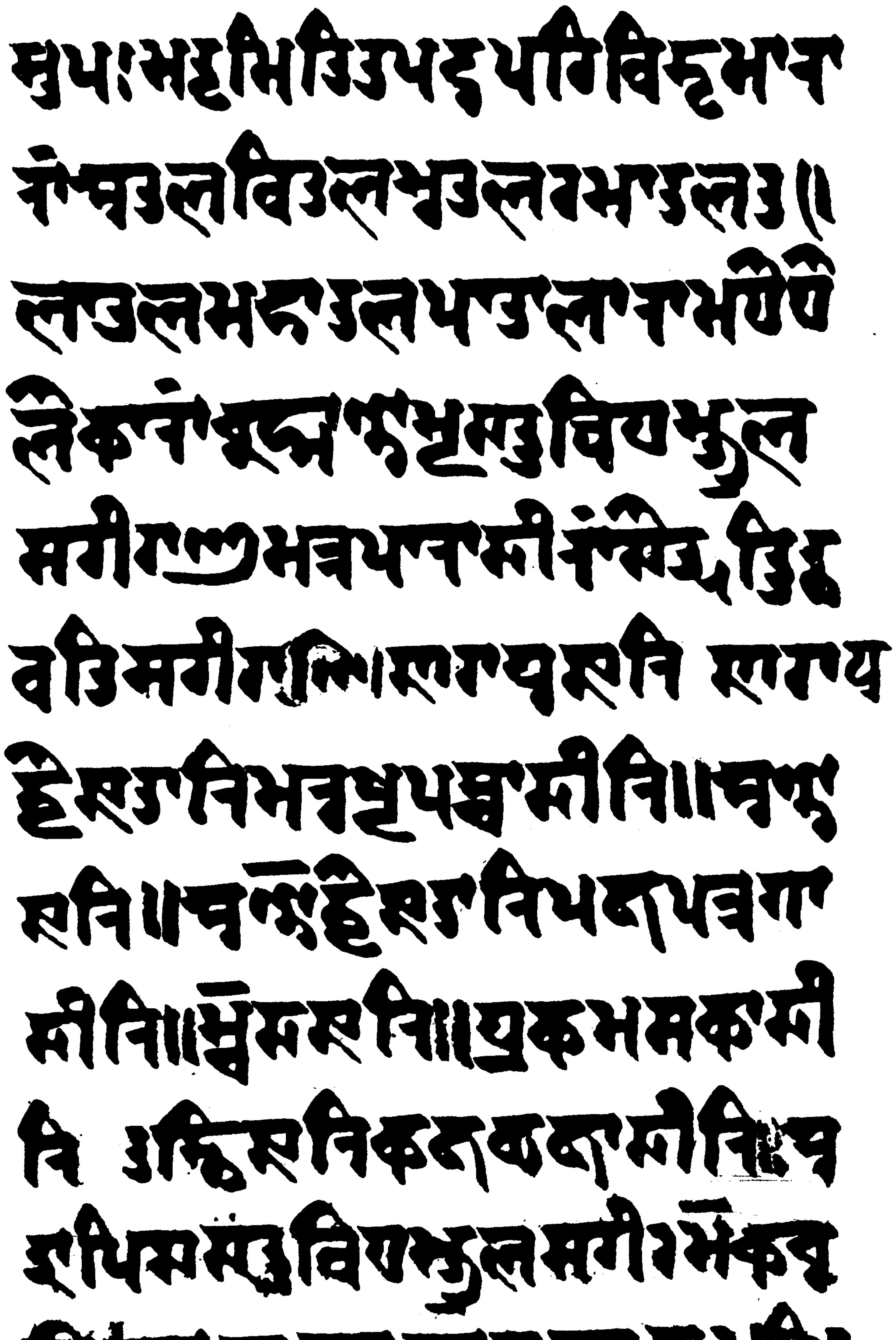

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

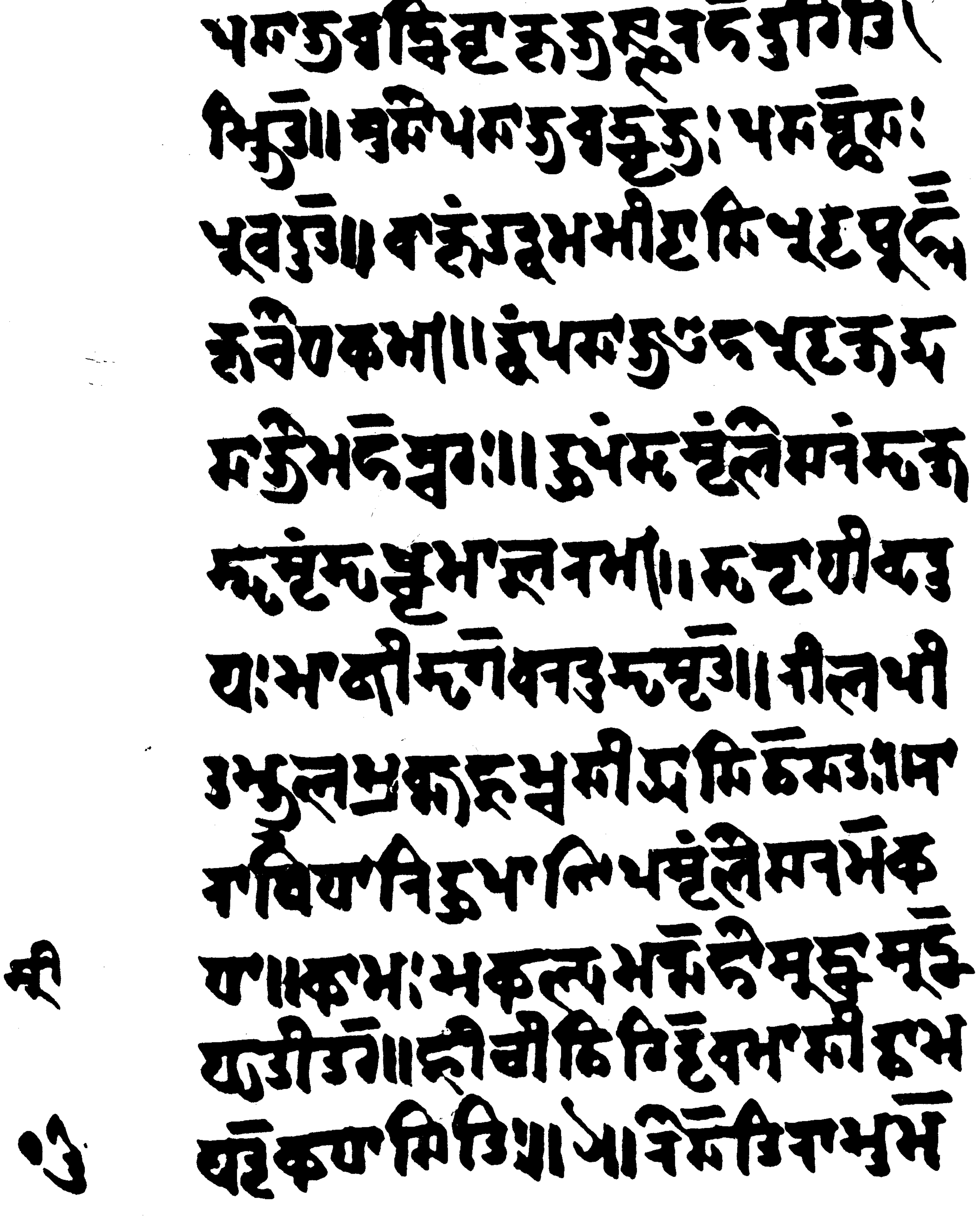

दृधनवडिंयतिनवयं॥ भ्रयंउष
विपहृनिठभयेझसंविन॥म
भुठतिपृयंठुंनभसेहृमपंमकं
वहंइयंबून्हठंपंलगन्हृपंउैद्वयं
भुयंउषविपहृनिठभयेझपनं
विन॥नभिुठतिपृयंठुंनभसे
हृमपंमके॥ सहृंइयंबून्हठंपंल
गन्हृपंउैद्वयं॥पंवस्रिमिलले।
चीधृमेवतिद्वरमिधं॥मठिव
भस्त्रिमनकःद्धिहेंडुंपनभनी॥उ
पेहलनभठपेद्रिभस्त्रिमनमवसुति
भभणिभवमऊदद्वमयेवघ
ववद्धिः॥भविकल्पेविकल्पव

भभाणिह्वि विणेद्गमि॥ द्गृभस्त्ववे
णेनभविकल्पउमहृउ॥ कभाहृमि
उगाहृहृभुग्न विद्वैवमेउनंमृणेद्
हृवविड्रिणंभभाणि: भविकल्पक:
मभङ्क: भत्रिमनम्ह: भपृठिइ्रउवलि
उ॥ नभाीतिमक विड्रिणंभविक
ल्प: भभाजिउ:॥ भ्रनकृगिभावेम
म्हृमस्त्रणेहृउ॥ निविकल्प:
भभाणि: भृनिवउभुलमीपवं।
हृमींववम्हैमेपियभ्निकृभिंत्र
श्री वभुधिभभाणिहृ: भमइनभक्रु
पप्वषक्रिउ॥ भावल्केकाभंवभु
१२ भत्रिमनम्लनभ॥ ऽंटवाद्धि

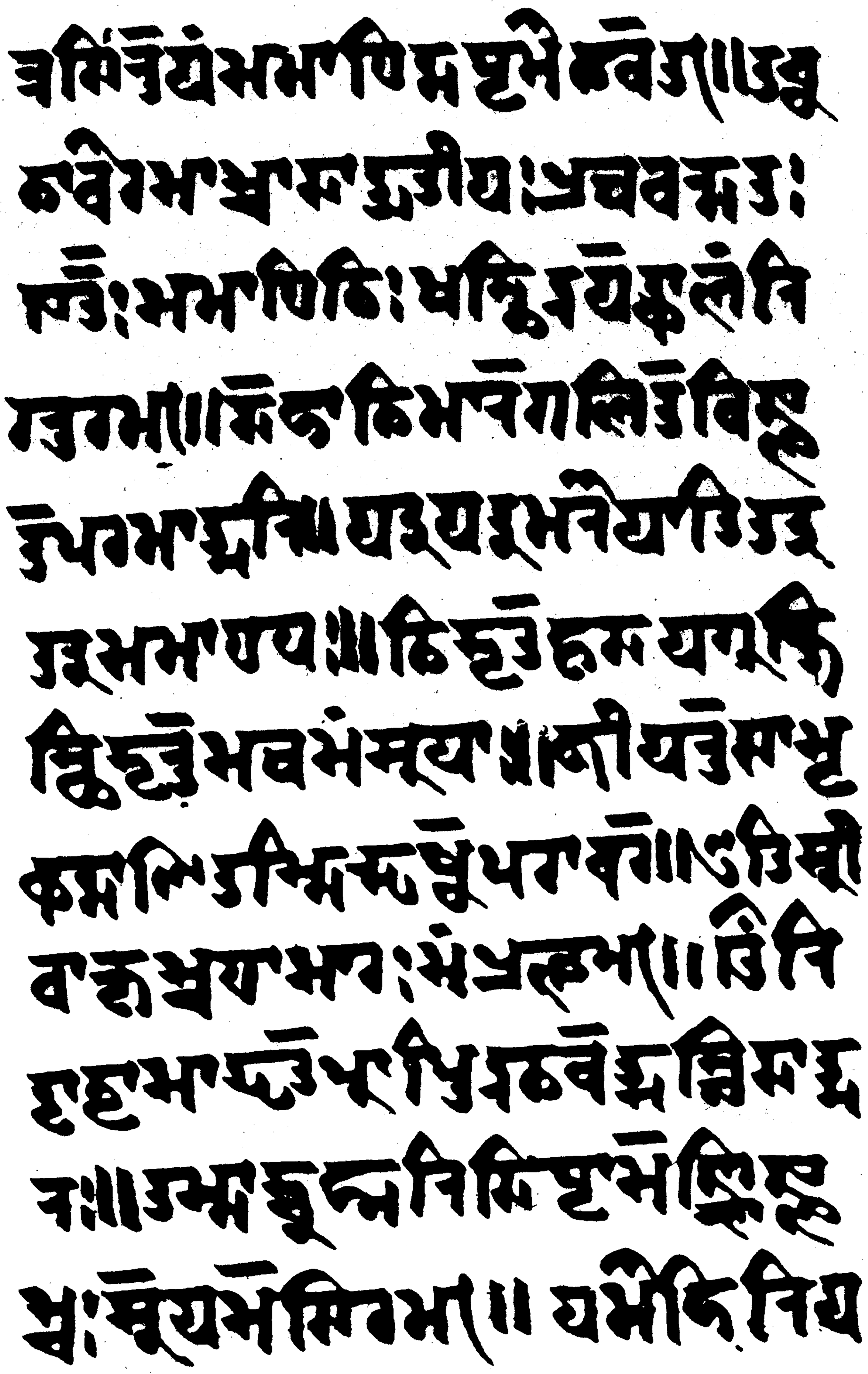

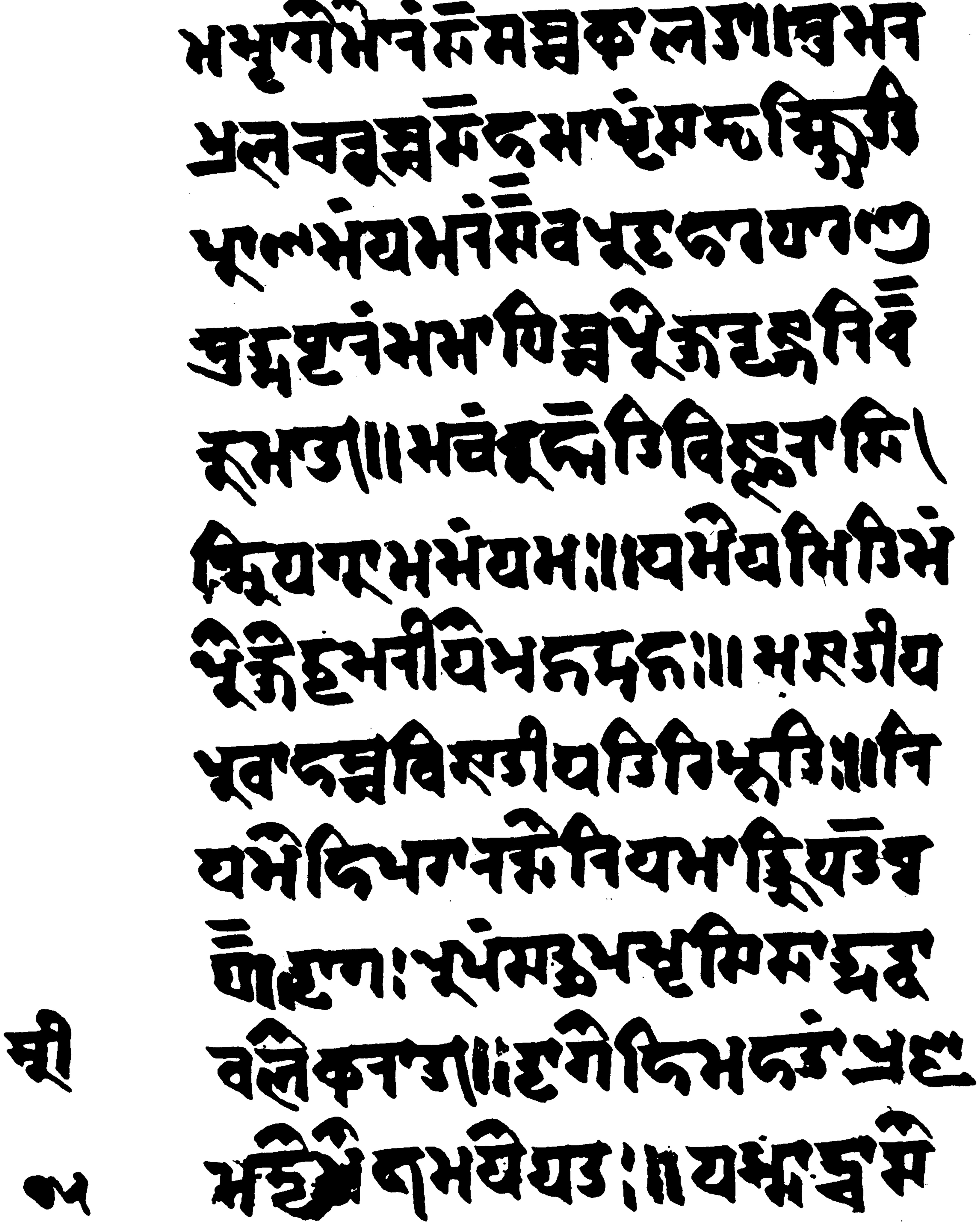

निवत्तेपभूभूभवभभद॥यम्मेवं
येगिठितभ्रूंउम्हलेम्रवमवणै॥८
त्रिउवम्हवेक्षेवंभउंभदलभंक्षि
भा॥ गिरभेवेत्रवलावंभूयत्रै
भूम्लवफिठि॥त्रुफवत्तुमभष्टेल
वेयभ्मित्रविहुत्रे॥ येनेकंभउंह
धुंभम्रेगेविलवःभद्रउ॥ कलव
म्रवक्लुवंभूम्लमीवंनिभेधउ॥क
त्लमच्छेवेविष्टेउेहापणुवम्रेंहयः म
भ्रूपेवैवठवेहभ्मित्रलभूंभूम्लमि
त्रुनं॥त्रुभवउह्विम्रनीयत्रेउम्रप
वमवं॥भिडंयम्रवठ्ठउभिविह्व।

ञिष्णुनभद्वये। यम्मिञिङ्गःभम
विष्णुभुद्दैभिङ्गभवंळ्वेग।।यम्मले
भवलेकनंयम्मलेम्मितुवन्नुनें।।प्रल
वङ्गःभविल्लियेयेट्टैभेगमल्येगिनं
मङ्लंभउंविट्टम्देमून्नलिली
यउ।। वैव्रैवैवभमानङ्गभलमूस्तु
म्कवल्वगा।। म्दर्षिंमून्नभयीम्व
मट्टैमून्नभयंमलगाउ।। भम्भिुः
पभैमलनवभागूवलेकिनी।।
म्तुञिभवक्कुउंधमून्दठुनेवंळव
मी नउ।। निग्यिःभवफ्तीनंभूग्मु।
०१ यभःभउम्टूउ।। निपणंभूपंमम्टव

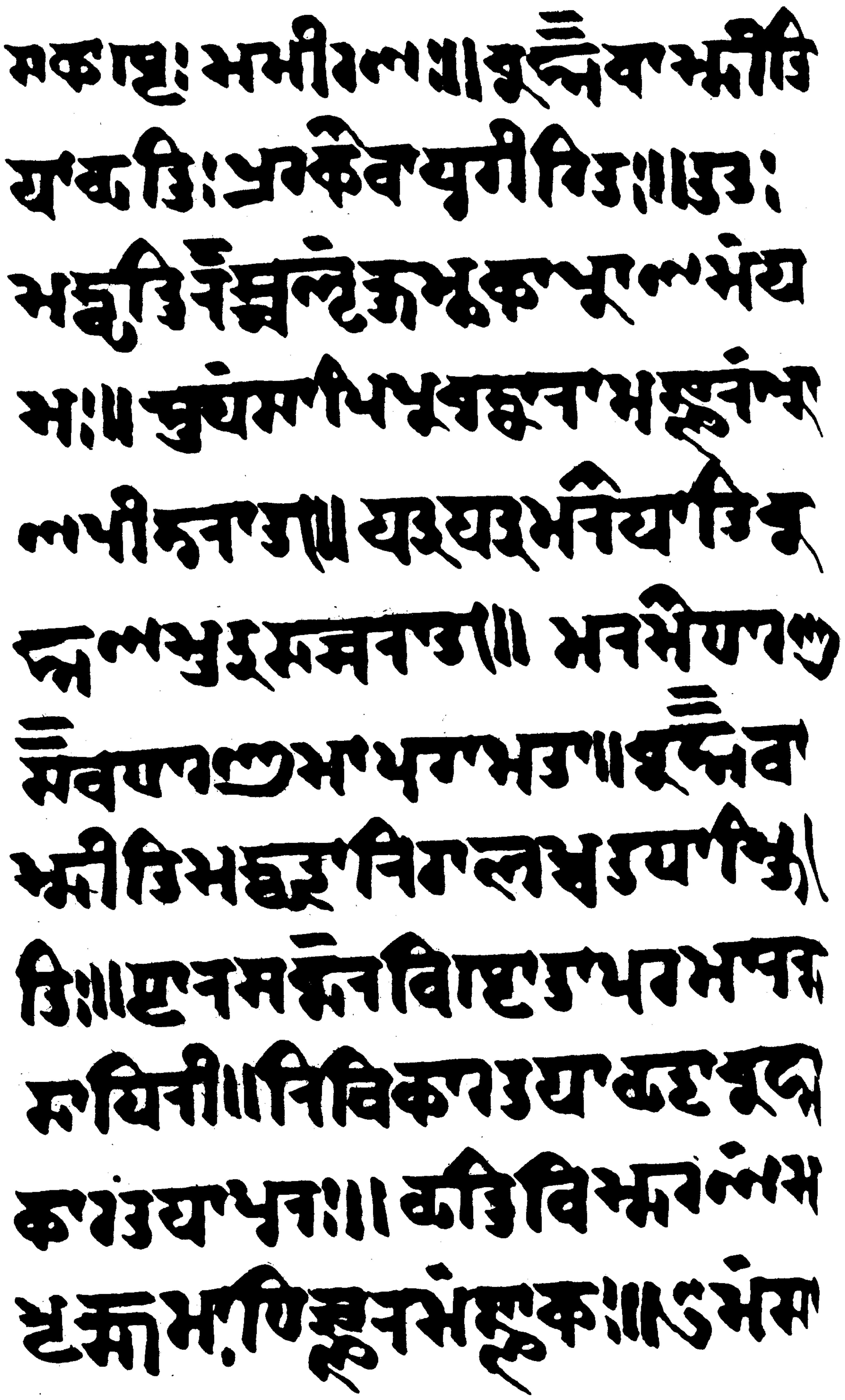

[illegible]

श्री
७१

[illegible]

273

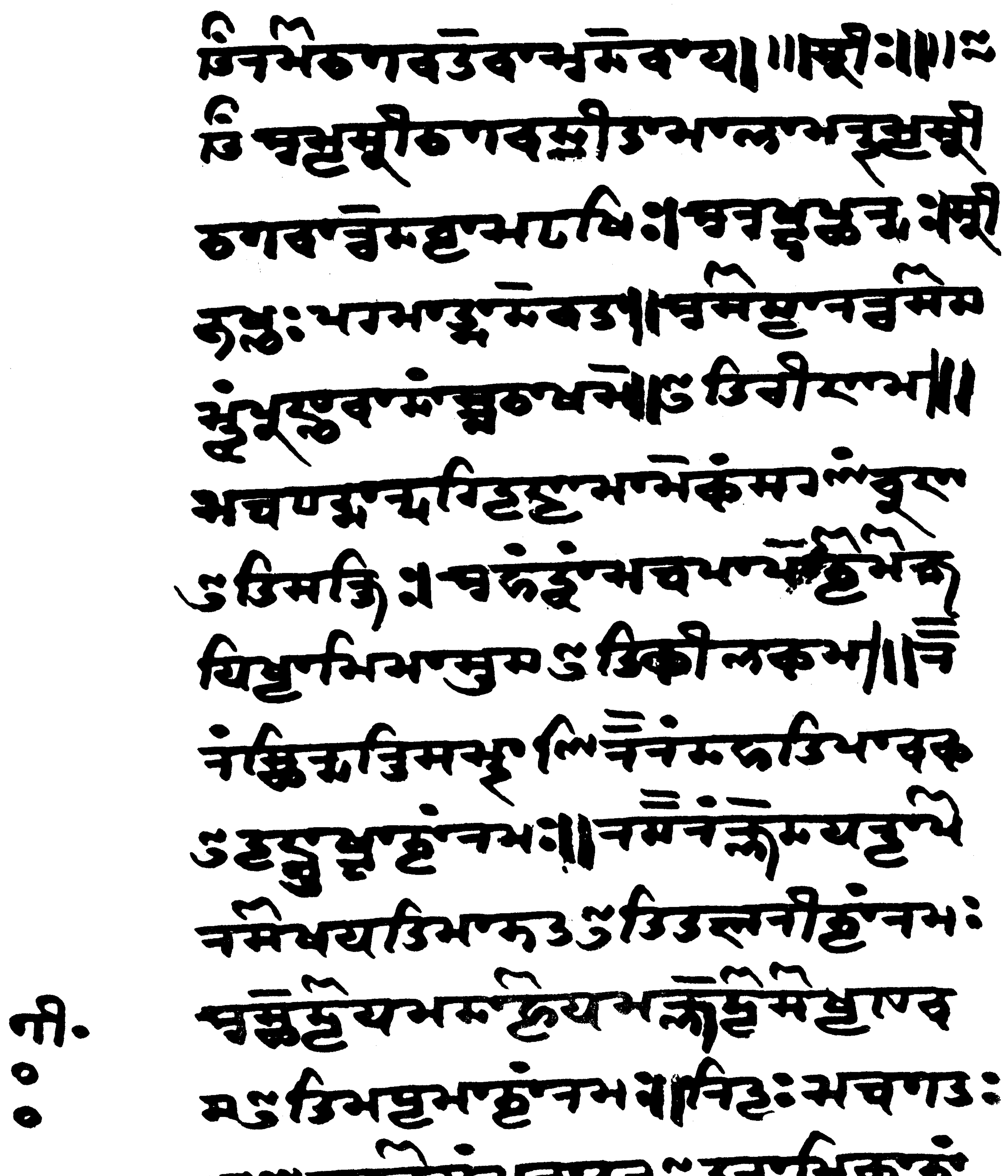

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

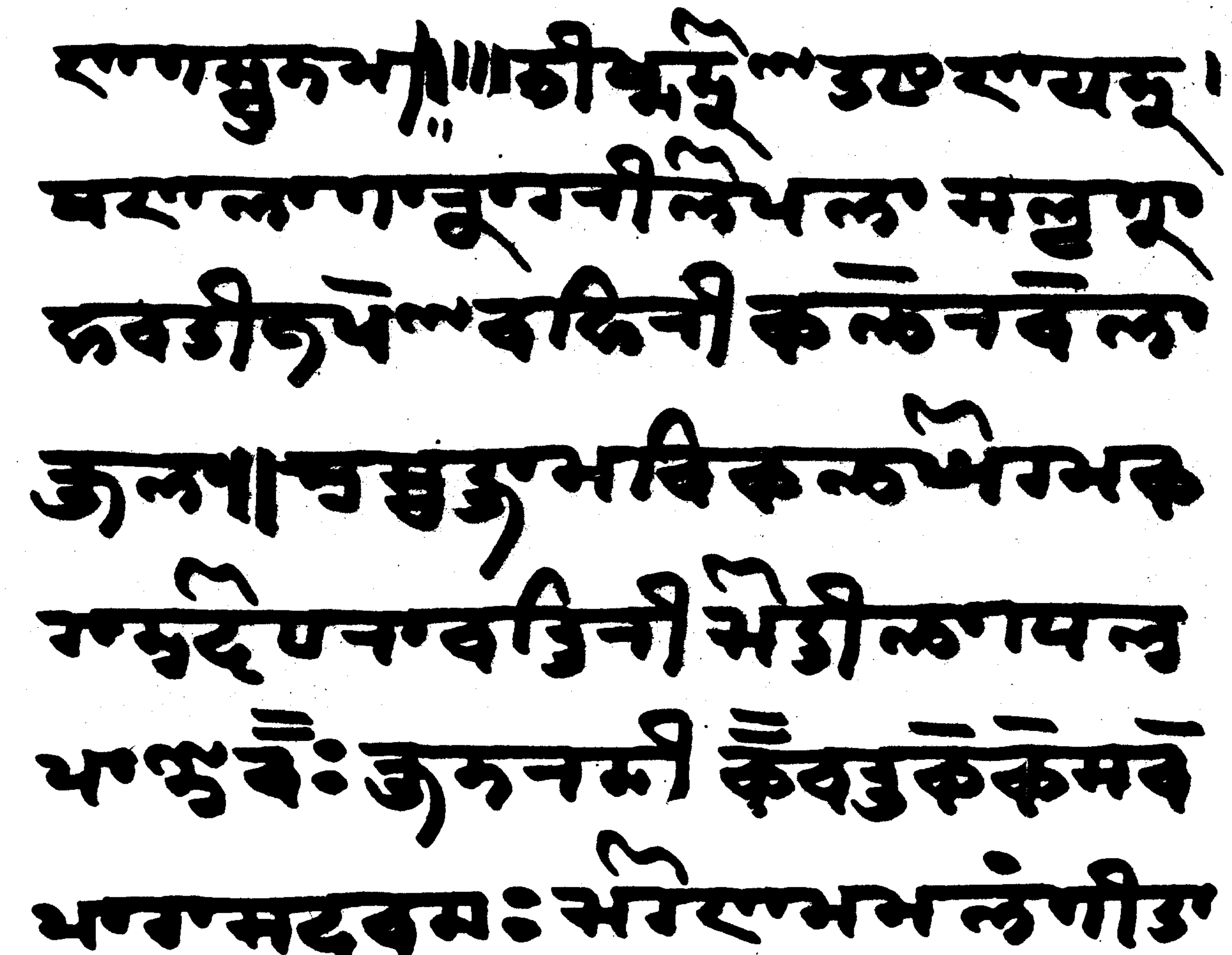

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

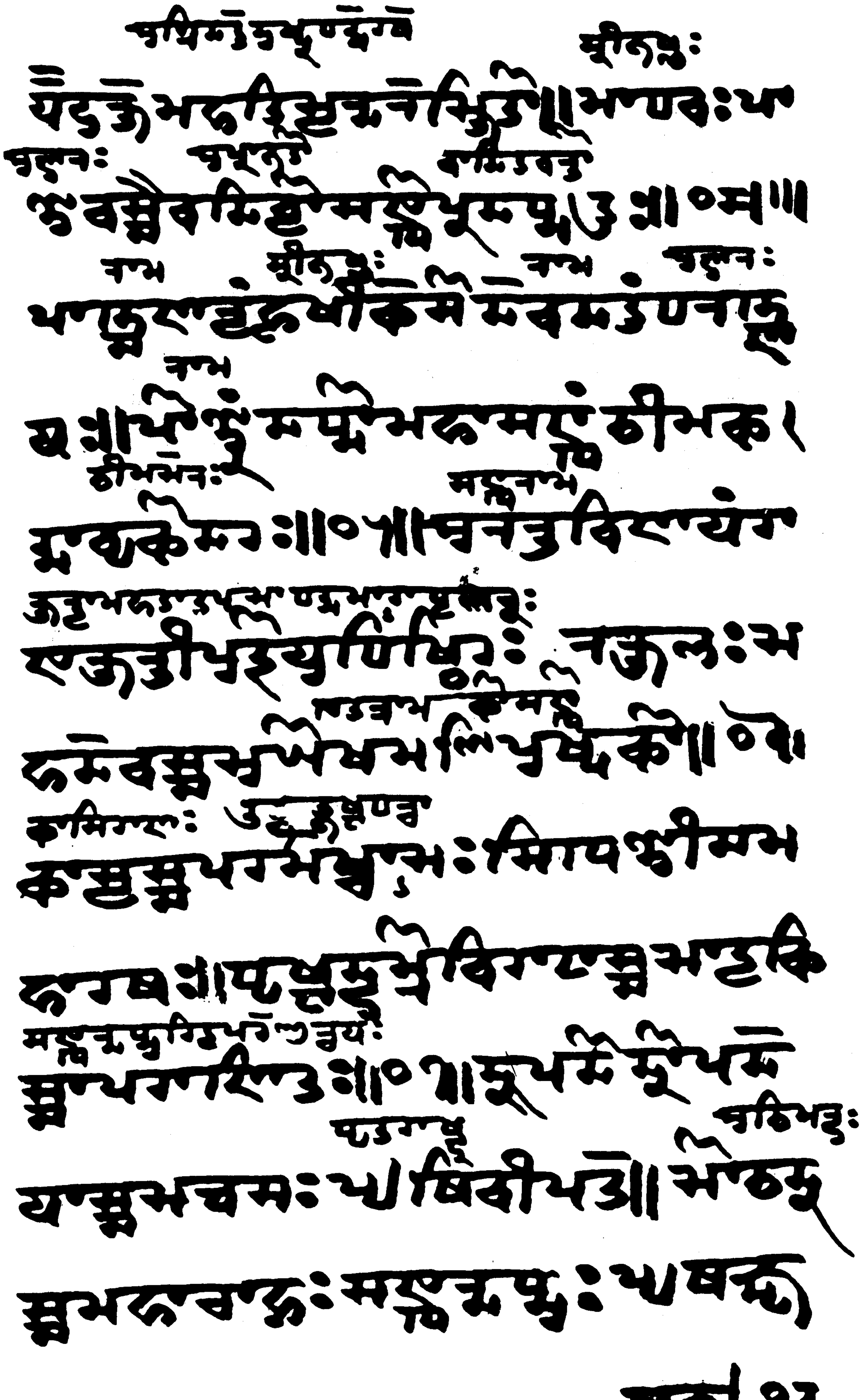

[illegible]

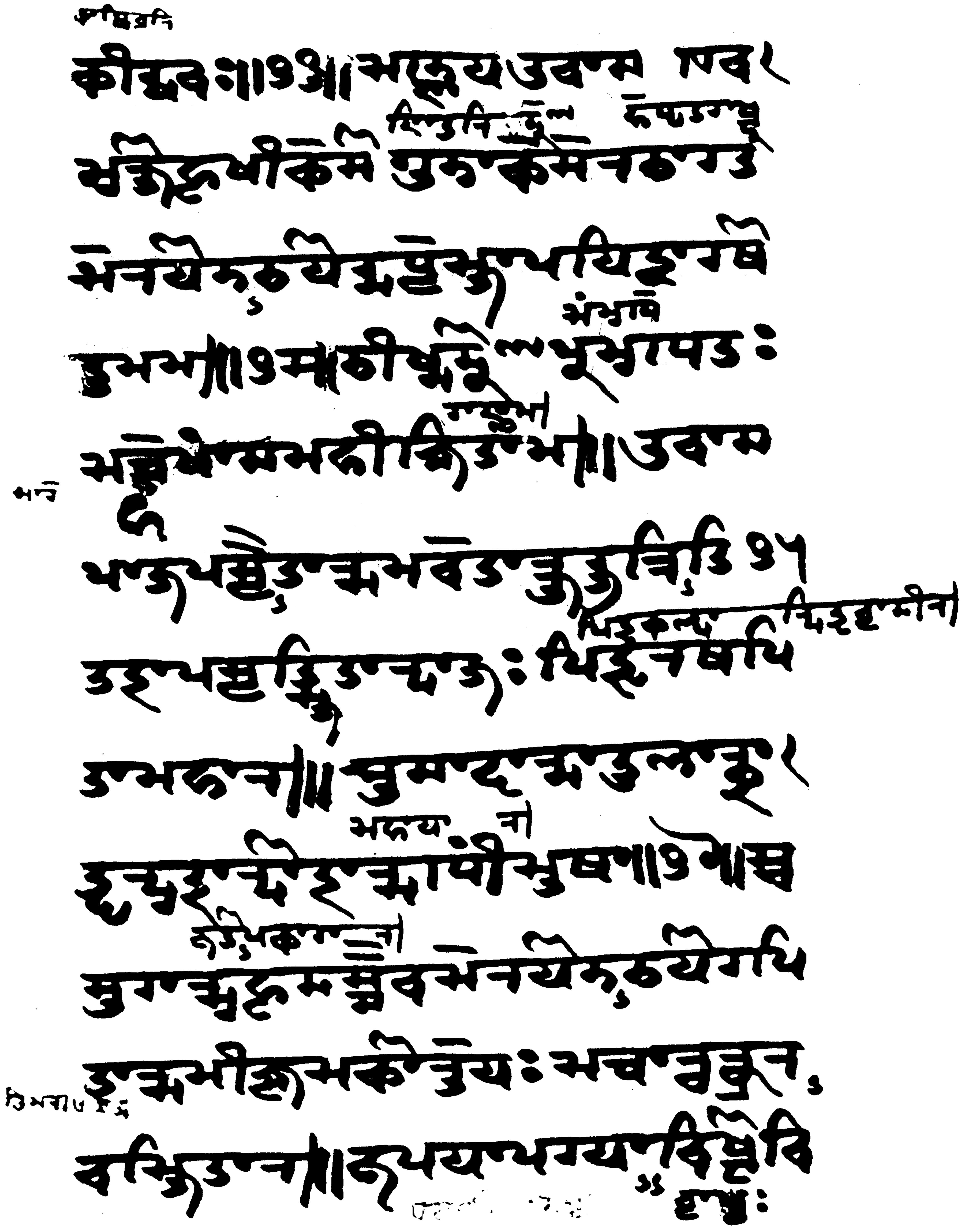

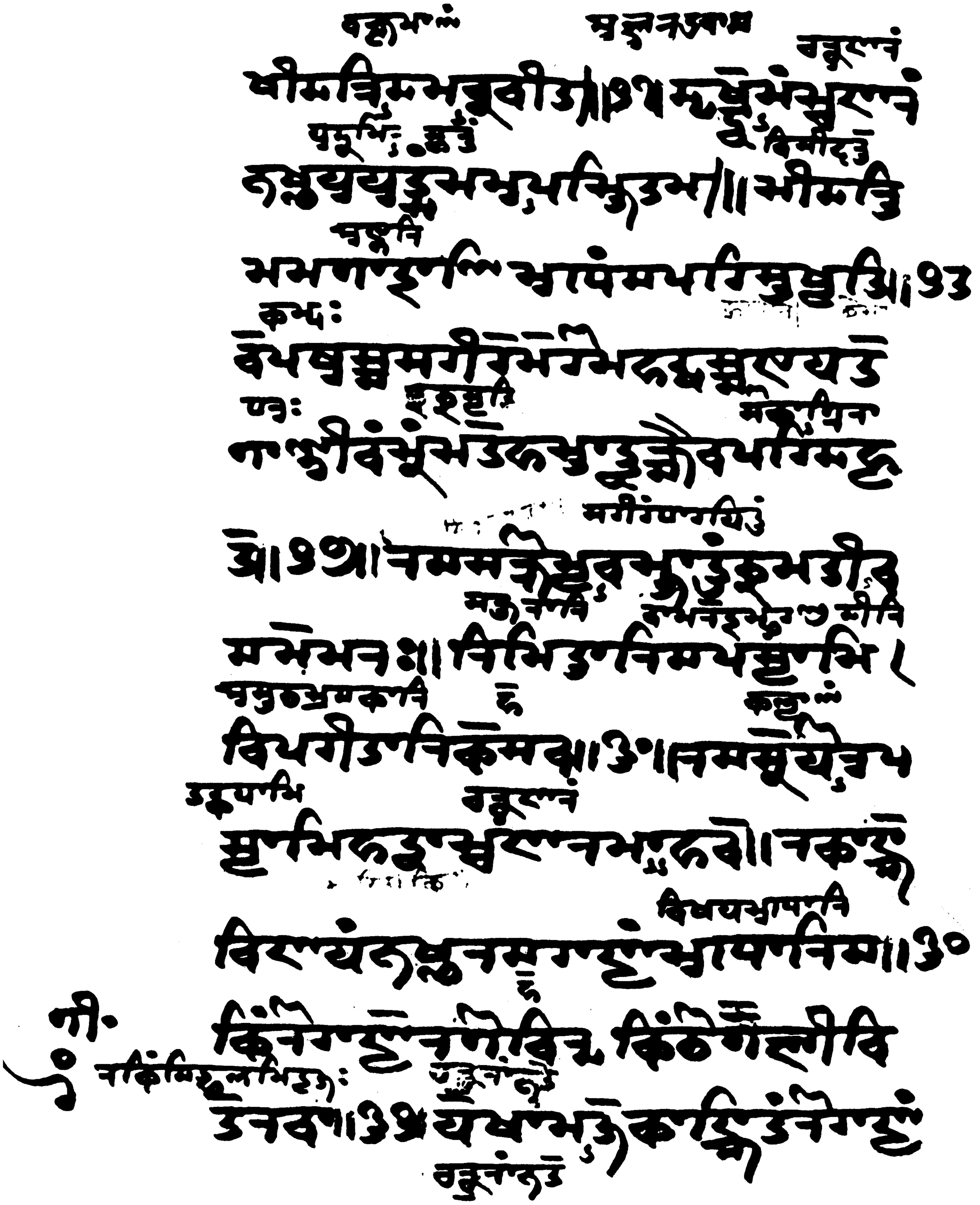

[illegible]

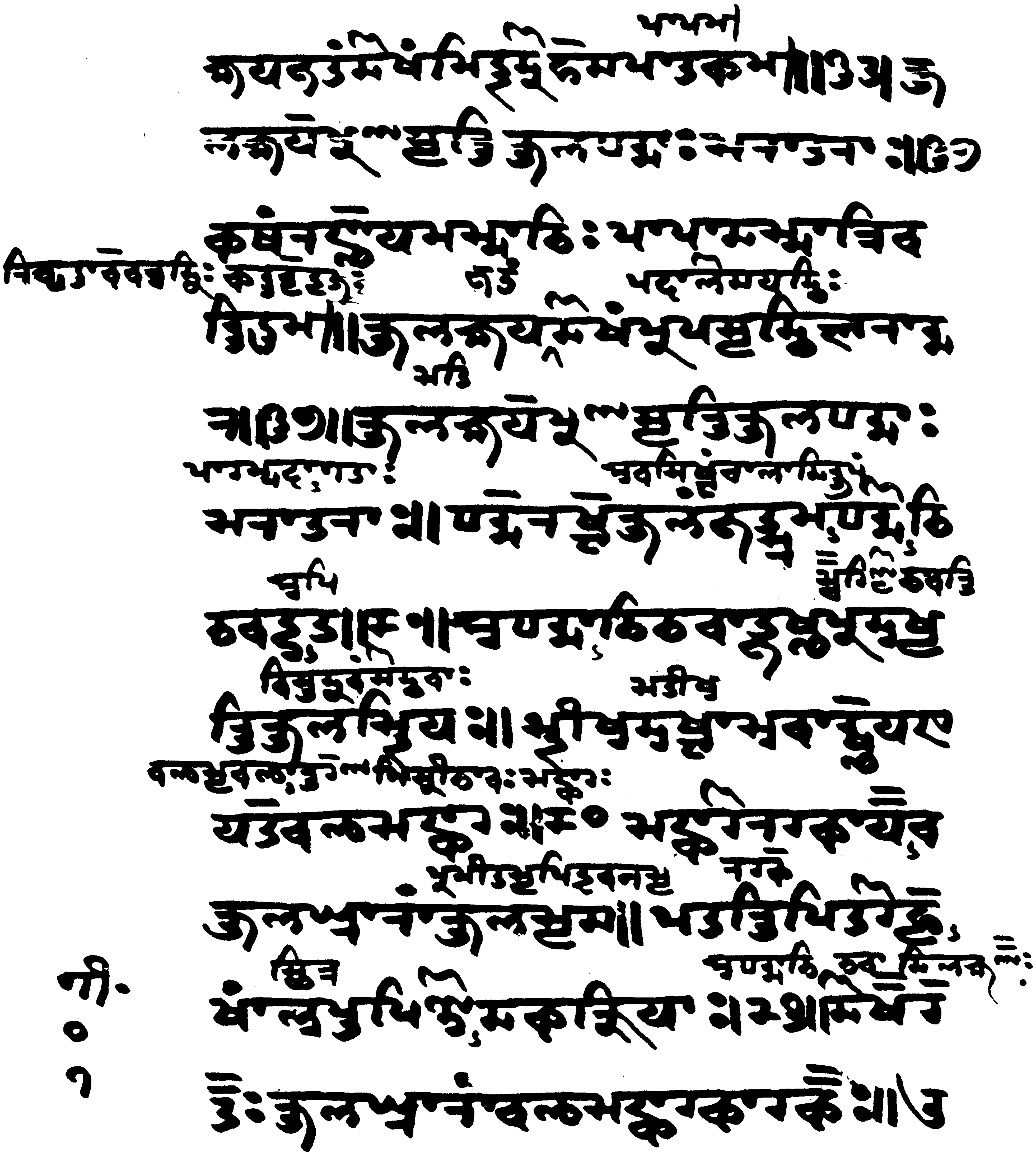

[illegible]

[illegible] 23

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

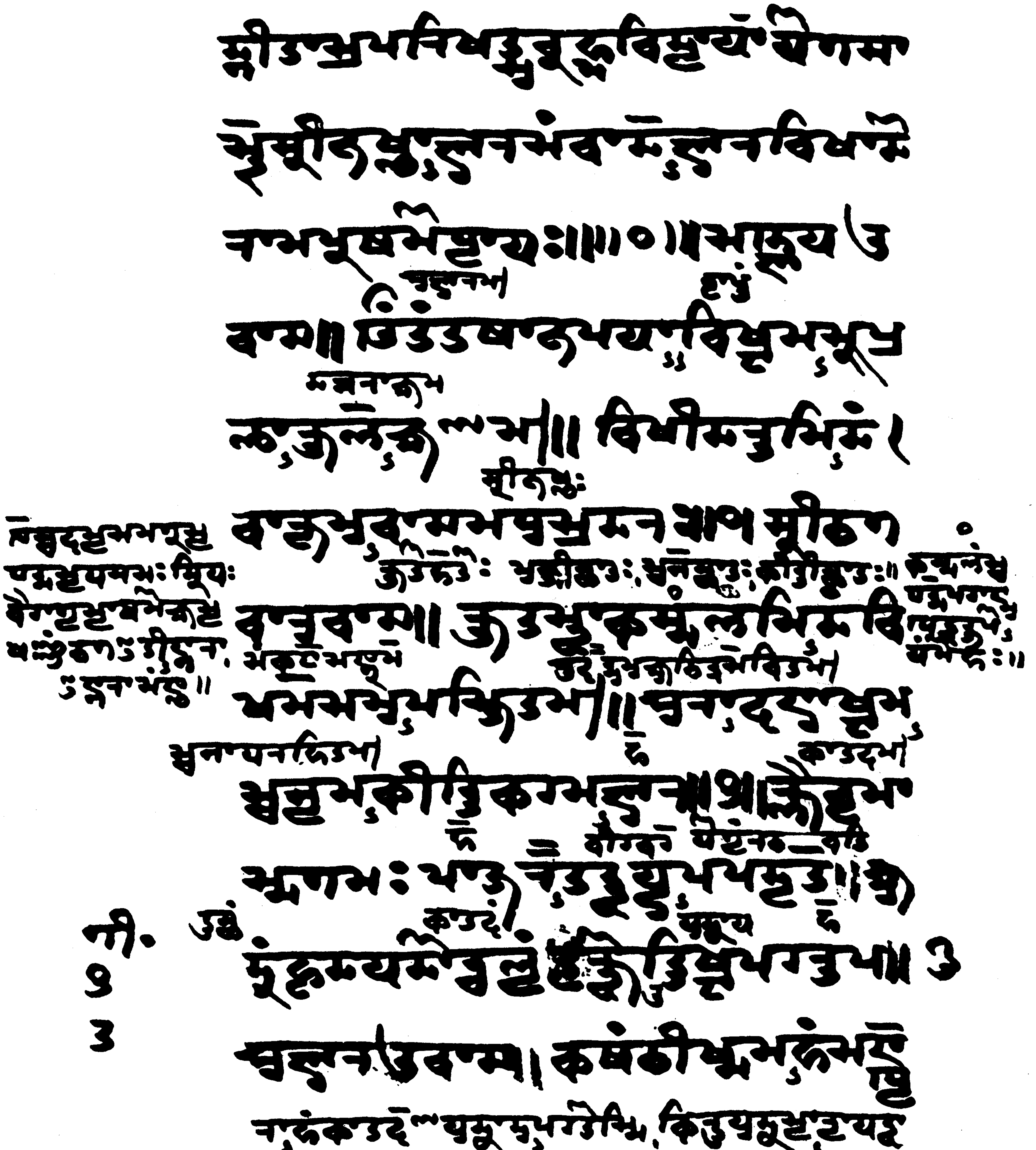

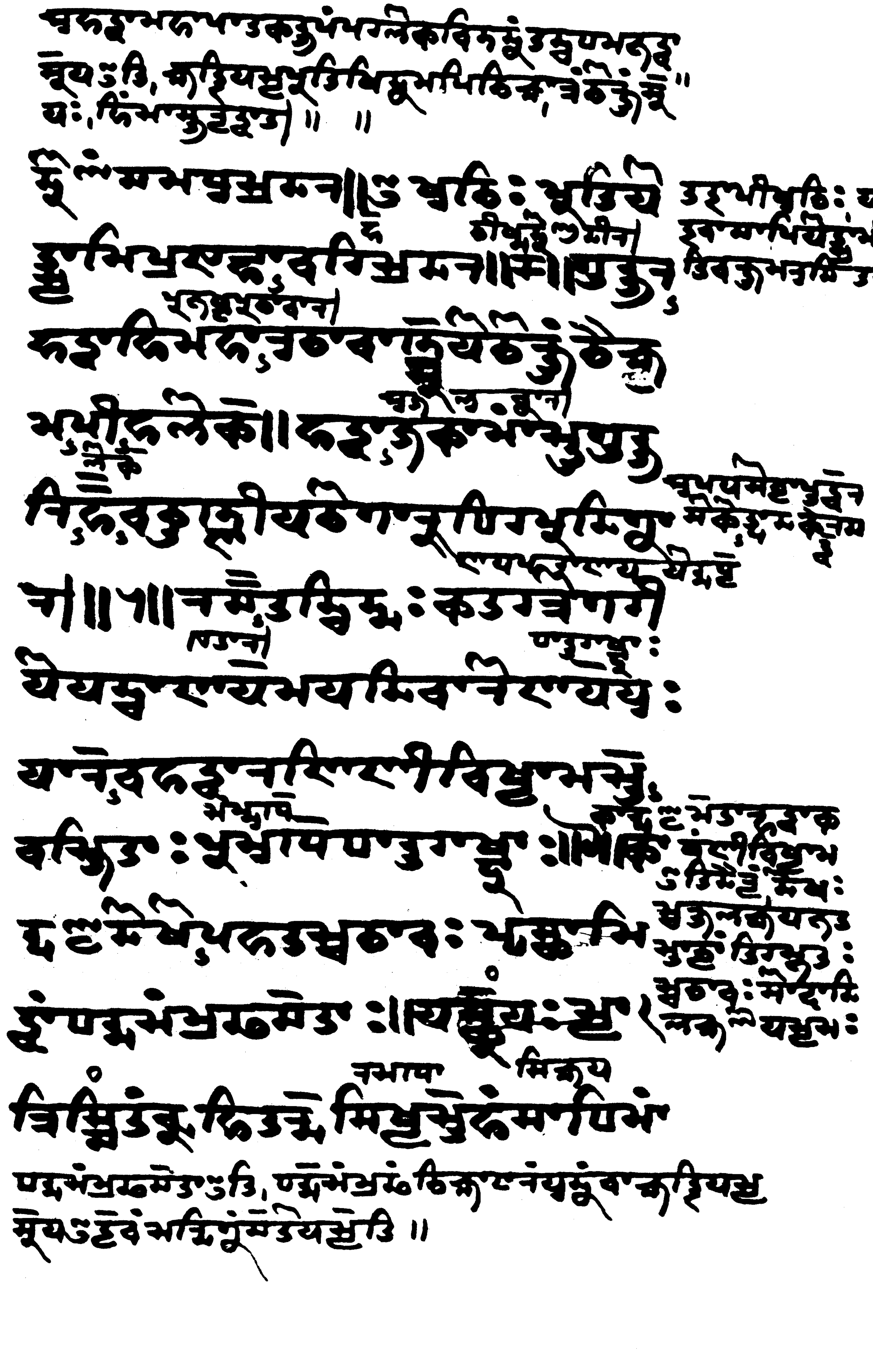

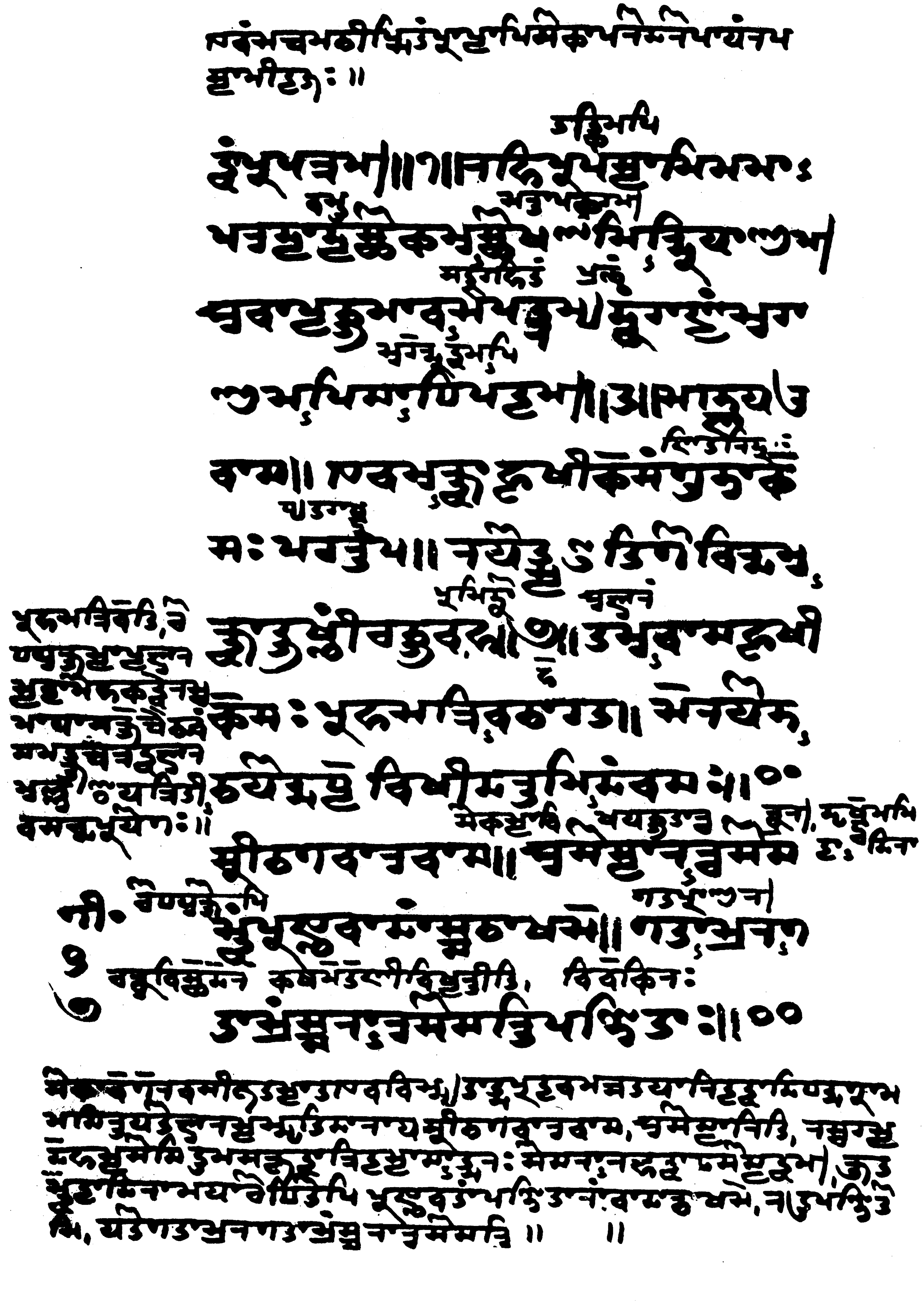

[illegible]

[illegible]

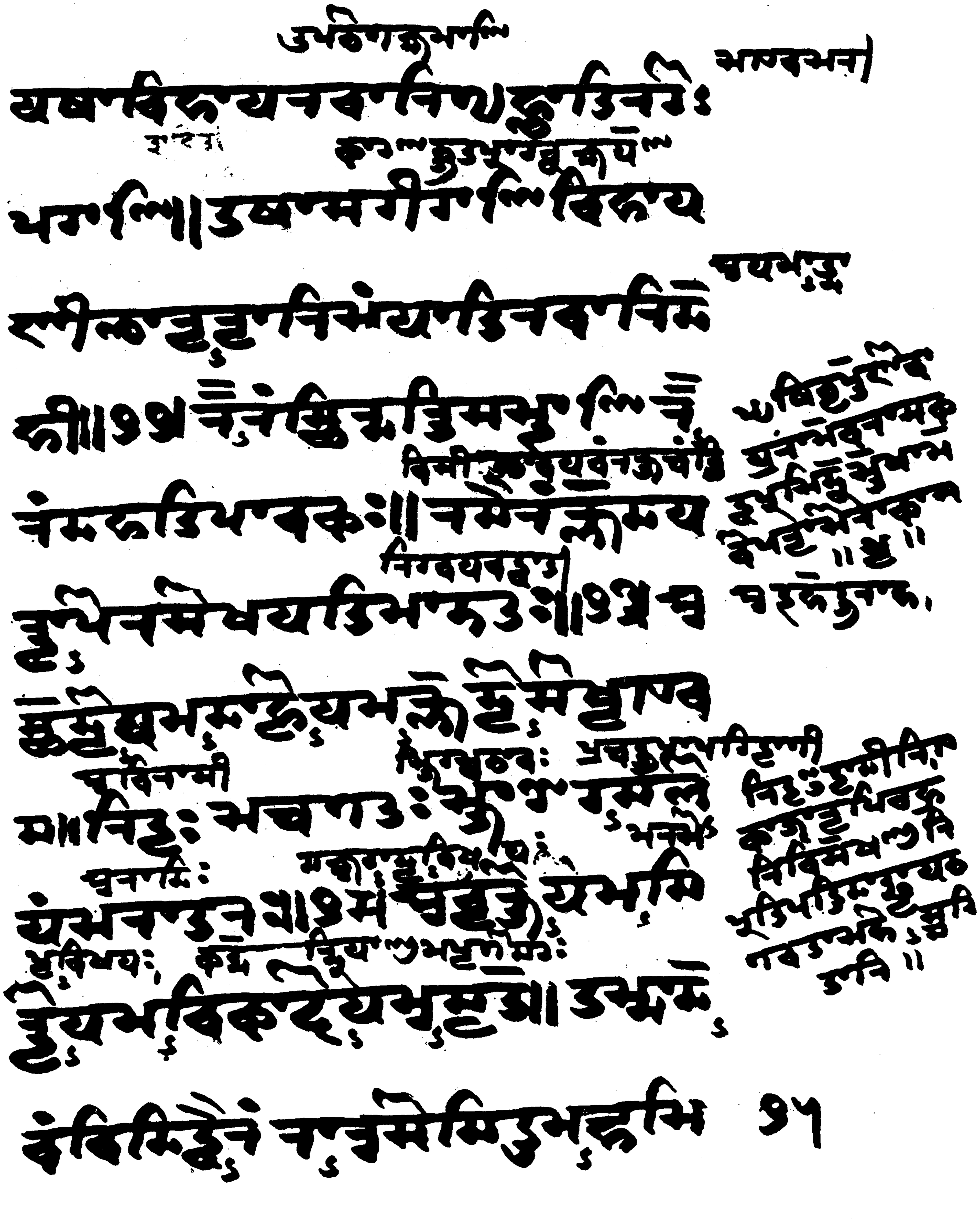

[illegible]

[illegible]

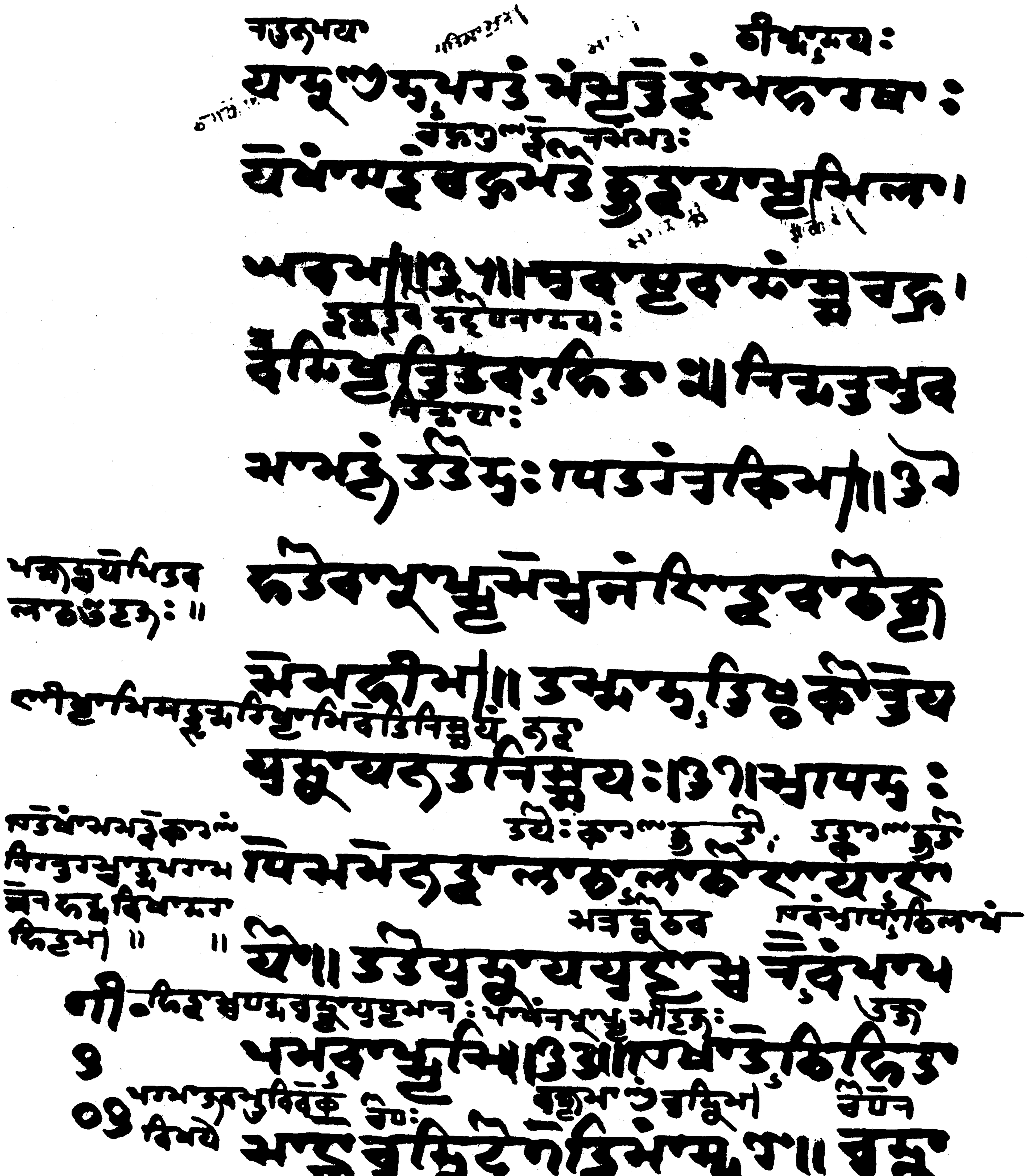

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

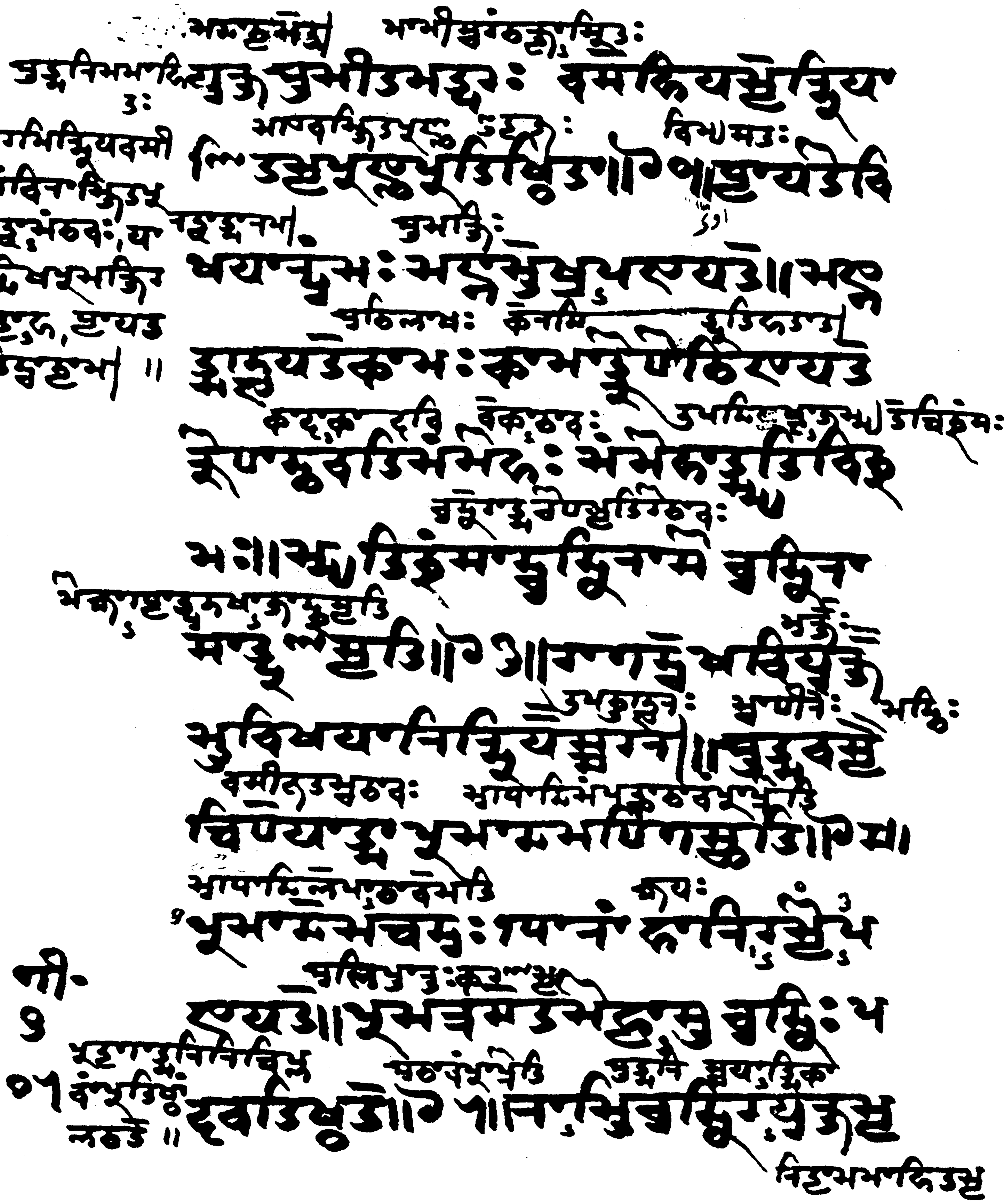

[illegible]

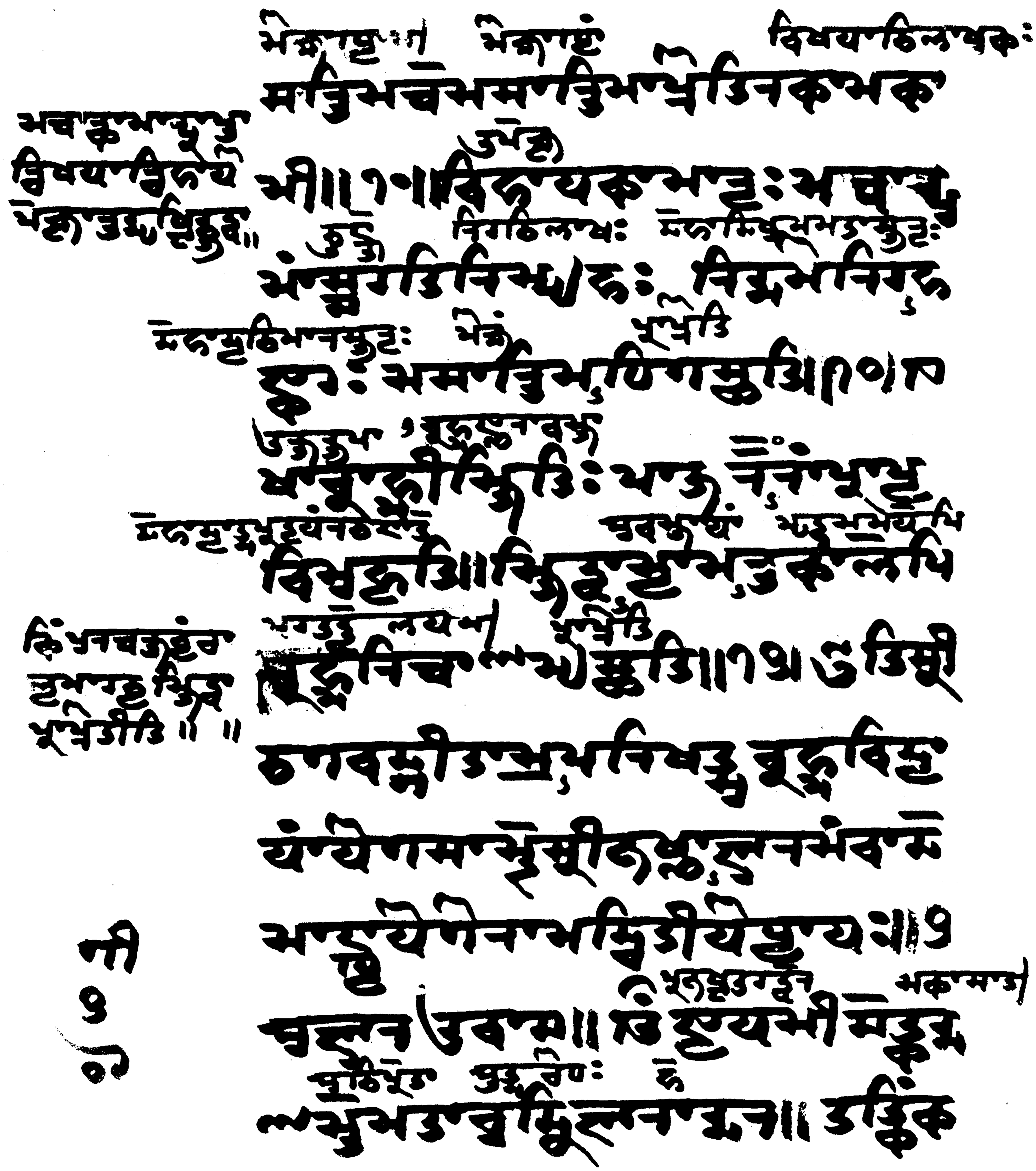

[illegible]

कर्मेन्द्रियाणि
संयम्य य आस्ते मनसा स्मरन् ॥
इन्द्रियार्थान्विमूढात्मा मिथ्याचारः
स उच्यते ॥६॥ यस्त्विन्द्रियाणि मनसा न
नियम्यारभतेऽर्जुन ॥ कर्मेन्द्रियैः
कर्मयोगमसक्तः स विशिष्यते ॥७॥
नियतं कुरु कर्म त्वं कर्म ज्यायो ह्यकर्मणः
शरीरयात्रापि च ते न प्रसिद्ध्ये
दकर्मणः ॥८॥ यज्ञार्थात्कर्मणो
ऽन्यत्र लोकोऽयं कर्मबन्धनः ॥ तदर्थं
कर्म कौन्तेय मुक्तसङ्गः समाचर ॥९॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

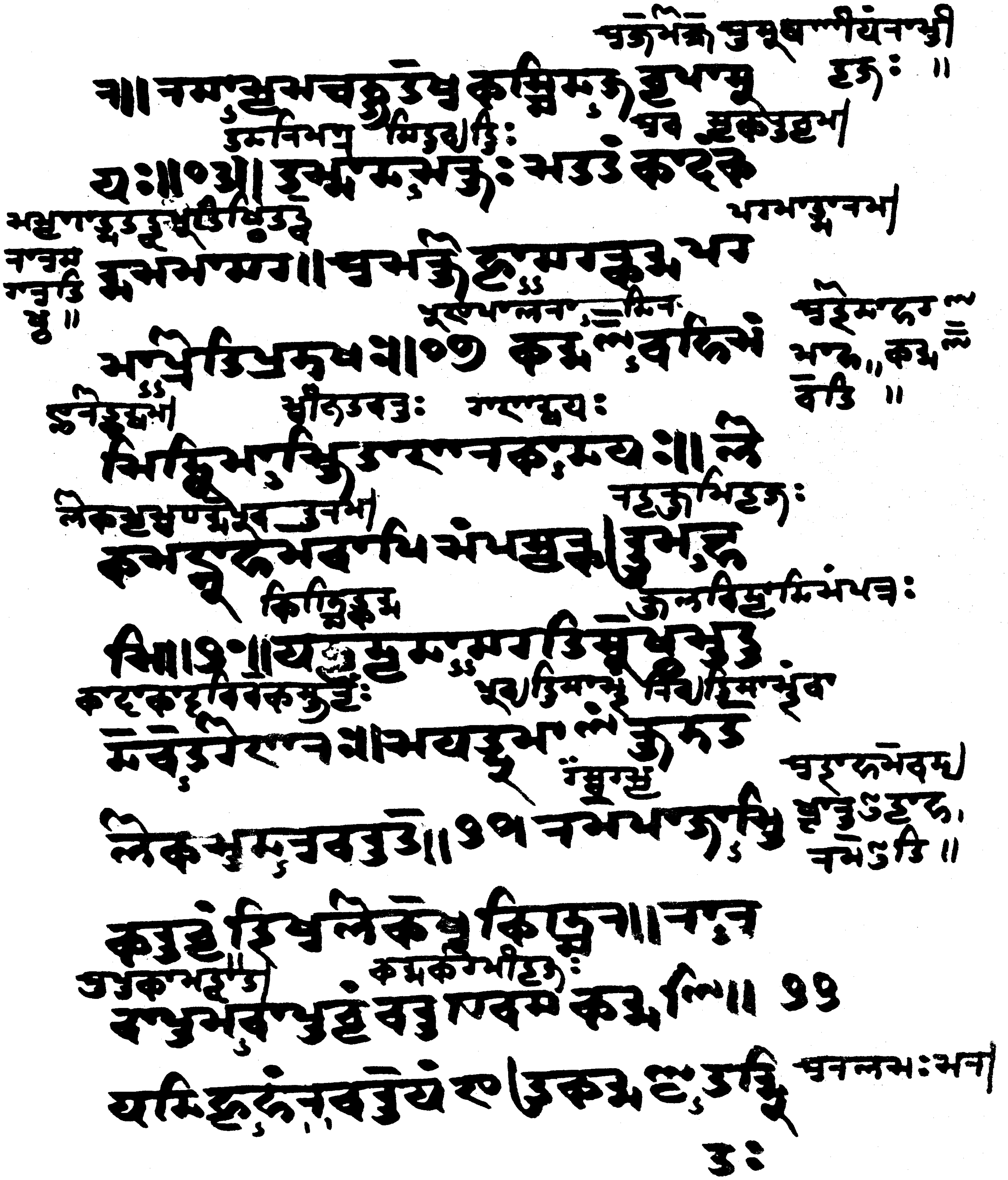

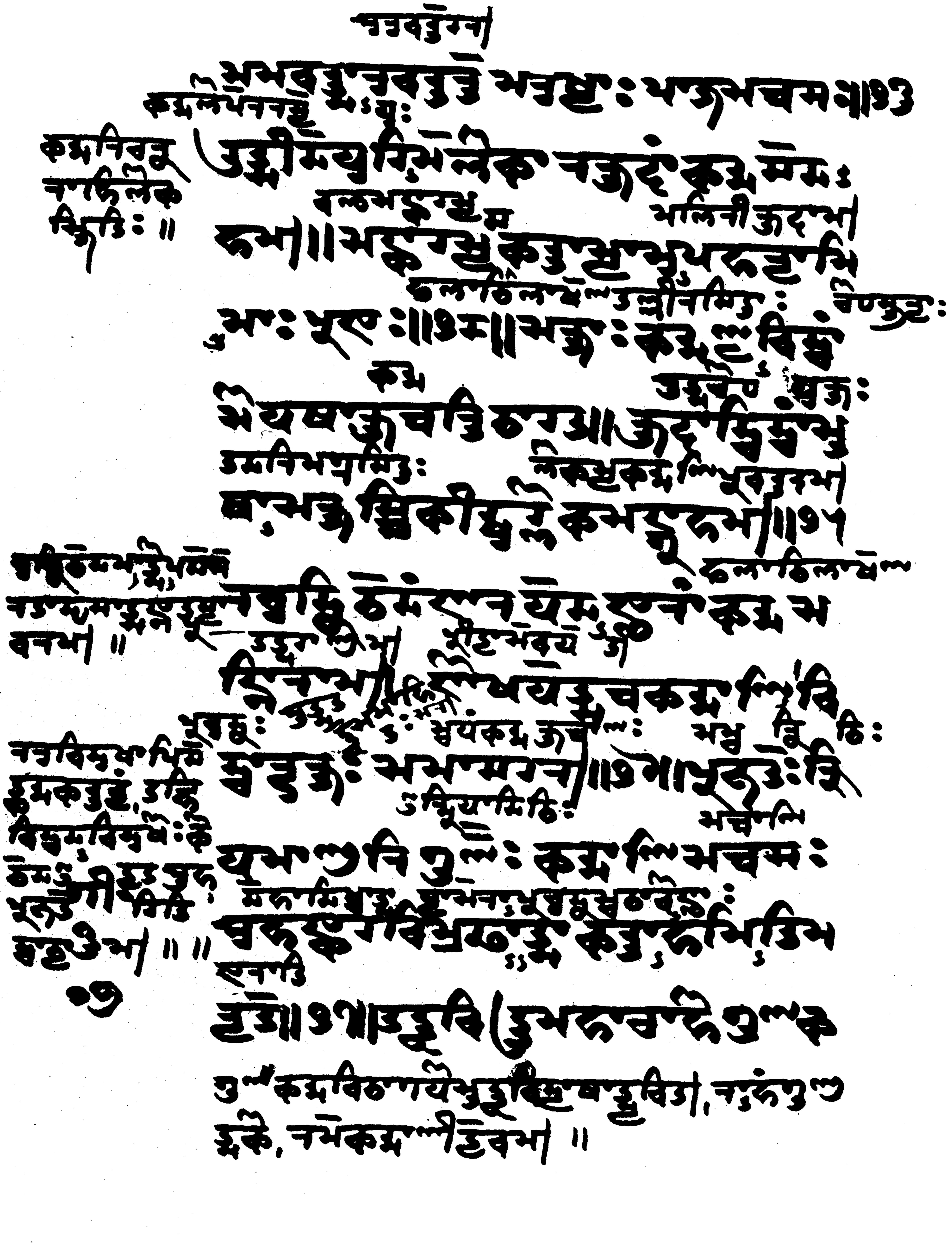

[illegible]

[illegible]

[illegible]

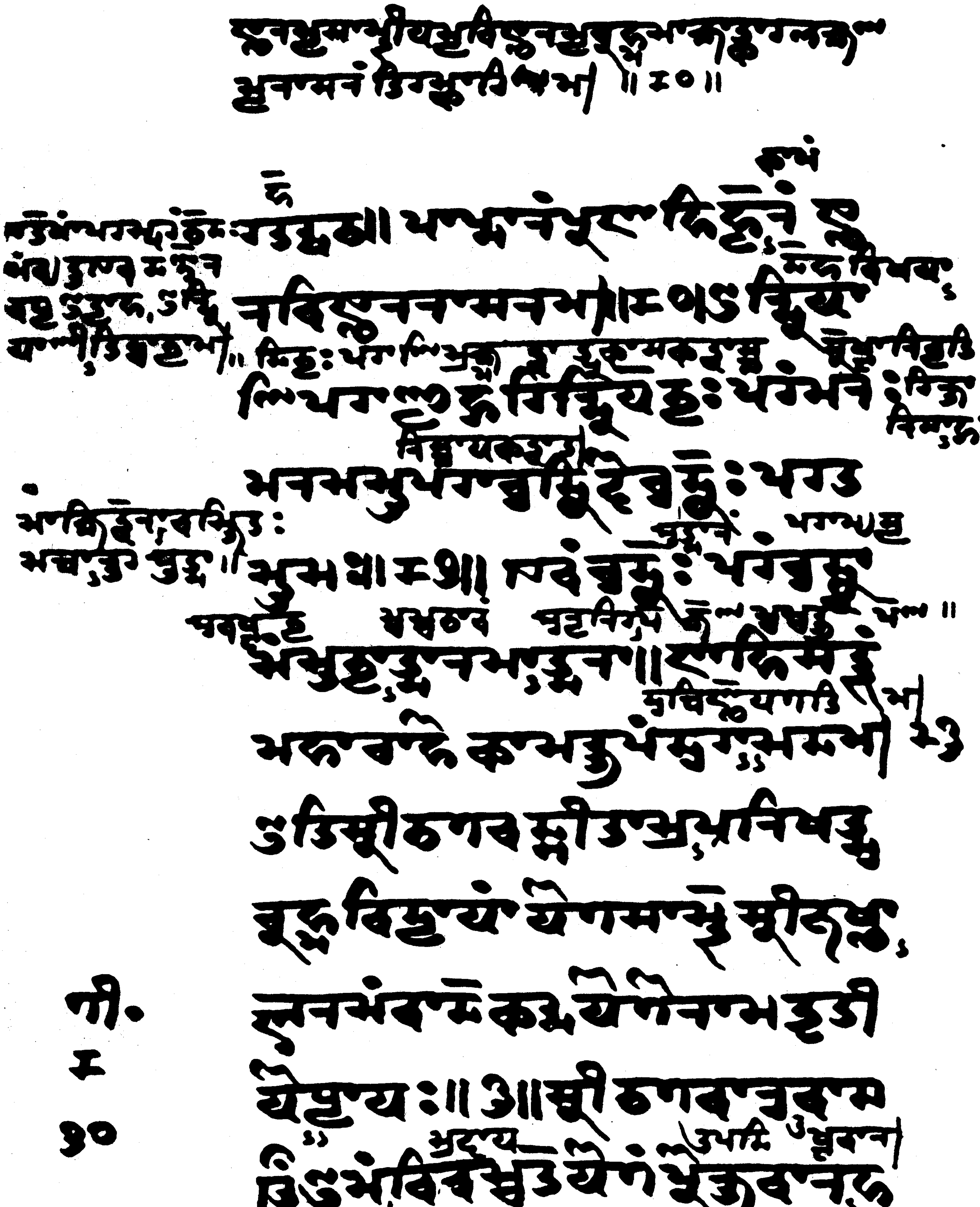

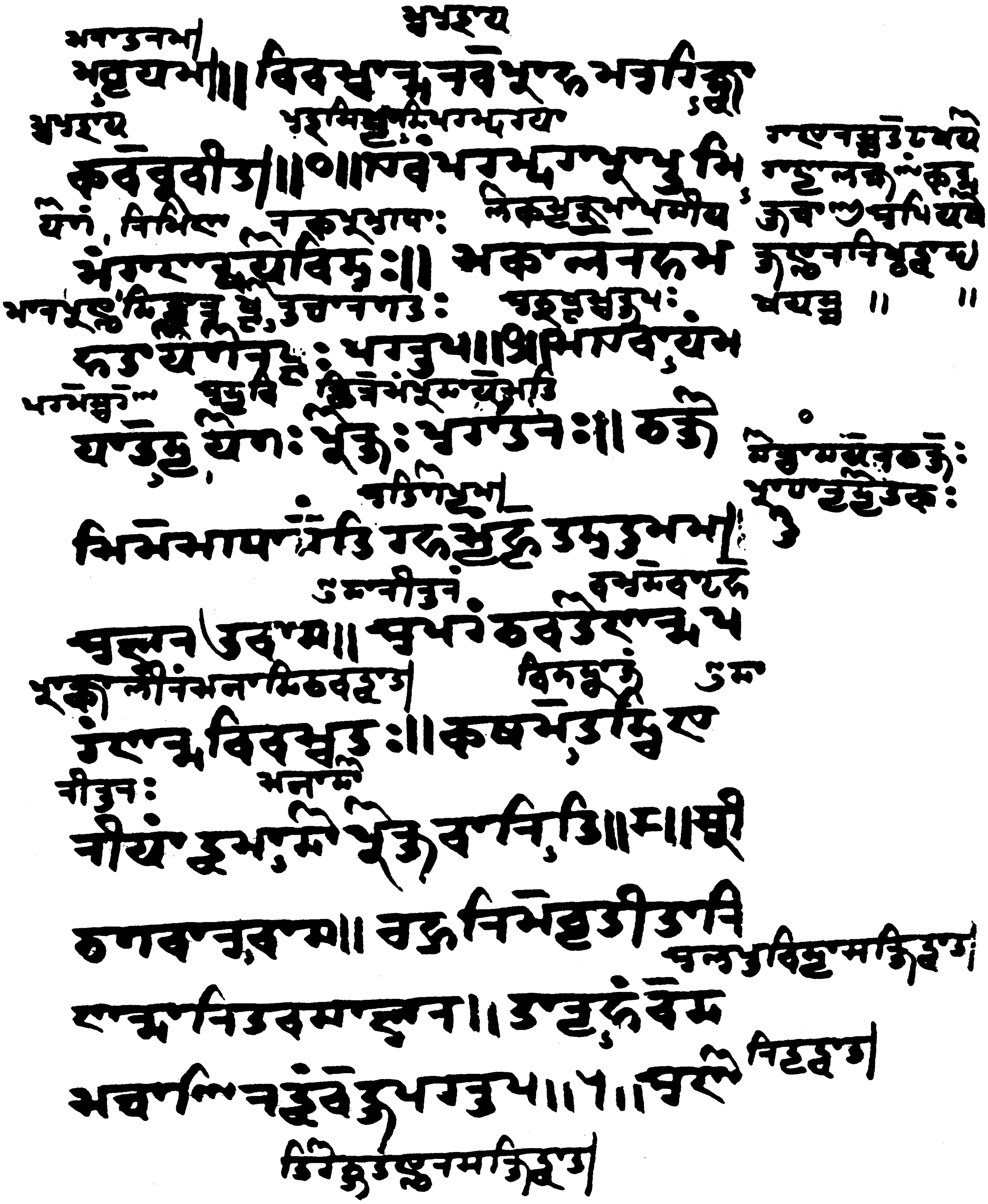

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

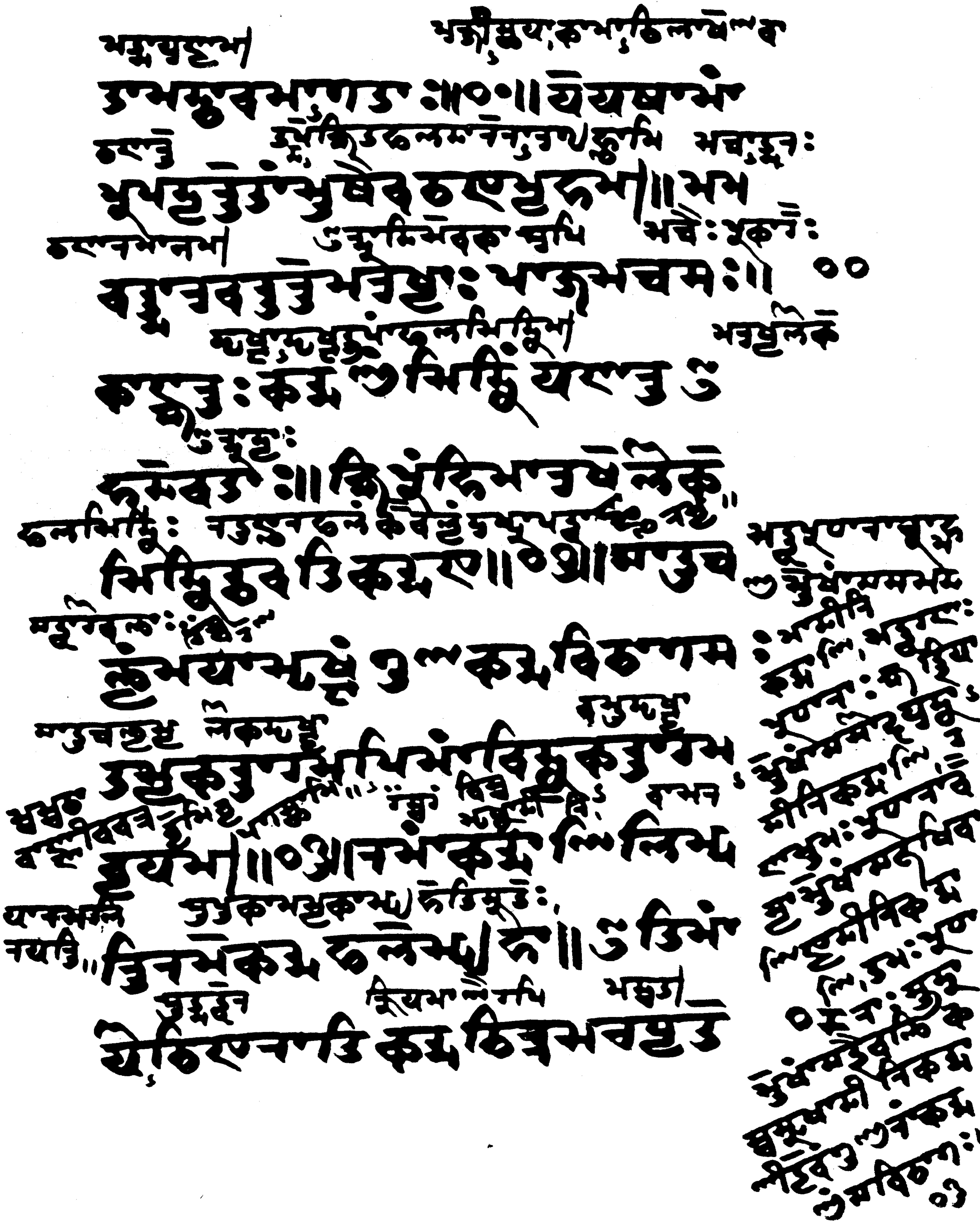

[illegible]

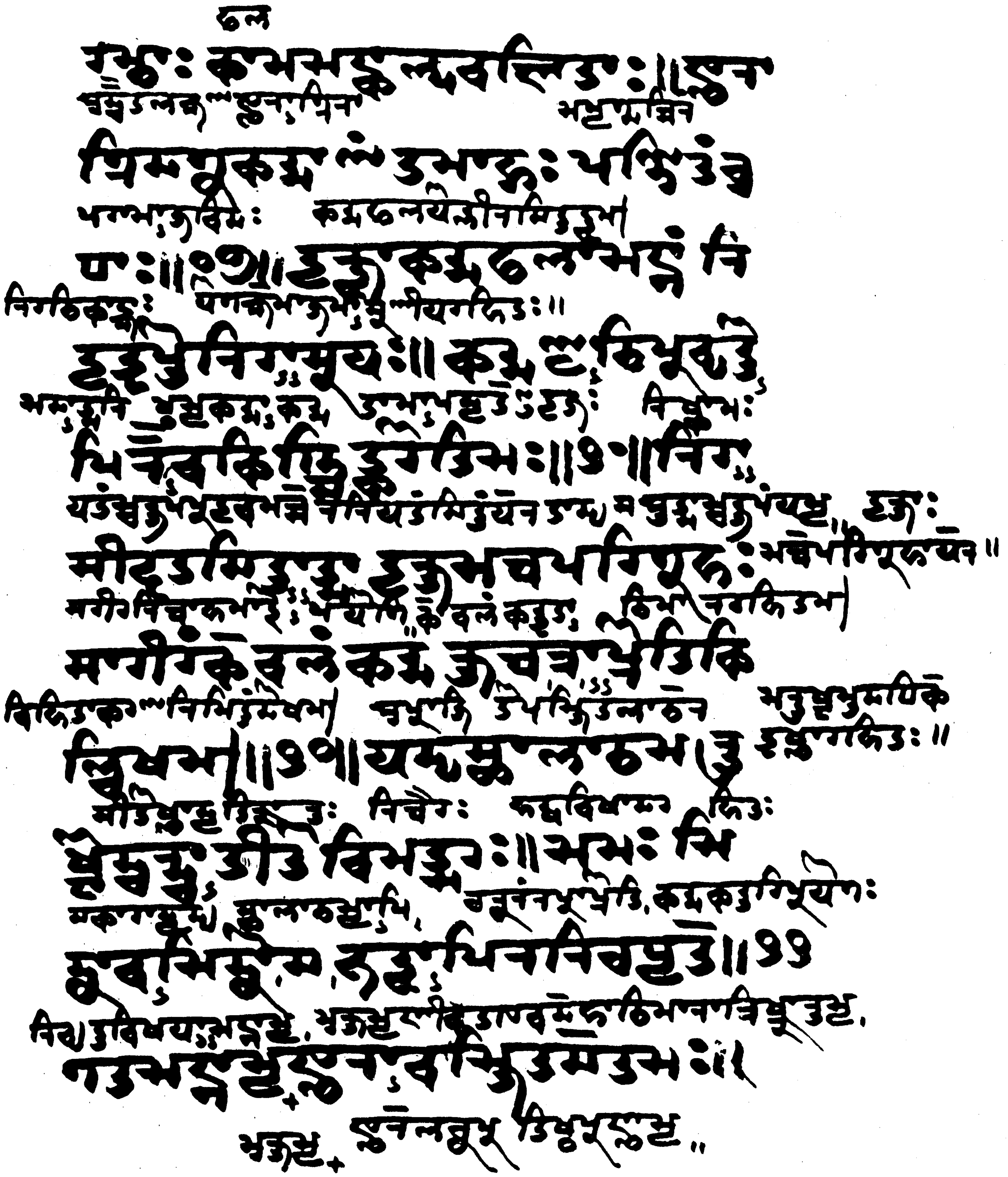

[illegible]

[illegible]

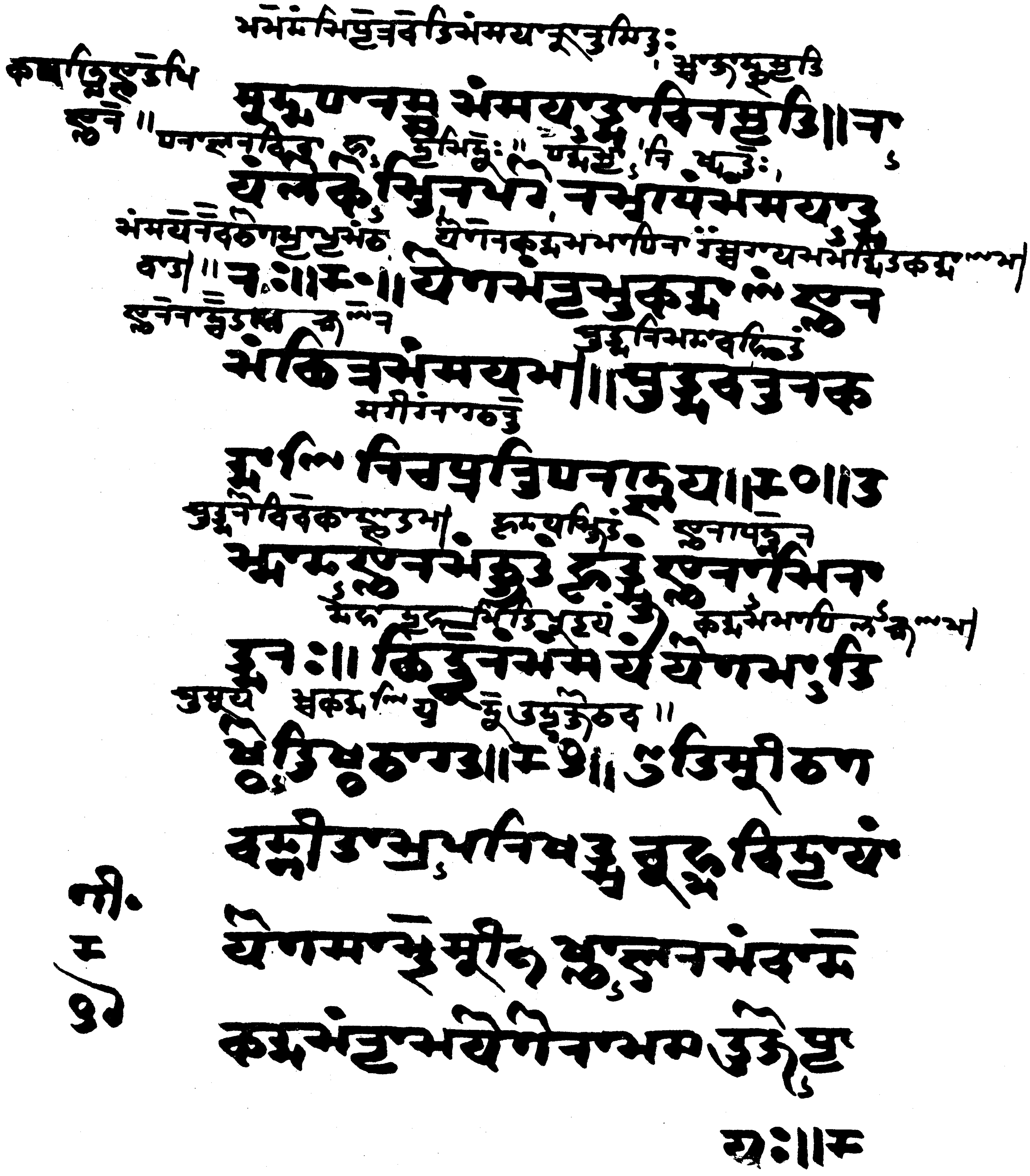

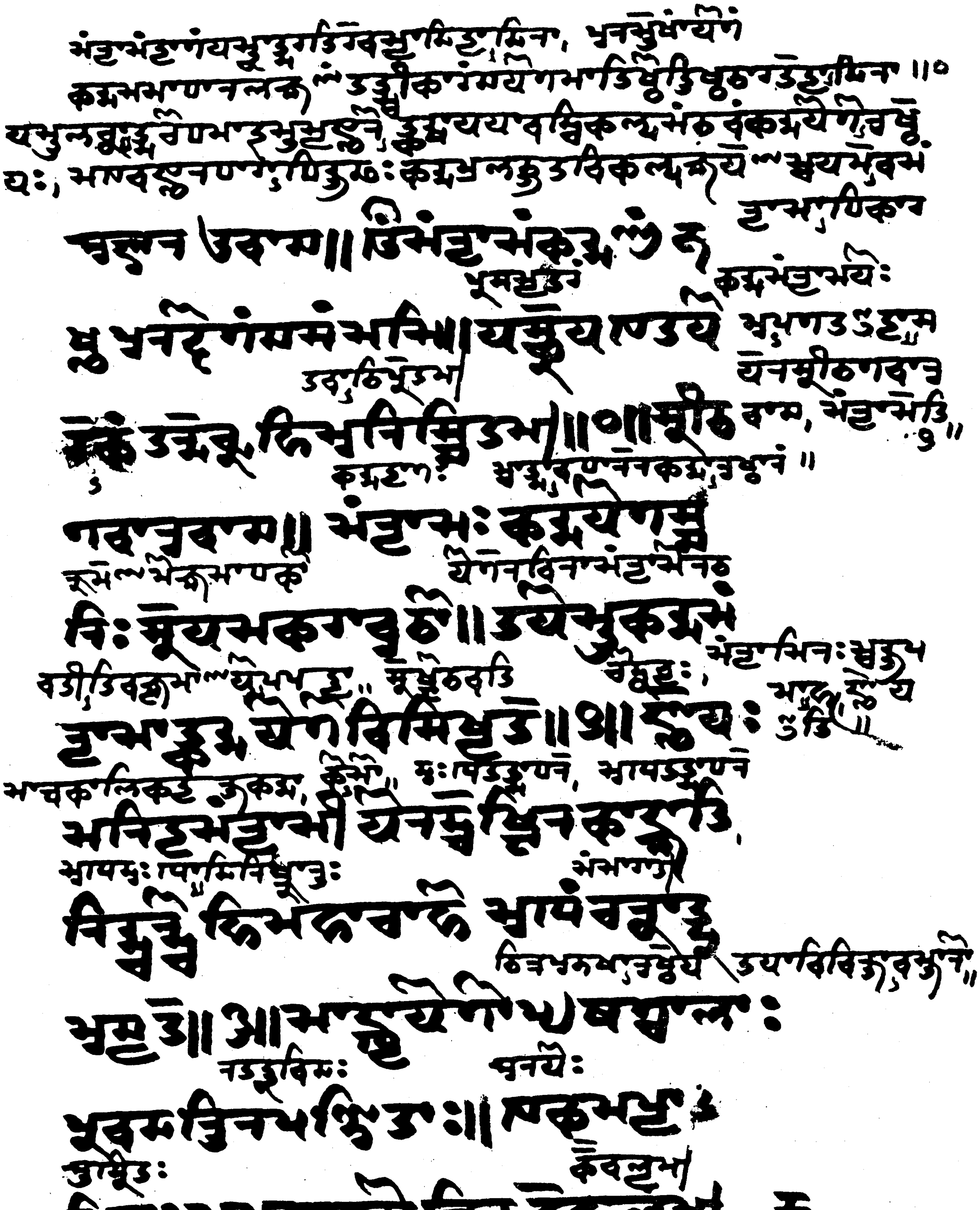

[illegible]

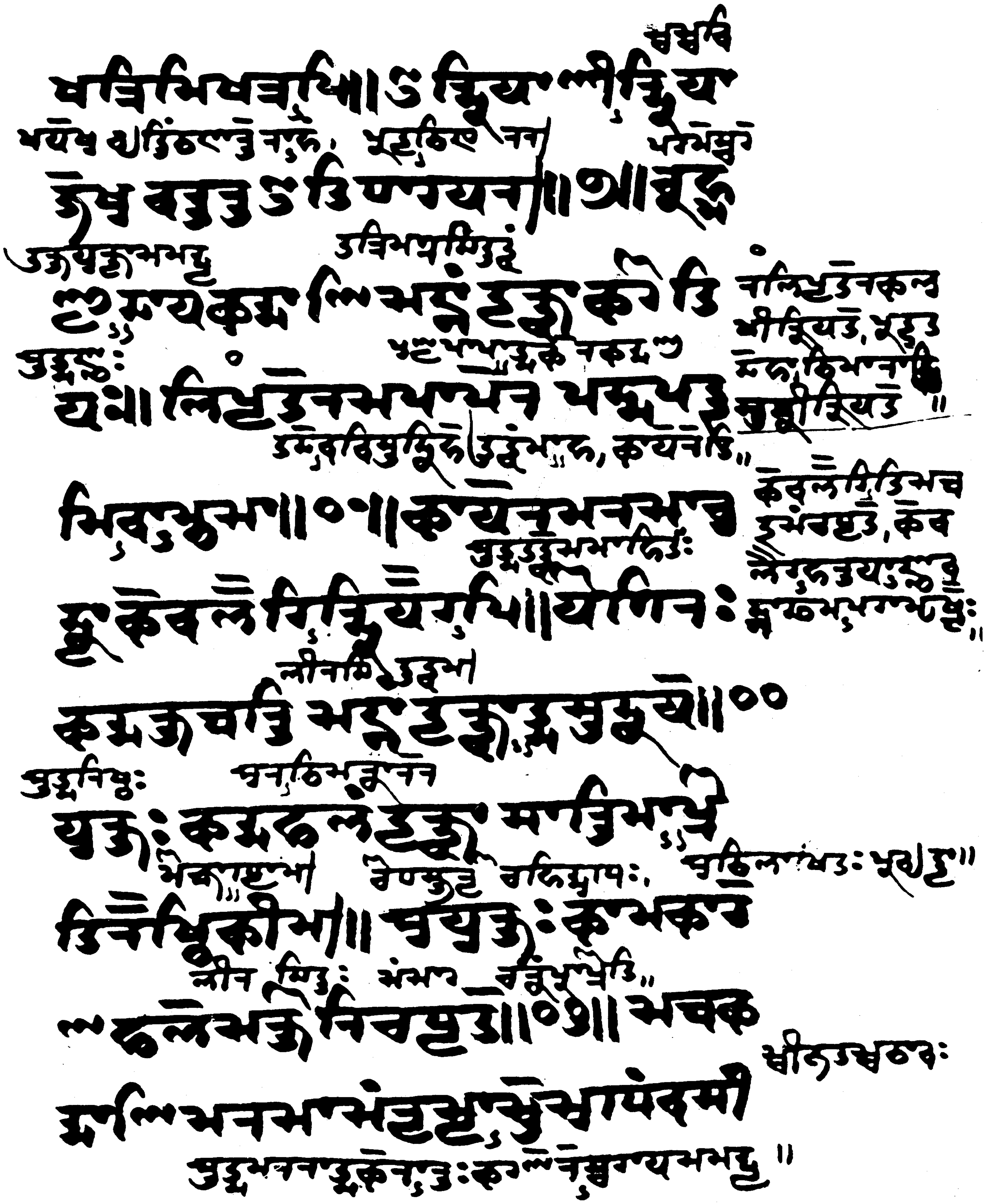

[illegible]

7 [illegible]

93 [illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ०१ ॥

निवृत्तकलुष [illegible] ॥ [illegible] विनय

[illegible]

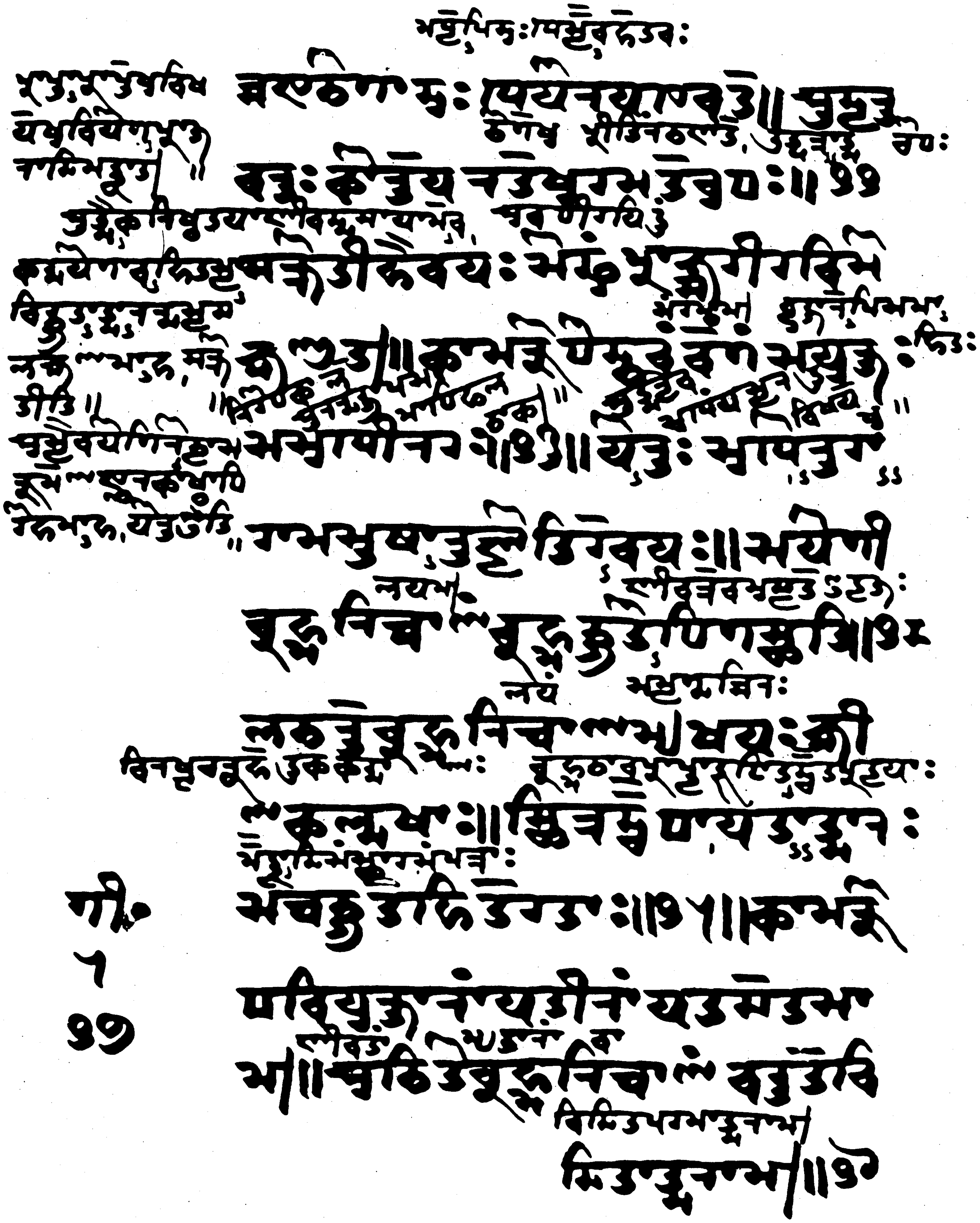

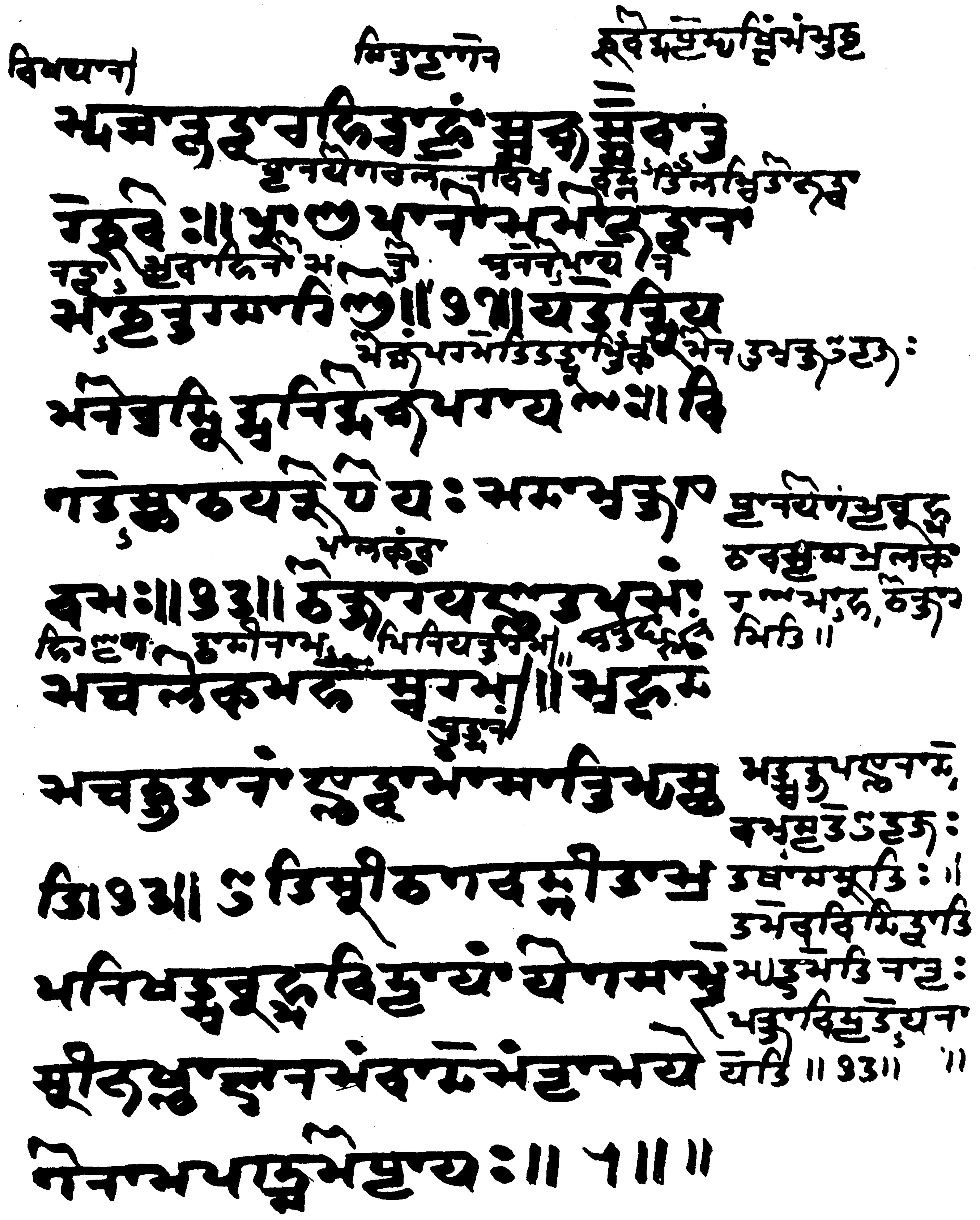

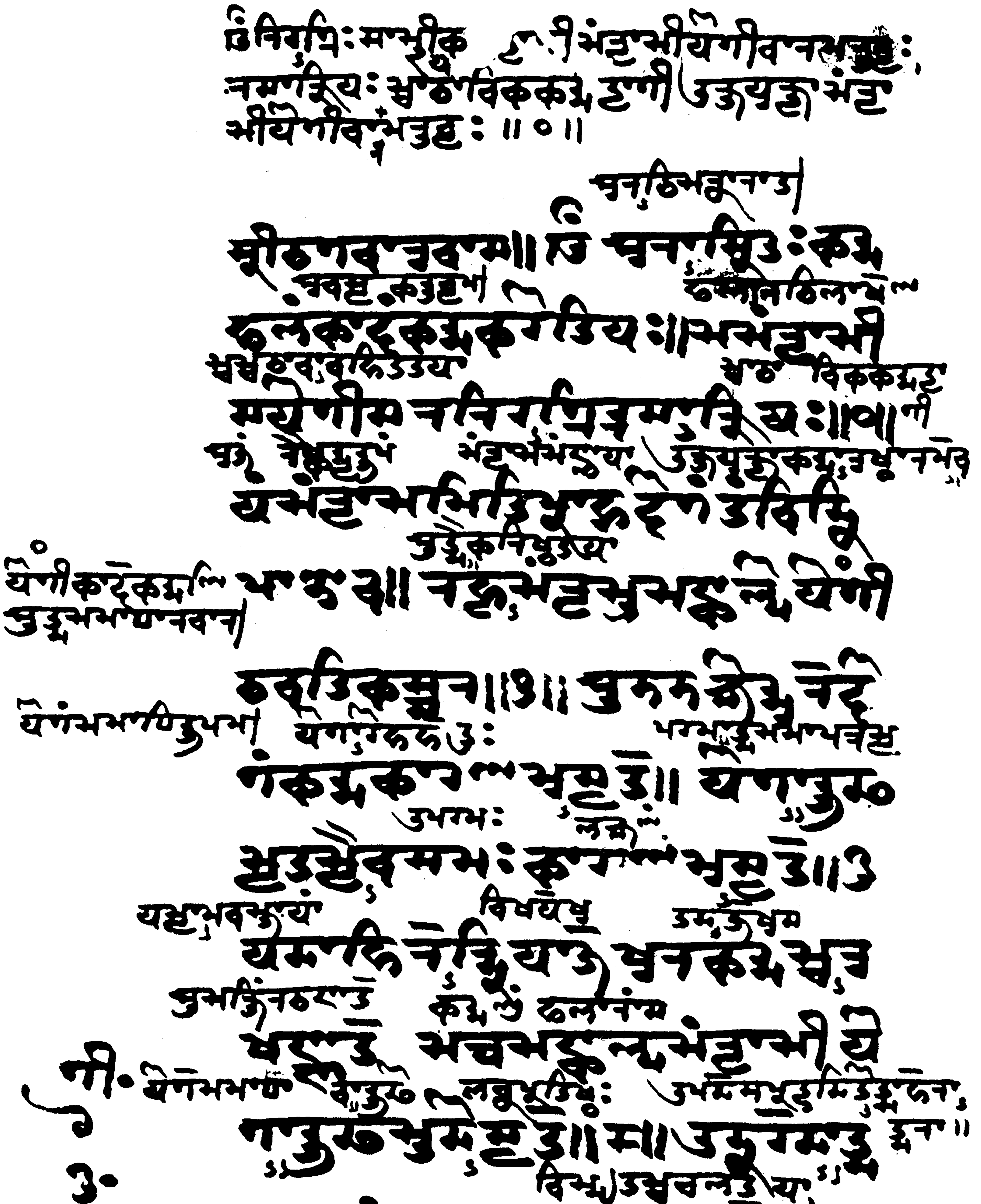

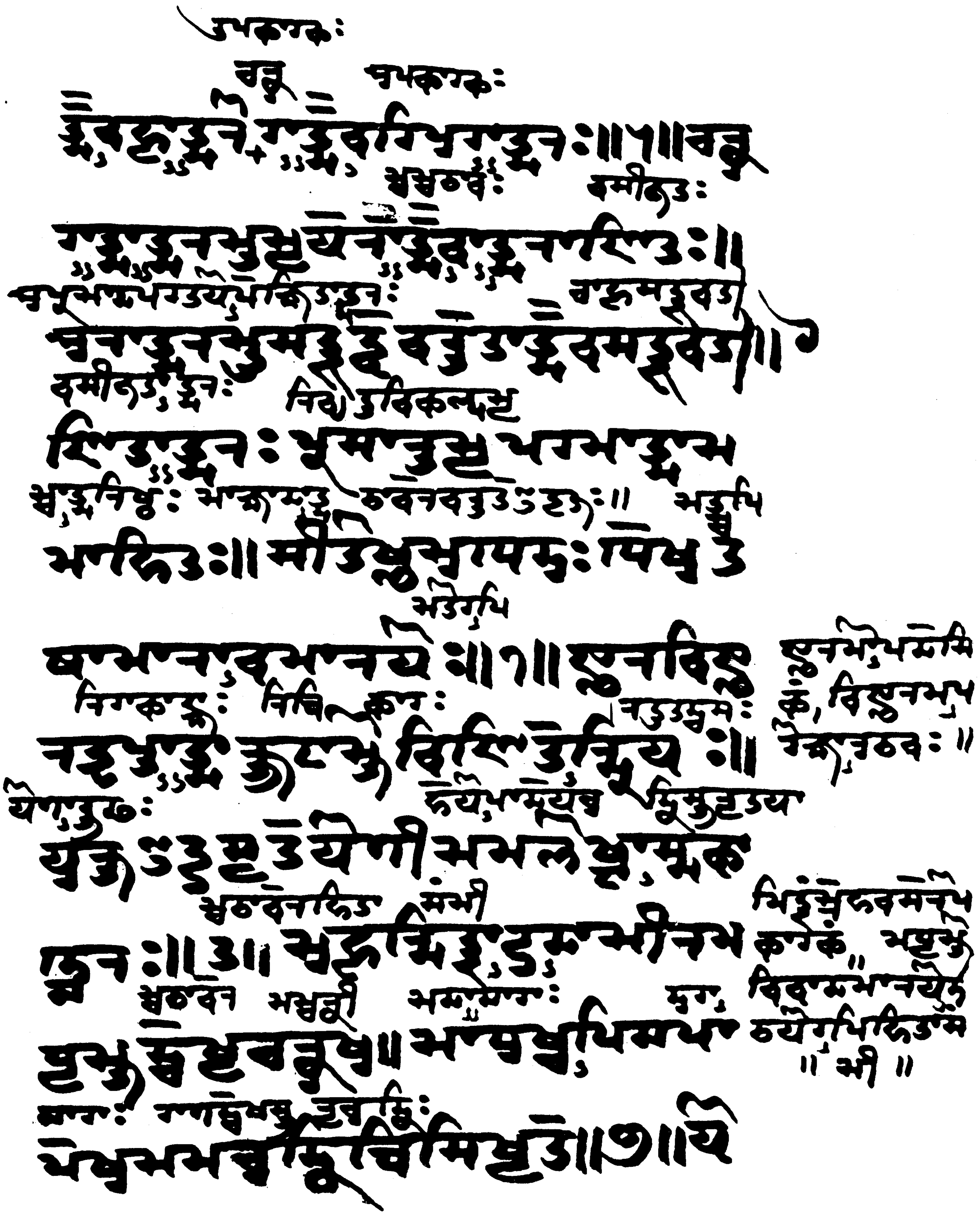

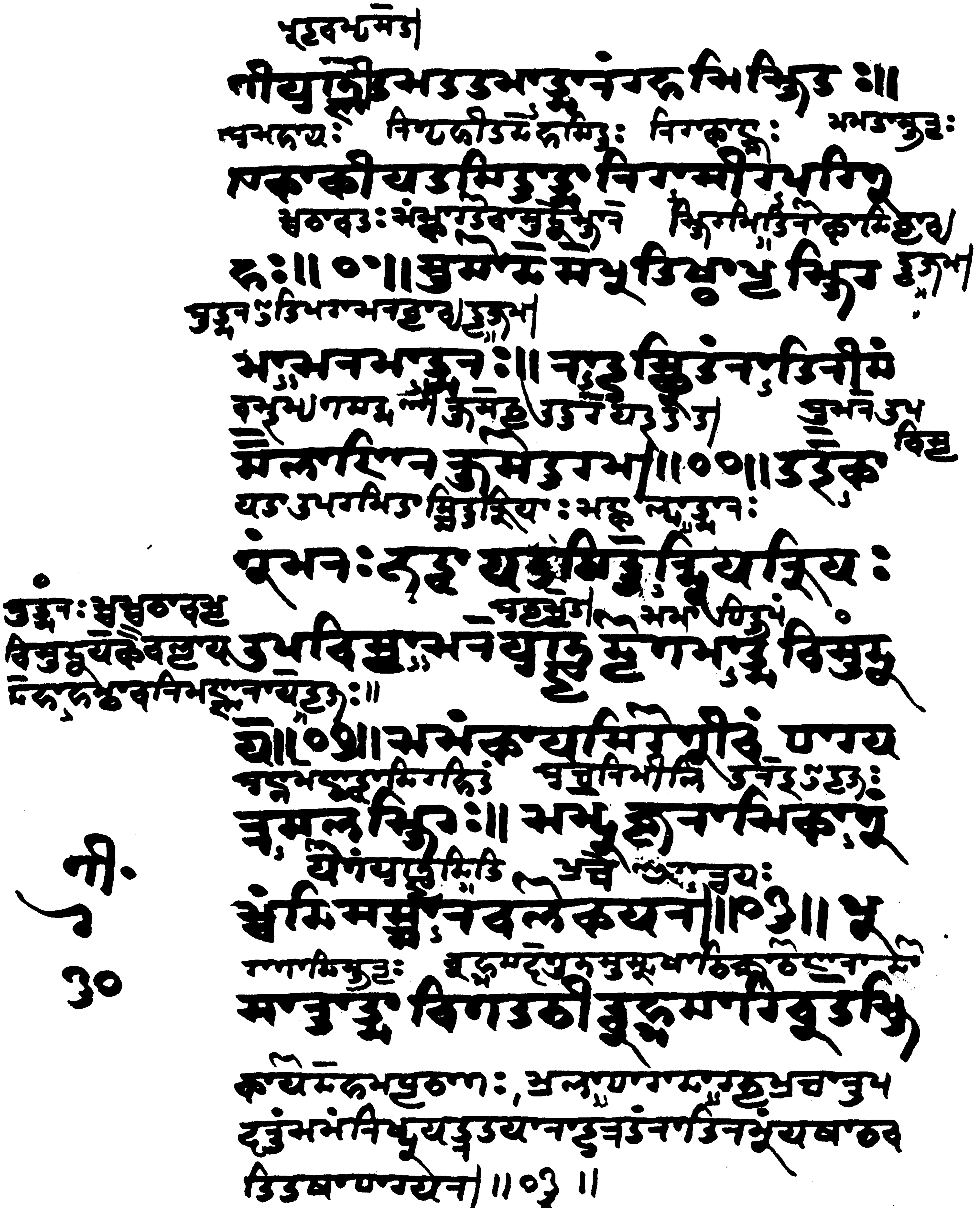

[illegible]

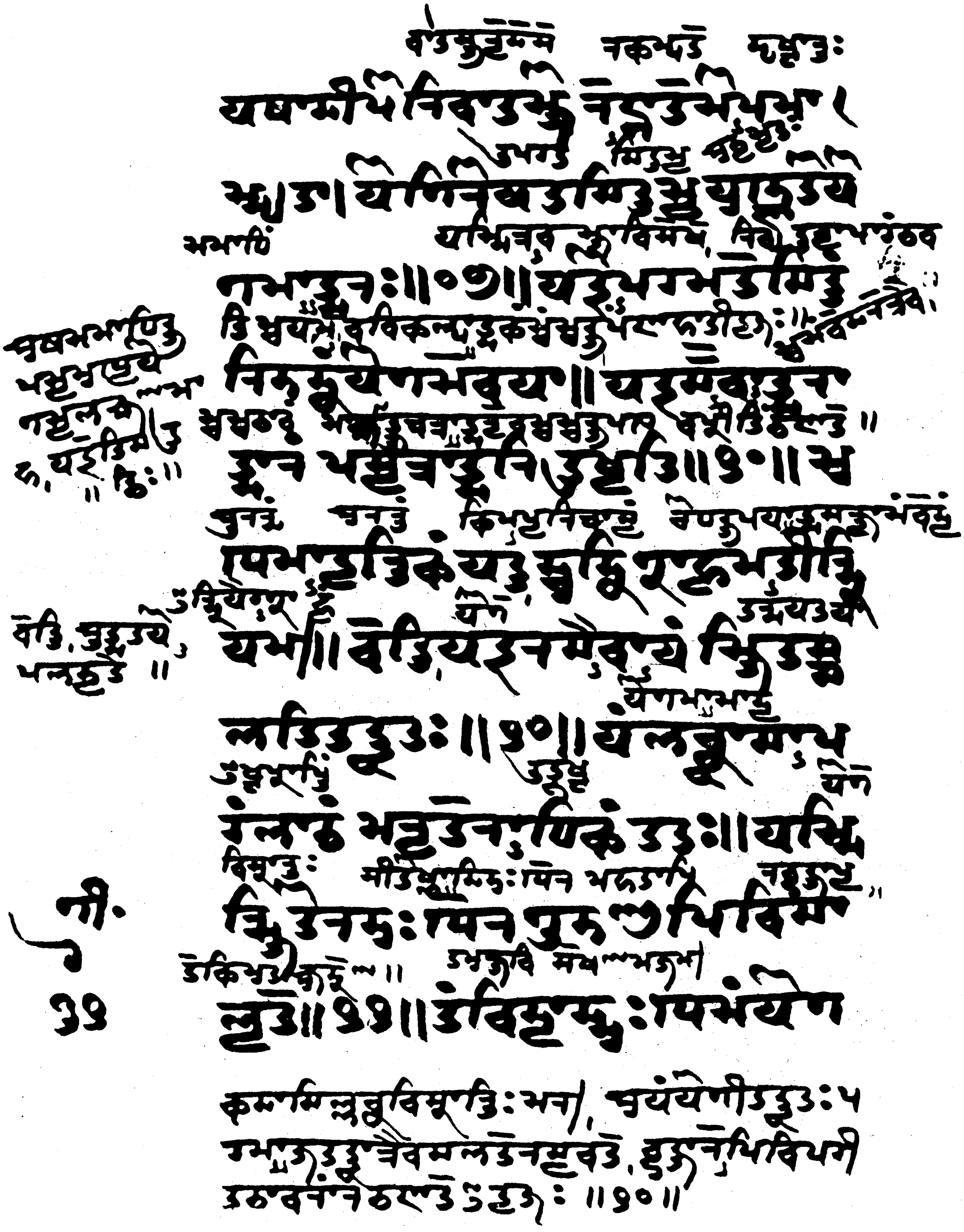

[illegible]

[illegible]

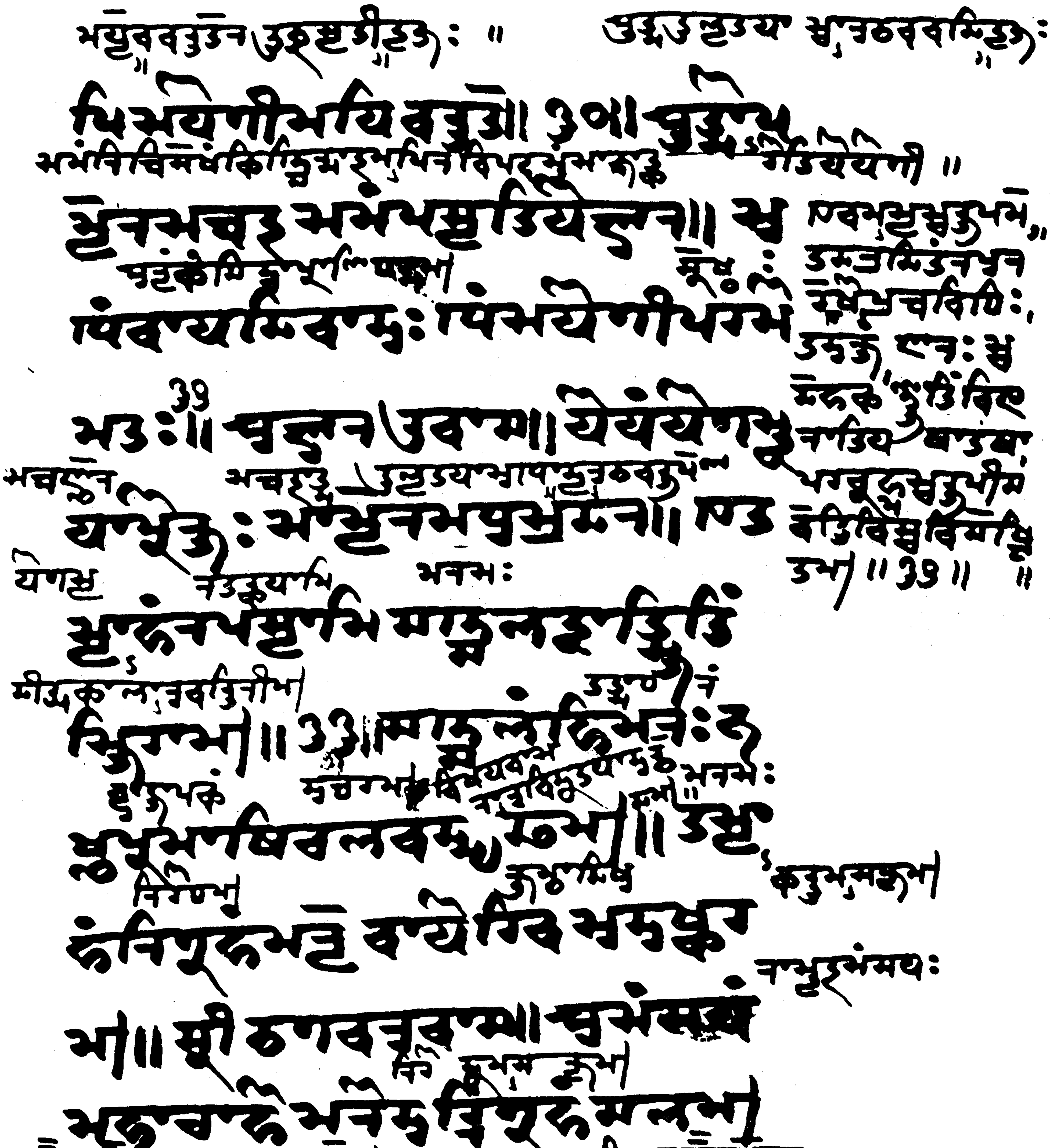

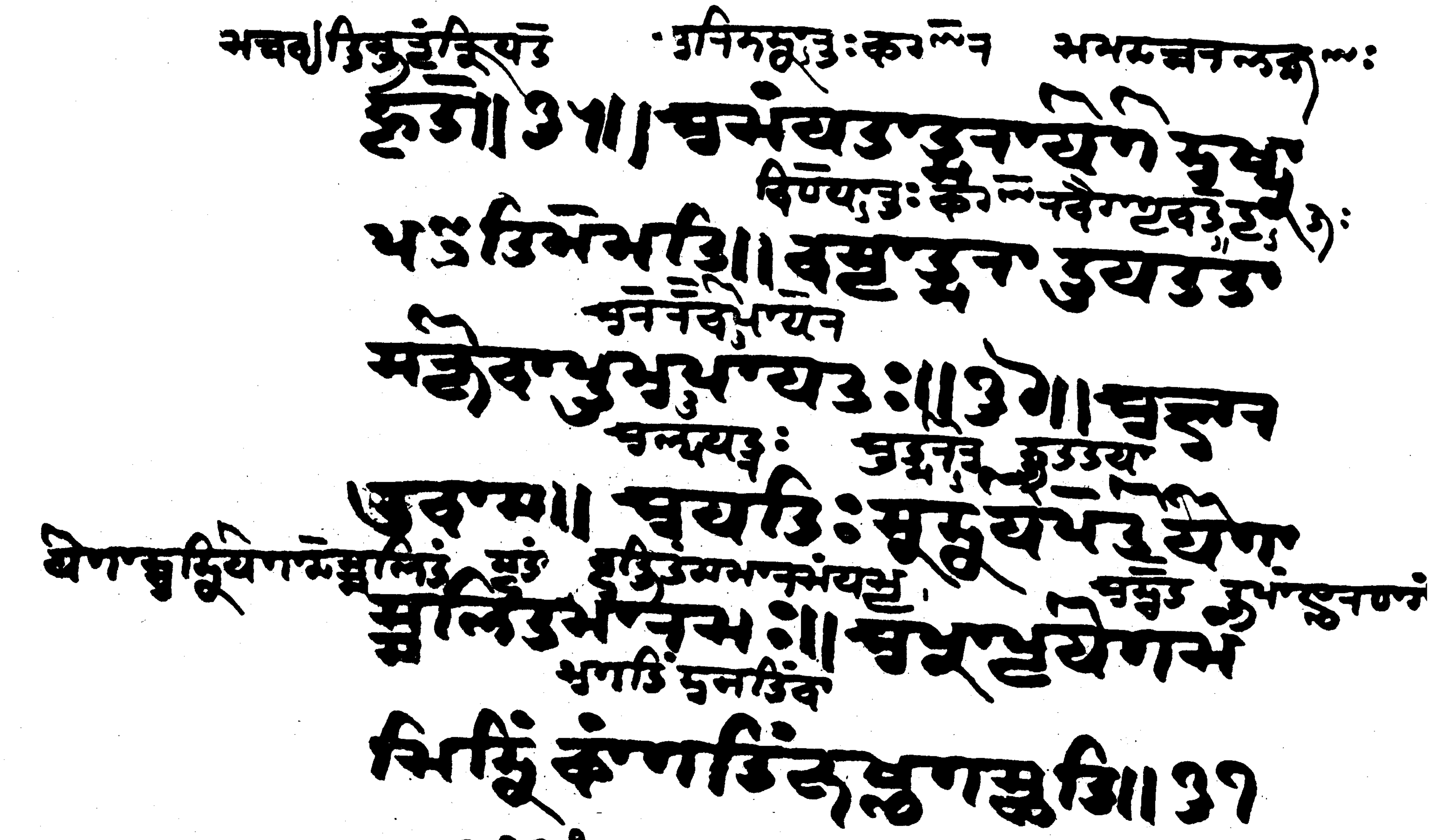

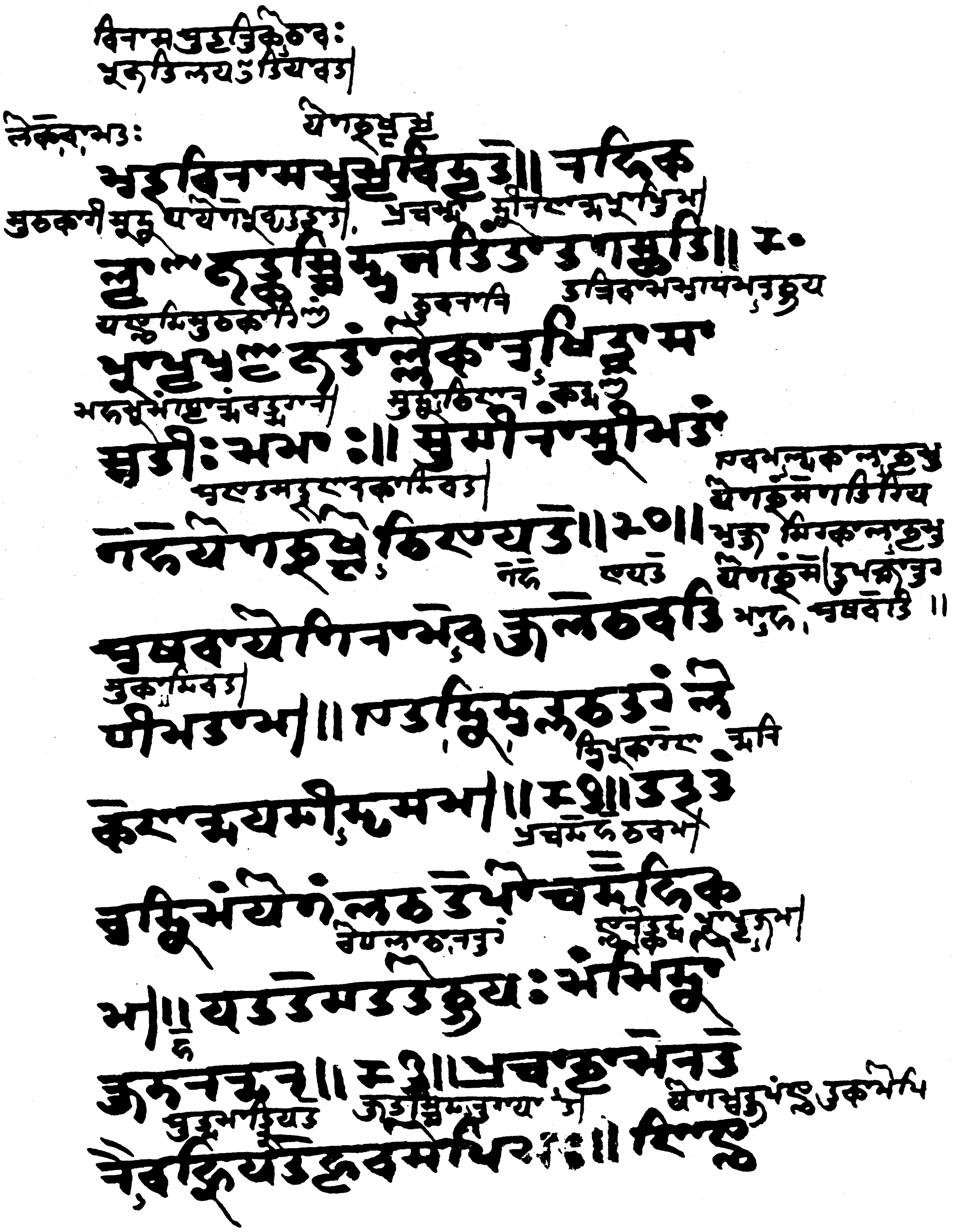

[illegible]

नी· ३७

[illegible]

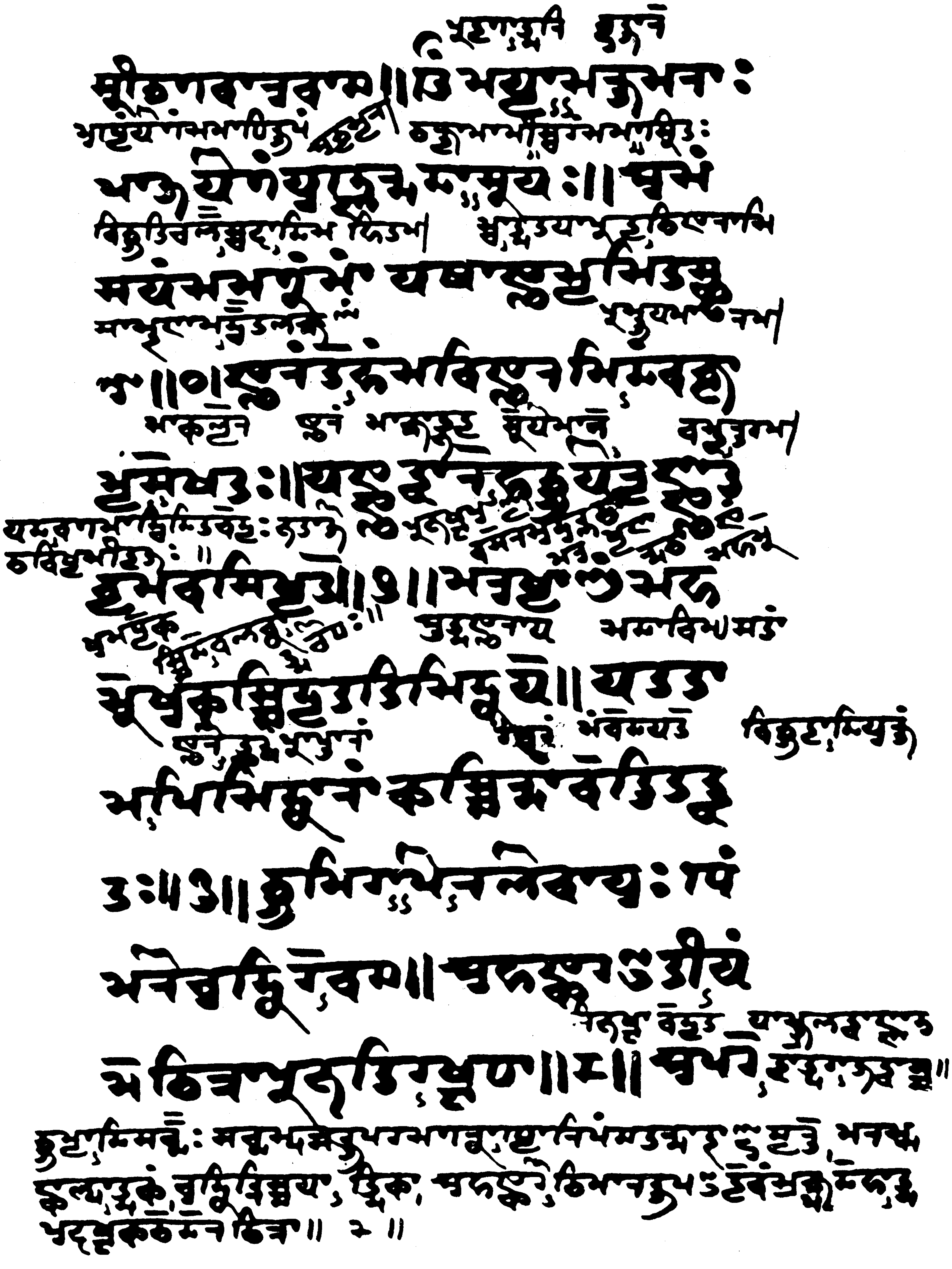

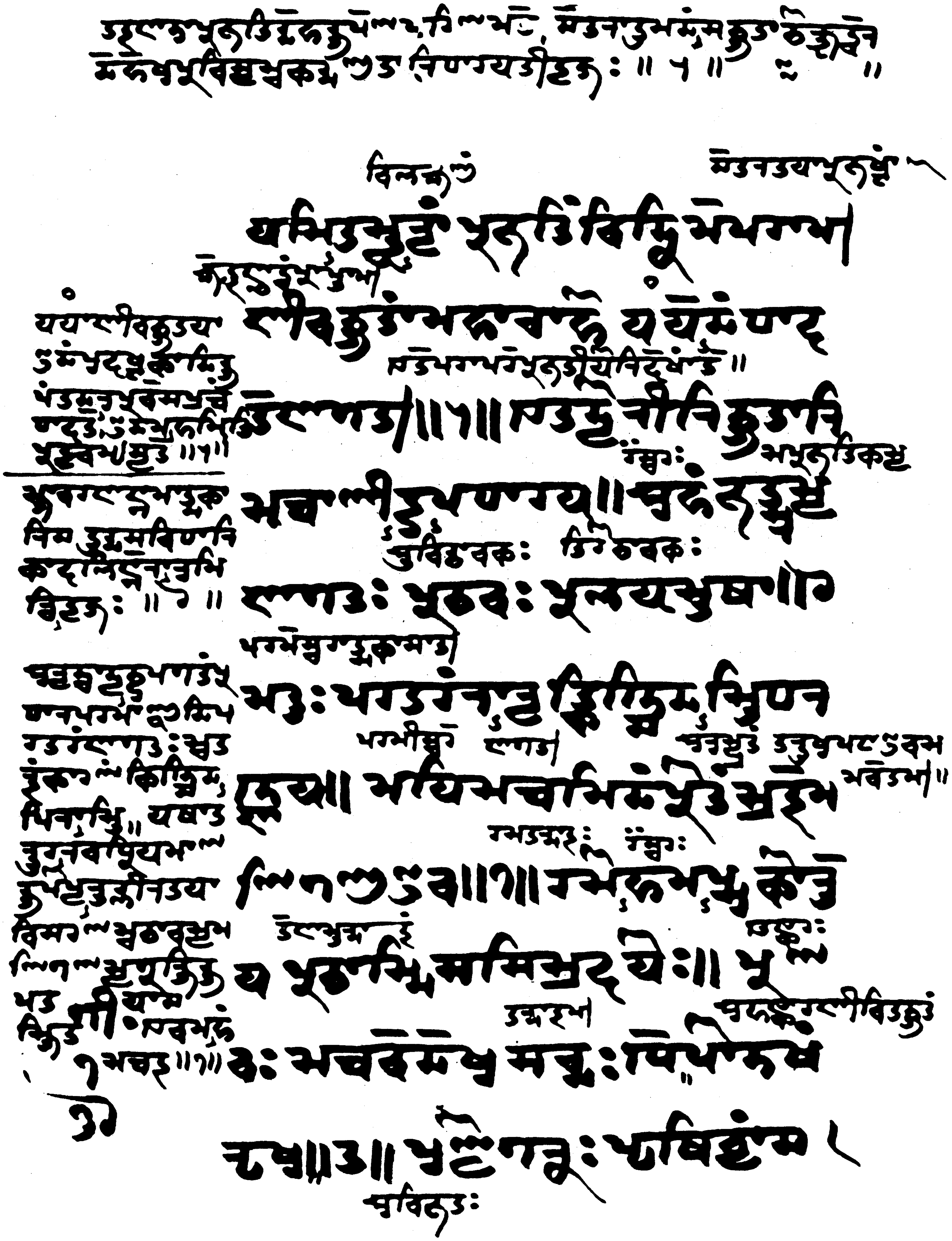

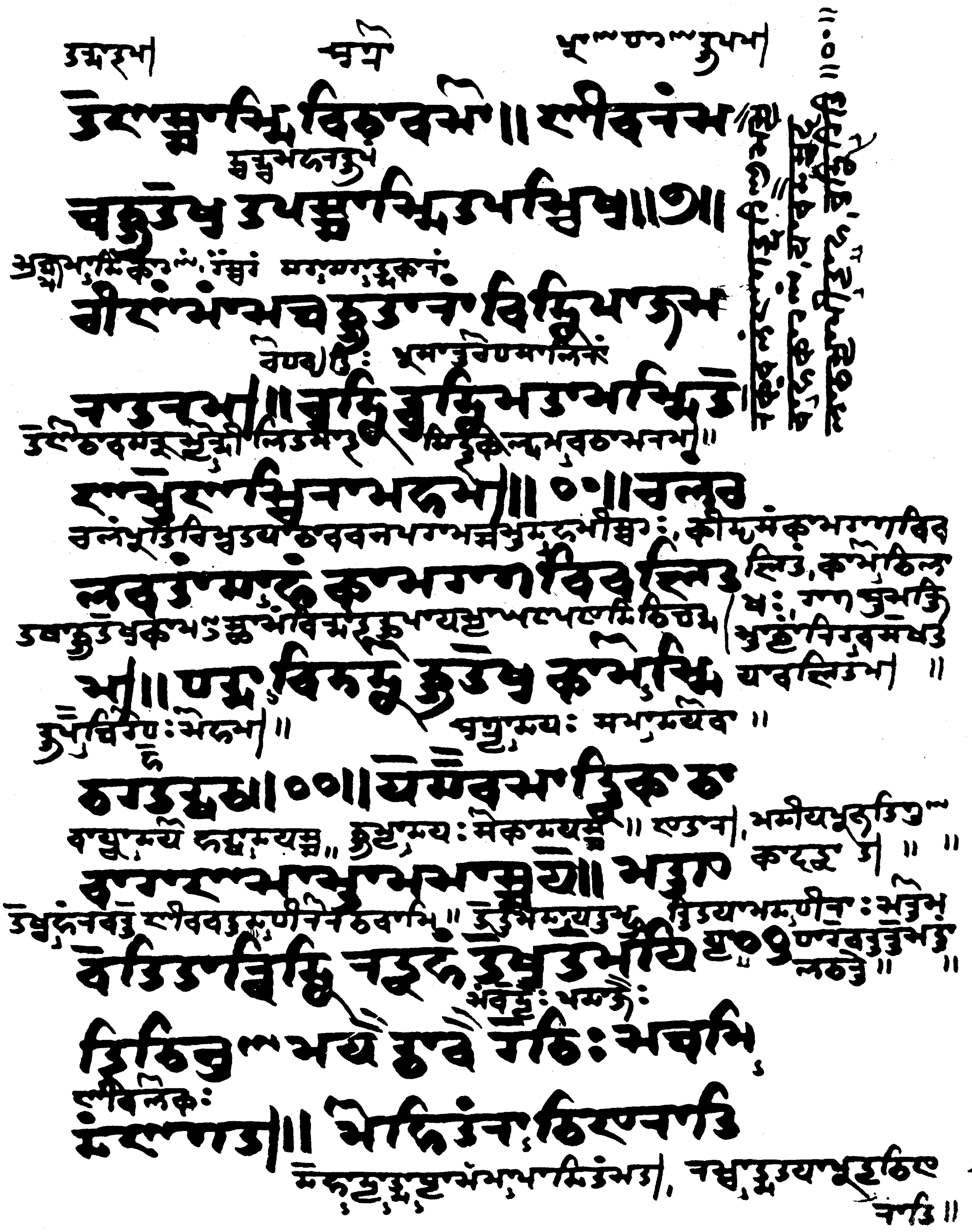

[illegible]

[illegible]

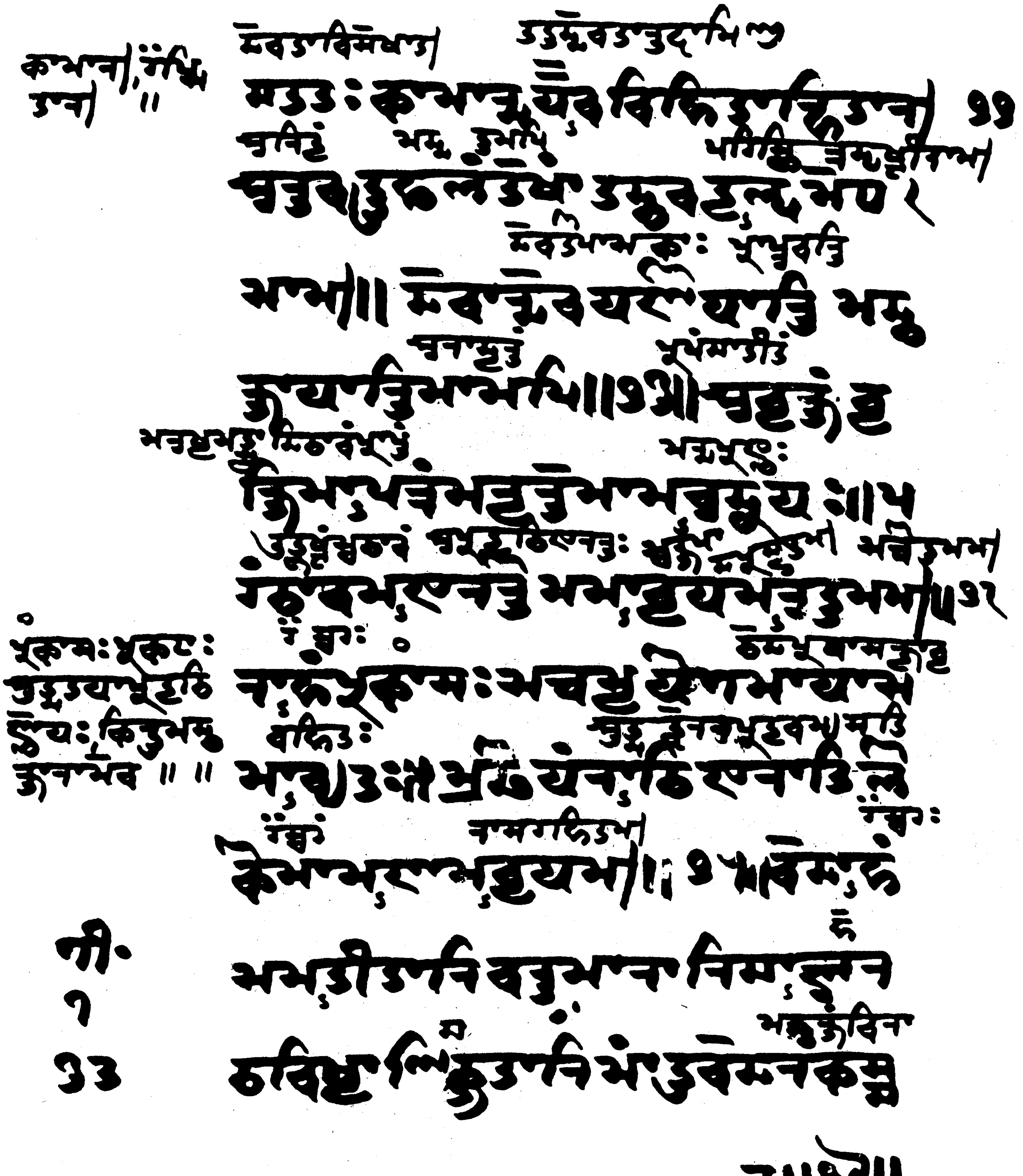

[illegible]

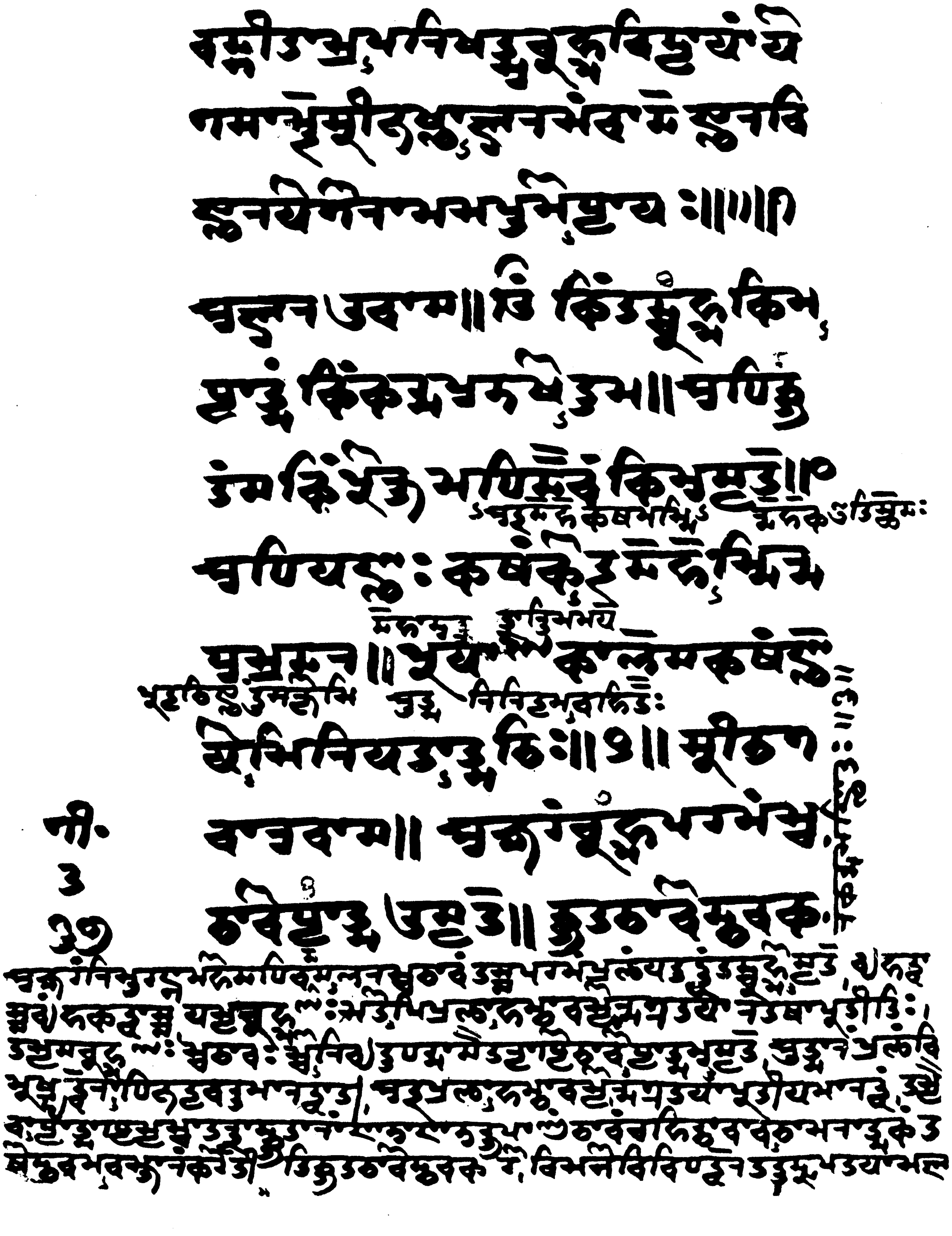

[illegible]

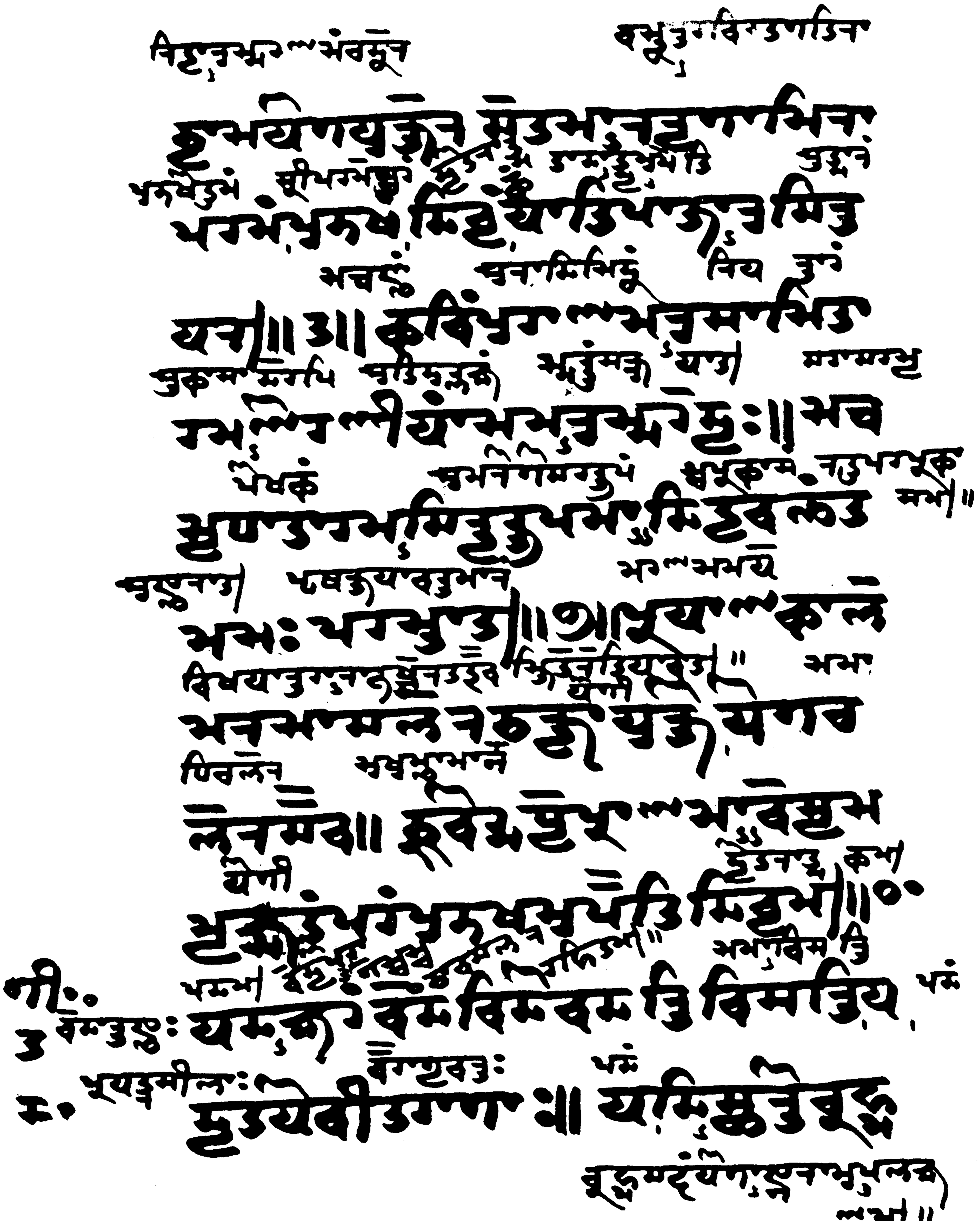

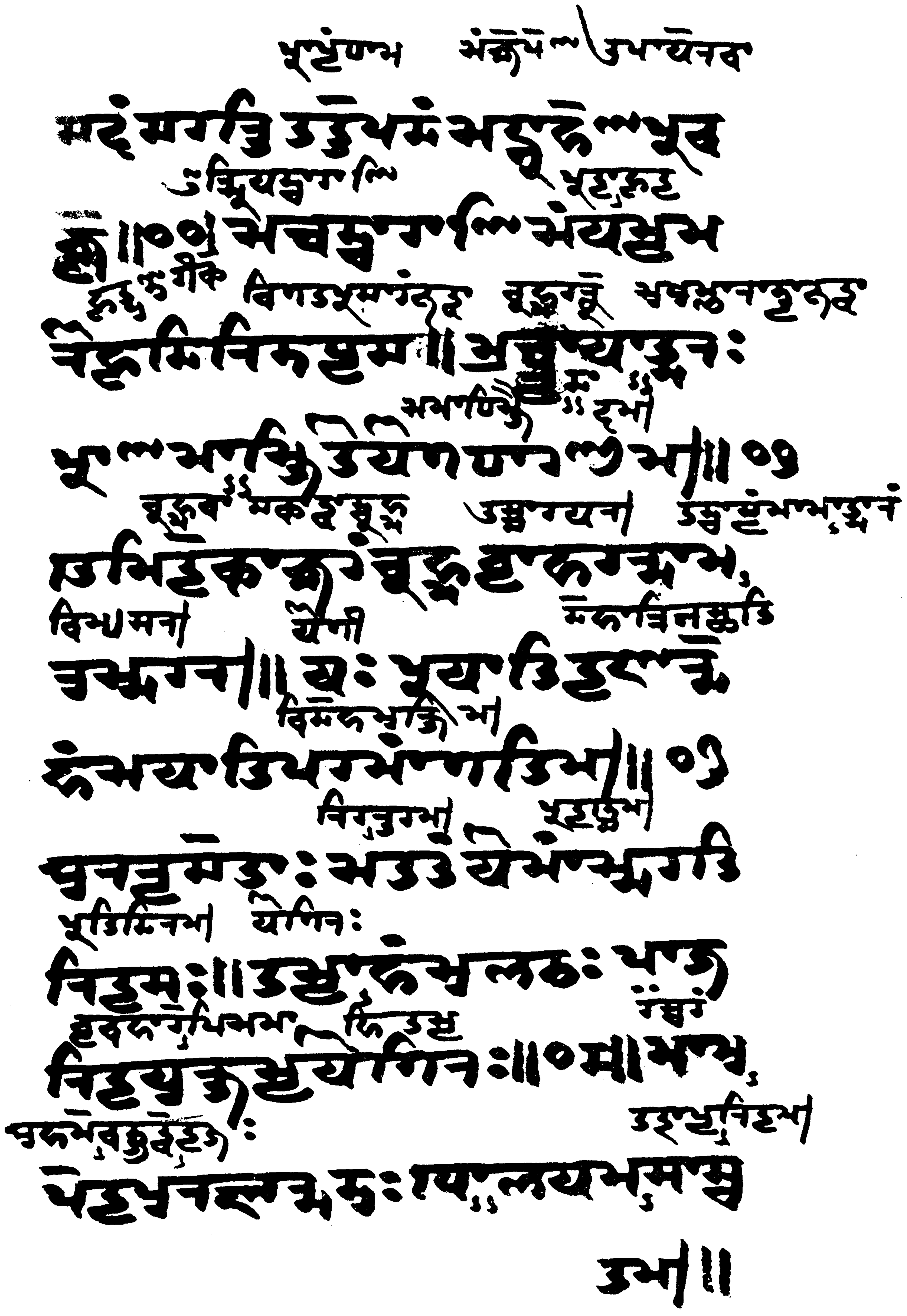

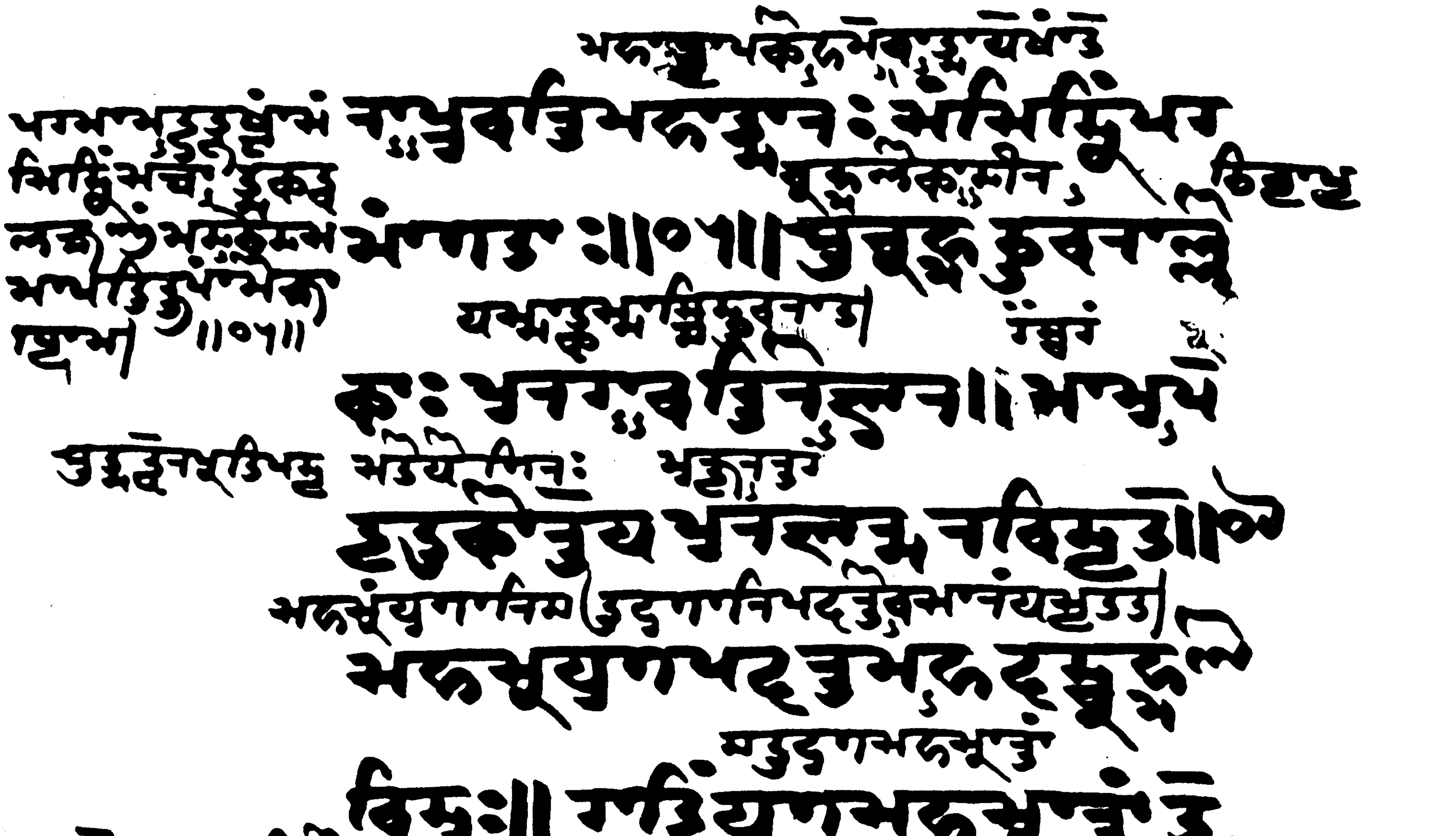

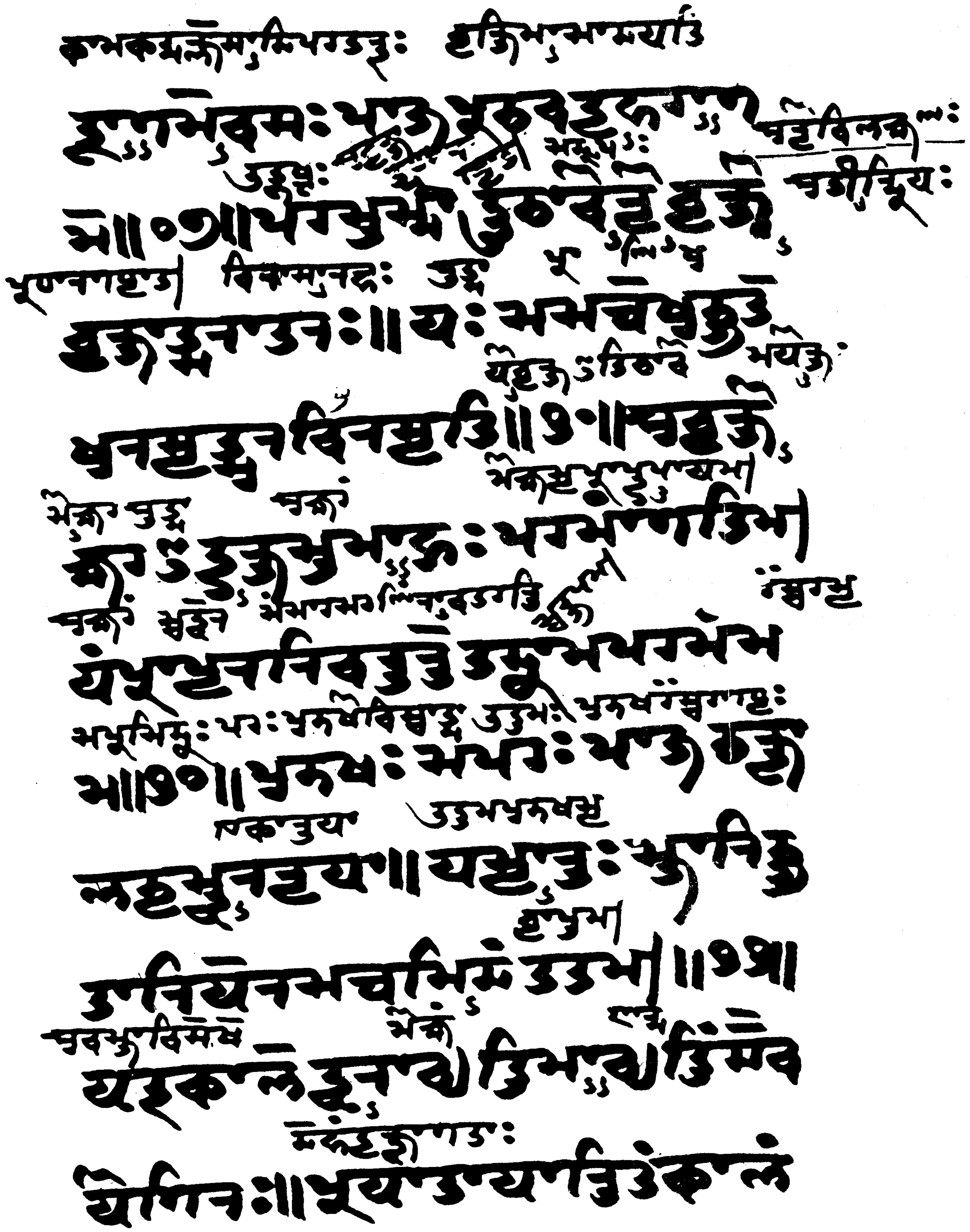

[illegible]

[illegible]

मयूपुणरंस्वा

रुचा॥ उषभचा लिकुड विभडु
निस्थित्र
नीडुभणगय॥ग॥भचकुडनिकै
हितुशुद्धिकुं भणीयभैस्वगीभ
तुयभुलडियणत्रिभणभकीभ॥क
भुलयकले कुड्णि अश्विकले भुलडवविकणभव
लुकयभुनभुणिकल्नुभणविभ निविठणनड
कंठभ लणी, ठुभैकयभुल भुलै डिभिडि॥ पुषिधुय नदि॥ ॥
रुभुरुभ॥१॥ भुल डिखभवधु
मडुभूमविणकुडभधर्र,
हुविभुणभिभुनः भुनः॥ कुडए
पविकुणिधैः भयवमीडुभ॥ सुभ्रःभुलडे चमाडुड्रैभुकुडगेण॥
भभिभेडडुभवमंभुलडचमणु॥३
रंस्वां अधुणीतीति ढलभगडुंन ऊचति,
नमभेडुनिकम लि निवुप्रत्रि
दि उल्भुवडु अभकुणवि मृतुभ
पनाभूय॥ उरुभीनवरुभीनभ,
भत्तेडेखकमभा॥७॥भय, छुकु
भकुयकु रुनकुणमक्रिः
भुलहिः अयडभमगमगभ॥ हु
रुनयहि

[illegible]

गी. ७ २२

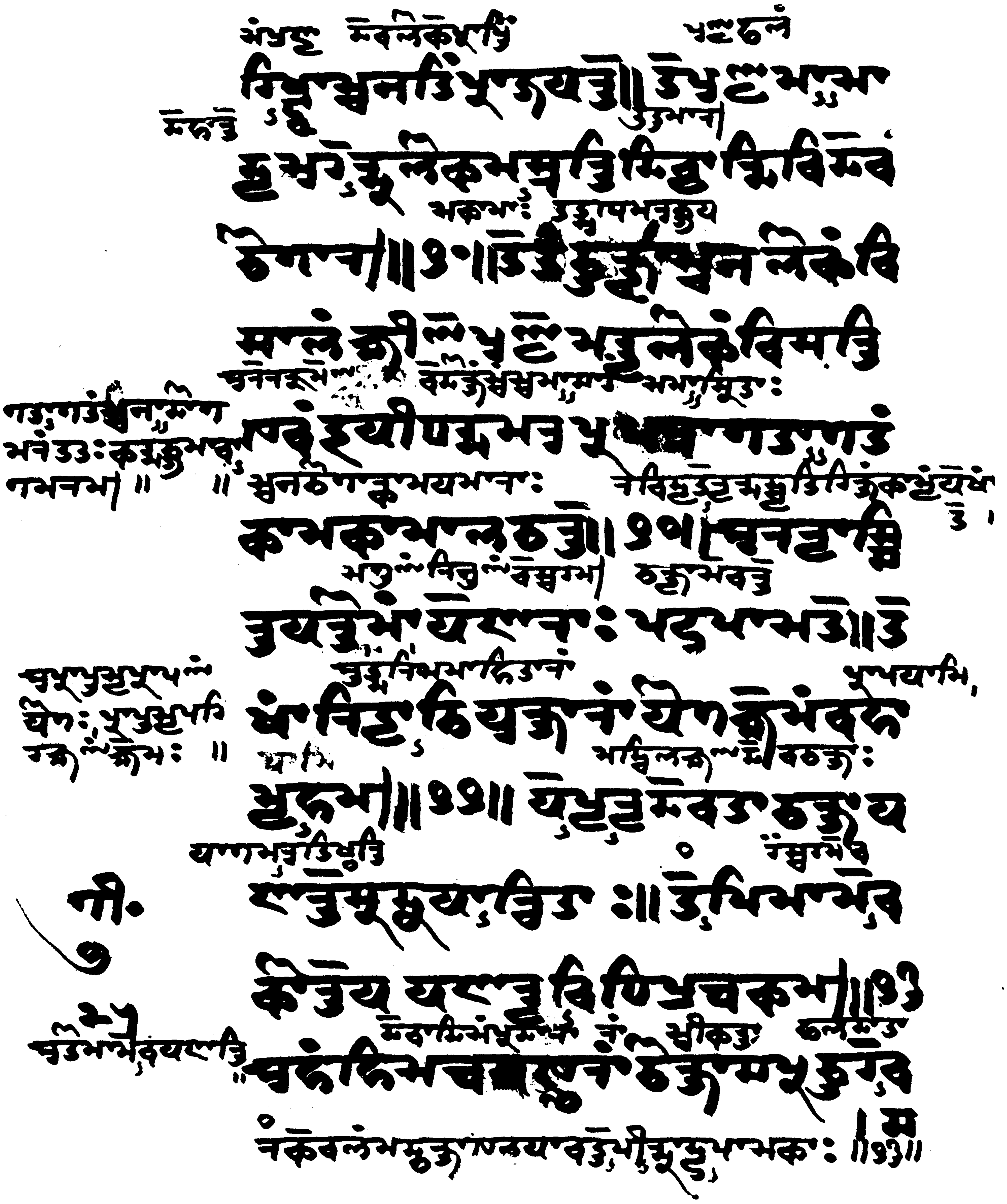

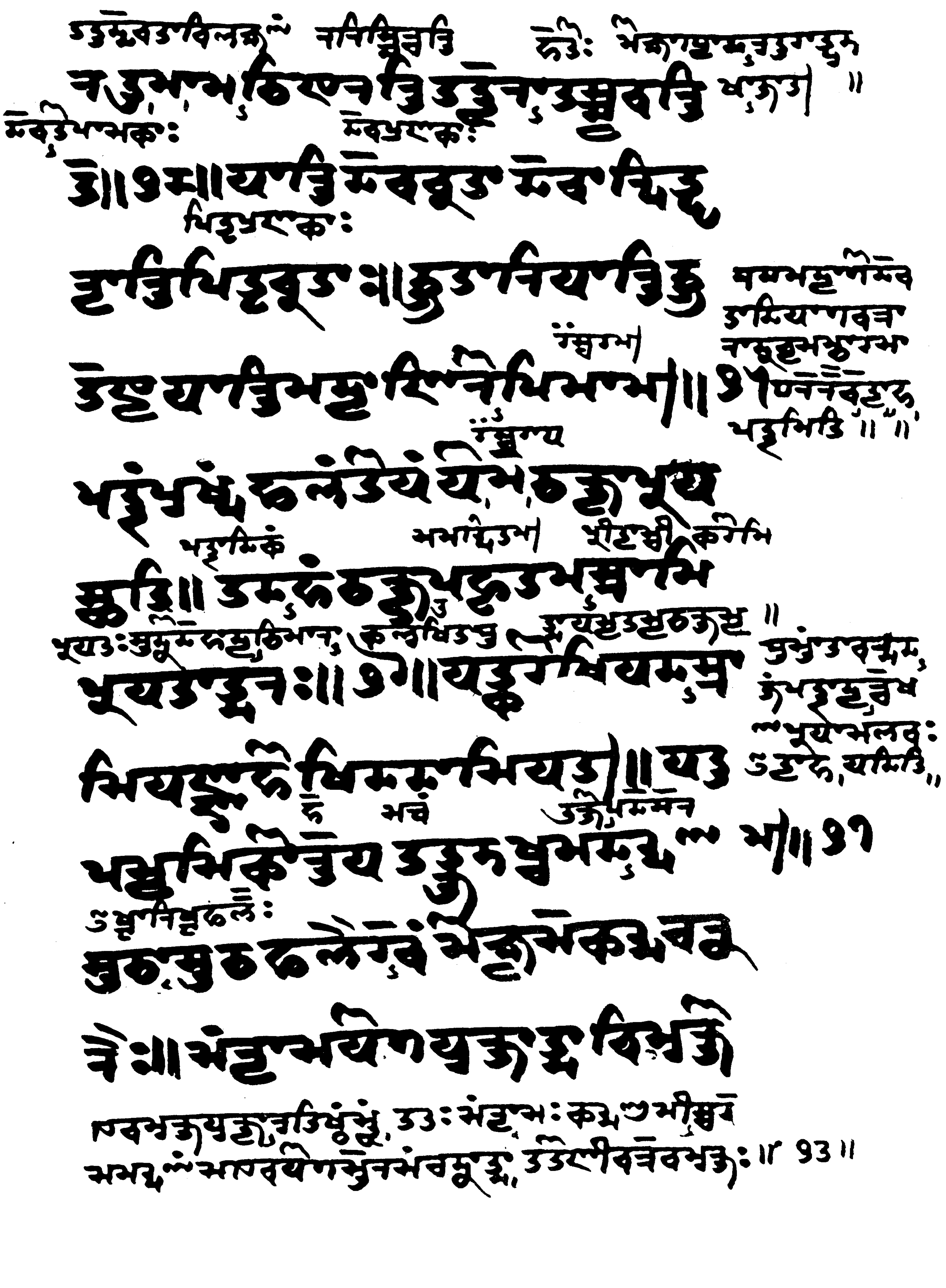

[illegible]

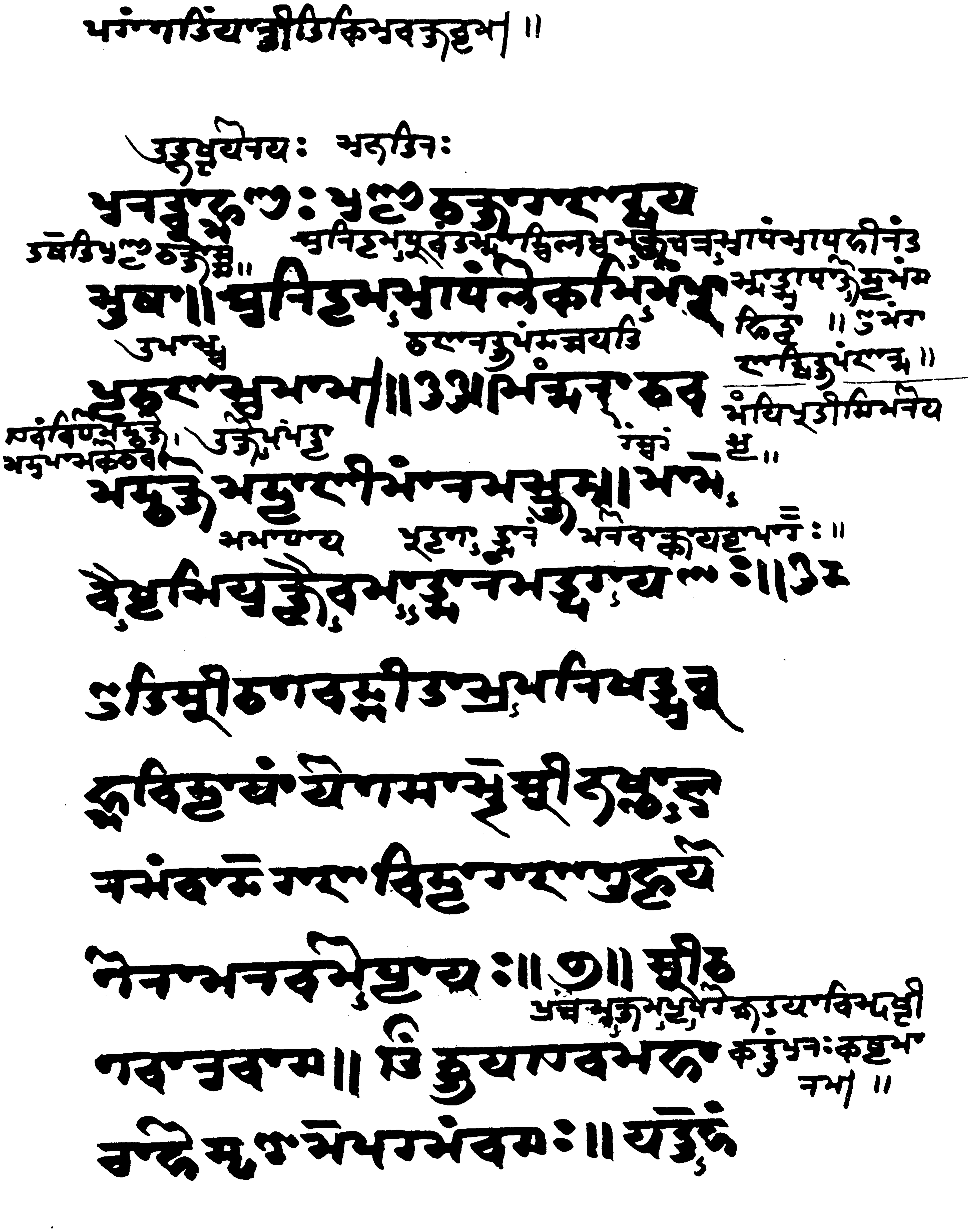

[illegible]

[illegible]

[illegible]

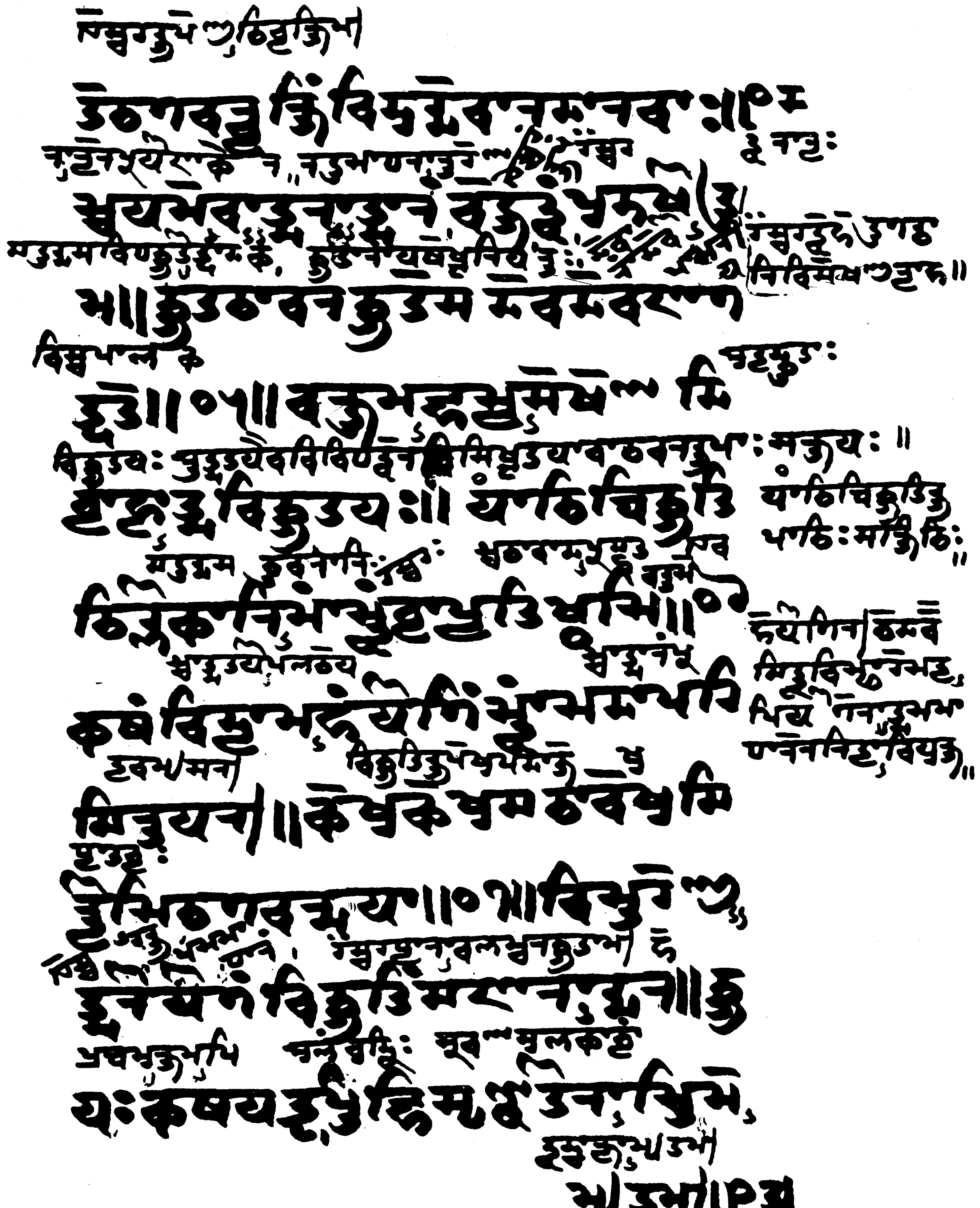

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

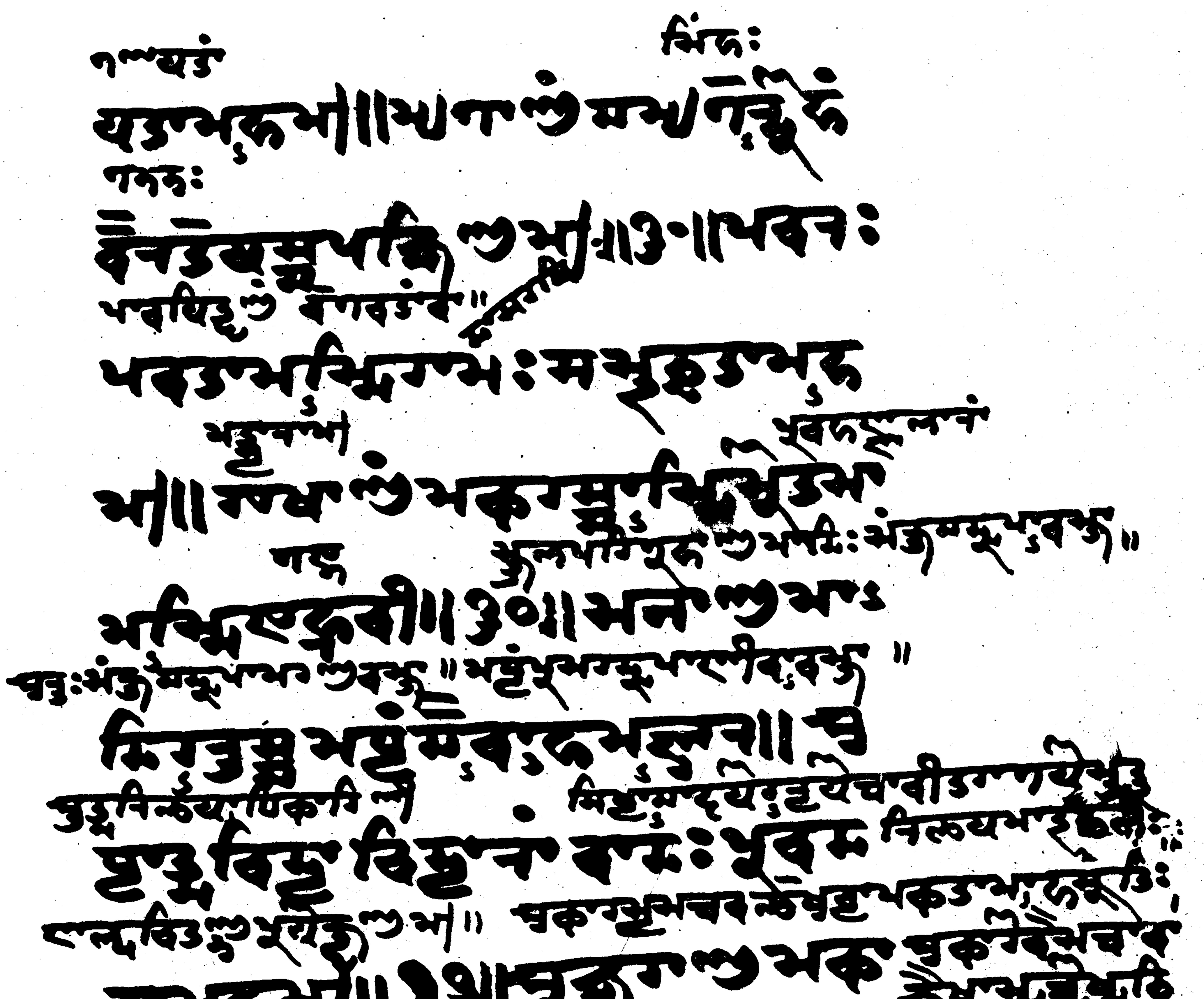

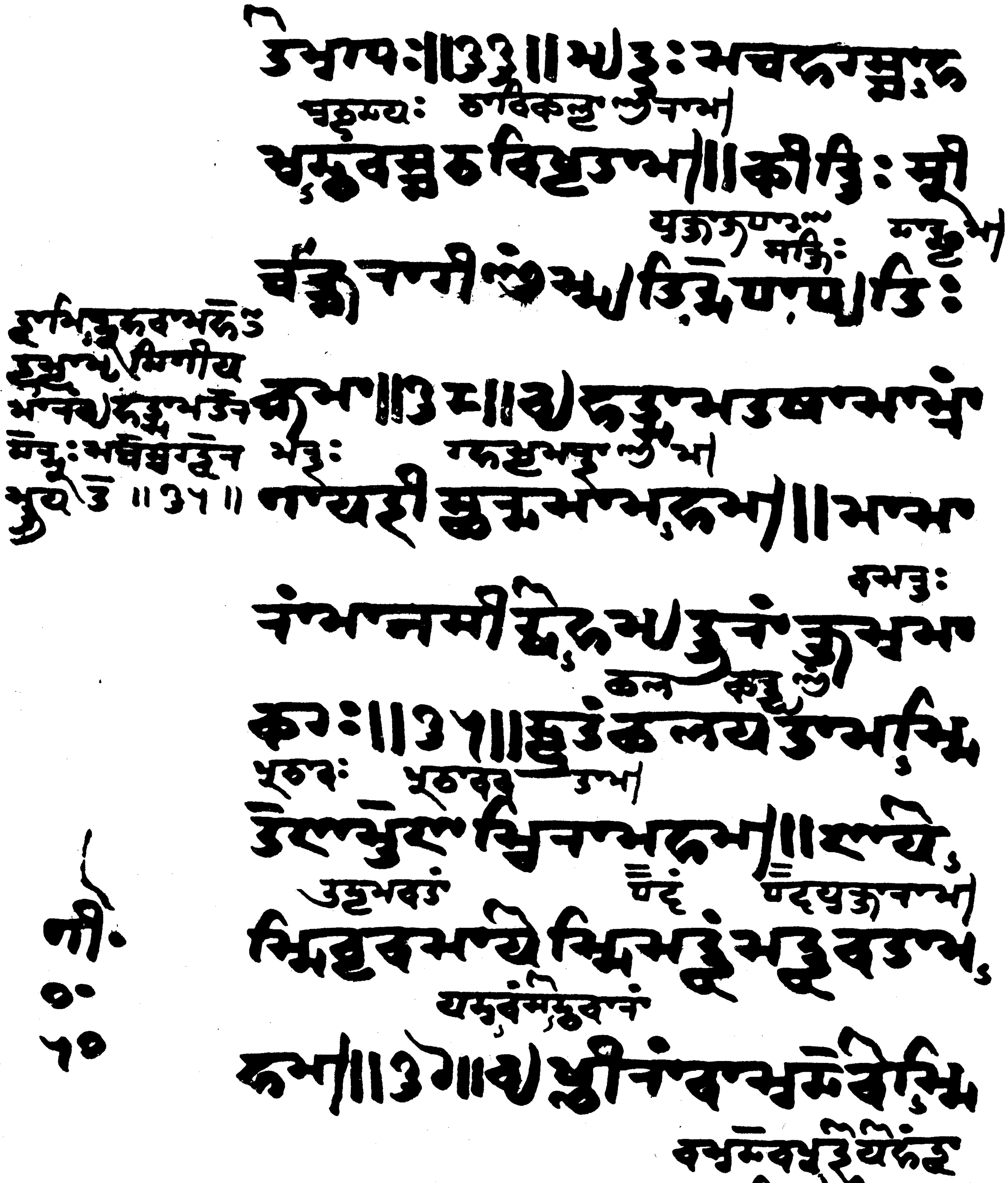

[illegible]

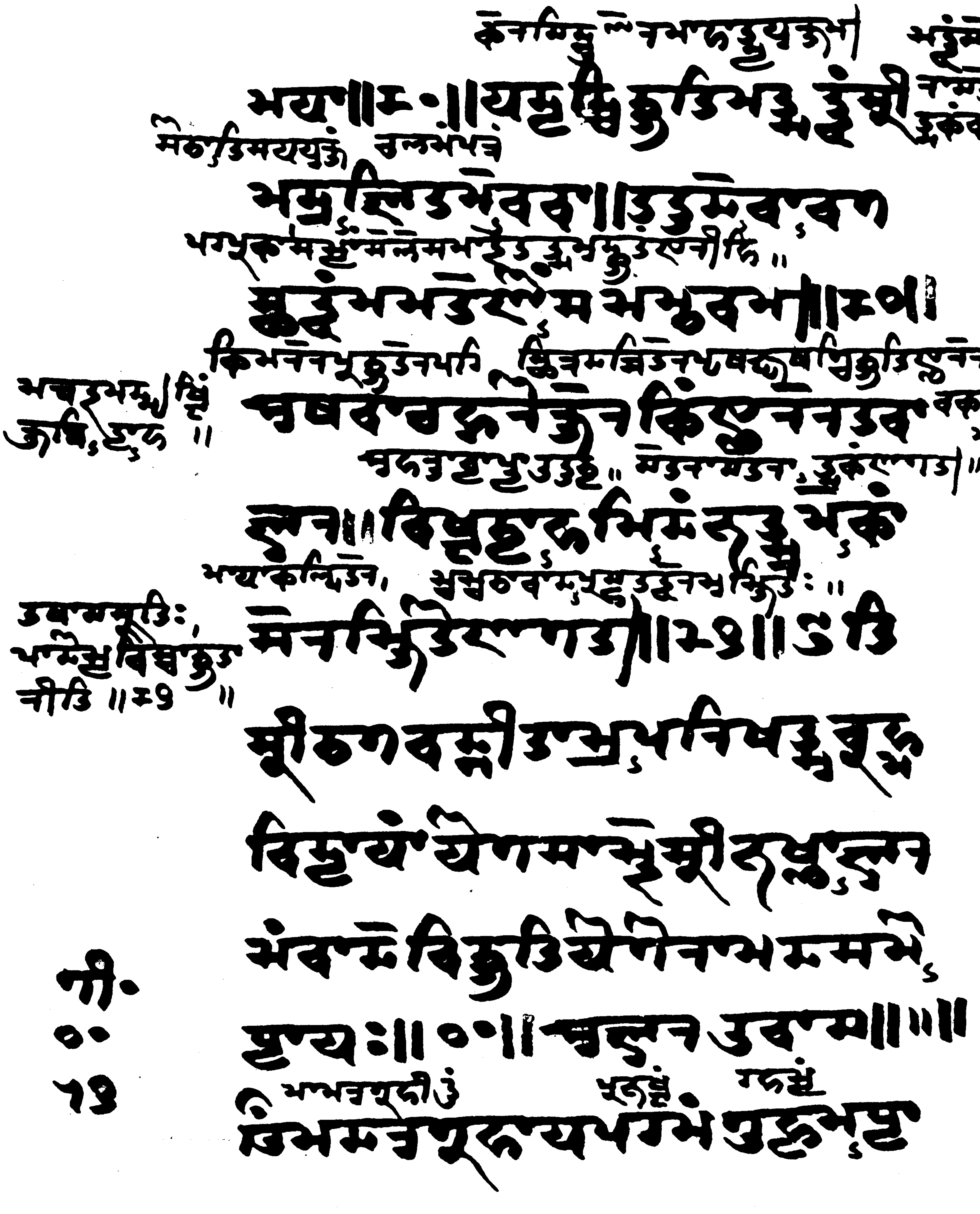

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

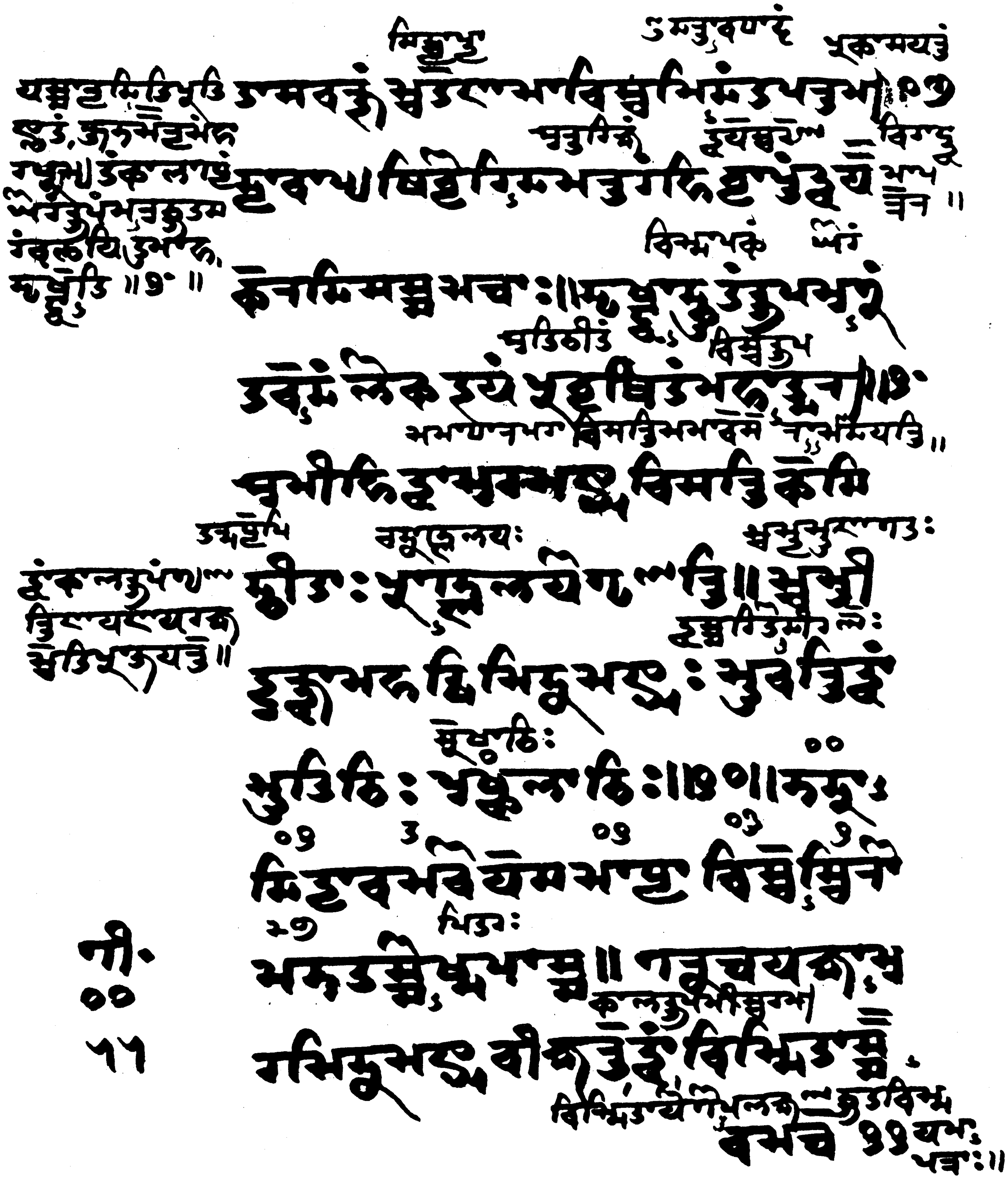

[illegible]

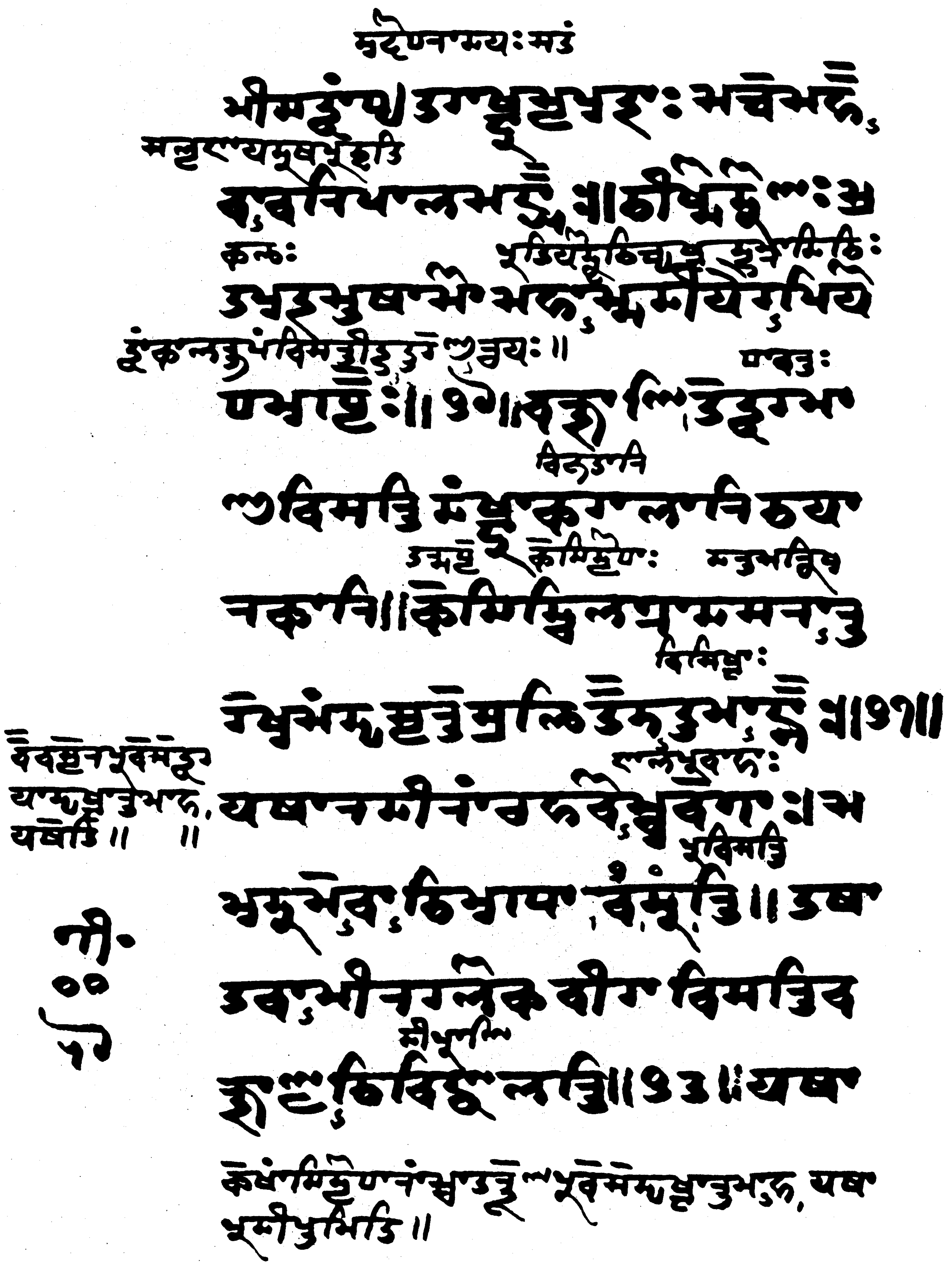

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

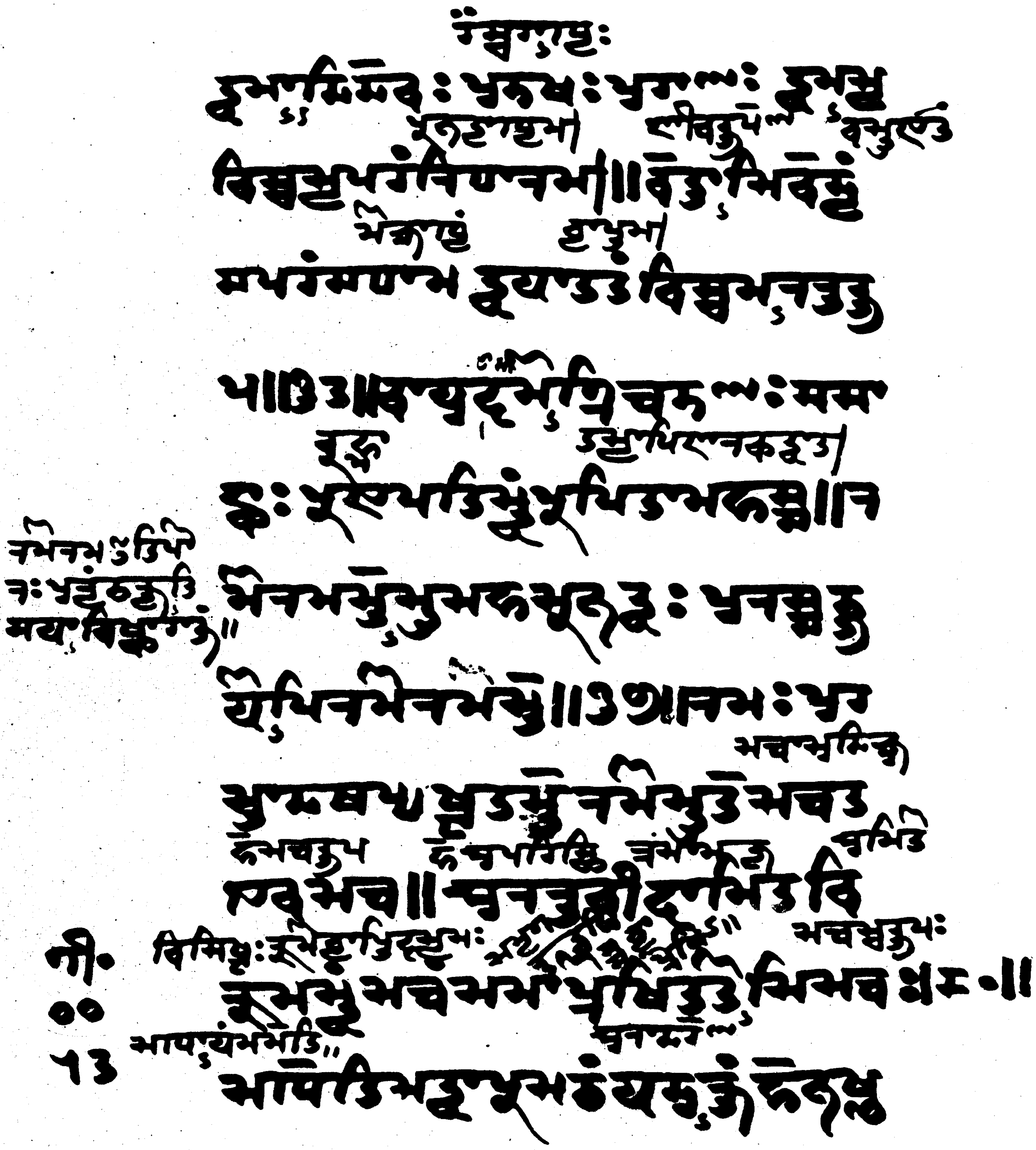

[illegible]

[illegible]

विश्वेश्वरकान्तं, दुग्धसमुद्रात्मजेन,

यंविश्वभर्त्तुभर्त्तुं यत्नेर्दुग्धेनन

दुग्धप्रचभा ॥ २१ ॥ नवेमयत्नप्रय

नैवसनैवसयक्रियाठिद्रुडपेठिरः

सदुपः सदुपदं चलेके सुखंद

द्रेनकुनभुवी ॥ २३ ॥ सत्तेवृषभ

सविश्रयठवेयुक्तुपंजितभीम

दभेसभा ॥ हुपेडठीः भीडअनः

धनभुं डमेवभक्तुपभिः भूपसुं

भक्तयशुद्धमा ॥ ३ ॥ इहलनंवाधमेव

भुषेकुप्रकेकुपसज्जयाभाभक्तुपः

कुत्त्वाभयाभासठीडमेनंकुरुध

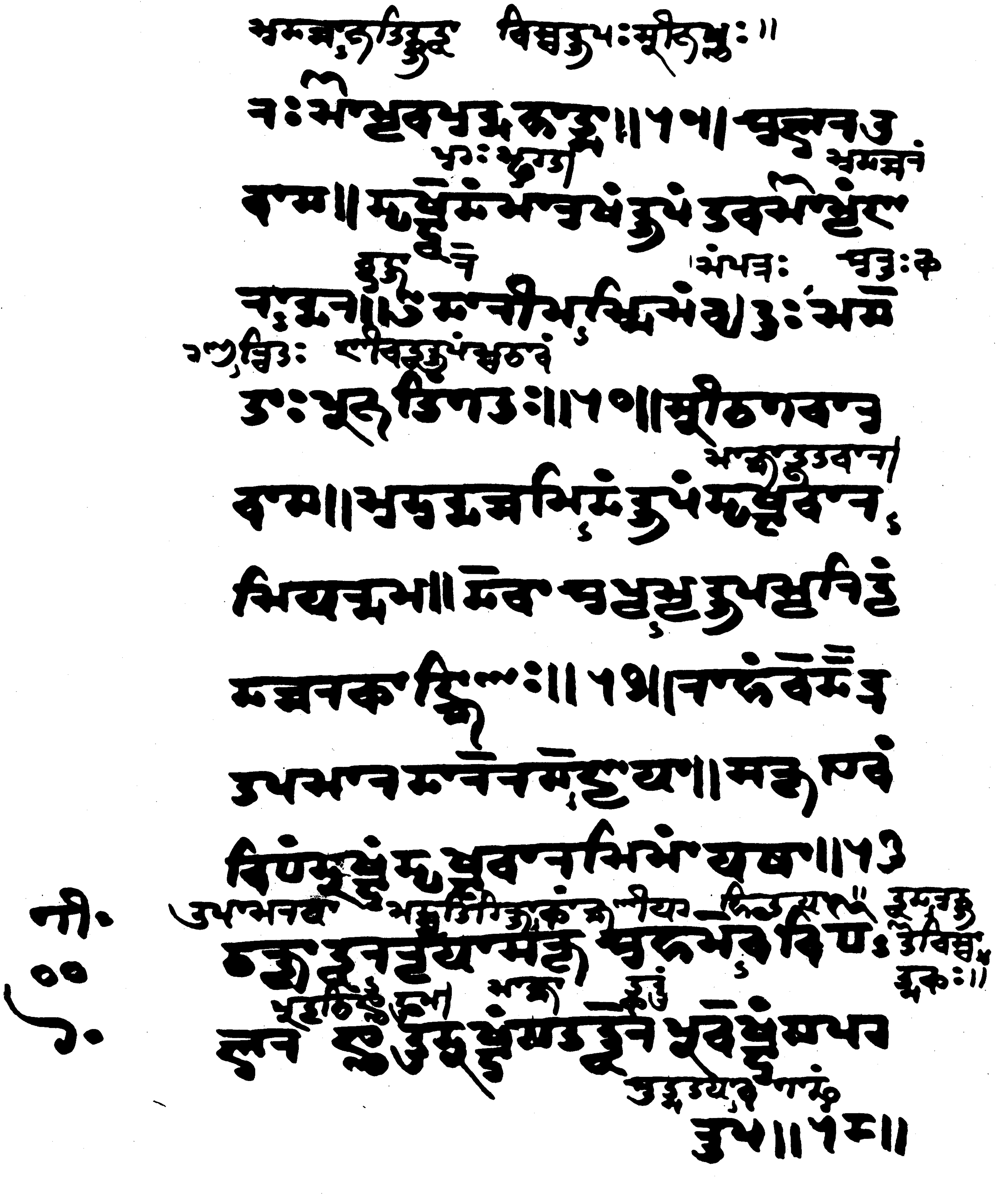

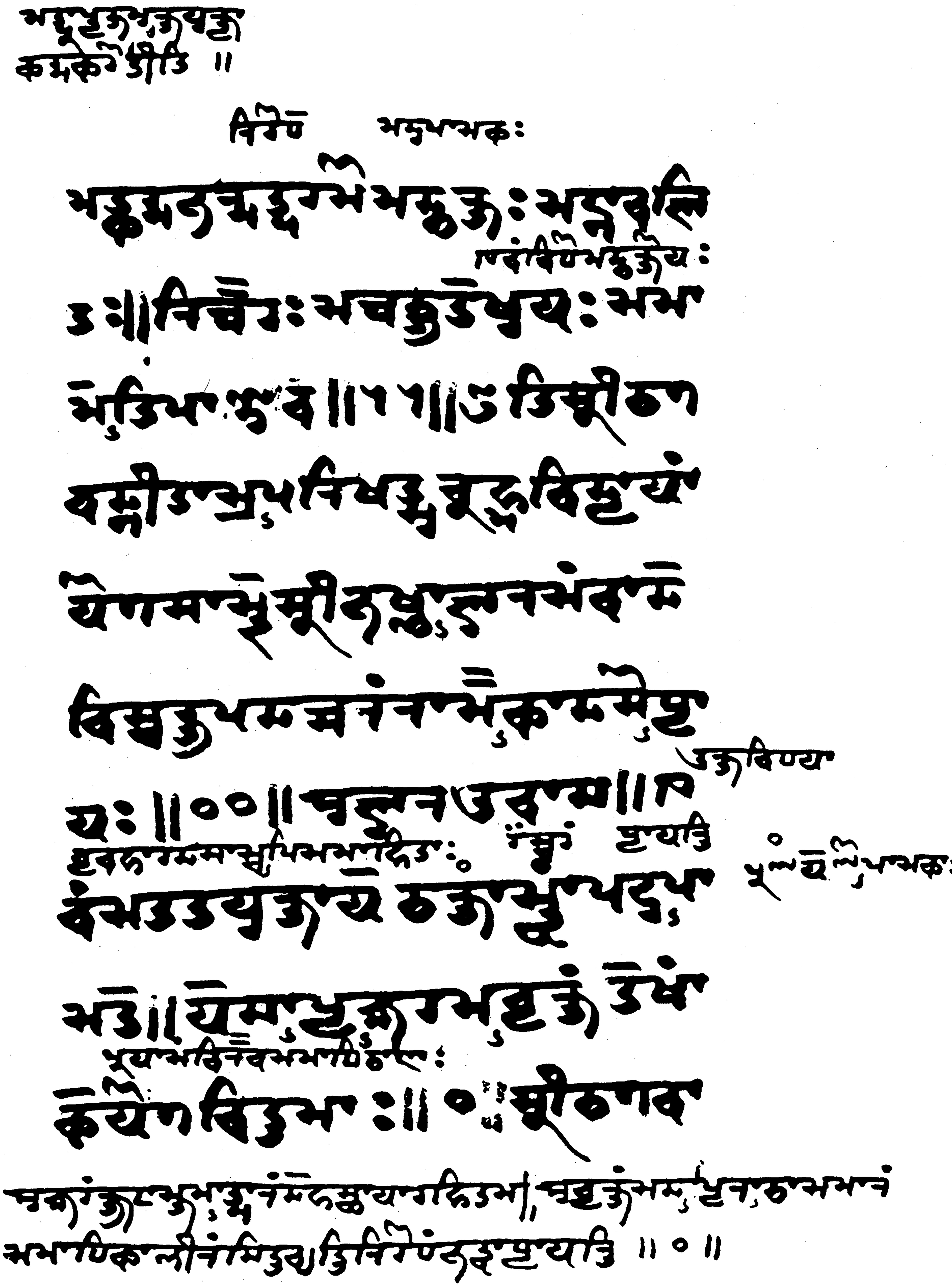

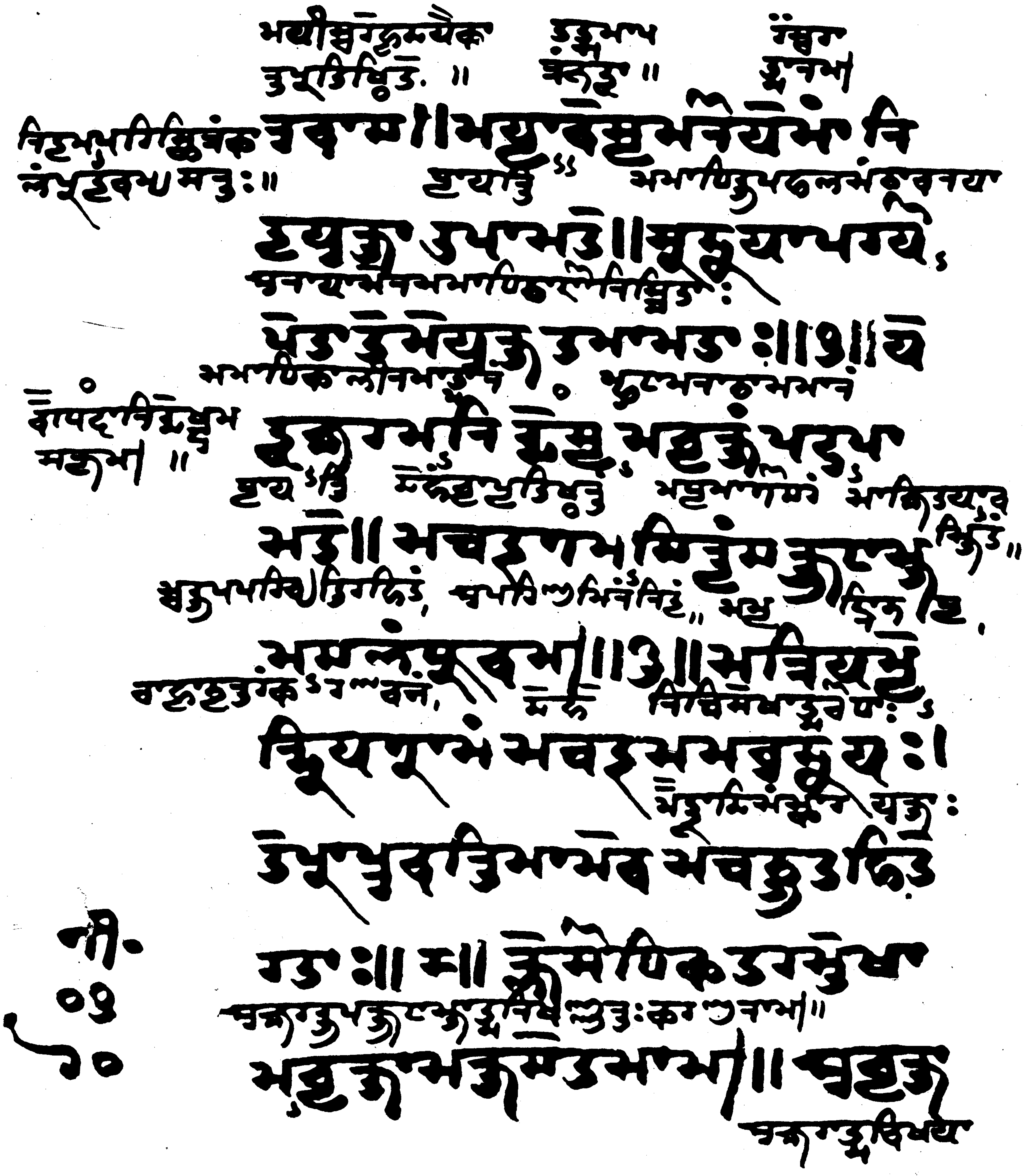

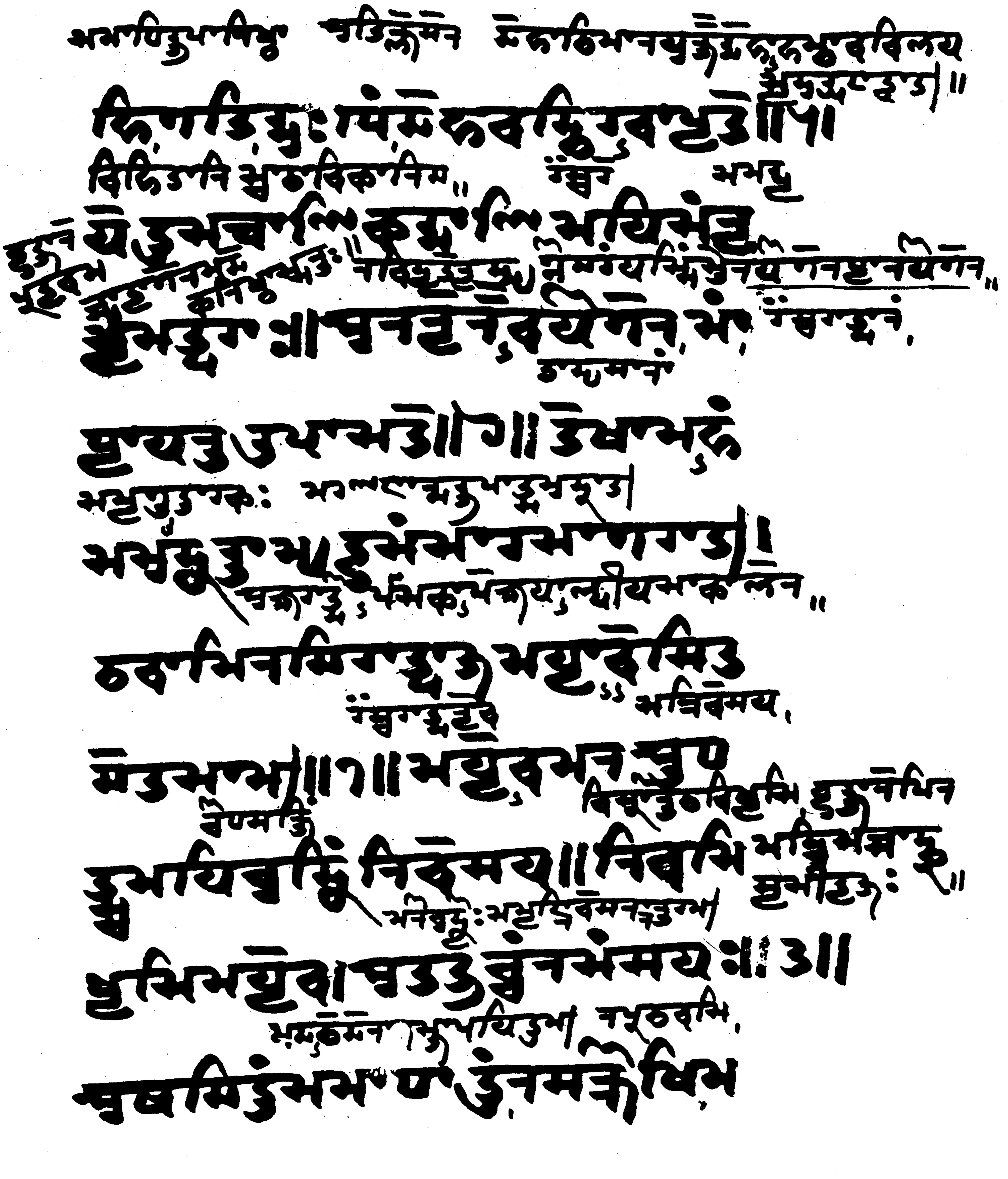

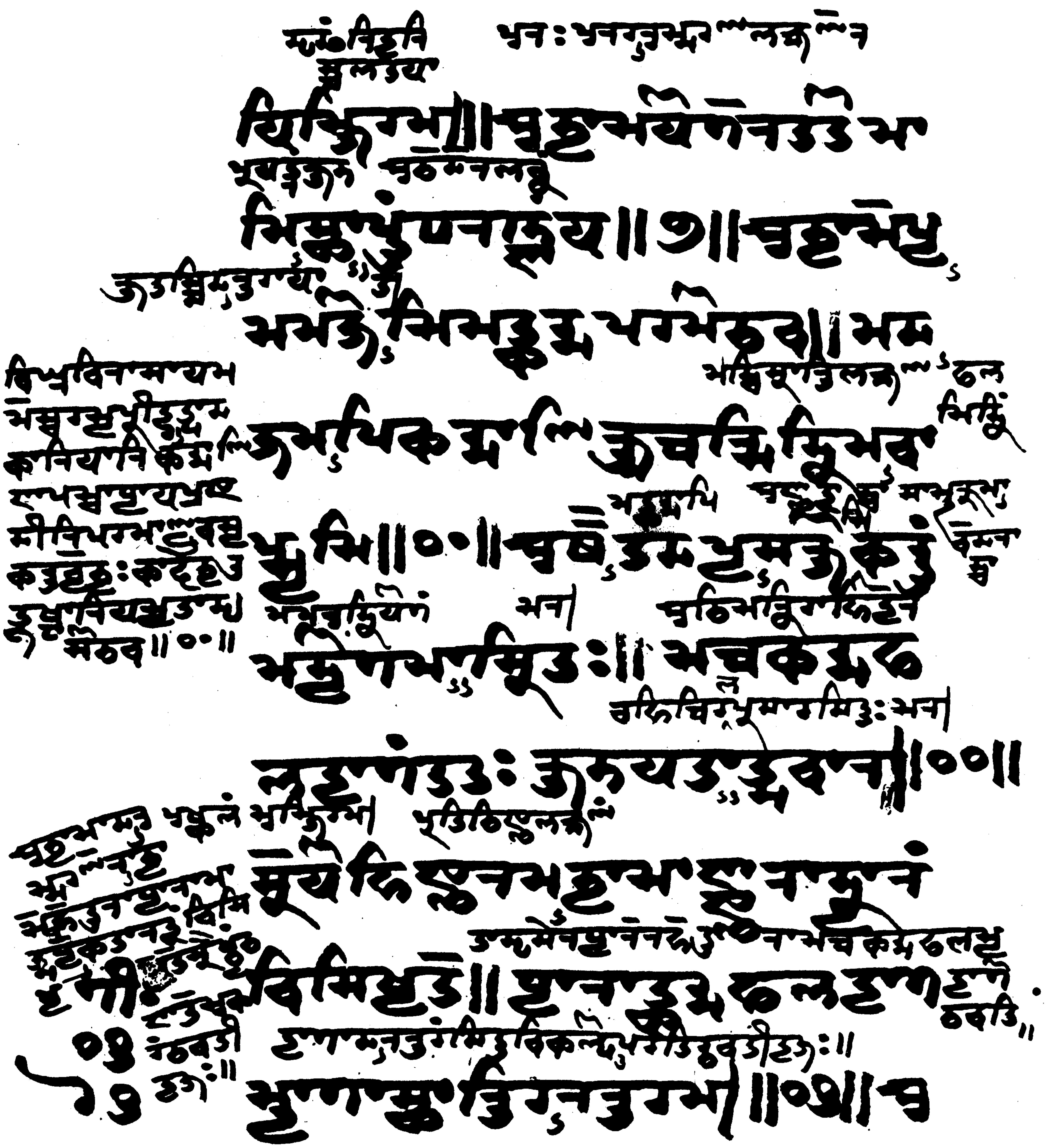

[illegible]

[illegible]

ŚATAPIṬAKA SERIES

1. Sudarshana Devi, Wṛhaspati-tattwa
2. Sharada Rani, Ślokāntara
3. Lokesh Chandra, Tibetan-Sanskrit Dictionary
4. Sushama Devi, Samantabhadra-caryā-praṇidhānarāja
5. RaghuVira, Mongol-Sanskrit Dictionary
6. Sudarshana Devi Singhal, Gaṇapati-tattwa
7. A. Zieseniss, Studien zur Geschichte des Śivaismus
8. Lokesh Chandra, Dpag-bsam-ljon-bzaṅ
9. Lokesh Chandra, Mkhas-paḥi-dgaḥ-ston, parts 1-4
10. RaghuVira & Lokesh Chandra, Gilgit Buddhist Manuscripts (facsimile edition), Parts 1-10
11. Rinchen, Four Mongolian Historical Records
12. Lokesh Chandra, Vaiḍūrya-ser-po, parts 1, 2
13. C. R. Bawden, Tales of King Vikramāditya and the Thirtytwo Wooden Men
14. Lokesh Chandra, The Samye Monastery
15. RaghuVira, Araji Booji
16. Lokesh Chandra, Eminent Tibetan Polymaths of Mongolia
17. J. M. van Gelder, Mānava-Śrautasūtra (Sanskrit text with variants)
18. RaghuVira, Mañjuśrī-nāma-saṅgīti
19. RaghuVira, Pentaglot Dictionary of Buddhist Terms
20. Sharada Rani, Wratiśāsana
21. RaghuVira & Lokesh Chandra, A New Tibeto-Mongol Pantheon, parts 1-20
22. Charles R. Bawden, Vikramāditya Tales from Mongolia
23. Sudarshana Devi Singhal, Tattwajñāna and Mahājñāna
24. RaghuVira, Sārasamuccaya

25, 26. Jan Kochanowski, Gypsy Studies, parts 1, 2

27. J. M. van Gelder, Mānava-Śrautasūtra (English translation)

28-30. Lokesh Chandra, Materials for a History of Tibetan Literature, parts 1-3

31. RaghuVira, Indo-Asian Studies, part 1
32. RaghuVira, Sarasvati Vihara
33. Rinchen, Catalogue du Tanjur Mongol Imprimé, parts 1-3
34. Lokesh Chandra, The Golden Annals of Lamaism

35. Kakasaheb Kalelkar & others, RaghuVira Śraddhāñjali (Homage to Prof. Dr. RaghuVira)
36. RaghuVira, India's National Language
37. RaghuVira, Indo-Asian Studies, Part 2
38. Lokesh Chandra, The Amarakośa in Tibet
39. Lokesh Chandra, Sanskrit Bījas and Mantras in Japan
40. Premnidhi Shastri, Jaiminīya-śrautasūtra-vṛtti
41-68. Lokesh Chandra, The Collected Works of Bu-ston, vols. 1-28
69, 70. RaghuVira & Lokesh Chandra, Kālacakra-tantra and other Texts, parts 1, 2
71. Lokesh Chandra, Sanskrit Texts from the Imperial Palace at Peking, parts 1-22
72. Lokesh Chandra, Yuthok's Treatise on Tibetan Medicine
73. Lokesh Chandra & Lopon Tenzin Namdak, History and Doctrine of Bon-po Niṣpanna-yoga
74. Denis Sinor, Studies in South, East and Central Asia
75. Lokesh Chandra, Tibetan Chronicle of Padma-dkar-po
76. Lokesh Chandra & S. D. Singhal, Prof. RaghuVira's Expedition to China
77. Lokesh Chandra, The Autobiography and Diaries of Si-tu Paṇ-chen
78. Lokesh Chandra, A 15th Century Tibetan Compendium of Knowledge
79. Lokesh Chandra, The Life of the Saint of Gtsaṅ
80. Lokesh Chandra, Kongtrul's Encyclopaedia of Indo-Tibetan Culture
81. Lokesh Chandra, Sanskrit Manuscripts from Tibet
82. Lokesh Chandra, An Illustrated Tibeto-Mongolian Materia Medica of Āyurveda
83-91. Eric Grinstead, The Tangut Tripitaka, parts 1-9
92. Lokesh Chandra, The Esoteric Iconography of Japanese Maṇḍalas
93, 94. Lokesh Chandra, Sanskrit Manuscripts from Japan, parts 1, 2
95, 96. Perala Ratnam, Studies in Indo-Asian Art and Culture, vols. 1, 2
97. Lokesh Chandra, Buryat Annotations on the Lam-rim
98. Lokesh Chandra, Buddha in Chinese Woodcuts
99. J. Gonda, Sanskrit in Indonesia
100. Lokesh Chandra, The Collected Works of Longdol Lama, parts 1, 2
101-208. Lokesh Chandra, Mongolian Kanjur, vols. 1-108
209. Perala Ratnam, Studies in Indo-Asian Art and Culture, vol. 3
210, 211. Lokesh Chandra, Sādhana-mālā of the Panchen Lama, parts 1, 2
212. Lokesh Chandra, Blue Annals (Tibetan text)

213. Soewito Santoso, Sutasoma (with English translation)
214-222. Lokesh Chandra, Collected Works of Sum-pa-mkhan-po, vols. 1-9
223. Perala Ratnam, Studies in Indo-Asian Art and Culture, vol. 4
224. Lokesh Chandra, Sudhana's Way to Enlightenment
225. Lokesh Chandra, Dharmatāla's Annals of Buddhism
226, 227. Lokesh Chandra, The Ocean Annals of Amdo, parts 1-3
228. Heinz Bechert, Bhāgavata-purāṇa
229. Lokesh Chandra, Saddharma-puṇḍarīka-sūtra
230. Lokesh Chandra, Bodhicaryāvatāra
231. J. Terjek, Tibetan Compendia written for Csoma de Koros
232. Sharada Rani, Buddhist Tales of Kashmir in Tibetan Woodcuts
233. Lokesh Chandra, Buddhist Philosophical Systems written by Lcaṅ-skya Rol-paḥi-rdo-rje
234. Lokesh Chandra, Laṅkāvatāra-sūtra
235. Dharmatāla, The History of Buddhism in Mongolia
236. Sharada Rani, Kriyā-saṅgraha
237. Lokesh Chandra, Kriyā-samuccaya
238. Lokesh Chandra & Perala Ratnam, Studies in Indo-Asian Art and Culture, vol. 5
239. Lokesh Chandra, Vajrāvalī
240. RaghuVira, India and Asia
241. Josef Kolmaš, Iconography of the Derge Kanjur and Tanjur
242. Sharada Rani, Skanda-purāṇa
243. Lokesh Chandra & Sharada Rani, Mudrās in Japan
244, 245. Lokesh Chandra, Multilingual Buddhist Texts, vols. 1, 2
246. Geza Bethlenfalvy, A Catalogue of the Urga Kanjur
247. R. H. van Gulik, Siddham
248-250. Lokesh Chandra, Multilingual Buddhist Texts, vols. 3-5
251. Soewito Santoso, Rāmāyaṇa Kakawin, vols. 1-3
252-258. Lokesh Chandra, Multilingual Buddhist Texts, vols. 6-12.
259. Lokesh Chandra, Studies in Indo-Asian Art and Culture, vol. 6
260, 261. Works of Agwangdamba (Ṅag-dbaṅ-bstan-pa), vols. 1, 2
262. Isshi Yamada, Sarva-tathāgata-tattva-saṅgraha
263. Lokesh Chandra, Abhidhānottara-tantra
264. Lokesh Chandra, Sarva-durgati-pariśodhana-tejorāja-kalpa
265. Lokesh Chandra, Aṣṭa-sāhasrikā Prajñāpāramitā
266. Champa Thupten Zongtse, The Biography of Chag-lo-tsā-ba Chos-rje-dpal (Dharmasvāmin)

267. Lokesh Chandra, Pañca-rakṣā
268. Lokesh Chandra, Kāraṇḍavyūha and Other Texts
269. Lokesh Chandra & David L. Snellgrove, Sarva-tathāgata-tattva-saṅgraha (facsimile edition)
270. Lokesh Chandra, Pañcaviṁśa-Brāhmaṇa with the commentary of Sāyaṇa (facsimile reproduction of a Devanāgarī manuscript)
271. Louis Ligeti, History of Buddhiṣm in Mongolia (facsimile edition of the Hor chos-ḥbyuṅ written by Tshe-ḥphel in 1819)
272. RaghuVira, Vedic Studies
273. Shashibala, जापान में हिन्दू देवों के प्रतिमा-लक्षण (Iconography of Hindu Deities in Japan)
274. Hartmut Walravens, Buddhist Literature of the Manchus
275. Lokesh Chandra, Sanskrit-Japanese Dictionary of Dhāraṇīs
276. Lokesh Chandra, Vibrations of Ahiṁsā in China
277. Lokesh Chandra, Quadrilingual Mahāvyutpatti (Sanskrit-Tibetan-Chinese-Mongolian Lexicon of Buddhist Terms)
278-281. Lokesh Chandra, Collected Works of Jaya-paṇḍita Blo-bzaṅ-ḥphrin-las, vols. 1-4
282. Lokesh Chandra, Sanskrit Texts on Phonetics
283-288a. Lokesh Chandra, The Collected Works of Dalai Lama XIII, vols.1-7
289,290. Lokesh Chandra, Four Tibetan-Mongolian Lexicons, vols.1,2
291. Lokesh Chandra, Works of Bstan-dar Sṅags-rams-pa
292,293. Lokesh Chandra, Rāmāyaṇa of Vālmīki, vols.1,2
294. Lokesh Chandra, Life and Works of Jibcundampa I
295. Lokesh Chandra, Biography of Jibcundampa IV
296. Lokesh Chandra, Biography of Dam-tshig-rdo-rje
297. Lokesh Chandra, Indian Scripts in Tibet
298,299. Lokesh Chandra, Sanskrit Texts from Kashmir
300,301. Lokesh Chandra, Early Buddhist Texts in Mongolian
302. Lokesh Chandra, Buddhist Iconography in Nepalese Sketchbooks